

81.276-5

Д-70

ДОСЛІДЖЕННЯ
З УКРАЇНСЬКОЇ
ДІАЛЕКТОЛОГІЇ

МОВОЗНАВСТВО

Київ Наукова думка

ІНБ. 19

Академія наук України
Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні

**ДОСЛІДЖЕННЯ
З УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

НБ ПНУС

565005

Київ Наукова думка 1991

ДИЛЕКТОЛОГІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ / Ін. серія, вип. 1 / АН України.
Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні Радянськ. П. Д. Гриценко (випи. ред.) та ін. —
Р. Науц. думка, 1991. — 264 с. — ISBN 5-12-002290-1.

У збірнику викладаються теоретичні питання української діалектології, дається характеристика явищ фонетичного, морфологічного, синтаксичного та лексичного структурних рівнів українських діалектів. Вміщено матеріали до тематичних словників західнополіських і волинських говірок.

Для лінгвістів-дослідників, викладачів вузів, аспірантів, студентів.

В сборнике излагаются теоретические вопросы украинской диалектологии, дается характеристика явлений фонетического, морфологического, синтаксического и лексического структурных уровней украинских диалектов. Помещены материалы к тематическим словарям западнopolесского и волинского диалектов.

Для лингвистов-исследователей, преподавателей вузов, аспирантов, студентов.

Редакційна колегія:

П. Ю. ГРИЦЕНКО (відповідальний редактор), **О. М. НИКОНЧУК**,
Н. П. ПРИЛИПКО

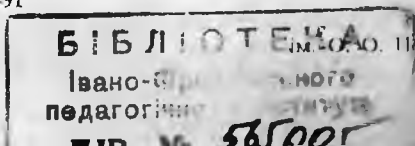
**ЗАТВЕРДЖЕНО ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ
ІНСТИТУТУ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНИ АН УКРАЇНИ**

Редакція літератури, мови та мистецтвознавства

Редактор Л. В. ЛЕБЕДЕНКО

Д 460200000-527 510-91
М 221 (04) — 91

ISBN 5-12-002290-1

Інститут мовознавства
ім. О. О. Потебні АН України, 1991

ПЕРЕДМОВА

Українська діалектологія сьогодні перебуває на етапі осмислення того значного за обсягом і евристичним потенціалом діалектного матеріалу, який нагромаджено для Атласу української мови, регіональних атласів, словників, описів.

Атлас української мови (АУМ) став етапом у розвитку української мови – і як перша спроба докладного ареалогічного представлення діалектної мови, і як спроба осмислення різнорідного і багато в чому нового матеріалу. Уточнення географії, а для багатьох явищ і перше окреслення зон їх побутування зумовлюють нові підходи щодо інтерпретації мовних одиниць; сприяючи розв'язанню одних проблем, атлас зумовив формулювання нових. Головним завданням АУМ було створення ареальної проєкції української мови¹. У загальних рисах це питання може бути розв'язане, хоча, спираючись на ті самі свідчення АУМ, дослідники доходять далеко не однакових висновків. Зокрема Ф. Т. Жилко обстоює погляд на двокомпонентний поділ української діалектної мови – на північне і південне наріччя², в той час як І. Г. Матвіяс дотримується точки зору про трипартичний поділ, зазначаючи, що "в сучасній діалектології вже загальноприйнятим є поділ говорів української мови на три наріччя – північне, південно-західне і південно-східне"³. Доводиться констатувати, що стан розробки цієї проблеми не відповідає сучасним вимогам: не розроблено вихідні принципи, не здійснено класифікацію самого матеріалу, його ареалогічної значущості. Тому при визначенні меж одиниць діалектного членування як паритетні враховуються структурно більш значущі і вторинні, нерідко випадкові явища, релевантність яких часто сумнівна⁴. Тому поруч з осмисленням уже нагромадженого і картографованого в АУМ діалектного матеріалу невідкладним завданням залишається створення нових атласів української мови, регіонального картографування. Більшість праць цього збірника виконана саме у плані регіональної лінгвогеографії: на матеріалі "Атласу будівельної лексики західнополіського говору" пропонується погляд на його внутрішньодіалектне членування (О. М. Євтушок); за даними дендрологічної лексики Полісся здійснена спроба

діалектного членуванням північного (польського) напрямку у статті С. М. Пикончука. Археологічний аспект чітко представлений і в лексикологічних працях, побудованих за різними принципами, але з обов'язковим попереднім картографуванням явищ. Це дослідження рослинницької лексики частини степового говору (264 говірки Миколаївської обл.) Л. А. Москаленко, а також дослідження побутової лексики говірок Правобережної Київщини Г. О. Козачук та лексики одягу у говірках Полісся і Волині Л. Г. Анісімової.

Лінгвогеографічний принцип домінує і при опису говіркових явищ української мови у сербському діалектному оточенні (Т. Я. Токар) чи російських і польських говірок в українському діалектному оточенні (Т. Г. Поліщук, Ю. Л. Яворська). Тільки урахування точних ареальних характеристик явищ і соціолінгвістичних умов контактування може забезпечити вичерпний аналіз результатів міжмовного контактування на діалектному рівні.

Просторові характеристики постійно враховуються і при дослідженні окремих граматичних явищ (Н. П. Прилипко, М. Г. Железняк). Актуальним для української діалектології залишається з'ясування тих активних процесів, що супроводжують функціонування мови в її основних формах існування. Саме урахування активних процесів у говорах дозволяє розрізнити архаїчні й інноваційні явища, моделювати дальший розвиток говірок⁵; так само точне знання літературно-діалектної взаємодії дозволяє з'ясувати багато нових сторін структури говірок і літературної мови. Уже сам факт наявності опору говірок чи літературної мови при літературно-діалектній взаємодії, зміна формальної чи значеннєвої структури слова свідчать про типовість / нетиповість окремих елементів структури (сполучуваність фонем; специфіка формантів – семантика, валентність; особливості семантики лексеми та ін.). Одним з показових явищ взаємодії різноманітних ідіом є народноетимологічне осмислення слова. Саме формально-семантичні видозміни слова в українській мові стали об'єктом дослідження Й. О. Дзендзелівського. Зауважимо, що народноетимологічному переосмисленню нерідко піддається і питома лексика, а не лише запозичена.

У збірнику також вміщено два регіональних тематичних словнички – Г. Л. Аркушина "Мисливська лексика західнополіського говору" і П. Ф. Романюка "Лексика весільного обряду". Перший з них розширює уявлення про лексичний склад волинських говірок, доповнюючи відомі свідчення регіонального словника М. М. Корзонюка⁶; другий – поповнює інформацію передусім про середньополіський говір, представлену в ряді публікацій М. В. Пикончука⁷. Разом з тим ці словнички мають ту суттєву відмінність від узвичаєних діалектних словників, особливо диференційного типу, що, по-перше, репрезентують лексику тематичної групи без

відносно до літературної мови, наближаючись таким чином до повного тематичного словника; по-друге, за способом локалізації матеріалу публікації становлять різновид згорнутого регіонального атласу; додані бланки картосхем дають наочне уявлення про географію наведеного матеріалу, його просторове співвідношення; локалізація здійснена шляхом нумерації говірок і співвідношення їх з картосхемою. Семантика представлена за допомогою наведення літературного відповідника або опису позначуваних реалій.

- 1 Жилко Ф. Т. Діалектологічний атлас української мови: Пресп. — К.: Вид-во АН УРСР, 1952. — С. 15; АУМ. — Т. 1. — С. 82.
- 2 Жилко Ф. Т. Ареальні системи української мови // Мовознавство. — 1990. — № 4. — С. 18 — 27.
- 3 Матаїс І. Г. Українська мова і її говори. — К.: Наук. думка, 1990. — С. 31.
- 4 Там же. — С. 31 — 125.
- 5 Див., зокрема: Бродович О. И. Диалектная вариативность английского языка: аспекты теории. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1988; Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. — К.: Наук. думка, 1990.
- 6 Корзюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок // Українська діалектна лексика. — К.: Наук. думка, 1987. — С. 62 — 267.
- 7 Никончук М. В. Матеріали до лексичного атласу української мови: Правобереж. Полісся. — К.: Наук. думка, 1979; Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся. — К.: Наук. думка, 1985.

П. Ю. Гриценко

СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД НАРОДНОЮ ЕТИМОЛОГІЄЮ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

В статті проілюстровано етимологічний аналіз 250 переважно заїмствованих слів, які внаслідок непорозуміння їх носителями мови-реципієнта або ремотивації набули іншої фонетичної або словообразовальної форми або отримали нове значення.

Питання народної етимології чи реетимології, псевдоетимології в українському мовознавстві вже привертало увагу дослідників, проте це досить поширене і таке важливе та цікаве явище в житті мови все ще залишається слабовивченим. Та й сам фактичний матеріал поки зібраний лише частково.

Народноетимологічні чи псевдоетимологічні утворення дозволяють глибше пізнати часто надто своєрідне усвідомлення звичайними мовцями взаємозв'язків окремих слів та груп слів, показують нерідко досить химерні шляхи адаптації значної частини іншомовних слів у тканині української народнорозмовної мови, а інколи й ілюструють багату народну фантазію свідомого творення жартів та дотепів у душі народної етимології.

Після публікації статті "Із спостережень над народною етимологією в українській мові" (*Studia slavica*, XXII. Будапешт, 1976. – С. 271 – 300) автор цих рядків продовжував нотувати нові факти народної етимології, які й послужили базою пропонованої праці.

АГРІЗОНКА 'гатунок картоплі', див. *адресонка*.

АДРЕСОНКА (Жкт), *адрисонка* (Бт) (Онишкевич, 1, 33) 'гатунок круглої картоплі'¹. Очевидно, з *андерсонка* 'тс'; пор. пол. діал. *anderzony, anderzy* 'odmiana ziemniaków' (*SGP*, 1, 115) під впливом *адреса, адрес*.

В. Гнатюк на Бойківщині (Мш) для цього ж сорту картоплі фіксує варіант *агрізонка*², що також, очевидно, є народна етимологія; пор. діал. *грис* 'висівки', *агрус*.

АЗОКЕРИТ, АЗОТКЕРИТ 'мінерал групи нафтових бітумів, гірський віск' (Кв). З *озокерит* 'тс' < гр. *ὄζω* 'пахну' + *κίτρος* 'віск' під впливом азот.

АПАРАТНОЄ 'парадний вхід, парадні двері': Я через апаратное (Клт) (Курило, 103). Очевидно, з парадное під впливом апарат.

АПОСТОЛОШЕН, частіше мн. апостолошн'ї жарт. 'постоли' (Грш). Із вживаного в гвр. цього регіону постолы (ДЛАЗ, 54) під впливом апостол: у зв'язку із звуковою схожістю слів постолы і апостол, апостоли як жарт, обігрується вид взуття, в якому звичайно зображують Христа та його дванадцять учнів (апостолів).

АРШИННИК (Грінч., 1, 10), гаршінник (Мэр, Мхл та ін.) 'триокис миш'яку'; пор. пол. діал. *arszynnik* 'тс' (SGP, 1, 167). З діал. *арсеник*, стукр. *арсеникь* 'тс' XVII ст. під впливом широковживаного майже в усіх слов'янських мовах тюркізму *аршин* 'давня міра довжини (0,711 м)'. Проте укр. діал. *аршінник*, *гаршінник* (з протетичне) можна кваліфікувати як полонізм. Нар. етим. пол. діал. *arszynnik*, *arszenik* (*sz*, очевидно, результат мазуріння) < лат. *arsenicum* (ЕСУМ, 1, 87).

БАБОНА 'суеверие' (Коломийщина, Мараморощина, Березівщина), *бабонникь* 'суевєр', *бабонница* 'суевєрка', *бабонный* 'суевєрный' (Голов., 356), *бабоны* 'забобони' (Вх. Зн, 1, 201), *бабонити* 'ворожити' (Вх. Зн, 2, 225; Грінч., 1, 15), *бабонити* 'шептати, ворожити', *бабони* 'ворожіння, шептання' (Чрн), *бабоніти* 'скоро говорити' (Грш) (Грицак). Звук *а* у першому складі, очевидно, під впливом *баба*; цив. *заббона*.

БАЛОЇ'ОВИЙ див. *оболон'овий*.

БАСАМУГА, БАС'АМУГА (гвр. р-ну Лутинів, Іванково Жт), *пас'амга*, *пас'омуга* (гвр. р-ну Овруча Жт), *пасамуга* (ряд гвр. пн. Жт) 'басаман, слід на шкірі від удару батою чи іншим тонким предметом' (Никон. ЛАПП, 1265, 1266). Можливо, з *басаман* 'тс', що вживається в гвр. пд. і срд. Жт, в результаті зближення з *пас*, *смуга*; пор. вживані в гвр. цього регіону *паса*, *смуга* 'тс'.

ВЕДЗВІН 'прилад, яким важать різні продукти, безмін' (Кш) (Сизько, 7). Очевидно, під впливом *дзвін* з *безмін* 'тс', що, в свою чергу, також є нар. етим. (Дзендз. НЕ, 272).

БЕЗКВІТ, мн. *безквіти* 'солодке пухке бездріжджове печиво' (Крл, Мэр та ін.). З *бісквіт* 'тс' < франц. *biscuit* 'тс' < лат. *bis* *sosum* 'двічі спечене' у результаті зближення з префіксом *без* та *квіти*.

БЕЗЧЕЛОВАТИ 'въ ѣдженю, питью или въ убраню надъ потребу чого уживати'³. Упорядник збірки Гнат Галько вніс це слово в "Спись рѣдшихъ словъ которы тутъ въ простонародію употребляются", додавши біля нього в дужках із знаком запитання (*безчиновати?*)⁴.

Взагалі унгаризм; пор. угор. *becsél* (*becsöl*) 'цінити', 'поважати'. У закарп. пам'ятках у формі *бѣчеловати* 'поважати' відзначається у Нягівських повчаннях (XVI ст.)⁵, у формі *бечеловати* 'цінити' – в

Тимшівській Александрії (поч. XVIII ст.) (Тимченко, 1, 88). З такою ж семантикою *бечеловати* фіксує Л. Чопей⁶. У сучасних закарп. – *бечалувати*, *бечелувати*, *бечеловати*, *бічелувати*, *бічеловати*, *би-человати*, *бичаловати* 'цінити', 'оцінювати', 'шанувати', 'подума-ти'; пор. також *бічелован'а*, *бічелшиг* 'оцінювання', *бічелова-ний* (-ий) 'оцінений (про шкоду)', *бічелшик*, *бичелшиг* 'оцінка (виставлена учневі учителем)' (Грицак).

Безчеловати із *бечеловати*, що видозмінене під впливом слів із префіксом *без-*; Г. Галько допускав тут якийсь зв'язок із *безчиновати*.

БІГ'ИРВ'ОШ 'залізна кочережка (до плити)' (Нрс). З широковідо-мого у багатьох сусідніх гвр. (і факультативно вживаного і в цій гвр.) унгаризму *геберв'ош* 'тс' < угор. *göbhe* + *vos* – дослівно 'криве залізо' (ДЛАЗ, 27)⁷ в результаті зближення із загальновідомим в Зк *біг'ар* 'дрючок, палиця'.

БЛІЗІР у фразеологізмі *для біз'іру* 'лише для виду, несерйозно, щоб увести в оману' (широко у різних р-нах не лише УРСР) < франц. *plaisir* 'задоволення', *rag plaisir* 'несерйозно', 'для задоволення, для забави', очевидно, під впливом *близько*, *близький* (Фас-мер, 1, 175).

БОБР'ІК 'комаха сонечко, *Coccinella L.*' (Хрс) (Никон. Мат., 162). З широковживаного в укр. гвр., у тому числі цьому регіоні, *бедрик*, *бедр'ік*, *бедр'ік* 'тс', очевидно, під впливом *бобер*, *бобрик*. У с. Жовтнєве Попільнянського р-ну Жт факультативно з *сонечко* для цієї комахи вживаються назви *божа кор'івка*, *боблик* (Никон., Мат., 161 – 162). Останнє, можливо, з *бобрик у результаті зміни *p > л*.

БОКОБОРОДИ, -*род* 'бакенбарди' (Яворницький, 45). З *бакен-барди* < нім. *Backenbart*, що зближено з *бік*, род. одн. *боку* та *борода*.

БОРОДИЧКА 'помідор' і деривати *бородичковий* 'помідорний', *бородичка* 'грядка з помідорами чи після помідор', *бородичин'а* 'бадилля помідор' (Грш, Ол, Тр). З широковживаного в Зк *парадичка* 'тс' < угор. *paradicsom* 'тс' в результаті зближення з *борода* за подібністю округлої форми.

БРАКОД'ЕЛ (Сн), *бракод'ор* (Бц) 'браконьєр' < франц. *brasconnier* перше під впливом рос. *делать*, друге – *дерти*.

БРАНСБОЙ, **БРАНСБОЙТ** 'переносний пожежний насос', 'нако-нечник пожежного шланга' (Мзр, Крл та ін. Кроз). З *брандспойт* 'тс' < гол. *brandspuit*, очевидно, в результаті зближення з *біт*, род. одн. *бою*.

БРИЗЕНТ'ЕРА 'дизентерія' (Грицак). З *дизентерія* < гр. *δυσεντερία* під впливом *бризкати*.

БРИЗОНТЕМА 'хризонтема' (ряд гвр. Рв). З *хризонтема* 'тс' < гр. *χρυσάνθεμος* < *χρυσός* 'золото' + *άνθεμος* 'квітка', очевидно, під

впливом *бризкати*, *бризки*. Можливо, із-за розкішного махрового, якби розбризаного суцвіття цієї квітки.

БРОНХІД 'бронхіт' (Грицак). З *бронхіт*; пор. *бронхи* < гр. *βρογχο* 'дихальне горло, трахея' під впливом *хід*, род. одн. *ходу*.

БРОСЛИВА 'персик, *Persica vulgaris* Mill. (*Prunus persica* Vent et Hook.)' (Шух, 1, 109; СБН, 125; Makowiecki, 260). В. Шухевич фіксує нар. етим. пояснення *бросливи* як *оброслі сливи* (Шух, 1, 110). В укр. гвр. для цього фруктового дерева і його плода відомі ще назви з цим же коренем *бросков*, *бросква*, *бросквина*, що відзначаються з XVI ст. (Тимченко, 1, 143 – 144), *бросквін'а*, *бросліна*, *брусквіна*, *брусквін'а*, *брусвіна*. Аналізована нар. етим. форма *бросліва* найближче стоїть до варіантів *бросліна*, *бросквіна*, з яких вона, очевидно, і витворилася. Укр. *бросквіна*, *бросквін'а* та ін. взагалі вважаються польськими запозиченнями (Фасмер, 1, 218).

БУЗИМОК 'однорічне теля, назимок' (СУМ, 1, 250), *бузімок* 'тс' (Грінч, 1, 107), *бузімок* (Врб), *бузімок* (Крл, Нх) 'річний бичок', *бузівка* 'річна телиця' (Никон. ЛАПП, 457). З діал. *бузівок*, *бузівок*, *бузівка* < тур. *bizagi* 'теля'; пор. в ін. тур. *бузау*, *бузак*, *бузаны*, *бузаһу* 'тс' (Радлов, 4, 1867)⁸ під впливом *зима* чи *назімок*, *озімок*, *перезімок*, *одзімок*, *одзімок*, *зимовий бичок* 'тс', що вживається в говорах Жт, Кв, Мк, Рв, Хм та ін.

ВАЛЕШНИК (Гл, Дм, Зпс, Мл, Об, Рз, Снж, Яр), *валюш*, *валюшень*, *валюшник* (Шарлемань, 30), *валюшна*⁹ 'птах слуква, *Scolopax rusticola* L.'

Очевидно, з *вальдшнеп* 'тс' < нім. *Waldschnepfe*, діал. *Waldschnepper* 'тс' під впливом *валятися*, тому що птах досить лінивий, спокійний, удень звичайно лежить, валяється. Однак, оскільки *вальдшнеп* – пізніє запозичення, Г. І. Богуцька припускає, що *валешник*, *валюш* та ін. могли утворитися й на власному ґрунті¹⁰, пор. рос. діал. *валешник*, *валежень*, *валишень* 'тс' (СРНГ 4, 22, 26, 27).

ВАЛУША, **ВАЛУЧНЯ**, **ВАЛЮША**, **ВАЛЮШНЯ**, **ВАЛЮШНИК** (Грінч., 1, 124 – 125), *валюш* (Желех., 55) 'сукновальня'. *Валюша*, *валюшня* 'тс' і прикм. *валюшний*, *валюшовий* (XVII ст.) (Тимченко, 184). Як і пол. діал. *walusz*, *walus* 'тс' (SW, 7, 452), рос. діал. *валюша*, *валюшá* 'тс' (СРНГ, 4, 34), з пол. *folusz* 'тс' від пзнлат. *fullare*, *follare* 'валяти сукно' у результаті зближення з *валяти*. Автори ЕСУМу допускають, що *валюша*, *валюшня* – можливо, запозичення з пол. (ЕСУМ, 1, 327). Однак полонізмом можна вважати лише *валюш* < пол. *walusz* 'тс' < стпол. *folusz* 'тс' (XV ст.) (SKSt, 2, 362), бо інших варіантів доступні нам польські джерела не відзначають.

Варіант *валучня* < *валюшня* чи то в результаті комбінаторних змін, чи внаслідок зближення з *лучити*.

ВАСЕРШИНОЎ 'підвіконниця' (СБ). З укр. діал. (Тп) *васершин-кел* 'тс'; пор. нім. діал. *Wasserschenkel* 'der untere, zum schutz gege überstehende rand eines fensterfludels auch Wetterschenkel' (Grimm, 13, 2495), очевидно, під впливом *шинок* (?).

ВЕРЕМІННА (жінка) 'вагітна' (Шух. 5, 282; Жвлех., 62); *Пуст'т-ко веремінну ж'інку с'істи, най с'і ни^е мучит сар'ака* (Врх); *веремінна* 'тс': *Така стала гладка, що їа думала временна* (Сл).

Веремінна, верем'інна з діал. *беремінна* 'тс' (Желех., 24, 43)¹¹ під впливом *веремн'а, веремн'и, верем'я* та ін. 'гарна сонячна літня погода' (ДЛАЗ, 2); *временна* 'тс' < рос. (укр. діал?) *беременна* у результаті зближення з *врем'я*.

ВЕРНИНА, ВИРЛИНА, ВІРНИНА 'ворина', 'довга кругла жердина в огорожі', розколота на дві частини довга жердина в огорожі', 'розколота жердина в огорожі'; зб. *вернина* 'огорожа з жердини', *рівнин'а* 'лати' (бойк.) (Кміт, 32; Онишкевич, 1, 143; АГВ, Б, № 262; ч. 2, 28)¹². З *ворина* 'тс', очевидно, у результаті зближення з *вернути, вирло, верло, вірний, рівний*.

Відзначене у цих же джерелах діал. *вірліна* 'тс', очевидно, утворено шляхом контамінації *вирлина* і *вірніна*, а *орніна* – контамінації *оріна < *ворина*; пор. зб. *орін'е* (Онишкевич, 1, 143) і *вірніна*. *Вілліна* 'тс' (Із) < діал. *вірлина* як результат регресивної асиміляції *рл* > *лл*, що широко відома в цих говорах (Дзендз., Фонет., 110).

ВЕРТУОЗ 'виконавець, що досконало володіє технікою свого мистецтва' (Мзр, Мхл та ін. Кроз). З *віртуаз* 'тс' < іт. *virtuoso* від лат. *virtus* 'доблесть', 'талант', очевидно, у результаті зближення зі словами з коренем *верт-* (*вертити, вертлявий* тощо).

ВИДЕРКАУФ, заст. щорічний грошовий внесок євреїв на потреби місцевої церкви за куплену від християн площу під дім у місті' (СС) (Максимчук, 66; Онишкевич, 1, 99). З *відеркауф* 'тс' < нім. *Wiederkauf* 'викуп', можливо, під впливом *дерти, видерти*.

ВИКРАШЕНИЙ 'кастрований' (Іс) (Онишкевич, 1, 102). З *вживаного* в суміжних гвр. *в'якорышаний, в'якорошаний* 'тс', що від *корышати, корышати* 'кострувати' (ДЛАЗ, 2, 209), можливо, під впливом *крашений, викрашений*.

ВИКРЕМШ, ВІКРЕМШ 'різноманітні прикраси (особливо різьблені, випилювані)': *У румунів на вороб'їх ус'які викремши* (Рс) (Грицак). Очевидно, з діал. *викрент* (*в'якрент, в'якрент, в'якрент*) 'тс', пор. пол. *wukręć*. Під впливом діал. *кремшу, кремшиш* < *кремсати*.

ВИРЛИНА 'ворина'; див. *верліна*.

ВИТРИПАС 'ватерпас' (Кш) (Сизько, 10). З *ватерпас* 'тс' < гол. *waterpas*, очевидно, в результаті зближення з *витри* *нак. сп. від витирати*.

ВІНЧУВАТИ 'поздоровляти', 'вінчован'а 'поздоровлення', вінчованка 'текст поздоровлення', вінчований 'той, кого поздоровлено', вінчівник, вінчувник, вінчівник 'той, що поздоровляє (звичайно на Новий рік)', вінчівниц'а, вінчівниц'у, вінчівниц'а, вінчівниц'а, вінчунец'а 'та, що поздоровляє' (ряд гвр. Міжгір., Рах. Зк) (Грицак). З віншувати 'тс' < пол. *winszować* < нім. *wünschen* 'тс', очевидно, під впливом дериватів вінок < вѣнъкъ, вінчати, діал. вінчик 'віночок', вінчити 'класти останні балки на дерев'яну будову під дах' тощо. У говірці Дмш вінчовати вживається у значенні 'вінчати' (Грицак).

ВІРНІНА 'ворина'; див. вернина.

ВІСЛ'АНКА, ВУСЛ'АНКА вид ряжанки з овечого молока: *Тот добра вусл'анка; восербати вусл'аночки* (Вч). З діал. *гусл'анка* 'тс', можливо, під впливом діал. *вісл'а*, 'маля сарни', *віслиц'а*, *вісличка* 'ослиця'; пор. також діал. *вісний* 'весняний' чи *віс'авка* 'бринза, яку виготовляють у весінній період'. Можливо, що й наголос у *вісл'анка* відтягнуто на другий склад під впливом *вісл'а*, *віслиц'а*.

Укр. (закарп., гуц., буковин.) *гусл'анка* (*гусл'инка*), очевидно, пов'язується із згуслий: *згусл'анка > *гусл'анка*; пор. аналогічні віддієслівні утворення на -анка – назви ряду інших страв: *квасн'анка* (*квасн'анка*), *сербанка* (*с'ербанка*), *стеранка*, *чир'анка*, *підліванка* та ін.

ВІТАЛІЙА 'медаль'; 'Секретар' віталії своїй дустає на воїні (СТ), *міталіїа* (Ск). З діал. *медаліїа*, *медаліїа* < франц. *medalle* < іт. *medaglia* < лат. *metallum*, очевидно, під впливом *вітати*, а *міталіїа* – *мітити* (?).

ВІАЗМІН, УІАЗМІН 'жасмин' (ВВ) (Грицак). З діал. *жасмін*, *іасмін* 'тс'; пор. франц. *jasmin*, нім. *Jasmin* < араб.-перс. *jasāmin* (Фасмер, 2, 36) від впливом слів з коренем *в'яз* (*в'язати*, *в'язь*, діал. *віазіл*, *віазін* 'вид рослин').

ВОДАСКА 'полювання' (МБ), *вадасити* 'полювати' (ВВ). З діал. *вад'аска*, *вад'асити* 'тс'; пор. угор. *vadasz* 'мисливець', *vadászat* 'полювання' під впливом *вода*, *водити* (?).

ВОДИКУЛІТ (Трч), *радіоскул'іт* (См), *редокол'іт* (Нк), *редокол'іт* (Вл), *рибікул'іт* (Бк), *рідукал'іт* (Трн), *роскул'ін* (окремі гвр. Зк) 'радикуліт'. З *радикуліт* < лат. *radicula* у результаті зближення відповідно із *зводити*, *радіо* і *скула* чи *скулити*, *колюти*, *риба*, *кал* чи *каліт*, *скулити* та з словами на *роз*. Можливо, що якоюсь нар. етим. є й *традикул'іт* 'тс' (Бк).

ВОЗОВІД 'налигач' (гвр. Пл) (Яворницький, 120). З *воловід* у результаті зближення з *віз*, род. одн. *вбза*.

ВОЛОЧНИЙ 'важливий (про свідків)', 'дійсний (про документи)' (Онишкевич, 1, 82; Кміт, 22; Желех, 55). З широковживаного у су-

сідніх закарп. валовшный, валовшний 'дійсний', 'справжній', 'спроможний', 'здібний' < угор. *való*, діал. *valóu*¹³, *valós*¹⁴, очевидно, під впливом *валок*. Так пояснюється і діал. *неваловий* 'нездібний' (Онишкевич, I, 482); пор. закарп. *неваловшний* 'тс'.

ВОРОВШАК, род. одн. -ку 'ліки': *Не маю ш'есноку ані на воровшак* (Врч). З угор. *otvosság* 'тс' під впливом *ворожка*, *ворожити* (?).

ВРЕМЕННА 'вагітна'; див. *верем'їнна*.

ВУГЛИК 'вулик' (Длб). (Лисенко, Чрк, 10). З *вулик* під впливом *вугол* (?).

ВЫВЕРХНЕН'А (ШЛ), *звірхнен'а* (Нв, Пд), *увирхнен'а*, *увірхнен'а* (Вл). З діал. *вывыхнен'а*, *звыхнен'а*, *увихнен'а*, *увихлен'а*, *увернен'а* 'тс' під впливом *верх*. У результаті зближення з *верх* (діал. *вирх*), очевидно, утворилося і *увир'х* 'тс' (Лк, МК), з діал. *уверт* 'тс', що в говірці МК засвідчується факультативно з *увир'х*.

ГАЙДАМАХА, ГАЙДОМА́ХА 'гайдамака, розбійник'; здр.-зменш. *гайдамашка*, згруб. *гайдамашишче*: *Прит'де с'а йакийс' гайдамаха дес' из світа білого та хоче с'а туй женіти* (Рс); *Та богдай ти дівчиночко, з твоїими очима; на біду с'н'и обернула та й розволочіла. На біду с'н'и обернула, та й йа ти оберну; ой піду в гайдамахи, н'где си ни верну* (Яс) (також Желех., 134; Грінч., I, 265). З посиланням на фольклорні збірники Жеготи Паулі та Вацлава з Олеська *гайдамаха*, *гайдамах*, зменш. *гайдамашок* 'гайдамак, розбійник', 'повеса' і фразеологізм *іти в гайдамахи* 'стати розбійником' фіксує Я. Ф. Головацький: *Кобы мы се та й дубь розвивъ, та й березы бѣли, Ой пошовъ бымъ въ гайдамѣхи на штыри недѣли* (Голов., 470). З *гайдама́ка* < тур. *hajdatak* 'грабіжник' під впливом *махати*.

ГАЛЕНОРЕ́Я 'гонорея' (Грицак). Трансформація *гонорея*, можливо, під впливом діал. *Голена* (Олена); пор. також діал. *голендер*, *голендус*, жарт. 'гола людина', *голенький*.

ГАЛУШКА́Н'А 'тиф' (Лкц). З вживаного в цьому регіоні діал. *глушкан'а* 'тс' < *глухий*, *глухнути* під впливом *галушка*, хоча мотиви такого зближення важко пояснити. Однею з обставин могла бути архаїзація утворення *глушкан'а* 'тс' (як і вживаних в ін. гвр. Зк *глуша*, *глухан'а*, *глухан'а*, *дурн'ачка*, *глупан'а*, *глупачка* 'тс' і заміна його іншомовними (*тифус*, *тифус* 'тс'))¹⁵.

ГАМАНТУ́РА 'скандал' (Т) (Максимчук, 83; Онишкевич, I, 159). З діал. *авантура*; пор. пол. *awantura* 'burda, kłótnia, scena, heca, chryja, skandal, afeta, zajście, brewerja' (SW 1, 74) < франц. *aventure* < лат. *adventura* (Фасмер, I, 58), можливо, від впливом *гаман*, *гамувати*.

ГАПТИ́ГА (Нрс), *гаптика* (Бл, КП), *гептига* (ЯБ), *гептига* (ШЛ, Нрс, Крв, Вн, Нн), *гептика* (Бл, Кст, Дл, Рс), *гептика* (ВБ), *герптіга* (Нрс, Нн), *герптика* (Гр), *чортика* (Врп) 'туберкульоз'. З закарп. *гертика*, *гертига*, очевидно, під впливом діал. *патика* та ін. 'аптека', чорт тощо.

ГАРНАДЕР ірон. 'гренадер'. У листі до А. І. Лизогуба від 29. XII. 1894 р. Т. Г. Шевченко писав (очевидно, жартуючи): "Ще посилаю вам цього гарнадера (це я); згадуйте мене, дивлячись на його, друже мій добрий!"¹⁶ З *гренадер* < франц. *grenadier* внаслідок, очевидно, навмисного зближення з *гарний*; див. *гранатир*.

ГАРШИННИК, див. *аршінник*.

ГЕЙФРУКТ 'вид цитрусових рослин родини рутових' (Ужгород та ін.). З *грейпфрут* 'тс' < англ. *grape + fruit* 'тс' у результаті зближення з *гей* і *фрукт*.

ГІВНАЗІЯ 'гімназія' (ГГ) (Курило, 15). З *гімназія* < лат. *gymnasium* через пол. чи нім. посередництво (Фасмер, 1, 407) під впливом *гівно*.

ГІНЗЛІИ 'латунні гільзи' (Плн, СлБ). З *гільза* 'тс' < нім. *Hülse*, очевидно, під впливом *гонити* (у дуло); пор. *гін*, *гону*; у сполученні зл відбулася метатеза.

ГЛУМБОВЦІ pl. t. 'гатунок другої страви у вигляді колобків з давленої картоплі, наповнених повидлом': *Наварила м д'т'ом глумбови'ув* (Сс). Із закарп. *гдмбдвц'и* pl. t. 'тс' < угор. діал. *gombouc* 'тс', можливо, під впливом *глум*, хоча важко сказати, які тут могли бути мотиви семантичного зближення таких різних слів. Пор. наступне слово.

ГЛУМЕЛНИЦ'А 'сорт яблук' (ВВ). З діал. *гумелниц'а*, *гуменниц'а* 'тс', що вживаються в цьому ж селі та суміжних гвр., можливо, під впливом *глум* (?).

Гуменниц'а, *гумелниц'а*, *гуменниц'и* 'сорт яблук', очевидно, пов'язується з діал. *гумен'а*, *гумен'и*, *гумін'а* с. р. 'огороджена частина присадибної ділянки з господарськими будівлями' (ВВ, ВВ, Рс та ін.) чи *гуменний* 'що відноситься до гумен'а' (Рс), які, в свою чергу, від *гумно* 'тік з господарськими будівлями біля житла або й за селом'. Отже, *гумелниц'а* (*гумелниц'а*) первісно мало б означати 'сорт яблук, що ростуть біля гумна, господарських будівель'.

ГНАЙБОРІТ, ГНАЙМОРИТ 'гайморит' (Грицак). З *гайморит* (назва хвороби від прізвища англійського анатома XVII ст. Н. Гаймора), очевидно, в результаті зближення з *гнати* (чи *гній*, род. одн. *гною*) і *борода*, *морити*.

ГОЙСАНДРАГ'Ы pl. t. 'підтяжки для штанів' (Снв). Із діал. закарп. *гавсентраги*, *гусентраги*, *гусандраги* 'тс' < нім. *Hosenträger* 'тс' в результаті зближення з широковживаним на Зк *гойса* 'дуже висока людина', *гойсун* 'високий чоловік', *гойсоча* с. р. род. одн. *гойсочати* 'малий гойса'; також закарп. *гойсати* 'швидко писати', *гойсанка* 'пустий рідкий суп', *гойсан'а* 'швидке пиття'. *Гойса* має виразне зневажливе забарвлення, можливо, воно пов'язується з таким же стилістично маркованим *гой* 'неєврей' < ід. *goj* 'тс' < ів. *goy* 'народ'.

ГОЛИЙДАНКА, ГОЛЫЙДАНКА, ГОЛЫЙЗАНКА 'гойдалка'; го-
луйдату(с'а), голыйдату(с'а) 'гойдату(ся)' (ВР). Можливо, з гой-
дату(с'а), закарп. гойданка 'тс' під впливом ширококовживаного,
зокрема в укр. закарп., голимбату(с'а) 'колисати(ся)', 'колива-
ти(ся)' (Грицак).

ГОРСТКІ мн. субстантивований прикм. 'сливи-угорки': Горсткі
зародили, наваримо повидла з горсткіх (Біл)¹⁷. Очевидно, з угор-
ські під впливом горстка (?).

ГОСТИНИЦ' (Бк), гостри^е ц', гостриц' (Гр), густі^е ц', густиц',
род. одн. гусц'у (Кй, Вл, Із, Нк, Снв) 'ревматизм'. Пор. також у
закарп. пам'ятці поч. XVIII ст.: Тогда рече имъ Господь: ... Тамъ
вамъ есть допущенный всякій гостецъ со густиею и со гощаты,
съ вѣдми и съ вѣдаты, съ восточными и западнѣми, съ южными
и сѣверными, съ мертвыми и слѣпыми, тамъ перси его подлѣгай-
те, поступайте, духъ залѣгайте, уха его фукайте, зрокъ очій его
зрываите и гласъ его утратѣте¹⁸. З діал. гості^е ц', гостіц', 'тс', оче-
видно, < лат. *ostitis* 'тс' під впливом *гострий* (біль), *густий*. У Кмт
відзначено *остиц'* 'тс', але, оскільки у цьому рні Зк в описуваному
значенні всюди вживається *гості^е ц'*, можливо, й це якась нар. етим.

ГОСТРІД, ГОСТРІТ 'гастрит' (Зк)¹⁹ (Крл, Мэр). З *гастрит* < гр.
γαστήρ 'шлунок' під впливом *гострий*.

ГАСТРОХАНДРОЗ, КОСТОХАНДРОЗ, ОСТОХАНДРОЗ 'хворо-
ба: відкладення солей між хребцями' (Кв). З *остеохондроз* 'тс' < гр.
ὀστέον 'кістка' + χόνδρος 'хрящ' шляхом зближення з *гострий*,
косто-, пор. кість, род. одн. *кості* та ін. і *хандра*.

ГРАМАТИЗМ, ГРИМАТИЗМ (Гр), *граматизм* (Інн), *грамоніс* (ШЛ),
раматиз, *рамотизм* (Вл), *раматизм* (Вл, Нв), *раматиз* (Лз, ШЛ), *ре-
ватиз* (Шр) 'ревматизм'. З *ревматизм* < лат. *rheumatismus* < гр.
ρευματισμός під впливом діал. *грамати* 'гарбати, брати похапцем',
ніс, *рамено*, *ревати*. Пор. рос. діал. *раматис* 'тс', що виникло під
впливом *рамо* і *тискати* (Фасмер, 3, 455).

ГРАНАТИР 'гренадер': Та де се забавляєш, любий гранатиру?
(р-н Бучача Тр) (Гнатюк, Коломийки, 226); Ой улани, каконери,
самі гранатири (р-н Надвірної ІФ)²⁰. З *гренадер* < франц. *grenade*
dièr внаслідок зближення з *граната*.

ГРАФІРОВКА 'жіноча спідниця-гофре' (гвр. на зх. Березно Рв)²¹.
З діал. *гофрїрówka*, *гафрїровка* 'тс', що засвідчується в сусідніх
гвр. < франц. *gauffer* 'прасувати складки', під впливом *графіти*.

ГРАШПІЛ' 'рашпіль', здр.-зменщ. *грашпелик*; *грашпелити* 'пи-
ляти рашпелем': Бері грашпїл' та виглад' тоту дошку (КП, Рс);
драшпїл 'тс' (І)²². З *рашпіль* < нім. *Raspel*, можливо, під впливом
грапачка, *граплиц'а*, *гребло*, *гребниц'а* 'скребло', *гребсти* та ін.,
а *драшпїл* – *драпати*.

ГРЄЗІНКИ pl. t. 'ізом' (Бч). З *родзинки* 'тс' (СУМ, 8, 593); Грінч.,

3, 27); пор. пол. *godzynki* 'тс' < нім. *Rosinen* 'тс', франц. *raisin* 'тс' в результаті зближення з діал. *грозно* 'плоди винограду', 'гроно винограду', 'виноград'.

ГУЛ'ІМАСТИКА 'дъгооть, коломазь': *Вже с' дис' и гул'імастикѡв обмастив пачмагы* (Рк). Взагалі, очевидно, з коломазь, у якому другий компонент композита *мазь* (від *мазати*) замінено на мастика < гр. *μαστιχη* 'смола'. У першій частині *гул'і* *г* < *к*, а *у* < *о*; пор. вживані в говорах цього району *голесо* 'колесо', *гуліст'а* с. р. 'колісце'.

ГУРТОЖЕНИК, ГУРТОЖИЕНИК, ГУРТОЖИВ, ГУРТОЖИВОК 'гуртожиток': У *гуртоженику була мѡѡа д'ѡѡка; Втак ми д'ѡѡчина повѡла, що в гуртоживу трѡба ѡйм вѡгл'а* (Бч) (Грицак).

Специфічно укр. *гуртожиток* 'приміщення для спільного проживання осіб, переважно тих, що працюють на одному підприємстві або вчаться в одному навчальному закладі' поширилося лише в радянську епоху²³. У творах художньої літератури *гуртожиток* відзначається з другої половини 20-х рр. Напр., у повісті І. Кириленка "Кучеряві дні": "Никодим іде в райпартком поговорити з секретарем про командировку. Він розуміє, що лишатися тут далі в старому райкомівському товаристві не можна. Треба якнайшвидше йти до школи, у гуртожиток, вдаритися в науку..."²⁴; у п'єсі І. Микитанка "Кадри": "Терень: Гуртожиток буде не сьогодні-завтра"²⁵. Лексикографічно вперше фіксується академічним "Російсько-українським словником" 1937 р.²⁶ У закарп. говорах засвоювалося з укр. літ. зразу після возз'єднання в 1945 р. *Гуртоженик, гуртожие-ник* з *гуртожиток* у результаті зближення з *жену, женеш, жє-нуть* (від *знати*), а *гуртожив, гуртоживок* – з *живу, живеш, живуть*.

ГУСТИЦЬ 'ревматизм'; див. *гострий* ц'.

ДВІЙЛО, ДВІЛО 'вій(!), деталь упряжі, до якої чіпляється ярмо' (Іс) (Онишкевич, 1, 206). З діал. *віє* 'дишель біля волового воза' (< *oje) 'тс' у результаті зближення з *дві*. Пор. діал. *віѡла* 'дишель біля волового воза', *віѡце* 'дишель в упряжі між двома парами волів' (Грінч., 1, 237). Пор. *двіѡе, двіѡло* 'деталь у селянському воловому возі' (Дзендз. НЕ, 278).

ДЕРЕСТОВИЙ 'берестовий' (Плс) (Грицак). З *берестовий*, очевидно, під впливом *дерен* 'терен', *дереновий* 'тереновий'.

ДЗ'ОБАЛА (Стб), *дз'обєла, дз'абєла* (Бг) 'вудила' (Грицак). Із діал. *зубєла* 'тс' під впливом *дзьоб*.

ДЗ'ОБКА, ДЗ'ОПКА 'зяблик, *Fringilla coelebs* L.' (Чрн) (Грицак). З діал. *дз'абка* 'тс' під впливом *дзьоб*.

ДИВОНІЗ 'Денис': *Дивониз з Лїмної був перед 20 літами на попївствї в Мшанци пастухом і написав на картцї*²⁷ (Онишкевич, 1, 214). З *Дїонїсіѡ* < гр. *Διονύσιος*, лат. *Dionysius*, очевидно, під впливом *диво, низ*.

ДИРЛИГА (диєрлига, децрлига) 'велика палиця з закарлюкою': *На могилі чабан стоя, Ніби про що рупив; Опершися на дирлигу, Очі в землю вступив*²⁸ (Грінч., 1, 384). З *гирліга* 'тс' < рум. *cirlig* 'гачок (також на гирлизі)'; молд. *кырліг* 'тс', болг. *кърліг* 'палиця пастуха' (ЕСУМ, 1, 509) під впливом дерти.

ДІСТАМЕНТ 'тестамент': *Ходіли та йакис' дістамент зробили* (Рс) (Грицак). З *тестамент* < лат. *testamentum* 'заповіт' у результаті зближення з дістати.

ДОБРОВА 'діврова' (Пдд) (Курило, 70). Можливо, з *діврова* чи *дуброва* < *dqbrowa у результаті зближення з *добрий*. Укр. *діврова* у свідомості звичайних мовців переважно не пов'язується з *дуб*, однак територія виявлення, очевидно, дозволяє допускати й опрощення (втрату ренезму) полонізму пол. *dqbrowa* > *домброва > *доброва*.

ДОБРОКОСТА 'абрикоса (дерево і плід)' (Кш) (Сизько, 15). З *абрикоса* під впливом *добра кістка*, тому що плід має велику кісточку.

ДР'АСЕНИЦ'А 'суміш сіна з соломою': *Вдз'ми сіна і звійку соліми та зроби др'асеницу у коровам, бо вже гдлбн'н'і* (ЛКц) (Грицак). З *тр'асеница* 'тс', що добре відоме в Зк, очевидно, під впливом *дрясен*, 'Polygonum'; пор. також *дрясувати* 'топати' (Грінч., 1, 451), *др'асло* 'хмиз' тощо (Грицак).

ДРАЧ 'пиляр, пильщик' (Волинь), 'пила для подовжного розпилювання колод' (КП, Рс) (Грицак); *драчка* 'лісопильня, тартак' (Волинь) (Грінч., 1, 441). Очевидно, з *драч* 'тс' < пол. *trasz* 'тс'; *трачка* 'тс' < пол. *traszka* 'тс' у результаті зближення з *дерти*, адже дошки ріжуть, пиляють, труть; пор. укр. діал. *драч* 'обдирало, борщик податей', 'колючий кустарник', 'род удочки для крупної риби при ловле зимою' та ін. (Там же).

ДРІБІЗЛ'І pl. t. 'дрібне постругане тісто': *Легка робота ни тачати, а й такі дрібізлі натерти* (Рс) (Грицак). Семантика і початок, безперечно, вказують на зв'язок з *дрібний*; пор. вживані у цій гвр. *дрібон'кий*, *дрібіц'кий*, 'дуже дрібний', *дрібіц'кувати* 'дрібшити' тощо, друга ж частина виразно свідчить про вплив діал. *рібізлі* pl. t. 'червона смородина' < угор. *ribizli* 'тс'.

ДРІЧКА 'майка': *Вдз'ми дрічку на с'а, вбы ти ни было так студино* (Шк) (Грицак). З діал. *трічка* 'тс' < чес. *trisko* 'тс', < *triko*, очевидно, під впливом діал. *дрічний*, *дрішний* 'свіжий, у доброму настрої', 'сильний', 'стрункий', 'поставний', *дрічно* 'спритно, гарно', 'багато', *дрічність* 'розквіт життєвих сил' (Грицак).

ДУБОВКА 'затичка, корок, пробка', *дубовча* (*дубовш'а*) с. р., род. одн. *дубовчати* 'мала затичка' (переважно гвр. зх. Зк) (Грицак), *дубовка* 'корок' (Зб, НС), (Ганудель, к. № 89), 'чип у бочці' (Грн) (АГВ, 1, 2, 43). З діал. *дубька* 'тс' < угор. діал. *dugóu* 'тс' під впливом *дуб*, *дубовий*.

ДУРГІТА 'клямка, ручка на залізному замку дверей хати' (Нв) (Грицак). Очевидно, із закарп. *forğita* 'тс' < угор. діал. *forgatbu* 'тс', можливо, під впливом діал. *дуркати* 'стукати', *дуркнути* 'стукнути', 'штовхнути', 'вдарити', 'торохтити' та ін.

ЕЛІМЕНТИ рl. t. 'кошти на утримання, що виплачуються за законом непрацездатним членам сім'ї (дітям, батькам) особами, зв'язаними з ними відносинами або свояцтва' (Крл, Мзр, Кроз та ін. гвр. УРСР). З *аліменти* 'тс' < лат. *alimentum* 'годування, утримання' під впливом *елемент* < лат. *elementum* 'первісна речовина'.

ЖЕРЛО, ЖАРЛО 'жало бджоли': *Пчолд жэрлѡм кусѡјеца* (берест.) (Анох. Ник., 331). З *жало* в результаті зближення з *жерт*.

ЖИВИЛО 'вид капсуля у мисливських патронах' (Жд, Збл, Тк). З *жовело* 'тс', що від назви французької фірми, під впливом *живий*. Саме так пояснювали нам *живило* 'вид капсуля' мисливці із Зк, Льв та ін.

ЖИВНА, ЖИВНА 'дятел, *Dryobates major* L.' (Грн, Кт, Ктн, Ктр, Пр), 'великий строкатий дятел, *Dendrocopos major* L.' (Пдд, Хмл, Брз, Кт, Ктн, Ктр, Грн, Пр). З *жовна* 'тс', очевидно, під впливом *живити*, *живитися*, *живий*: птах їсть живність, живих істот – короїдів і цим оживлює (лікує) дерева.

ЖИЙВОРОНОК 'жайворонок' (Зд) (Кагаś, 85). Можливо, це трансформація *жайворонок* під впливом *жити*, проте не виключено, що *жійворонок* є фонетичним варіантом *жайворонок* у результаті 'а > 'у > и; пор. вживані в суміжних гвр. *жійворонок*, *ж'ейворон* (Там же).

ЖУРАВЕЛЬ у народі пов'язується з *журитися*; пор. повір'я, записане в колишньому Проскурівському пов.: Як побачиш весною журавлів, то треба казати: "веселики", то цілий год весело тобі буде; а як скажеш: "журавлі", то будеш цілий год журиця". (Чубин., 1, 62); відоме це повір'я і на Стрийщині²⁹; пор. також фразеологізм *Ходит'*, *йак журавка* 'сумний, зажурений, невеселий', прибитий горем (переважно про дівчат, жінок) (Кл).

Укр. *журавель*, як і його відповідники, виводиться з *žeravъ, яке має докладні і.є. відповідники (Масчек, 222; Фасмер, 2, 67 – 68 та ін.). Але в такому разі голосний *у* в першому складі в укр. *журавель*, як і в рос. *журавль*, блр. *журавель* та пол. *żuraw* (за старою орфографією), *żóraw*, звичайно не може бути виведений з *e* (в *žeravъ). Сумнівним видається міркування О. Преображенського про те, що рос. *журавль* з *жеравль* "об'яснюється посередством" гіпотетичних *жоравль, *жъравль* (Преображенський, 238).

Зовсім непереконливим є припущення, що звук *у* в укр. *журавель* появився під впливом пол. *żóraw*³⁰. По-перше, не відома природа *и* у пол. *żuraw* (*żóraw*)³¹. А Брюкнер це *и* вважає "myłny" (Brückner, 666). По-друге, якщо, беручи до уваги історико-економічні умови розвитку в минулому, укр. *журавель* та блр. *жура-*

вель певною мірою допустимо ставити у якийсь зв'язок з пол. *żigaw* (*żógaŭ*), то цього аж ніяк не зробиш з рос. журавль. Можливо, що в даному випадку ми маємо справу зі спільним схсл.-пол. явищем. Проте взагалі не виключено, що причину появи *u* у пол. *żigaw* (*żógaŭ*) слід шукати на сх.-сл. ґрунті.

Нар. етим. (зближення журавель з журитися), очевидно, розкриває секрет нерегулярного вокалізму першого складу.

Укр. журавель письмово фіксується з кінця XVI ст. (Тимченко, 1, 943), проте форма ця існувала в усякому разі і в XV ст., про що свідчить топонім (назва села у Волинській землі) Журавьником (дав. відм. мн.) (ССУМ, 1, 363, 365). Рос. журавль пам'ятками фіксується з XVII ст. (СДРЯ, 5, 125), старіші форми – з XIII – XIV ст. – жеравь (СДРЯ, 5, 90).

ЖУРАВЛЮ 'джерело' (гвр. р-ну Степань Рв) (Никон. ЛАПП, 10.) З вживаного в цих же гвр. журало 'тс' під впливом журавель, яке в цій же місцевості відоме і як 'джерело'.

ЖУРИЛИЦЯ, ЖУРИЛИЦЄ 'жужелиця': Якесьмо копади гробъ, то такъ було твёрдо, якъ бы журилиця (Зл) (Голов., 547). Очевидно, з жужелиця під впливом журитися (?), про що міг би свідчити і наголос на другому складі.

ЗАБАБОНА, мн. забабони 'забобони', бабона 'тс' (Голов., 547), бабони 'тс' (Вх. Зн., 1, 201). Із забобони, очевидно, під впливом баба, про що міг би свідчити і наголос; мотиви такого зближення цілком прозорі; пор. також пол. діал *zababon* 'тс' (SW, 8, 24).

Е. Бернекер, етимологізуючи укр. забобони, бобони, рос. забобоны, чес. *bobonek*, *robonek*, пол. *zabobon*, висловив припущення, що укр. і рос. назви краще розділити і що вони, мабуть, пов'язані з стсхв. оноματοпоетичним *бобонѣити* (SEW, 1, 36 – 37). Цю думку приймає і М. Фасмер (1, 70).

Якщо ця версія правильна, а вона в даному випадку не єдина (В. Махек пропонує іншу етимологію (Machek, 58 – 59)), то зауважимо, що і в укр. гвр. це дієслово досить добре відоме; пор. закарп. бобоніти 'невиразно грубим голосом щось говорити': Так собі бобоніт пуд нус (Внг); 'ворожити, зачаровувати': Із уч похворів. Мелник шдс там бобоніт (Дмш) (Грицак); пор. також боботати 'часто в розмові вживати "бобо"', 'видавати тихі звуки (про ведмедя)': Медведиця так плескала, так боботала там. Так чуно она боботала, моркотала; 'воркотіти' (Дмш), боботіти 'часто в розмові вживати "бобо"', 'гудіти, стогнати', 'гомоніти'; бобони, бобоны рі. т. 'забобони', 'поговорі'; бобон ч. р., бобона ж. р., бобони, бобоны рі. т. 'брехлива вістка'; бобоны рі. т. 'малопінні речі' (Чрн) (Грицак); боботати, боботѣти 'заикається, гугнавьт' (Голов., 368)³².

Первісним значенням оноματοпоетичних бобоніти, боботати, очевидно, було 'видавати тихі невиразні звуки'.

ЗАВОРУХА 'завірюха, хуртовина' (Пб, Слз) (Никон. Мат., 112; Грінч., 2, 22). Із *завируха*, що етимологічно пов'язується з *вир*³³, під впливом *заворушити, ворушити*; пор. також *заворуха* 'движение (в толпе)' (Грінч., 2, 22).

ЗАКУТНИК, ЗАКУЦІЙНИК 'екзекутникъ, солдатъ или прикащикъ, высилаемый на экзекуціи', *закуція* 'екзекуція', 'взыскание недоимковъ съ помощью военной экзекуціи' (Голов., 567). Від *екзекуція* < лат. *exsecutio* 'виконання' в результаті зближення з *кут* (*шукати, вишукувати, знаходити по кутках*); див. *замкѣтор, здиркутор, закутор* та ін. (Дзендз. НЕ, 281).

ЗАЛУПОМ присл. 'вистрелити із другого ствола двоствольки сразу ж після вистрелу з першого' (Млч). Із вживаного в сусідніх гвр. *злпом* 'тс', літ. *злпом* 'одночасно з кількох рушниць, гармат і таке ін. (про постріли)', 'не відриваючись, не переводячи подиху, відразу' під впливом *лупити*.

ЗВИРХНЕН'А 'вивих'; див. *выверхнен'а*.

З'ЕЛ'ЕЗ'ЕН' (Грб, НЯ, ряд берест. гвр.), *зелезен'* (МС, ПГБ), 'качур, селезень' (Никон. Мат., 194) (ВО, Млч). З *селезень* через зближення з *зелений*. Самі інформатори назву *з'ел'ез'ен'* мстивують: "бо зелена головка, а вутк'ї разнага ц'в'ету". *З'ел'ез'ен'* 'качур' відоме також у ряді гвр. Лельчицького р-ну Гомельської обл.

З'ІЛ'АЧКА 'шуфля, совкова лопата' (Гв) (Кміт, 100), 'совок', 'віяльна лопата' (Хщ) (Онишкевич, 1, 310). З поширеного в суміжних гвр. *с'іл'ачка* 'совок, яким віють зерно' (Онишкевич, 2, 218) під впливом *зілля*.

Укр. діал. *с'іл'ачка* < *с'іл'л'ачка* < *с'ідл'ачка*; пор. пол. діал. *siedlaczka, siedlecza* 'szufla do wiania zboża' (SW, 6, 96; Дзендз. НСКГ, 60–61).

ЗІМАК 'картопля' (с. Ветлин Ярослав. пов., гепер у ПР) (Караś, 43). Із *земн'ак* 'тс' < пол. *ziemiak* 'тс' під впливом діал. *зімд* 'зима'.

ЗЛИЧНИЙ 'гарний', 'хороший' (Гоцкий 1900, 122; Онишкевич, 1, 311) < пол. *śliczny* 'тс' під впливом укр. з *лиця*. Пол. *śliczny* взагалі етимологічно також пов'язується з *lice* (Brückner, 298, 531).

ІГОР (Др, Крм, Олк), *йєгор* (Дрт, Оз, Сл, Ст, Ств, Чрс), *неєгер* (Пс) 'єгер'. З *єгер* < нім. *Jäger* 'мисливець' під впливом *Ігор, Єгор, негр*.

ІЛЛЯ ім'я святого, який володіє грозою і громом, тому що десь біля чи й на день цього святого (20. VII. за старим стилем) буває гроза; пор. прислів'я: *Ілья наробить гнилья*. "Полагают, что слово *Ілья* произошло от слова *лечь*" (Чубин., 113, 223–224).

Ім'я *Ілля* стевр. походження: пор. ів. *Elijah*, що дослівно 'божа фортеця'.

ІАТЕЛ', ЙАТЕЛ, ЙАТІЛ, ЙАТИЛ, ЙАТ'ОЛ, ЯТЛА (ряд сіл Вл, Рв, Жт, Кв, Чрг, Хрк, Льв, Вн, Чрк, Тр, Крв, також Вх НЗн, 19; Грінч.,

4, 545; СУМ, 2, 659) 'дятел, Dryobates major L.' з дятел, очевидно, під впливом яти.

ЙЕГОР 'єгер'; див. *Ігор*.

КАБАКА 'нюхальний тютюн' (Грінч., 2, 202; Закревський, 354; Желех., 328; Номис., № 3628; СМКО, 1, 628). Теж у фразеологічних зворотах *кабаки дати кому* 'покарати кого' (Закревський, 354; Желех., 328; Грінч., 2, 202); *За нюх кабаки* 'ні за яку ціну, і даром'; *Ось у чому була кабака* 'ось у чому справа, суть' (СМКО, 1, 628). Кабака в описуваному значенні з табака у результаті зближення з кабак 'гарбуз', *Cucurbita Pepo L.* < тур., тат., чагат. *kabak* 'тс' (Фасмер, 2, 148).

КАДУБ 'велика діжка', 'велика бочка, видовбана з дерева для зберігання хліба', 'колодязьний зруб з цілого пня', 'польова криниця', 'частина комори', 'стара бочка для попелу' (СУМ, 4, 69; Желех., 329; Грінч., 2, 207). З кадіб < діал. кадієб < діал. кадовб 'тс' < *ka-dylbъ (пор. довшати, длубати) під впливом дуб.

КАКВА, ХАКВА 'вальдшнеп, *Scolopax rusticola L.*' (Шарлемань, 30). Очевидно, з слуква < слука 'тс' під впливом вигуків ка-ка, ха-ха; див. слуха.

КАРТОПЛЯСИ 'фортепіано': А вона (пані) сидить у кімнатах та одно на картоплясах грає (Бс) (Яворницький, 339). Трансформація, очевидно, під впливом картопля (?) та рос. пляс, пляска, плясать.

КВАЧКА 'качка' (с. Стежниця, пов. Песко, тепер у ПР) (Кагаś, 91). З качка під впливом квакати, квак.

КИРГІЗ ч. р. (ряд гвр. Хр, Хс, Крв; також Шарлемань, 20), киргизка ж. р. (ряд гвр. Днп, Хс, Хр, Пл)³⁴ 'дерихвіст степовий, *Glageola podmani Nord*'. З оноματοпоетичного киргик, кіргик 'тс' від викрику цього птаха кирг-кірг під впливом киргиз, киргизка.

КИШЕЛ'ОК 'кошельок' (Переч. Зк). З кошельок, очевидно, під впливом кишенья.

КІЛЬКОВАТИ 'істи' (Іс) (Онишкевич, 2, 222 під *скільтовати*). З поширеного в суміжних гвр. *кіл'товати* 'істи', 'вживати' (Онишкевич, 1, 352), *кел'товати*, *кел'тувати* 'витрачати гроші на щось', 'видавати, споживати' (Вх Зн, 1, 224) < угор. *költ* 'витрачати на щось гроші' під впливом діал. *кілько*.

Пол. діал. *kieltować* 'wydawać pieniądze, ponosić koszta' автори SW кваліфікують як переймання через українське посередництво (SW, 2, 325).

КІС'МА 'китиці біля хустки' (Грв) (Москаленко, 40). Із загально-вживаного в цьому регіоні діал. *т'іс'ма* 'тасьма' < тур., тат. *tasma* 'стрічка', 'тасьма', 'ремін' під впливом *косу*.

КЛАШЧАТА pl. t. 'палиця на кінці з розвилкою, якою притримують голову зловленого в капкан звіра' (Сск). З широковживаного

в сусідніх гвр. *лешчата, лешчати* рл. т. 'тс' під впливом *кличі*; пор. діал. (гвр. р-ну Ровно, Костоноля, Дубровиці) *кл'шчи, кл'ешчи* рл. т. *кл'шч* ч. р. 'розколена палиця з розпіркою для ловлення вужів'.

КЛЕЙКОПЛАСТИР 'лейкопластир' (гвр. Днп, Мк та ін.). З *лейкопластир* у результаті зближення першого компонента *лейко* < гр. *λευκός* 'білий' з *клей*.

КЛУВЕЦЬ 'оскард, інструмент у вигляді кирки чи зубила з ручкою насікати жорна, млинові камені' (Бр, Ів, Чрвн) (Никон. Мат., 108). З *клевець* 'тс', що вживається в ін. гвр. цієї місцевості під впливом *клявати*.

КОМЕНЯ 'коцюба', 'палиця для мішання соломи, що горить у печі або грубі' (Тт) (Лисенко СПГ, 87, 88). З широкоживаного в гвр. цього р-ну *ковеня* та ін. 'тс' під впливом *комин*; *коцюба*, *рогач*, *чаплія* та ін. знаряддя для порання в печі стоять звичайно біля печі, *комина*. *Ковеня*, очевидно, того ж кореня, що й *ковінька* 'палиця з загнутим кінцем'; пор. пол. діал. *kowenka, kowinka* 'kijokuty', що є українізмом. Можливо, що й укр. *ковінька* первісно мало значення 'окована, із загнутим кінцем палиця'.

КОНДАТРА (Бц), *ондрата* (Пст) 'ондатра'. З *ондатра* < франц., англ. *ondatra*. Перше під впливом *Кондрат*, а друге – *дерти*. Можливо, що нар. етим. шляхом утворено і *кондрахта* 'тс' (Лс).

КОНДУХТОР 'кондуктор' (Прс) (Онишкевич, 1, 372). З *кондуктор* < лат. *conducto*, можливо, під впливом діал. *дбктор* 'лікар'.

КОРАЛІЧ 'параліч'; див. *параліз*.

КОСЕН 'користь' (Рзл) (Онишкевич, 1, 380). З діал. *хосен* 'тс' < угор. *haszon* 'тс', можливо, під впливом *косий*, *косити*.

КОСТОХАНДРОЗ 'остеохондроз', див. *гострохондроз*.

КРЕИМДЕИШІН 'креплешин', *креймдешин* 'креплешин', *креймжоржет*, *креймжиржет* 'креп-жоржет', *креймжоржетовий*, *креймжиржетовий* 'крем-жоржетовий' (ряд гвр. Днц, Мк).

Перший компонент цих складних слів являє собою результат трансформації *креп* < франц. *stere* < лат. *stiprus* під впливом *крем*. *Креплешин* < франц. *stere de Chine*, дослівно 'китайський *креп*'.

КРОПІЛКА 'кропива'³⁵. З *кропива* 'тс' < псл. *ktoriva, *koriva, що споріднене з *koriti (Фасмер, 2, 366) під впливом *кропило*.

КРУТАЦІЯ 'рекрутація, брання рекрутів'³⁶. З діал. *рекрутація* 'рекрутування'; пор. пол. *tekrutacja* 'тс', очевидно, під впливом *крутити*, *крутий*, *круто*.

КРУТОВИНА (гвр. р-нів Гощі, Здолбунова Рв; Шепетівки Хм; Коростишева Жт), *крутовина* (гвр. р-ну Коростишева Жт), *крутов'ина* (гвр. р-ну Іванкова Кв), *крутовище* (Рж) 'свіжа купа наритої кротом землі' (Никон. Мат., 157). У суміжних гвр. відповідно вживаються *кратовина*, *кратовина* тощо, тому голосний у. в перших

сходах *крутовина, крутовина, крутов'ина, крутовище*, очевидно, широгідніше кваліфікувати не як укання, а як зближення цих форм з *крутий, круто*.

КУРОПАТЛА, КУРІПАТРА (лемк.), *куропатра* (лемк., зах. Зк) 'куріпка, *Pedix cinerea* Lath.' (Вх НЗн, 19). З *куропатка* 'тс' < псл. *кигоръту, род. одн. *кигорътъве < *кигъти + *ръта 'птах' (Фасмер, 2, 428) під впливом *патли* (*куропатла*), *патрати* (*куріпатра, куропатра*). М. Шарлемань фіксує ще *куріп'ятка* 'тс', що, очевидно, скоріше є контамінацією *куріп'я* з *куропатка* (27).

КУСОВНИК 'мисливець-бракон'єр' (Лп, Лсв, Пл) < пол. *Kłusownik* 'тс', очевидно, під впливом *кусок*. Пол. *kłusownik* < *kłusować* 'bezprawnie łowić zwierzęce'³⁷.

КУХМАР 'розчин з крохмал'я' (Никон. Мат., 280). З *крохмаль* < пол. *krachmal* < нім. *Kragtmehl*, можливо, під впливом *кухня*, пол. *kuchnia* < чес. *kuchně*, с.-в.-нім. *kuchina* 'кухня' < лат. *coquina*.

КУЦАВЕЙКА 'короткий чоловічий чи жіночий одяг' (Кш) (Сизько, 23), *куцове́йка* 'короткий жіночий одяг на ваті' (Нижне Подністров'я) (Дзендз. Сл., 45, 410), *куцохвѣйка* 'тс' (Яворницький, 410). З *кацавѣйка* < нім. *Kutzboi* 'грубе сукно', можливо, через пол. *kisbaja, kiszbaja* (Фасмер, 2, 212) під впливом *куций*. Такою ж нар. етим. є рос. діал *куцавейка* 'короткая теплая кофта' (СРНГ, 16, 185).

ЛЕГКООТЛЕТ 'спортсмен, що займається легкою атлетикою' (Крл, Мзр та ін. Кроз); див. *отлет*.

ЛІВОРНѢТА 'бінокль' (Хщ) (Онишкевич, 1, 413); пор. пол. *lorneta* 'тс' (SW, 2, 764) < франц. *lorgnette* у результаті зближення з *лівий*.

ЛОПАТТЯ 'латаття, *Nymphaea alba* L., *Nuphar luteum* Sm.' (луб.). (Номис, № 1877; Грінч., 2, 377; СБН, 102, 103). З *латаття* шляхом зближення з *лопата*. Мотив: листя цієї рослини широке, чимось схоже на лопату.

ЛОСКАР' 'заступ, рискаль' (буков.)³⁸, 'дерев'яна лопата для підгортання снігу, гною', 'лопатка пля відгортання вогню, вугілля' (Бт), *лускар*' 'заступ, рискаль' (Ск, Стб, Тч) (Дзендз. НСГЗ, 52).

З діал. *лускар* 'рискаль' шляхом зближення з *лоск, лускати*. Те саме блр. діал. *лускар* 'лопата' (Касп., 180). *Рискаль* етимологічно пов'язується з *рискати*; пор. пол. діал. *guskaś* 'огаś niedbale' (SW, 6, 786; Дзендз. НСГЗ, 52–53).

ЛУБАСТЕР, род. одн. *л'убастру* 'алебастр' (Мзр, Мх; ряд гвр. Днц). З *алебастр* < гр. *ἀλεβαστρος* під впливом *любити*.

ЛУСКАР' 'заступ, рискаль'; див. *лоскар*'.

МАТЕРЗАК 'великий клунок' (Хщ) (Онишкевич, 1, 432) < нім. *Marktsack* < *Markt* 'базар' + *Sack* 'мішок', дослівно 'базарний мішок', можливо, під впливом діал. *матер* 'мати', род. одн. *матери* та ін.

МАТИНА 'бадилля картоплі' (Бб) (Вх НЗн, 63, 68). З *наті́на*

'тс' під впливом *мати* (?). Проте не виключено, що тут відбулася просто дистантна дисиміляція початкового *н* на *м*.

МЕТН'А 'матня, середня частина невода у вигляді вузького довгого мішка, куди потрапляє риба під час ловлення' (Дмн, Хч) (Никон. ЛАПП, 202). З широковживаних у сусідніх гвр. *мотн'а*, *мати'а* 'тс'; очевидно, під впливом *метати*.

МІГ'АЛІЙА 'медаль'; див. *віт'аліа*.

МОІНОЗДОБА 'нічна красуня, *Mirabilis jalapa* L.' (ВМ) (Москаленко, 51). З *ночноздоба* 'тс', що вживається в сусідніх гвр. (Москаленко, 53), очевидно, під впливом діал. *моіний*. В укр. гвр. для цієї рослини вживаються ще назви *нічна краса*, *краса ночі* (СБН, 98; Makowiecki, 233).

МУДРИНА 'модрина, *Larix europaea* Lam.' (ряд гвр. пд.-сх. Льв, пд.-зх. ІФ, пн. лемк) (AGB, 2, 83; Шух., 1, 18; Stieber AJDL, 4, S. 6; Makowiecki, 201). У гвр. зх. карпат. з цією ж семантикою відзначаються варіанти *мудрик*, *мудринь*, *мудрень*, *мудронець* (Вх НЗн, 47; СБН, 83 - 84), *мудрий*, *мудрий д'єр'єво* (AGB, 2, 2, 14), *мудровина* 'однolitні парости смереки' (Шух., 5, 288). Все це результат зближення з *мудрий*; пор. пол. діал. *mqdre drzewo* 'тс' (SW, 2, 1029).

Чос. *modřm*, пол. *modrzeń*, укр. діал. *модрень* (Makowiecki, 201) утворені шляхом ускладнення давньої назви *brinъ (чес. діал. *břin*, *brim*, *břim*, *břem*, *dřin*, *dřeň* та ін.) словом *modrъ 'синій, голубий' (із за барни рослини)³⁹.

Укр. діал. *модереа*, *модедерево*; пол. *modrzew*, *modrodrzew* 'тс' - результат зближення з *дерево*, *drzewo*.

НАВШПІЛЬКАХ, НАВШПІЛЬКИ, присл. 'навшпиньках, навшпиньки стати, півестися, звестися на кінчики пальців ніг' (окремі гвр. Рр); пор. *спинатися*. Наслідок зближення зі *шпилька*.

НАПІВПЕРЕК 'упоперек, напоперек' (Ям) (Онишкевич, 1, 473). З *напоперек* під впливом *пів* 'половина'.

НАП'ІРНИК 'медяник', 'вид печива з медом': *Спечкля нап'ірники д'іт'ом* (Стр). З діал. *пірник* 'пряник' < пол. *piernik*, діал. *pińnik* 'ciasto pieczone z miodem i pieprzem, miodownik', 'ciasto z miodem i korzeniami' (SW, 4, 155; SIPD, 6, 327), можливо, під впливом *налисник* 'тонкий млинець, у який загортається якась начинка' чи *напірник* 'мішок з щільної тканини, куди насипають пір'я для подушки або перини', 'пенал' (Грінч., 2, 509), хоча з огляду на семантику важко сказати, які тут могли бути мотиви зближення.

Пол. *piernik* < *pieprznik, що є дериватом *pieprz* (Brückner, 409).

НАСРУБКА, НАСР'УБКА (волин., зх. поліськ.), *нашрубка* (волин., деякі сх.-поліськ.) 'підсічка (у ковалів)'; пор. бойк. *нашрот*, *нашрут* 'тс' < нім. *Abschrut* 'тс', очевидно, в результаті зближення з *рубати*⁴⁰.

НЕВАЛОВИЙ 'нездібний'; див. *валочний*.

НЕВРОСТЕГНІЯ 'захворювання центральної нервової системи людини' (Кв, Сн). З *неврастенія*. Усвідомлюється як композит зі сполучним голосним *о*, друга частина – результат зближення зі *стегно*.

НЕГЕР 'егер'; див. *Ігор*.

НЕДІДАВИЙ 'недолугий, неакуратний': *Мбйа малд Над'а роз'іл'л'ала молоко. А д'ідо йі каже, йака ты Над'у нед'ідава. А вбна пбдумала, подумала та й каже: Того, д'іду, Вы нед'ідавий і татко, і Іванко нед'ідавий, а йа, мама і баба небабаві* (Рп). З широковживаного на Зк *недідавий* (*недудідавий, недудідавий*) < *не-до-йд-ав-ий від *іти, іду* 'той, що не дійшов, досяг (потрібної якості)', 'недолугий' під впливом *дід*.

НЕПЕРЕСТРАВЛЕННЯ 'диспепсія, розлад травлення'⁴¹. Очевидно, з *неперетравлення, нетравлення* 'тс' під впливом *страва, страувати*.

НОРОМАЛНА ВОДА 'мінеральна вода (на противагу солодкій газованій)' (Сл). Трансформація під впливом *нора* чи *нормальна*.

НОСОРИН, НОСОРИН 'санорин (ліки)' (Мзр). З *санорин* < лат. *sanoginum* під впливом *ніс*, род. одн. *носа*.

НУТЕРКА 'гайка (на осі)' (Прс) (Онишкевич, 1, 495). З діал. *мутерка*, дем. від *мутра* 'тс' (Желех., 459) < нім. *Mutter* 'тс'; пор. нім. *Schraubenmutter* 'тс' під впливом *нутро*, діал. *нутряний* 'внутрішній'.

ОБМАЖ 'перга': *От пчблї пол'ет'елї* з *обмаж'ї* (Лч) (Лисенко СПГ, 139). З *обнаж* 'тс', що відоме в суміжних гвр., а це, в свою чергу, – з *обнож* 'тс', вживаного у цьому ж регіоні. Очевидно, під впливом *мастити, мажу*.

ОБНІЖОК 'вузька смуга землі між нивами': Упав сніжок на обніжок (луб.) (Милорадович, 65); Швидше жніть до обніжка, там стоїть пирогів діжка (Номис, № 10172; СУМ, 5, 545). Оскільки пов'язується з *межею*, то *обніжок*, очевидно, слід виводити з *обміжок* 'тс' (СУМ, 5, 539; Грінч. 3, 18); пор. також діал. (Хр) *межник* 'тс' (Хр). Зміна *м* > *н* могла відбутися під впливом *нога*. Тому, мабуть, неправомірно об'єднувати в одній словниковій статті *обніжок* 'вузька неорана смуга землі між ланами, городами і т. ін.' та *обніжок* 'перекладка між ніжками стола або стільця', як це зроблено в СУМі (5, 545).

ОБОЛОН'ОВИЙ – відносний прикм. від *болонья* 'капронова плащова тканина з одностороннім водонепроникним покриттям' (ряд гвр. Мк, Рв та ін.), *балон'овий* 'тс' (Крл, Мзр, Мхл та ін. Кроз). З розм. *болоньовий* 'тс': перше під впливом *оболона*, друге – *балон* < франц. *ballon* < іт. *pallone*. Назва тканини *болонья* від назви північноіталійського міста *Болонья* (*Bologna*).

ОБРУС'АНКА 'начеплена поворозкою на ший коневі торба, з якої він їсть обрік, коли запряжений' (Зн). З *обручанка* 'тс', що

менш відоме в цій же гвр., в результаті зближення з обрус 'скатерка', яке вживається в сусідніх гвр. (ДЛАЗ, 59); пор. також обрус, обрус'а 'рушник' у гвр. басейну р. Боржава (ДЛАЗ, 58).

ОБРУЧАНКА від обрук ($y < o$, род. одн. оброку), у суміжних гвр. оброчанка 'тс'; пор. також оброковати 'годувати коней оброком' (Ібш, Ір, Кл та ін. Мукач.), у^ооброковати 'добре висварити' (І).

ОБШАР'А 'селянська садиба, двір, обійстя – хата з господарськими будівлями та городом' (гвр. мжр. Латориці й Тересви) (ДЛАЗ, 129). Рядом мовців Глт обшар'а етимологічно пов'язується з широкий: обшар'а – це те, що обше^урено (інф. обше^урїти, обширїти 'обвести щось якимось знаком, означити') (ДЛАЗ, ком. к. № 129).

Укр. діал. обшар'а пов'язується з обшар 'певний простір, звичайно обмежений чим-небудь' (СУМ, 5, 605), що, як і пол. obszar, значить 'простір', 'територія' < стнім. obirschar < über + scheeren (Wiesner, 681).

ОЖИВИЛНО 'держак до кочерги чи рогача' (Кш) (Сизько, 28). Коренева частина, очевидно, пов'язується з бжог, бжуг, діал. бжїл' та ін. 'палиця, якою перемішують жар, паливо', що трансформовано під впливом оживити; пор. оживно 'держак кочерги' (Жалех., 562).

ОНДРАТА 'ондатра'; див. кондатра.

ОПЕРЕНЧІ pl. t. 'перила, поручні' (Вс), оперенча ж. р. 'жердина, на яку вішають одяг' (гвр. р-ну Коростеня, Житомира, берест. та ін.) (Никон. ЛАПП, 707). З поренчі (поренджі, поренча, поренжа, поренчата), що широко відоме у багатьох гвр. Правобережжя у значеннях 'поруччя, перина', 'бильця, підлокітник, ручка (крісла)' (Мельничук, 90; Лисенко Чрк, 17; Лисенко СПГ, 344; Паламарчук, 30; Грінч. З, 343 та ін.), поренча с. р. 'бильце ліжка, лави тощо' (Мзр) < пол. roęsz, roęsze 'тс' у результаті зближення з опертися. оператися; пор. ще у нижньотетерівських гвр. оперечка 'поперечна планка у полудрабку воза' (Никон. ЛАПП, 1058).

ОРБИТР 'посередник, суддя, до якого звертаються для розв'язування спірних питань, що не підлягають судовому розглядові', орбітраж – 'розв'язання арбітрами спірних питань' (Крл, Мзр та ін. Кроз.). З арбітр < франц. arbitre < лат. arbiter, арбітраж < франц. arbitrage під впливом орбіта.

ОСКАРБ (Дрг, Сзн), скарб'їй (ЧВ), скарб'їк (гвр. р-ну Березно Рв) 'оскард' (Никон. Мат., 308). З оскард у результаті зближення з карбувати 'насікати', карб. Див. кл'увец'.

ОСМУГА факультативно зі смуга 'іржаві скалки на болотній воді' (гвр. р-ну Березно Рв) (Никон. ЛАПП, 31а). З широковживаного в сусідніх гвр. осуга 'тс' в результаті зближення зі смуга. Осуга відоме ще як 'масні або іржаві плями на воді, рідині',

‘наліт на спраглих губах’ (СУМ, 5, 792; Грінч., 3, 73); пор. також блр. діал. *асуга* ‘піт’, ‘іней’ та ін., що, очевидно, є утворенням із суф. -га від *osuti ‘обсипати’ (ЭСБМ, 1, 187).

ОСТОХАНДРОЗ ‘остеохондроз’; див. *гострохондроз*.

ОСТРЕБЕЦ (Брс, Мч), *стребѣк* (Ждн) ‘яструб, *Accipiter nisus* L.’ *Остребѣц*, очевидно, з діал. *ѡастрѣбѣц* ‘тс’ (Тр) чи *ѡаструбѣц* ‘тс’ (Жт, Рв, См, Тр) під впливом *ѡстриѣ* ‘гострий’, а *стребѣк* з діал. *ѡастреб* (Жт, См, Чр, Хр та ін.) у результаті зближення рос. розм. і діал. *стребѣк*, *истребѣк*, *истребитель* ‘винишувач’.

ОТЛѢТ ‘спортсмен, що займається силовими вправами’ (Крл, Мзр та ін. Кроз.). З *атлет* ‘тс’ < гр. *αθλητή* ‘учасник змагання, борець’, очевидно, під впливом *одлетѣти*, *одлѣтати* із заміною *д* > *т*.

ОЧИНЕШНИК ‘соняшник’: В нас не рѡдить очинѣшник (Під.) (Курило, 75). Можливо, нар. етим. походження; пор. укр. діал. *солонѣшник*, *сонѣшник*, *солнѣчник*, *насонѣшник*, *насенѣшник* та ін. ‘соняшник’; в умовах, коли цієї рослини там не вирощують, то якась із почутих її діал. назв могла бути зближена, наприклад, з *чинити* чи якимось іншим словом на *оче*, *очи*, *чин*.

ПАВРОТА pl. t. (Крт, Рзл), *фаврѡта* pl. t. (Рзл) (Онишкевич, 2, 33) ‘дрібне пір’я біля дзьоба курки’. З діал. *фаворити* pl. t. ‘бакенбарди’; пор. пол. *fawotyty* ‘тс’ < франц. *favori*, можливо, під впливом *пѡва*, *пѡвич* та *рот*, род. одн. *рѡта*. Від *пѡврѡта* утворені *пѡворѡтий* ‘з бакенбардами’, *пѡвроня* ‘курка з пѡврѡтами’ (Онишкевич, 2, 33). Див. *фѡборѡта*.

ПАКЛІН ‘шовкова, синтетична або бавовняна тканина з рельєфно виділеними поперечними нитками’ (Крл, Мзр та ін. Кроз.). З *поплін* < франц. *popeline* < іт. *paralino* ‘папський’, можливо, під впливом *пакувати*, *пакунок*, *пакля* (?).

ПАЛАВ’ІН ‘полум’я’ (Нб, Ясн), *пѡлов’ін* ‘тс’ (Вш) (AGB, 1, S. 2, С. 35). З діал. *пѡлов’ін*, можливо, під впливом *пѡлати*, *пѡлити*.

ПАЛГѢЛЦ (Уг), *пангѡл’ц* (Км, Снв), *пѡлгѡвц* (Шр) ‘заокруглене ребро чогиригранного дерев’яного бруса’. З укр. діал. *бѡмгѡлц* ‘тс’ (Уг), *бангѡлц* ‘тс’ (Стб, Тер, Трс), *пѡмгѡлц* ‘тс’ (Рс, СП); пор. нім. *Baumholz* ‘будівельний ліс’, очевидно, під впливом *пѡлиця*, *пан*.

ПАРАЛІЗ (Лз), *пѡрѡліс* (Пдг) *пѡрѡніс*, *пѡрѡніч* (Нв), *корѡліч* (Зк) ‘параліч’. З *пѡрѡліч*, діал. *пѡрѡліж* ‘тс’ < лат. *paralysis* < гр. *παράλυσις*, очевидно, в результаті зближення з *лізти*; *ніс*, *нести*; *ніч*. *Пѡрѡліс*, можливо, з *пѡрѡліз* унаслідок оглушення кінцевого з в с. *Корѡліч* – результат трансформації *пѡрѡліч* під впливом *корѡлі* (?).

ПЕРВА ‘перга’ (гвр. р-ну Наровлі БРСР) (Анох., Ник., 343). Очевидно, з *перга* в результаті зближення з *первый*.

ПЕРЕМІДА ‘триангуляційна вежа’ (с. Велика Поляна округ Гу-

менше в Словаччині) (AGB, 5, 253). З піраміда 'тс' < гр. *πυραμίς*, *πυραμιδος* під впливом слів з префіксом *пере-*.

ПЕРЕСТРУНКА 'місце, в якому доять овець в кошарі' (Вш) (Онишкевич, 2, 55). З діал. *струнка* < *струнга* 'вузький прохід, отвір в одній із стінок кошари, через який по черзі пропускають овець під час доїння' < рум. *strunga* 'тс'⁴² під впливом *пере(пиня-ти)*, тому що на струнзі овець перепиняють, зупиняють.

ПІРСТКА 'кісточка у словці' (Грд) (AGB, 2, 91), 'кісточка у сливи чи вишні' (AGB, 2, 2, s. 21) < пол. *pestka* 'twarda warstwa owocni w zawartym w niej nasieniu', можливо, під впливом діал. *перст палець*'.

ПИЛИПОНИ мн. 'російські переселенці-старообрядці на Буковині, Добруджі' (Прикарпаття)⁴³. З *липовани* 'тс', очевидно, під впливом *Пилип*.

ПИРХАЧ 'кажан, *Vespertilio murinus* L.' (Зх. Бойк., зх. наддністр.)⁴⁴. З діал. *пиргач*, *пергач*, *печгач*, *паргач*⁴⁵ 'тс' під впливом *пирхати*.

ПІДВІЗОК (ЯС), *підвізки* мн. (ДГ) 'залізо', "здоли осі, шчо би не зійжджувалася ос'", 'залізо, "шчо йде через цілу колодку колеса і дещо вистає, аби лекше йшло на букши'" (Онишкевич, 2, 66). З *підвісок* 'тс' < *под-ос-ък-ъ під впливом *віз*, род. одн. *воза*; *возити*. Див. наступне слово.

ПІДДІСОК 'залізна пластинка, яку підбивають до нижньої частини дерев'яної осі' (СМКО, 2, 437), *підісок*, род. одн. *підіска* (Желех., 641; Грінч. 3, 166), *під'ісок* 'залізна пластинка під дерев'яним ковзаном' (Крл, Мзр).

Деякі наші оповідачі *підісок*, *під'ісок* зближують з *іздути*. *Піддісок*, *підісок*, *під'ісок* етимологічно пов'язуються з *вісь*, род. одн. *осі*: *под-ос-ък-ъ*; пор. пол. *podosek* 'okucie osi od spodu dla uchronienia jej od tarcia w piaskie koła woza' (SJPД, 6, 690; SW, 4, 393), рос. діал. *подбса*, *подбска*, *подбсина* 'тс' (Даль, 3, 494 - 495).

ПІДСОБІЙКА 'підбита дошками стеля з нижнього боку сволоків' (Рсх). Можливо, з діал. *підсуфітка 'тс' від *суфіт* 'стеля' < іт. *suffitto*: *під-суфіт-к-а* 'те, що під суфітом; основа, на якій тримається суфіт' під впливом *підсобляти*, *підб'іти*; пор. пол. *podsufitka* 'podbitka, grunt pod tynk sufitowy, ułożony z desek na belkach pułapowych; deska uzyta nań', 'desks półcałówka zdatna na podsufitkę' (SW, 4, 422, SJPД, 6, 732). Проте не виключено, що це трансформований у дусі нар. етим., поки не зафіксований полонізм; пор. пол. *podsię-bitka*, діал. *podsiebitka*, *podsihitka*, *podsiębicie*, *podsiebicie*, заст. *podcienbitka*, *podcienhitka* 'podkład z desek, przybitych od spodu do belek stropowych, strop drzewniany, do którego przybija się maty trzciniowe, siatkę i t. p. dla utrzymania tynku, podsufitka', давніше також 'ozdobny sufit, strop' (SJPД, 6, 719; SW, 4, 415); пол. *podsiębitka* < *pod-się-bit-k-a* (SW, 4, 415).

ПЛАСТ'ІРІВКА, ПЛ'АСТ'ІРІВКА 'жіноча спідниця-плісе' (гвр. р-ну Сарни Рв)⁴⁶. З діал. *пл'іс'ірівка*, що від плісе 'дрібні нестрочені складки на тканині (переважно жіночого вбрання)' < франц. *plissé* < *plisser* 'робити складки'; перше – *пласт'ірівка* – в результаті зближення з *пласт*, а друге – *пл'аст'ірівка* – можливо, з діал. *пл'астер*.

ПЛЕСКАЛО 'плесо': Гатки (село. – Й. Д.), що їх проїздила підвода їхня, видавалися Анатолеві такими жадливо високими, що навіть зажмурювався тайком, а коли розплющував очі, то бачив, що хура підбирається під таку високу гору, що здається, ось-ось стануть коні і віз покотиться назад, аж у велике плескало ставу⁴⁷, пор. діал. (р-н Конотопа См) *плескало* 'озеро' (Черепанова НГТЧС, 168), мікротопонім *Плескало озеро* (Черепанова МЧС, 223), очевидно, утворено внаслідок зближення *плесо* і *плескати*.

ПЛЯМКА 'клямка коло дверей' (Ал) (Курило, 121). З *клямка* під впливом *плямкати*.

ПОКЛАЖАН 'баклажан' (Кій) (Курило, 81). З *баклажан* < тур. *patlydžan* 'тс' < араб.-перс. *bādijān* 'тс' під впливом *поклажа*, *покласти*.

ПОЛЕВНИЦІ pl. t. (Хрс) (СБН, 64), *пол'івниц'а* (ПВ), *пол'івниц'і* pl. t. (Герб, Крп), *полиниц'а* (Тнш), *пол'овниц'а* (Плч), *пол'овнички* pl. t. (Гал), *пол'овник* факультативно з *пол'ові йагоди* (Дм), *половишн'а* (Брп) (РФВД), *полуниц'я* (Грінч., 3, 288, з посиланням на оповідання Марка Вовчка), *полуночник* (Кв) (СБН, 64), *половишник* (курськ.) (СБН, 64) 'полуниця, *Fragaria vesca* L.'

Гадаємо, що серед численних укр. діал. назв для полуниць з *пол'ов-*, *полу-*, *поло-*, *пол'ов-*, *пол'ів-* та ін. початковим є *пол'овиц'а* < **pol'ovica* та *пол'овениц'а* < **pol'ovēnīca*, які етимологічно пов'язуються з *половий*, діал. *пол'овий* < **pol'ov* 'кольору спілого жита, пшениці і т. ін.; блідо-жовтий', 'світло-рудий (про масть тварин)' (СУМ, 7, 87). У такому разі назви *половиця*, *половниця* мотивувалися б кольором ягід, подібно як *чорниці*, діал. *сивиці*, рос. *голубица*, *голубіка*, *черніка* та ін.; пор. також чес. діал. *plaváček* < **pol'ováč'ek* 'полуниця', лит. *palvė* 'морозка, *Rubus chamaemorus*', що має жовто-оранжеві істинні ягоди, які за формою схожі на малину⁴⁸.

Наявність в укр. мові значної кількості слів з омонімічними та близькозвучними кореневими частинами різної етимології (*половиця* 'полова', *половиця* 'половина', *половниця*, *половіля*, *половільниця* 'полільниця', *п'ольний*, *п'ільний* 'польовий' та ін.) сприяла деетимологізації слів *половниц'а*, *половиц'а* 'полуниця' та їх зміні у напрямі нар. етим.

Так, варіанти *полуниц'а*, *полуниц'я* виникли, очевидно, не без впливу слів на *полу-* (половина), *пол'овниц'і*, *пол'івниц'і*,

пол'овнік, пол'овнічки у результаті зближення з *пале*, *пол'овій*, хоча полуниця не відноситься до польових ягід; *полини́ця* – з *полін*, *полови́шник* – з *половина*, *полунб́чник* – *полу* (половина) та *ніч*, род. одн. *ночі*, *полови́шн'а* – з *полови́шник* шляхом зближення з *ви́шн'я* тощо⁴⁹.

ПОН'АТНИЙ 'понятий' (деякі гвр. Жт). З *понятій* під впливом рос. *понятный*.

ПОРОХ СЕРЦ'Я 'порок серця' (Мк, ІФ, Од, Чрк, Хм та ін.). Маловідоме в укр. гвр., переважно книжне *порок* у медичному терміні *порок серця* замінено на *порох*, хоч якісь мотиви зближення цих різних слів важко вказати.

ПРАНДЗИЛ' ч. р., частіше мн. ПРАНДЗИЛІ 'бахрома, суцільний ряд ниток, шнурків, що вільно звисають по краях хустки, скатерки, рушника тощо' (зх. волин.) (Корзонюк, 189; Дзендз. Прог., 134). З діал. *френзл'і*, *френдзл'і* 'тс' < пол. *frędzla*, мн. *frędzle* 'тс' < нім. *Frause*, дем. від *Frause* < іт. *frangia*, франц. *frange* < лат. *fimbriae* 'тс' (SJPD, 2, 976; Sławski, 1, 237 – 238), можливо, під впливом *праник*, *прання*, *прати*.

ПРАНЦІБЕР 'чистое серебро, выжига' (Закревський, 481), *пранцибёр* 'тс' (Пискунов, 209) < нім. *Reinsilber* < *rein* 'чистий' + *Silber* 'серебро', можливо, під впливом діал. *пранка* 'випрана сорочка', *прання*.

ПРАНЦІ pl. t., заст. діал. 'сифіліс' (СУМ, 7, 516; Желех., 734; Грінч., 3, 401). З діал. *хранці* (Дзендз. Прог., 194), *франці, *хранца*, *франца* 'тс' < *французька хвороба* 'тс'; пор. іт. *malfrancese* 'тс', очевидно, під впливом *прати* – у зв'язку з неприємними виділеннями при цій хворобі білизну приходилося *прати* частіше. Від *пранці* відзначено деривати *пранцюватий* 'заражений сифілісом', лайл. 'негідний, мерзенний', *пранцюватити* 'хворіти, покриватись сифілітичними язвами' (Грінч., 3, 401); пор. діал. *францюватий* 'венеричний' (Желех., 1030). Укр. пам'ятками *франца*, *франци* 'тс' відзначаються з XVII ст.: *франца*, *иѧ*, *недугу ... хороба блудны(х)* (Веринда, 135); *лѧкарство... исцѧляє(т) франци, сѧръчъ мокростныя болезни* (КІСУМ); з XVII ст. – *францюватий* (КІСУМ). Такого ж походження блр. *пранцы* pl. t. 'сифіліс', *пранцаваты* розм. 'хворы на пранцы' (ТСБМ, 4, 351), діал. *пранц*, *пранэц*, *пранцы* ч. і ж. р., *пранцы* pl. t. 'брыцота' (СБГ, 4, 90), рос. діал. *пранцы* пд-зах. 'золотушная сыпь, парши, шелуди', *пранцюватий* 'шелудивый, паршивый' (Даль, 3, 997). Пор. пол. діал. *franca* заст. у сполученнях '*Pani franca, franca zupelna, franca ogólna, franca pomorska* і лайл. *Niech cię franca stoczy!, Franca! do kata!, do djabła!, do licha!*' (SW, 1, 771). Блр. та рос. діалектизми уже розвинули секундарну семантику (Преображенский, 2, 122; Фасмер, 3, 353).

ПРАСУНОК 'скорбь, огорчение, беспокойство' в сполученнях

Нехай йому прасунок 'черт с ним' (Грінч., 3, 402; Желех., 734), Прасунок лихий 'злая немочь', 'пустой человек, негодяй', Нехай вам прасунок! 'провал вас возьми' (Закревський, 481). З діал. *фрасунок, стукр. фрасунок 'скръбъ... смуто(к), утискъ, долегливо(ст), искуше(ні)є' (XVII ст.) (Беринда), можливо, у результаті зближення з діал. прас ч. р., праса, праска ж. р. 'праска, утюг', 'прес' (Желех., 734; Грінч., 3, 402). Укр. фрасунок < пол. *frasunek* 'troska, zmartwienie, zgrzyzota, kłopot, udręczenie, niepokój', що є взагалі германізмом (SW, 1, 773; Sławski, 1, 237).

ПРЕТЕКЦІЯ 'претензія' (БД, СР) (Максимчук, 12, 29): У завіщанні (батько. – Й. Д.) відказує ("лишає") звичайно цілий свій маєток синові, що його найперше оженив, причому зазначає, що дальші його діти як звиновані не мають і не можуть мати до нього ані до "старшого" сина ніякої "претекції" ("нікому нич ся, не належит, я зумираю, а тобі весь маєток, що є") (Максимчук, 12). З претензія 'тс' < пол. *pretenzja* < франц. *prétention* < лат. *praetendo* під впливом притика, тикатися.

ПРОСТОГОЛИЦ', род. одн. *простогол'ц'а* (Дв, Лц, Ссв, Уж), *пастрооголиц'*, род. одн. *пастроогол'ц'а* (Шр) 'один із брусів, до яких прибивають дошки підлоги'.

З нім. діал. композитів *pulstə(r)holz*, *pulstə(r)huits*, *pulstə(r)hulst* 'тс' (нім. гвр. Брд, ВК, Кч, Пв, Сф), *Polsterholz* 'die auf dem balken einer englischen balkenlage ruhen den die lenträger' (Grimm, 7, 1897), до складу яких входять *Polster*, діал. *pulstər* та ін. (Kluge, 558) 'подушка, підкладка' + *Holz* 'дерево' під впливом простий, постройти, голий, утворень з суф. -ець < -ць. З цієї ж семантикою на Зк ще відзначаються *шоштооголиц'*, род. одн. *шоштоогол'ц'а* (Зв), *поштооголиц'*, род. одн. *поштоогол'ц'а* (Км), *поштероголиц'*, род. одн. *поштерогол'ц'а* (Лт), *пошторогол'ц'* (Крв, Рс, СП, Тер), *поштооголиц'*, род. одн. *поштоогол'ц'а* (НСт), *поштрайогол'ц'* 'одна з двох довгих горизонтальних рейок, до яких прибиваються штахети' (І).

ПРОФАТИНЕР' (ДзГ), *профатинір'* (Крс), 'денщик', 'промисловець' (Онишкевич, 2, 156). З нім. *Provientdiener*, можливо, під впливом діал. *профатити* 'прохвигити' та агентивних іменників на р'.

ПРУДЛО 'сильце для ловлі птахів, звірів' (Бц). З широковживаного в суміжних гвр. *пругло* 'тс' < псл. *prǫglo, можливо, під впливом *прудити*.

У в.-луж. *prudło*, н.-луж. *prudło*, *psudło* 'сильце' (Pfuhl, 570; Muka, 2, 191, 202), *dl* < *gl*, очевидно, під впливом слів на *dl* типу *šidło*, *mydło* тощо, хоча Х. Т. Пфуль *prudło* ставить у зв'язок з *prusc*, *prudzić* (Pfuhl, 570).

ПУЗИЧКИ pl. t. 'червона смородина, *Ribes rubrum* L.' (Трд) (Москаленко, 62). З порічки 'тс'; пор. пол. *porzeczka* 'тс' в результаті

зближення з *пузо*. Також, очевидно, нар. етим. є і *пузанка* 'чорна смородина' (Мз) (Москаленко, 62).

ПШАНИЦ', ПШАНЕЦ' гвр. назва Мш (Онишкевич, 2, 164). З *Мшаниц*; пор. мал. *мъхъ*, род. одн *моху*, діал. *мху*, очевидно, під впливом діал. *пшаниц'а* 'пшениця'.

РАДІОЛУС, мн. *радіоблуси* 'гладіолус' (гвр. р-ну Рогатина, ІФ). З *гладіолус* < лат. *gladiolus*, дем. *gladius* 'меч' під впливом *радіо*.

РАМАТИЗМ, РАМАТИЗ, РАМАТІЗ 'ревматизм'; див. *граматизм*.

РЕВАТИЗ 'ревматизм'; див. *граматизм*.

РЕДОКОЛ'ІД, РЕДОКОЛ'ІТ, РИБІКУЛ'ІТ, РІДУКАЛ'ІТ 'радикуліт'; див. *водикул'іт*.

РЕНГЛОТ 'сорт слив' (Зк, Мк та ін.). З *ренклод* < франц. *reine Claude*, що є скороченням *prunes de la reine Claude* – сливи королеви Клавдії – в результаті зближення з *глитати*, діал. *глотати*.

Р'ІЛ'АК 'кажан' (Зм) (Никон. ЛАПП, 244). З *л'ел'ак* 'тс', що відоме в сусідніх гвр., очевидно, під впливом *р'іло*.

РОЗЕРВА 'резерв': *Ой ніхто так не бідує, як тая розерва* (р-н Березжан Тр) (Гнатюк В. Колом., 227); *розервіст, розирвіст* 'резервіст': *Ой вулани коні мають, драгони косиці, фантерісти, розервісти дівки-молодиці* (там же, 228); *фантірїсті-розирвісти не боят сі Турка* (р-н Дрогобича) (Гнатюк В. Колом., 227). З діал. *резерва* < франц. *réserve, резервіст* < франц. *réserviste* в результаті зближення з *розірвати*.

РОКУВАТИ 'виступати' (ДзГ) (Онишкевич, 2, 190). З нім. *rücken*, можливо, у результаті зближення з *рокувати* 'weissagen, verkündet, prophezeien' (Желех., 839), *роковини, роковий*.

РОСКУЛІН 'радикуліт'; див. *водикул'іт*.

РОСПРАТОРНИЙ у сполученні *Роспіраторна інфекція* 'респіраторна інфекція', 'інфекція дихальних шляхів' (Переч. Рах. та ін. Зк). З *респіраторний*; пор. лат. *respiro* 'дихаю' під впливом *росперати* 'розперати'.

РУБЦАК 'рюкзак' (Тд). З *рюкзак* < нім. *Rucksack* 'тс' < *Rücken* 'спина' + *Sack* 'мішок' у результаті зближення з *руб, рубець*.

РУДОН 'радон, радіоактивний інертний газ, що входить до складу лікувальних мінеральних вод', *рудоніві ванни* 'радонові ванни' (Кв). З *радон* 'тс' < лат. *radonum* під впливом *руда*.

С'АБРАТ 'супряжник, спільник по роботі' (окремі гвр. Вл, Рв). З діал. *с'абер* 'супряжник, спільник по роботі', 'рідний брат жінки, шурина', 'суперник' (Лисенко СПГ, 209) у результаті зближення з *брат*; пор. нар. етим. *ка́мбрат, камbrate* 'товариш, побратим' з діал. *камерад, камрад* 'тс' < нім. *Kamerad* 'тс' (Дзендз. НЕ, 282).

САРАНЧА 'щастя' (Крс, Ор) (Онишкевич, 2, 204). Із загальноживаного у сусідніх закарп. *серенча* 'щастя' < угор. *szerencse* 'тс' під впливом *сарана, саранча*.

С'В'АЧЕНИК 'священик, піп' (Тх) (Онишкевич, 2, 273). Утворено шляхом зближення стсл. *священик*; пор. стсл. *сващеникъ, сващеньникъ* 'тс' (SJSS, 4, 46) із *свячений*, що має регулярну сх.-сл. фонетику - *tj > c̣*.

СВЕРБОГОЛУЗА (Внв), *сверболуз* (Оп), *сверболуза* (лемк.) 'шипшина, *Rosa canina*' (Вх НЗн, 55; СБН, 132; Makowiecki, 315). З діал. *свербигуз, свербигузка* 'тс', очевидно, під впливом *галуза, галузка* (*свербоголуза*), *лузати, лузга* та ін.

СВИНАРІЯ 'семінарія' знев. (Грінч., 4, 106). З *семінарія* < лат. *seminarium* в результаті (навмисного) зближення з *свиня*. Те ж *свинарист* < *семінарист*: *Свидницький... ще в семінарії разом із Степаном Руданським ... бувало, найцікавіше, найв'їдливіше вміли посміятися не тільки над "отцями свинаристами", а й над вірою в усіх богів та боженят*⁵⁰.

СВІТЛАНС'КЕ З'ІЛ'А (Вшн, Жв), *світнянське зілля* (гвр. р-ну Староконстантинова Хм) 'звіробій звичайний, *Hypocistis perforatum* L.'. З *святотланське з'їл'а* 'тс', що вживається в сусідніх гвр. (СБН, 77; Makowiecki, 186); пор. пол. *świętojańskie ziele* 'тс' (SW, 6, 786) під впливом *світлий, світло; світ*.

СЕВОК 'совок, жолобчаста відкрита посудина з короткою ручкою вичерпувати воду з човна' (Лн, Об, Рск) (Никон. ЛАПП, 210). З *совок, 'тс'*, що поширене в сусідніх гвр., внаслідок зближення з *сіяти*; Ъ у ненаголошених позиціях тут рефлексується через е.

СИНІЛЬ, СИНЕЛЬ, СІНЕЛЬ 'бузок, *Sytinga vulgaris* L.' (СБН, 152; Makowiecki, 634). З діал. *сирень 'тс'*, рос. *сирень 'тс'* під впливом *синій* (схожість за кольором). Пор. з цим же значенням діал. *боз синій, синець* (СБН, 152) та ряз. *синель 'тс'*⁵¹.

СИНІЦ'А 'полуниця, *Fragaria vesca* L.' (РФВД). З *суниця* в результаті зближення з *синій*. Див. *сонніця*.

СИРИН (Брсв, Дд), *сир'ін* ч. р. (Шб), *с'ірен* (Жж), *с'ірен'* ч. р. (Лв) 'наст, серен' (Никон. Мат., 115 - 116). З *серен 'тс'* < псл. *sernъ у варіантах *сир'ін, сирин* звук *и* у першому складі виник, очевидно, під впливом *сирій*. Підтвердженням цього може бути й те, що *сирин* у гвр. Дд вживається факультативно з *сирец' 'тс'*. Звук *і* у варіантах *с'ірен, сірэн'* виник, можливо, у результаті зближення з *сірий*⁵².

СІКАВИЦЯ, СІКОВИЦЯ, СІЧОВИЦЯ 'сочевиця'. Див. *шушавиця*.

С'ІЛ'НИК (Лука), *стал'нік* (гвр. Чр та Жт), *стал'нік* (ряд гвр. берест. та Жт), *сталнік* (гвр. Рв та Жт), *ц'іл'нік* (Лтр, Трх), *стал'ник, сталнік, стол'нік, столнік, стол'нік, стол'нік, ц'ел'нік, ц'ілнік, шч'їлник, шч'їл'нік, шчел'нік* 'стільник, вощина з медом і яечками' (Никон. Мат., 226). *Шч'їл'нік* широко відоме на Кроз. та ін. (Грінч., 4, 527).

Літ. і найпоширеніша в укр. гвр. назва для описуваного поняття *стільник* етимологічно, очевидно, пов'язується з *steljъ,

*stylattl: *stelynikъ. Наведені вище діал. назви, гадаємо, виникли з *стільник* (*стілник*) у результаті зближення його з *статц*, *станици мед* (*стал'нік* та ін.), *стояти*, *стоїть мед* (*стол'нік* та ін.), *цїлий* (*ц'їл'нік*, *ц'ел'нік*, *ц'їл'нік*), *щільний* (*шч'їл'нік*, *шч'їл'нік*). Мотиви зближення досить прозорі.

СКАЛЯТИНА 'скарлатина' (Грицак). З *скарлатина* < іт. *scarlatina* < *scarlatto* 'криваво-червоний', можливо, під впливом діал. *кал'їти* 'бруднити'.

СКАРБІЙ, СКАРБІК 'оскард'. Див. *оскарб*.

СКВОЗ'Н'А 'частина порожнистого простору вулика-колоди під верхнього краю великого бокового отвору-довжі до верху' (Дрн) (Никон. Мат., 207). З уживаних в гвр. цього регіону *сховоз'н'а*, *схво́воз'н'а*, *схавез'н'а* ($a < o$), *схаваз'н'а* ($a < o$) від *ховати* у результаті зближення з широковживаними на Жт *сквозн'ак* 'протяг', *сквозний* 'скрізний'. У цих гвр. *сховоз'н'а*, *схво́воз'н'а* та ін., крім того, означають ще й будь-яку схованку, напр.: *Понавідумоввал'ї тіх бомб та ракет, да вже чоловіку схаваз'н'ї н'їй'акоїе н'є буд'є!* (Никон. Мат., 207).

СЛОМКА (гвр. Вл, Рв, Лв, Трн, ІФ, Хм), *сломец'* (гвр. Лв), *слон*, *слон'*, *слон'а*, *слонка*, *слонка* (гвр. ІФ, Лв), *слуква*, *Scolorax rusticola* L.' (також Вх. Бат, 293; Шарлемань, 30).

Первісно ці назви етимологічно сягають псл. *slōka, що має докладні балт. відповідники; пор. укр. діал. *слук*, *слука*, рос. *слука*, чес. *sluka* та ін. Укр. *слуква*, очевидно, утворилося в результаті зближення цієї назви з іменниками -ї (-ьв)-основ.

Укр. діал. *слѳмка* 'тс' < пол. *ślotka* 'тс', що виникло з стпол. *slōka* 'тс' у результаті зближення з дем. *ślotka* < *ślota* – довгий і вузький дзьоб цього птаха схожий на соломинку (Malinowski, 156). У названих же укр. гвр. *слѳмка* мотивується дієсловом *ломити* – птах дуже незграбний, зриваючись із землі, він ударами крил завжди створює значний тріск, так що здається, ніби він із зусиллям ламається через хащу дерев чи кущів⁵³.

Укр. діал. *слѳнка* 'тс' < пол. *ślonka* 'тс', що також є нар. етим.: зближення *slōka* із *ślonce* – птах літає під час сходу і заходу сонця (Malinowski, 156). У мовній свідомості носіїв подані укр. гвр. *слѳнка*, *слѳн'ка*, *слѳн'а*, *слон*, *слон'* 'тс' явно зближуються із *слон* – через неповороткість; незграбність, громіздкість слукви.

'СЛУХА (Лг, Млч), *слухва* (Грн, Жл), *слухва* (Жл) 'вальдшнеп, *Scolorax rusticola* L.' (Никон. Мат., 148). З широковживаних у сусідніх гвр. *слуква*, *слуква*, *слуква* під впливом *слух*, *слухати*.

Серед варіантів *слуква*, *слуква*, *слуква* первісним є *слука*, що належить до балт.-сл. утворень, псл. *slōka; пор. лит. *slanka* 'кулик', лтс. *sluoka* 'вальдшнеп', прус. *skanke* 'великий кулик' (Фасмер, 3, 678; Machek, 558)⁵⁴. Варіанти *слуква*, *слуква* – специфіч-

но укр. явище; очевидно, тут слід вбачати вплив іменників *й-* (-ъв-)основи.

СМУТАР 'цвинтар, кладовище' (гр. р-ну Санок ПР) (AGB, 2, 123). З діал. (вживаних у сусідніх гвр.) *шмїтáр*, *цїїнтáр* та ін. 'тс' лат. *сїmeterium* 'тс' під впливом *смутний*. Такою ж нар. етим. є й пол. діал. *smętař, smętoř, smętoř, smętoř* та ін. 'тс' (AJPP, 22) та укр. діал. *сментáр*, *смбнтáр* 'тс' (AGB, 2, 132).

СОННИЦІ (Кременецький пов, Волинь), *сонниця*, мн. *сонницї* (с. Полоски Більського пов., тепер у ПР) (Чубин., 4, 408), *сонїця*⁵⁵ 'суниця, *Fragaria vesca* L.' (СВН, 64; Makowiecki, 159). Виникло з *суниця* 'тс', очевидно, під впливом *сон* чи *сонце*.

СОРОКМАНКА 'сирота', 'біднячка' (Гоцький, 1898, 131; Онишкевич, 2, 237). З діал. *сїрохмáнка* 'тс', очевидно, в результаті зближення з *сорок*.

СОТНАР 'центнер' і відносний прикм. *сотнаровий* (Желех., 897). З діал. *центáр* 'тс'; пор. пол. *setnar, centnar*, діал. *сętnar* 'тс' (SW, 1, 262) під впливом *сотня*, *сотий*, *сто*⁵⁶. Діал. *центнар*, як і літ. *центнер* < лат. *centenarius* 'той, що містить сто одиниць'.

СПИРТОМІЦИН 'стрептоміцин': *Корній знов скрушно мотає головою: то зуб йому крутить. – Хоча б оце краплю спиртоміцину на корінь, може, занімів би...*⁵⁷

З *стрептоміцин* < *стрепто* (коки) + ... *міцин* < гр. *στρεπτός* 'ланцюжок' + *μύκης* 'гриб' у результаті зближення першої частини з *спирт* < лат. *spiritus*.

СПОРІЧКИ, СПОРІШКИ, ШПОРИШКИ, ШПОРИЧКИ, ШПУРИШКИ pl. t. 'червона смородина, *Ribes rubrum* L.' (СВН, 131; Makowiecki, 313 – 314; Мельник, 234). Очевидно, з *порічки* під впливом *спориш*, діал. *шпорїш*, *шпуриш* '*Polygonum aviculare* L.' Див. *пузичкі*.

СТАНЦІОНАР, род. одн. *станїонáру* 'стаціонар' (Мзр). З *стаціонар* < лат. *stationarius* під впливом *станція* < лат. *statio*.

СТЕМНИК 'с. Стебник' (Ннв та ін.) (Онишкевич, 2, 252). Із *Стебник*; пор. діал. *стебник* 'утеплене приміщення для зимівлі бджіл' (СУМ, 9, 679) під впливом *темний*.

СТРЕБОК 'яструб'. Див. *остребец*.

СУПЕРСВАТ 'суперфосфат' (Кшн). Друга частина - *фосфат* – зближена зі словом *сват*.

СУХОВИЛА 'металеві вила на гній' (Брєв, Кри, Скл) (Никон. Мат., 165; також Желех., 938) 'вилы трезубцом с поперечною перекладиною для накладывания навоза' (Новоград-Волинський пов.) (Грінч, 4, 233). З *соховила* 'тс'⁵⁸, яке означало 'дерев'яні вила з природною розсохою' < *соха* в результаті зближення з *сухий*.

СУШЕВИЦІ 'сочевиця'. Див. *шушавиця*.

ТА́НКО 'танго' (Бт) (Онишкевич, 2, 279). З *танго* < ісп. *tango* під впливом *танок*.

Т'АТЕЛ 'дятел, *Dryobates major L.*' (Мч). З дятел у результаті зближення з тяти.

Т'ЕЛУХАН'Е 'д'їрка така мала ще пуста' (Ясн) (Онишкевич, 2, 283). З діал. *келюханя* 'гладуха, непомірно повна жінка' (Лзендз. Прог., 157), очевидно, під впливом *теля*.

ТЕРТАК 'тартак, лісопильня' (Грінч., 4, 258). З *тартак* 'тс', очевидно, < пол. *tartak* 'тс' < *tyrtakъ під впливом *терти*; пор. діал. *тертиця* 'дошка' (Грінч., 4, 258).

ТЕРТИЗНА 'передшлюбний письмовий договір про придане' (Мх, Пш) (Максимчук, 34; Онишкевич, 1, 243). З *інтерциза* 'тс' < лат. *intercisum*, супін від *intercido, intercidi* 'розділяти, виділяти, відрізувати', очевидно, під впливом *терти*; пор. діал. *притерти справу* 'владнати справу'.

ТІНО 'кіно' (ЯС) (Онишкевич, 2, 291). З діал. *кіно* 'тс' < гр. *κινῆω* 'рухаю', очевидно, під впливом *тінь*, діал. *тіна* 'тінь' (там же).

ТОВКАН 'картопля, змішана з кукурудзяним борошном' (Гоцкий, 1895, 108; Онишкевич, 2, 293). Із вживаного у сусідніх гвр. *токан* 'мамалига' (ДЛАЗ, 2, 168) < рум. *tocan* 'тс' під впливом *товкти*.

ТОПІРУ 'тепер', 'допіру' (Бт) (Онишкевич, 2, 296). З широковживаного у пд.-зх. укр. *допіру* < пол. *dopiego* (СУМ, 2, 110), очевидно, шляхом зближення з *тепер*.

ТРАНДИКУЛІТ 'радикуліт'. Див. *водикуліт*.

ТУЛЕМАЛЕРІЯ 'туляремія' (Грицак). Назва *туляремія* походить від назви місцевості *Туляре* (Tulage) в Каліфорнії; трансформація під впливом назви більш поширеної і відомої хвороби *маларія* < іт. *malaria* < *malō* 'поганий' + *aria* 'повітря'.

ТЮРМА 'велика череда овець'⁵⁹. З *турма* 'тс' < рум. *turma* 'отара (овець)', 'стадо, череда (рогатої худоби)', 'зграя (птахів)', 'товпа' (Skok, 3, 527) під впливом *тюрма* 'в'язниця', яке, як гадають деякі автори, є германізмом (с.-в.-нім. *turt* 'вежа'), а на думку Рясяненна – тюркізмом: сттюрк. *turta 'в'язниця' – віддієслівний іменник на *-ta* від *tür* 'класти', про що свідчать кінцевий наголос та м'якість м' (Фасмер, 4, 137).

Укр. діал. *турма* 'в'язниця' (Желех., Грінч.), очевидно, результат зворотної дії *турма* на *турма*, хоча тут міг мати вплив і пол. *turma* 'więzienie, areszt, wieża, służąca jako więzienie', відоме з XV ст.⁶⁰, а тепер уже застаріле (SW, 7, 171; SJPД, 9, 361).

Видається, що рос. *тюрьма*, укр. (з рос.?) *тюрма* 'в'язниця' і пол. *turma*, блр. *турма* (відоме уже в Литовській метриці)⁶¹ 'тс' – взагалі різної етимології.

Пол. діал. *turma* 'kupa, gromada, grupa': *Jakób stada swoje rozdzielł na trzy turmy, gdy ich miał przez rzekę przeprowować* (SW, 7, 171), очевидно, пов'язується з укр. *турма* 'отара'.

УВІР'Х, УВІРХЕНІГ'А, УВІРХЕНІГ'А 'ивих'. Див. *въверхлен'а*.

УЛІКАРІТІС'А 'вилкуватися': *Онд с'а пакос' ул'ікарила, але хрома на ногу* (Злт) (Грицк.). Трансформація *уліковатис'а* у результаті зближення з *лікар*.

ФАБОРОТА 'бакенбарди' (Бт) (Опипкенич, 2, 326). З діал. *фаворити 'тс'*; пор. пол. *favorytu 'тс'* < фрнц. *favori*, можливо, під впливом *борода*, рот. род. одн. *роти*. Див. *поврота*, *фаврота*.

ФАВРОТА. Див. *паврота*.

ФАШЕМЕБЕЛ'НИЙ 'модний, елегантний, вишуканий, той, що відповідає вимогам витонченого смаку, світського тону' (Ужгород та ін.). З *фешенебельний* < англ. *fashionable* < *fashion* 'фасон, мода' в результаті зближення з *мебельний*, *меблі* (*фешемел'ний готел'*).

ФЛАМАЙСТЕР 'фламастер' (гвр. Зк). З *фламастр* під впливом *майстер*.

ХАВДІД (Пгр), *ходитут* (Кчр, Сч), *худко* (Блч, Пп), *хутко*, *хуток* (Внн, Пп, Рд, Янс), *худотут* (Дбр, КГ, Рз) 'одуд, Урира ерорс L.'⁶² Очевидно, з *одуд*, діал. *вудеуд* та ін. оноματοпоетичного походження у результаті зближення з *дід*, *ходи* (*відходити*), *тут*, *хутко*, *худо*. Мовці цих місцевостей стверджують, що *одуд* весною кричить: *а хто тут, добре тут, тут-тут, а ми тут, худо тут і т. ін.*

ХАКВА 'вальдшнеп'. Див. *каква*.

ХАПТУР, дем. *хаптурок* ч. р., *хаптура* ж. р. 'взятка', *хаптурний* 'подкупной, продажный, любящий взятки', *хаптурник* 'взяточник' (Шейковский, 5, 257; Пискунов, 273), 'халтурник' (Крл, Мзр та ін. Кроз). З *хавтур* ч. р., *хавтура*, *халтура* ж. р., *хавтурний*, *халтурний*, *хавтурник*, *халтурник* під впливом *хапати*; пор. укр. діал. *хавтур* 'подавание нищему, особенно с поминального обеда', 'обед в честь покойников', 'взятка', 'поборы натурой, собираемые духовенством', *хавтура* 'все, что можно взять, взятка', *хавтурний* 'побирающийся', 'алчный, жадный', *хавтурувати* 'собирать с прихожан по большим праздникам приношения съестными припасами', 'нищенствовать', 'ходить по поминальным обедам' (Шейковский, 5, 257), 'брать взятки', 'собирать поборы натурой (о духовенстве)' (Грінч., 4, 382; Желех., 1032), *хавтуры* рl. t. 'поминки и то, что осталось от поминального обеда' (Закревский, 566); пор. також рос. діал. *халтура* 'поминки', 'похороны', 'даровое угощение на похоронах', блр. *хаўтуры* 'похороны, погребение', пол. *chartury* 'поминки' < лат. *chartularium* 'поминальний список, який читає священник, коли молиться за упокій' (Фасмер, 4, 218).

Пор. аналогічно утворене нар. етим. рос. діал. *хаптура* 'даровая еда на похоронах и поминках', П. І. Мельников (Андрій Печерський) слово *хаптура* так і пояснює "от глагола *хапать* 'брать с жадностью'"⁶³.

В укр. діал. *хавтур*, *хавтура*, *хавтурник*, *хавтурувати*, *хавтурний*, блр. *хаутуры* приголосний в(у) розвинувся в процесі адаптації латинізму, що проник до нас через пол. посередництво з л під впливом слів із спонтанною зміною л > ʋ типу *вовк*, блр. *воук* < *вълкъ* тощо. Заміна л > ʋ в укр. *хавтура* та ін., блр. *хаутуры* мала б вказувати на давність запозичення. Укр. *хавтур* ч. р., очевидно, під впливом *хабар*.

В укр. пам'ятках *хавтурка*, очевидно, в значенні 'поминки' відзначається у рукописному збірнику Тихонравова № 11 кн. 1760 рр.: а на ха(ьв)турка(х) горьлку попивавъ (КІСУМ).

Рос. (пд., зх.) *хавтуры* з огляду на географію виявлення скоріше білорусизм чи українізм, а не результат зближення з *ховати*, як допускає В. І. Даль (4, 1163).

ХВАЛЮШІ pl. t. *хвалюшник* 'сукновальня' (Грінч., 4, 390). Укр. діал. *хвалюші* < діал. *фалюші* 'тс' (Грінч., 4, 378) < пол. *folusz* 'тс' або як наслідок ф > хв (Дзендз. Фонет. 49), або під впливом *хвалити*. Варіант *хвалюшник*, *валюшник* 'тс', очевидно, виник в результаті зближення з *хвалити*. Див. *валуша* та ін.

ХВОРОСТА 'короста' (Вл). З *корбста* під впливом *хворість*, діал. *хворота*.

ХОДИТУТ 'одуд'. Див. *хавдід*.

ХРАПТОН 'франтон' (Нж) (Лисенко СПГ, 225). З *фронтон* < франц. *fronton* < лат. *frons, frontis*, можливо, під впливом *хрapati*, *храп*, хоча важко сказати, які можуть бути мотиви такого зближення.

ХРУСНИК (факультативно з *трусник*) 'заець-біляк, *Lepus eugoreus* Pall.' (гвр. р-ну Коломиї) (Вх. НЗн., 233; також Шарлемань, 30). З *трусник* 'тс'; пор. діал. *трусь*, *трусак*, *трусик* 'кріль', очевидно, під впливом *хрустити*, *хруст*, *хрусь*. Менш ймовірно, що *хрусник* 'тс' є безпосереднім дериватом *хрустити*, *хруст*, *хрусь*, хоча зайці та кролі під час поїдання трави, сіна тихо хрустять.

ХУДКО, ХУДОТУТ, ХУТОК 'одуд'; див. *хавдід*.

ЦВІЛЬГОЗИ pl. t. 'штани з домотканого білого полотна' (наддністр.). З діал. *цивільгози 'тс' < нім. *Zivilhose*, очевидно, під впливом *цивіль*.

ЦЕБРЕЦЬ, ЦЕБРИК, ЦЕБРИКИ, ЦЕБРИЧОК, ЦИБРИК, ЧАЙБУР, ЧУБРЕЦЬ, ЧУБЕРКА 'чебрець, *Thymus serpyllum* L.' (різні гвр. УРСР) (СВН, 155; Маковієскі, 371 - 372; Желех., Грінч. та ін.). Є кілька версій щодо етимології укр. *чебрець*, рос. *чабер*, пол. *szabrt* тощо, однак ряд авторів вважають лексему *чебрець* давнім сл. словом, реконструюючи псл. *čębr - *čubr (Sławski, 1, 114; Фасмер, 4, 309; Brücker; St. Pt., 2, 189 - 190 та ін.). Тому є підстави вважати, що, очевидно, *цебрець* < *чебрець* під впливом *цебер*; можливо, тут зіграли якусь роль і пол. відповідні варіанти з мазурінням типу

сабер 'тс' (SW, 1, 378). З цебрець розвинулися варіанти цебрик, цебрики, цебричок, цибрик. Чайбур, можливо, результат впливу чай і бурий (?), а чубрець – чуб.

ЦІЛ'НИК, ЦІЛНИК 'стільний'. Див. с'іл'нік.

ЦУРБАЛКА, ЦУРБАЛОК, ЦУРУБАЛКА, ЦУРУБАЛОК, ЦУРУБАЛОК, ЦЕРУБАЛОК, ЧУРУБАЛКА (окремі гвр. Пн. Кв, Жт) 'палка, палиця – короткий обрубок, відламок тонкого стовбура чи гілки, очищений від пагонів' (Никон. Мат., 75). З цурпалка, цурпалок, цурупалка, цурупалок 'тс' під впливом балка.

ЧАЙБУР 'чебрець'. Див. цебрець.

ЧЕПІЛ'НО факультативно *чепіл'но* 'ціпилно, держак ціпа' (Гр) (Никон. ЛААП, 444). Під впливом чеп- (чіпляти, причепити).

ЧИСТОТКА 'короста' (Шр). З рос., укр. діал. чесотка 'тс'; пор. рос. *чесаться* 'чухатися' у результаті зближення з *чистий* (власне, *нечистий*).

ЧОРТИКА 'туберкульоз'. Див. *гантіга*.

ЧУМАРКА, дем. *чумарочка, чумарчина* 'чемарка, вид верхнього чоловічого одягу' (Грінч., 4, 477). Пор. діал. *чамара, чамарка, чемера* (Желех., Грінч. та ін.), що взагалі вважається запозиченням з араб. через іт. та пол. посередництво (Фасмер, 4, 330 – 331). Діал. *чумарка* виникло, очевидно, під впливом *чумак*.

ШЕРИКВАС, ШЕРСТВАС 'кадіб, виготовлений із перетнутої на дві частини бочки; чан' (ЛС) (Чубин., 7, 576). З вживаного у тій місцевості діал. *шерітвас* 'тс' (СМКО, 3, 636), очевидно, германізм; пор. нім. *scheren* 'зрізати, обрізати' і *die Faß* 'бочка, бочонок': перше під впливом *квас*, а друге – *шерсть*.

ШЕРСТЕНЬ 'шершень, *Vespa stabro L.*' (Грінч., 4, 493 з посиланням на П. Чубинського). Реетимологізація під впливом *шерсть*.

ШПСТ'Л'АЦ 'назва поля біля лісу; давніше стрільбище' (СР) (Онишкевич, 2, 383). У першоджерелі *Шість пляц*⁶⁴. З діал. *Шість пляц*⁶⁵ < нім. *Schiessplatz* 'стрільбище' під впливом *шість*.

ШКАРУПЦІЯ 'вигідна справа', 'зиск' (Гоцький, 1899, 137; Онишкевич, 2, 384). З *корупція* < лат. *corruptio*, очевидно, під впливом діал. *шкарупа, шкорупа* 'шкаралупа' (Грінч., 4, 499, 502) чи *шкарубнути, шкарубкий*, хоча важко сказати, яка могла бути мотивація такого зближення. Щодо семантики пор. пол. *когирсја* 'підкуп', 'хабарництво', 'хабар' (SW, 2, 482; SJPД, 3, 1027). Розвиток семантики міг бути таким: *шкарупція** 'хабарництво', 'хабар' > *шкарупція* 'вигідна справа', 'зиск'.

ШПОРИШКИ, ШПОРІЧКИ, ШПУРИШКИ pl. t. 'червона смородина'. Див. *споришки, спорішки, спорічки*.

ШПУРГЕБЕЛЬ 'шерхебель' (Мх) (Онишкевич, 2, 388). З нім. *Scharfhobel* < нім. *Scharf + Hobel, Hebel* 'der die rauhe flache des brettes erst im groben glättet' (Grimm, 8, 2195). Трансформація, очевидно, під впливом *шпурляти, шпурити*.

ШРУБАК 'шерхебель' (Рзл) (Онишкевич, 2, 389). З нім. *Schrothobel* 'hobel der tischler mit rundlicher schneide, um das holz aus dem groben zu behobeln; scharfhobel' (Grimm, 9, 1793), очевидно, в результаті зближення з *шруб*.

ШТАБЛОН 'шаблон' (Ос). З *шаблон* < нім. *Schablone*, через гол. *schantpeliöen* < франц. *échantillon* 'взірець' (Фасмер, 4, 392) під впливом *штаба* < нім. *Stab*.

ШТИКА 'виделка' (Гоцкий, 1901, 121; Онишкевич, 2, 289). З діал. *шпига* 'дерев'яна виделка з двома зубцями' (Гоцкий, 1899, 137; 1900, 124; Онишкевич, 2, 387), очевидно, під впливом *штик* 'багнет'.

ШТРАФÓВКА, ШТРАХÓВКА 'страхування, страховка'; *штрафувати*, *штрахувати*, 'страхувати, укладати договір про страхування': *Штраховку Петро уже давно заплатив, наша хата застрахована* (Крл, Мзр та ін. Кроз). Результат зближення з *штраф* < нім. *Strafe*, 'штрафувати'.

ШУПА 'щука, *Esox lucius L.*' (гвр. р-ну Броди) (Вх. Пч., 2, 19; Грінч., 4, 529). Можливо, утворено шляхом контамінації *щука* і діал. *шчупак* 'тс'; пор. пол. *szczupak* 'тс', хоч, очевидно, не виключено, що це результат зближення *щука* і *шчupati*; пор. ще *шчупаня* с. р. 'мальок щуки', дав. відм. мн. *шчупанятам* (Уманець і Спілка, 4., 220).

ШУЧЕ 'болото, багно', 'місце, де водяться щуки' (Онишкевич, 2, 396, з посиланням на Ю. Кміта). Взагалі за походженням прикм., утворений від *щука*, однак місцеві жителі цю назву пов'язують з оноματοпоетичним вигуком *шчу!*: *Йак іде ім'яне* ('худоба'. – Й. Д.) *по н'ім, то чути: шчу! шчу! шчу!* (Онишкевич, 2, 396).

ШУШАВИЦЯ (Дзендз. Прог., 16), *шушевіця* (Крс), *шушовіця* (Орив) 'сочевиця' (Онишкевич, 2, 392). З утворених шляхом різних комбінаторних змін діал. *шашавіця*, *шашовіця*, *шашевіця* (Онишкевич, 2, 392) 'тс' < *sočevica*, що пов'язується з *сік*, род. одн. *соку*, та друс. *сочиво* 'зерно чечевиці' (Срезневский, 3, 470), рос. *сочиво* 'семянной сок или молоко: миндальное, ореховое, маковое, конопляное и прочее', 'пища с соком этим', 'пища постная, каша, кашица и овоц' (Даль, 4, 425), схв. *sočivo* 'leča, sočivica; varivo (napose: rasul, grošak, bob) (RHSI, 15, 872), мкд. *сочиво* 'лека', 'лупа' (PMJ, 3, 283), слн. *sočivo* 'die Hulfenfrucht' (Pleteršnik, 2, 528 та ін.) під впливом діал. *шушеніці* 'сушениці, сушені фрукти, ягоди'. Так само і *сушевіці* 'тс' (Ям) (Онишкевич, 2, 268). Пересічні сучасні мовці звичайно не усвідомлюють етимологічного зв'язку *сочевиця* із *сік*. Тому діал. *сікавіця*, *сіковіця*, *січовіця*, *чочевіця* (Дзендз. Прог., 16), можливо, є результатом повторного зближення з *сік*, а не виключено, що і з *сікти*.

ШЧЕВБЕЦ' 'чебрець, *Thymus serpyllum L.*' (Вх. Пч, 1, 13; Желех., 1105; Грінч., 4, 525; Makowiecki, 372). Очевидно, з *чебрець*, псл.

'дубів' (Фасмер, 4, 309) у результаті зближення з шербатий. Див. чебрець.

ЩІЛ'НИК 'стільний'. Див. с'їл'ник.

- 1 У першоджерелі, на яке посилається М. Й. Онишкенич, андерсонка або біла бульба, рапата; див.: Кобільник В. Матеріальна культура села Жукотина Турчанського повіту (окремий відбиток з "Літопису Войківщини", ч. 7 – 9). – Самбір, 1937. – С. 94. Крім того, у словнику М. Й. Онишкенича Жукотин чомусь значиться як село Коломийського р-ну ІФ.
- 2 Гнатюк В. Народна пожива на Войківщині // Науковий збірник, присвячений професорові Михайлові Грушевському. – Львів, 1906. – С. 583.
- 3 Галько Г. Народныи звычайи и обряды зъ околлицъ надъ Збручемъ. – Львів, 1862. – Ч. 2. – С. 54.
- 4 Там же.
- 5 Деже Л. Украинская лексика сер. XVI века: Няговские поучения (Словарь и анализ). – Дебрецен, 1985. – С. 28; Тимченко, 1, 173.
- 6 Чопей Л. Русько-мадярський словарь. – Будапешт, 1883. – С. 11.
- 7 Дзендзелевський Й. О. Ізгласи угорських лексичних нашарувань в українських говорах Закарпатської області УРСР // Українська лінгвістична географія. – К., 1966. – С. 65.
- 8 Див. також: Баскаков М. О., Болдирев Р. В., Добродомов І. Г., Супрун А. Є. Інструкція для укладання історико-етимологічних словників тюркізмів східнослов'янських мов // А. Ю. Кримський – україніст і орієнталіст: (Матеріали ювіл. секції по 100-річчя з дня народж.). – К., 1974. – С. 131 – 133.
- 9 Руберовський Н. Словарь малорусского наречия. – Т. 1. – С. 5 (рукопис).
- 10 Богуцкая А. И. Наименования фауны в лексико-фразеологических единицах украинского языка (названия птиц). (Рукопис кандидатської дисертації 1, 30).
- 11 Партицький Ю. Німецько-русский словарь. – Львів, 1867. – Т. 2. – С. 175.
- 12 Фарьковскій Я. Село Волосате Ліського повіту // Літопис Войківщини. – Самбір, 1935. – Вип. 5. – С. 22.
- 13 Bálint Cs. Szamosháti szótár, 2. – Budapest, 1936. – С. 437.
- 14 Деже Л. К вопросу о венгерских заимствованиях в закарпатских памятниках XVI – XVIII вв. // Studia slavica. – Будапешт, 1961. – Т. 7. – С. 161.
- 15 Дзендзелевський Й. А. Фразеология как материал для реконструкции (палеонтологий) утраченных лексем и их ареалов // Русское и славянское языкознание: К 70-летию чл.-кор. АН СССР Р. И. Аванесова. – М., 1972. – С. 85 – 90.
- 16 Шевченко Т. Повне зібрання творів. – К., 1957. – Т. 6. – С. 55.
- 17 Повідомлення Т. М. Розумик.
- 18 Петров А. Угрусские заговоры и заклинания начала XVIII в. // Материалы для истории Угорской Руси. – Спб., 1906. – Т. 4. – С. 54 – (Прил. к XXXI ч. "Зап. Ист.-филол. фак. Имп. С.-Петербург. ун-та").
- 19 Повідомлення М. А. Грицака.
- 20 Гнатюк В. Коломийці. – С. 228.
- 21 Повідомлення Ф. Й. Бабія.
- 22 Повідомлення К. Й. Галаса.
- 23 У російсько-українських словниках 20-х років рос. *общежитие* перекладається як 'товариське, спільне життя; спільне помешкання; бурса' (Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник. – Вінниця, 1818. – Т. 1. – С. 238); 'спільне помешкання, інтернат' (Йогансен М., Наконечний М., Німчинов К., Ткаченко Б. Практичний російсько-український словник. – Дніпропетровськ, 1926. – С. 144); 'бурса, спільне помешкання' (Ізюмов О. Російсько-український словник. – 3-тє вид. – К., 1927. – С. 324; Те саме. – 4-тє вид. – Х.; К., 1930. – С. 426). У академічному "Російсько-українському словнику" 1924 – 1933 рр. відповідна стаття має вигляд: *общежитие* – 1) (інтернат) бурса, (в монастирє) братство; 2) житок; срв. *Обиход* (Російсько-український словник. – К., 1928. – Т. 3. – С. 39).
- 24 Гарт. – 1928. – № 12. – С. 8, 10, 12, 26.

- 25 Там же. — 1931. — № 1/2. — С. 33, 40, 41, 42. Перший варіант цієї п'єси написано в 1924 р. під назвою "Благодарю вас", а пізніше — під назвою "Світить нам, зорі" вона була популярна серед студентства вузів Одеси; див.: Микитенко І. Кадри ("Світить нам, зорі"). — Х., 1932.
- 26 Російсько-український словник. — К., 1937. — С. 446.
- 27 Зубрицький М. Народний календар. Народні звичаї і повірки, прив'язані до днів в тижні і до рокових свят (Записані у Мшанці Старосамбірського повіту і по сусідніх селах) // Матеріали українсько-руської етнології. — Львів, 1900. — Т. 3. — С. 53.
- 28 Турса Чабан // Основа: Юж.-рус. лит.-учен. вестн. — 1861. — № 11/12. — С. 44.
- 29 Колесса Ф. Людові вірування на Підгір'ю: в с. Ходовичах Стрийського повіту // Етногр. зб. — Львів, 1898. — Т. 5. — С. 80.
- 30 Безпалько О. П., Бойчук М. К., Жовтобрюх М. А. та ін. Історична граматика української мови. — К., 1962. — С. 164.
- 31 Łoś J. Gramatyka polska. Cz. I: Głosownia historyczna. — Lwów etc., 1922. — S. 124; Klempensiewicz Z., Lehr-Spawilski T., Urbańczyk S. Gramatyka historyczna języka polskiego. — Warszawa, 1964. — S. 56.
- 32 Цікавими паралелями до укр. закарп. бобоніти, боботати є схв. бобо̑нати 'говорити дубокиим потмулим гласом', 'говорити као за себе, не узговора јућ и јасно, мрмљати', 'фаскати'; бобо̑нати 'говорити дубокиим потмулим гласом', бубо̑нати, бучати'; боботати 'гс', 'производити кратке учестале звукове, клопарити; цвокотати (о зубима)' (РСХКНІ, 1, 670).
- 33 Дзендзелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології (вступні розділи). — Ужгород, 1966. — С. 31 — 32.
- 34 Ястребов В. Малорусские прозвища Херсонской губернии. — Одесса, 1893. — С. 6.
- 35 Горницький К. С. Список русских и немногих инородческих названий растений: Доп. к "Ботаническому словарю" Н. Анненкова 1859, 1886. — Харьков, 1886. — С. 21 (із зауваженням: "кой-где в Украйне").
- 36 Гнатюк В. Народні оповідання про опришків // ЗНТШ. — Львів, 1910. — Т. 24. — С. 337.
- 37 Hoppe S. Słownik języka łowieckiego. — Warszawa, 1970. — S. 76, SW, 2, 376; Sławski, 2, 278.
- 38 Прокопенко В. А. Деякі особливості сільськогосподарської лексики буковинських говірок // Наук. зап. 36. наук. робіт аспірантів. — 1958. — Вип. 4. — С. 52.
- 39 Machek V. Česká a slovenská jména rostlin. — Praha, 1954. — S. 36 — 37; Machek, 73; Brückner, 343.
- 40 Терновська Т. П. Наслідки міжмовних контактів у розвитку професійної лексики ковальства // Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку української народнорозмовної мови: Тези доп. респ. конф. (Ужгород, 1989 р.). — Ужгород, 1989. — С. 143.
- 41 Кисельов В. Ф. Медичний російсько-український словник. — К., 1928. — С. 30.
- 42 Дзендзелевський І. А. Овцеводческая лексика закарпатских говоров // Общеславянский лингвистический атлас: Материалы и исслед. — М., 1965. — С. 126 — 127.
- 43 Франко І. Людові вірування на Підгір'ю // Етногр. зб. НТШ. — 1898. — Т. 5. — С. 201.
- 44 Вх. НЗн, с. 12; Бандрівський Д. Г. Назви кажана в західних говорах української мови // Дослідження і матеріали з української мови. — К., 1962. — Т. 5. — С. 6.
- 45 Там же; ШЛАЗ, 12; Дзендзелівський Й. О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. — К., 1969. — С. 102.
- 46 Повідомлення Ф. Й. Бабія.
- 47 Мацевич А. Ф. Анатолій Свидницький: Біогр. повість. — К., 1984. — С. 51.
- 48 Viga K. Rinktiniai rastai. — Вільнюс, 1959. — Т. 2. — С. 521.
- 49 Докладніше див. авторову працю "Укр. полуниця, діал. половниця, мкд. діал. планучка у зв'язку з іншими сл. назвами для *Fragaria vesca* L." (Збірник во чест на Блаже Конески. — Скопје, 1984. — С. 95 — 97).
- 50 Мацевич А. Ф. Цит. праця. — С. 97.
- 51 Будде Е. К диалектологии великорусских наречий: Исслед. особенностей ряжан. говора // Рус. филол. вестн. — 1892. — Т. 28. — С. 63.
- 52 Дзендзелівський Й. О. Українські рефлексії та деривати *seɣpъ, *seɣpъ на слов'янському тлі // Збірник за філологію і лінгвістику. — Нови Сад, 1982. — Т. 25. — С. 80.
- 53 Кесслер К. Птицы голенастые и водяные // Труды комиссии величайше учреж-

- денной при императорском университете св. Владимира для описания губерний Киевского учебного округа губерний Подольской, Волынской, Киевской, Черниговской и Полтавской. — Киев, 1858. — С. 33.
- 54 В етимологічних словниках блр. відповідники не наводяться, проте в блр. гвр. вони відомі: пор. діал. *слука* 'птушка казадой'; див.: Крынічки А. А. Гаворка вескі Яскавічы Салігорскага раена: (Слоўнічак і некатарыя асаблівасці будовы слоў) // Народная славатворчасць. — Мінск, 1979. — С. 111; *слука* 'слонка, вальдшнэп' — 'Матэрыялы для дыялектнага слоўніка Гомельшчыны' // Беларуская мова. — Мінск, 1980. — В. 8. — С. 157.
- 55 *Gustawicz B.* Podania, przesydy, gadki i nazwy ludowe w dziedzinie przyrody. Cześć II: Rośliny // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. — Kraków. — Т. 6.
- 56 *Smal-Stockyj S., Gartner T.* Grammatic der ruthenischen (ukrainischen): Sprache. — Wien, 1913. — С. 112.
- 57 Гончар О. Тронка. — К., 1976. — С. 59.
- 58 *Гавеський С.* Говірка села Михиринець Старокостянтинівського повіту Волинської губернії // Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука. — К., 1915. — С. 147.
- 59 *О(гоновський) І(ларіон).* Слова з Гуцульщини // Правда. — 1879. — 12. — С. 55.
- 60 *Reszek S.* Podręczny słownik dawnej polszczyzny. — Wrocław etc., 1968. — S. 514.
- 61 *Вулыка А. М.* Даўнія запавычаны беларускай мовы. — Мінск, 1972. — С. 328.
- 62 *Богуцкая А. И.* Указ. соч.
- 63 *Мельников П. И. (Андрей Печерский).* В лесах. — Л., 1958. — Кн. 1. — С. 475; Даль, 4, 1163.
- 64 *Грицак Е.* Топографічні назви с. Сушиці Рикової у Старосамбірщині // Літопис Войківщини. — Самбір, 1937. — Т. 9. — С. 65.
- 65 Там же, виноска 7.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ

Ал	— Алтинівка Конотопська округа	
БД	— Білич Долишній Старосамбірський	Ль
БВ	— Бібрка Перемишлянський	Ль
Ббв	— Бобовище Мукачівський	Зк
Бг	— Богдан Рахівський	Зк
Біл	— Біла Ямпільський	Вн
Бк	— Буков: Виноградівський	Зк
Бл	— Білин Рахівський	Зк
Блч	— Балчи Мостиський	Ль
Бр	— Барвинівка Новоград-Волинський	Жт
Брд	— Бродівка Мукачівський	Зк
Брз	— Березовичі Володимир-Волинський	Вл
Брп	— Бориспілля Ракитнянський Белгородської	РРФСР
Брс	— Береста Дубровицький	Рв
Брєв	— Борисівка Новоград-Волинський	Жт
Бс	— Басанка Катеринославський пов.	
Бт	— Бітля Турківський	Ль
Бц	— Буцинь Старовижівський	Вл
Бч	— Бичків Рахівський	Зк
ВВ	— Великий Бичків Великоберезнянський	Зк
ВВ	— Велике Водяне Рахівський	Зк
ВК	— Верхній Коропець Мукачівський	Зк
ВМ	— Велика Мечетня Кривоозерський	Мк
ВО	— Великі Озера Дубровицький	Рв
ВР	— Дерхні Ремети Виноградівський	Зк
Вл	— Велятин Хустський	Зк
Внв	— Ванівка (див. Вх, НЗн, 5, 55)	

Внг	– Вонігове Тячівський	Зк
Вни	– Винники Дрогобицький	Лв
Врб	– Вербівка Новоград-Волинський	Жт
Врх	– Ворохта Надвірнянський	ІФ
Врц	– Веряца Виноградівський	Зк
Врч	– Ворочово Перечинський	Зк
Вс	– Васильковичі Коростенський	Жт
Вч	– Вучкове Міжгірський	Зк
Вш	– Вшинів Догинський	ІФ
Вшн	– Вишнівка Сокальський	Лв
ГГ	– Гречана Гребля Прилуцька округа	
Гал	– Галиця Ніжинський	Чр
Гв	– Гвоздець Стрілківський	Лв
Гл	– Глеюватко Криворізький	Днгт
Глт	– Голятин Міжгірський	Зк
Горб	– Горбівка Сквирський	Кв
Гр	– Гринчове Хустський	Зк
Грб	– Грабів Ріпкинський	Чр
Грв	– Грушівка Первомайський	Мк
Грд	– Городище Самбірський	Лв
Грн	– Гриньки Полонський	Хм
Грш	– Грушове Тячівський	Зк
ДГ	– Дністрик Головецький Старосамбірський	Лв
Дбр	– Дібрівка Лохвицький	Пл
Дв	– Довге Іршавський	Зк
Дд	– Дідовичі Новоград-Волинський	Жт
ДзГ	– Дзвиняч Горішній Турківський	Лв
Дл	– Ділове Рахівський	Зк
Длб	– Дулібівка Смілянський	Чрк
Дм	– Дементіївка Дерагівський	Хр
Дми	– Доманівка Іванківський	Ка
Дмш	– Домашин Великоберезнянський	Зк
Др	– Древині Іваничівський	Вл
Дрг	– Дорогобуж Гошанський	Рв
Дрн	– Дорогинь Народицький	Жт
Дрт	– Доротище Ковельський	Вл
Жв	– Жвирки Сокальський	Лв
Жд	– Жилче Пінський	Брестська
Ждн	– Жадень Висоцький	Рв
Жж	– Жужель Ємільчинський	Жт
Жкт	– Жукотин Турківський	Лв
Жл	– Жлудівка Овруцький	Жт
Жр	– Журба Овруцький	Жт
Зб	– Збій округ Гуменне	Словачина
Збл	– Зубильне Локачинський	Вл
Зв	– Завосино Великоберезнянський	Зк
Зд	– Задністрівка Самбірський	Лв
Зл	– Золочів Золочівський	Лв
Злт	– Золотарево Хустський	Зк
Зм	– Замисловичі Олевський	Жт
Зн	– Зняцєво Мукачівський	Зк
Зпс	– Запсілля Кременчуцький	Пл
І	– Іза Хустський	Зк
Ів	– Івановичі Червоноармійський	Жт
Із	– Ізки Міжгірський	Зк
Ір	– Ірлява Мукачівський	Зк
Іс	– Ісаї Турківський	Лв
КГ	– Князе-Григорівка Великопетиський	Хрс

КП	— Косівська Поляна Рахівський	Зк
Кв	— Кваси Рахівський	Зк*
Кій	— Кійлівка Білоцерківська округа	
Кй	— Кайдани Мукачівський	Зк
Кл	— Кальник Мукачівський	Зк
Клт	— Калита Київська округа	
Км	— Кам'яниця Ужгородський	Зк
Кмт	— Ком'яти Виноградівський	Зк
Кр	— Крилівка Андрушівський	Жт
Крв	— Криве Тячівський	Зк
Крл	— Курлози Кривоозерський	Мк
Крм	— Кримно Старовижівський	Вл
Крн	— Курне Червоноармійський	Жт
Кроз	— Кривоозерщина Кривоозерський	
Крп	— Краснопілка Уманський	Чрк
Крс	— Коростів Сколівський	Лв
Кст	— Костилівка Рахівський	Зк
Кт	— Кутин Зарячянський	Рв
Ктн	— Кутянка Острозький	Рв
Ктр	— Коткоржинці Полонський	Хм
Кч	— Кучава Мукачівський	Зк
Кчр	— Кочеріжки Павлоградський	Днп
Кш	— Кишеньки Кобеляцький	Пл
Кшн	— Кушниця Іршавський	Зк
ЛС	— Липецька Слобода Харківська губ.	
Лв	— Левковичі Овруцький	Жт
Лг	— Лугове Дубровицький	Рв
Лз	— Лазівщина Рахівський	Зк
Лк	— Лукове Іршавський	Зк
Лкц	— Ликицари Перечинський	Зк
Лн	— Леонівка Іванківський	Кв
Лп	— Поп'янка Рожнятівський	ІФ
Лс	— Лісняки Старовижівський	Вл
Лсв	— Лисовичі Стрийський	Лв
Лт	— Люта Великоберезнянський	Зк
Лтр	— Лютарка Ізяславський	Хм
Лука	— Лука Житомирський	Жт
Лц	— Лецовиця Мукачівський	Зк
Лч	— Лучанки Овруцький	Жт
МВ	— Малий Березин Великоберезнянський	Зк
МК	— Мала Копаня Виноградівський	Зк
МС	— Малий Стадин Костопільський	Рв
Мз	— Мізія Первомайський	Мк
Мзр	— Мазурове Кривоозерський	Мк
Мл	— Мелтополь Мелітопольський	Зк
Млч	— Милячі Дубровицький	Рв
Мх	— Махнівцець Старосамбірський	Лв
Мхл	— Михалкове Кривоозерський	Мк
Мч	— Мочулище Дубровицький	Рв
Мш	— Мшанець Старосамбірський	Лв
НС	— Нова Седлиця округ Гуменне	Словащина
НСт	— Нова Стужиця Великоберезнянський	Зк
НЯ	— Нові Яриловичі Ріпкинський	Чрн
Нб	— Небилів Рожнятівський	ІФ
Нв	— Новоселиця Тячівський	Зк
Нж	— Ніжтовичі Макарівський	Кв

* У цьому випадку йдеться про мову хворих санаторію "Гірська Тиса", розташованого в цьому селі.

Нн	– Нанкове Хустський	Зк
Ннв	– Нанова Хирівський	Лв
Нрс	– Нересниця Гячівський	Зк
Нхв	– Нелворощ Кременчуцький	Пл
Об	– Обложки Глухівський	См
Обх	– Обуховичі Іванківський	Кв
Оз	– Озерко Ківерцівський	Вл
Ол	– Олешник Виноградівський	Зк
Олк	– Олександрія Ровенський	Рв
Ор	– Орявчик Сколівський	Лв
Орів	– Орів Сколівський	Лв
Ос	– Осій Іршавський	Зк
ПВ	– Піщаний Брід Добровеличківський	Крг
Пб	– Побичі Овруцький	Жт
Пв	– Павшино Мукачівський	Зк
Пг	– Погулянка Сарненський	Рв
Пгр	– Погреби Драбівський	Чрк
Пд	– Підплеща Тячівський	Зк
Пдг	– Підгірне Іршавський	Зк
Пдд	– Піддубці Луцький	Вл
Переч	– Перечинщина	Зк
Під	– Піддубці Шепетівська округа	
Пл	– Полянниця Долинський	ІФ
Плс	– Плоске Свалявський	Зк
Плч	– Пальчики Бахмацький	Чрл
Пп	– Поповичі Мостиський	Лв
Пр	– Привітів Любарський	Жт
Прс	– Прислін Турківський	Лв
Пс	– Піски Горохівський	Вл
Пст	– Пустомита Гоцанський	Рв
Пш	– Піщонець Старосамбірський	Лв
Рах	– Рахівщина	Зк
Рд	– Раденичі Мостиський	Лв
Рж	– Рижани Володарськ-Волинський	Жт
Рз	– Розбишів Гадяцький	Пк
Рэл	– Розлуч Турківський	Лв
Рк	– Рокосове Хустський	Зк
Рп	– Регине Міжгірський	Зк
Рс	– Росішка Рахівський	Зк
Рсх	– Русаки Іванківський	Кв
Рсх	– Росохач Городенківський	ІФ
СБ	– Старі Бросківці Старожинецький	Чрв
СП	– Синевирська Поляна Міжгірський	Зк
СР	– Сушниця Рикова Старосамбірський	Лв
СС	– Старий Самбір Старосамбірський	Лв
Ск	– Сокиринці Хустський	Зк
Скл	– Соколів Червоноармійський	Жт
Сл	– Сильне Ківерцівський	Вл
СлБ	– Слобода Болехівська Долинський	ІФ
Слз	– Селезівка Овруцький	Жт
См	– Сімер Перечинський	Зк
Смн	– Симонів Гоцанський	Рв
Сн	– Синеве Старовижівський	Вл
Снв	– Синевир Міжгірський	Зк
Снж	– Сніжне	Днц
Снк	– Синяк Свалявський	Зк*

* У даному випадку йдеться про мову хворих санаторію "Синяк", розташованого в цьому селі.

Сс	– Сускове Свалявський	Зк
Ссв	– Сасівка Виноградівський	Зк
Сск	– Суськ Ківерцівський	Вл
Ст	– Ситове Старовижівський	Вл
Стб	– Стеблівка Хустський	Зк
Ств	– Ситовичі Ковельський	Вл
Стр	– Страклівський Дубнівський	Рв
Сф	– Софія Мукачівський	Зк
Сч	– Сачівка Сольнянський	Днп
Т	– Тур'я Старосамбірський	Лв
ТП	– Тур'я Поляна Перечинський	Зк
Тд	– Тюдів Косівський	ІФ
Тер	– Тересва Тячівський	Зк
Тн	– Тинне Сарненський	Рв
Тнш	– Танюшівка Новопеківський	Лг
Тп	– Топорівці Новоселицький	Чрв
Тр	– Тросник Виноградівський	Тр
Трд	– Тридуби Кривоозерський	Мк
Трн	– Торун Міжгірський	Зк
Трс	– Тарасівська Тячівський	Зк
Трх	– Терехове Бердичівський	Жт
Трч	– Турич Перечинський	Зк
Тт	– Тетерівка Іванківський	Кв
Тх	– Тухолька Сколівський	Лв
Тч	– Тячево Тячівський	Зк
Уг	– Угля Тячівський	Зк
Уж	– Ужок Великоберезнянський	Зк
Хмл	– Хмельівка Володимир-Волинський	Вл
Хрс	– Христинівка Народицький	Жт
Хч	– Хочева Іванківський	Кв
Хщ	– Хаців Турківський	Лв
Чв	– Червона Воля Новоград-Волинський	Жт
Чрвн	– Червоноармійськ Червоноармійський	Жт
Чрн	– Черна Виноградівський	Зк
Чрс	– Черськ Брестський	Брестська
ШЛ	– Широкий Луг Тячевський	Зк
Шб	– Шибє Бородянський	Кв
Шк	– Шкурагівці Мукачівський	Зк
Шр	– Широке Виноградівський	Зк
ЯС	– Ясінка Стецьова Турківський	Лв
Яб	– Яблунця Надвірнянський	ІФ
Ям	– Ямельниця Сколівський	Лв
Яс	– Ясіня Рахівський	Зк
Ясн	– Ясень Рожнятівський	ІФ
Яснс	– Ясницька Яворівський	Лв
Яр	– Яреський Шишацький	Пл

У статті проводиться етимологічний аналіз 250 переважно залозичених слів, які внаслідок нерозуміння їх носіями мови-реципієнта чи ремотивації набрали іншої фонетичної чи словотвірної форми або розвинули нове значення.

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ

Дробные числительные в говорах украинского языка группируются в основном вокруг величин, обозначающих целое и половину или целое и меньше половины. В диалектном языке функционируют главным образом древние слова типа *пів*, *половина*, *третина*, *четвертина* и под., которые в сочетании с количественными или порядковыми числительными образуют числовые названия, выражающие дробные понятия.

В українській мові серед означено-кількісних числівників виділяються числові назви, які означають кількість частин від цілого предмета. Їх називають дробовими числівниками. У літературній мові вони "є назвами абстрактної кількості, тобто числа, яким оперують математика та інші, суміжні з нею точні науки"¹ і мають кількісне значення – виражають якусь певну частину чого-небудь. Діалектні дробові числівники виступають лише у другому значенні, тобто позначають частини конкретного предмета. В основному це числівники першого десятка, у межах другого десятка і більше вони зустрічаються рідше. Це повністю задовольняє комунікативну потребу в дробових числах.

У говорах дробові числівники групуються в основному навколо величин, що означають ціле і половину або ціле і менше половини. Значення 'одна друга' або 'половина' в сучасних українських говорах виражається головним чином давнім іменником *половина* та числівником іменникового походження *пів* (< *roľ 'половина')², який залежно від різної рефлексії давнього *o* в нових закритих складах у говорах має найрізноманітніші фонетичні модифікації: *пол*, *поў*, *паў*, *пиў*, *п'іў*, *п'уў*, *пуў*, а внаслідок редукції кінцевого [ў] має і форми *пу* і *п'у*³.

Для діалектної мови характерні різні семантичні моделі творення дробових числівників:

а) додаванням до попереднього числа ще половини – модель реалізована у таких структурах: 1) назва цілого числа і доданий до неї за допомогою прийменника з іменник *половина* у формі ор. відм. одн.; 2) назва цілого числа і доданий до неї за допомогою сполучника *і(и)* іменник *половина* у формі наз. відм. одн. або *пів* 'половина';

б) відніманням половини від наступного числа – модель реалізована в сполученні *пів* з порядковим числівником у формі род. відм. іменного типу відмінювання;

в) додаванням до назв цілого числа частин, що не є половиною. Ця модель реалізована в структурі: основа порядкового числівника і суф. -ина.

Модель "кількісний числівник + прийменник з + половина (у формі ор. відм. одн.)" у значенні 'ціле число й половина наступного' поширена в говорах усіх трьох наріч, щоправда, в наддністрянських говірках та карпатській групі говорів вона виступає досить рідко [АУМ, 2, 228; РФВД; АУМ, 1; 3, ч. 1, 2]. Напр.: *три с половиноюу* [Говори, 345], *ш'тири с пулу'винууу*, *п'ят' с пулу'винууу* [там же, 368], *с'ім с половиноюуу* [там же, 439], *два с половиноюу* [там же, 458], *два с половиноюу* [там же, 226], *ч'отири с пулоу'виноюу*, *чо'тири з половиноюу*, *два с половиноюу*, *ш'териє с половиноюу*, *два с половиноюу*, *три с половиноюу*, *чо'тири с половиноюу*, *ч'отири с пала'винауу* [РФВД] та ін.

У частині закарпатських та буковинських говірок відповідно поширена модель "кількісний числівник + сполучник і(у) + половина (у формі наз. відм. одн.)", напр.: *йеден и половина*, *два и половина*, *три и половина*, *триц'ц'ат' диу'ят'* и *полдвина*⁴, *один и половина*, *дис'ат'* и *половина*⁵, *чо'тири* (*ч'отири*, *ч'отыры*, *ш'териє*) *і(у) полови(у)на*, *о'ден і полови(у)на* [РФВД]. Замість *половина* часто виступає *пів*, як от: *три и пуу*, *чо'тири и пуу*, *двац'ц'ит' с'ім и пуу*⁶, *два и пуе*, *п'ят' и пі*, *два и пів*⁷. Їх засвідчують і місцеві писемні пам'ятки⁸. Аналогічні форми відзначені і в наддністрянських говірках, напр., *йіден і п'іу*, *два і п'іу*, *ш'іст' і п'іу*, де вони функціонують поруч з іншими формами⁹.

Дробові числівники, утворені за давньою моделлю "пів + порядковий числівник у формі род. відм. одн.", які були властиві давньоруській і староукраїнській мовам, у сучасних українських говорах збереглися непослідовно. В усіх говорах української мови поширений числівник *півтора*, що має значення 'один з половиною'. Словосполучення *роль в'єтога* відоме ще з праслов'янської мови, де воно постало внаслідок поєднання давнього іменника *роль* 'половина' та іменної форми род. відм. одн. ч. і ж. р., порядкового числівника *в'єтогь* і функціонувало в тому ж значенні. Цей числівник у говорах української мови (і літературній) виступає в двох формах – *п'іутора* (< *поль в'єтора* ч. р.) і *п'іутори* (< *поль в'єтори* ж. р.). Наголошується або *п'іу*, або кінцевий склад числівникової форми. *П'іу* під наголосом спостерігається переважно в говорах південно-західного наріччя: в частині надсянських, наддністрянських, покутських і подільських говірок, спорадично зустрічається в бойківських говірках. Дослідники відзначають наголошений *п'іу* також у деяких середньонаддніпрянських говірках, зокрема південної Київщини, яка, як відомо, дозаселялася в основному людністю з Поділля, Брацлавщини¹⁰.

Синонімом порядкового числівника *вѣторь* ще в давньоруській мові виступав числівник *другый*, який і став пізніше панівним. Українські пам'ятки фіксують уже переважно *другий*¹¹. Відповідно і в дробовому числівнику, що означає 'один з половиною', до колишнього іменника *п'ю* став приєднуватися у формі род. відм. одн. ч. р. числівник *другий*, широкоживаний і досі в деяких українських говірках, зокрема закарпатських: *'півдруга* (*'пудрога*, *'пувдруга* *'пїдрогоа*, *'півдрогоа*, *'пудрага*, *'пудрига*)¹², *'пулдрогоа*, (*'пуудруга*, *'пудрога*, *'пудрога*, *'п'юдруга*) [РФВД], *'пїудруга*¹³. За цією ж моделлю утворилися й інші числівники на позначення цілого числа й половини, що широко фіксуються у багатьох сучасних говірках південно-західного наріччя (волин., наддністр., надсян., бойк., лемк., закарп., гуц., буковин. та деяких поділ.) і зрідка в говірках північного наріччя (в основному зх.-поліськ. та срд.-поліськ., у сх.-поліськ. – спорадично), напр., волин.: *'пїутрит'а*¹⁴; наддністр.: *'п'іучварта*, *'пїуп'їята*, *'пїушiesta*, *'пїуси'ема*, *'пїудис'ита*¹⁵, *'пїуп'їята* [РФВД]; надсян.: *'п'їутрит'і*, *'п'їучварта*, *'п'їушоста*, *'п'їуси'ма*, *'п'їуп'їата* [там же]; бойк.: *'п'їутрет'е*, *'пїутрит'а*, *'п'їучетверта*, *'п'їуч'варта*, *'п'їуп'їата*, *'п'їуп'їа(е)та*, *'п'їушеста*, *'п'їусема* [Онишкевич, 2, 65]; лемк.: *'п'їутрет'а*, *'п'їуч'варта*, *'п'їуп'їата*, *'п'їушеста*, *'п'їусема*¹⁶; закарп.: *'п'їутрет'а*, *'п'їучетверта*¹⁷; *'півтрит'а*, *'пївтрит'а*, *'пїтрит'а*, *'пувтрит'а*, *'пїтрит'а*, *'пувчетверта*, *'півп'їата*, *'пувшеста*, *'пувсема*, *'пувос'ма*, *'пувдэв'їата*, *'пувдэс'ата*¹⁸, *'пїутрит'а*, *'пїутрета*, *'пїучетверта*, *'пїуп'їата*, *'пїудис'ата* або варіанти з випадним [у]: *'пїтрит'а*, *'пїчетверта*, *'пїп'їата* і т. п.¹⁹; гуц.: *'пїуп'ета*, *'п'їуп'їета* [РФВД]; зх.-поліськ.: *'пїуп'їета*, *'поутри'т'е*, *'поуч'варта*, *'поуп'їатие*, *'поушастие* [РФВД]; срд.-поліськ.: *'поуч'верта*, *'поуп'ета*, *'поуп'їаті*, *'поушості* [там же] та ін. Дробові числівники цього типу творення засвідчені і в українських говірках Боснії (СФРЮ), носіями яких є переселенці з Наддністрянщини та південної Волині²⁰. Ця модель творення дробових числівників продовжує давню традиційну їх уживаність в українських говорах, про що свідчать факти їх відбиття в пам'ятках XVI – XVII ст., де знаходимо, напр., *полчетверта*, *полдевята*, *полседма*, *полосма*²¹, *полшосты тысячи*, *полчварта*, *пол(л)семы* [ДМВН, 20], *пол(л)третя* [там же, 36], *півшеста*, *полсеми*²² та ін.

Дослідники сучасних українських говорів засвідчують утворення з *п'ю* і від чисел, більших, ніж *десять*. Так, у закарпатських говірках відзначено: *'пїуудеденнад'ц'ата*, *'пїуп'їатнац'ата*, *'пїудвац'ата*, *'пїутриц'ата*, *'пїуп'їаддис'ата*²³. Зазначена модель у цих говірках поширилася також на творення числівників, що означають сотні, але на відміну від числівників попередньої групи компонент на означення сотні тут виступає як кількісний числівник у формі наз. відм., як-от: *'пїуїр'ит'асто*, *'пувдс'масто*,

'пувтр'інац'ц'атасто²⁴, 'пуудругасто, 'пуутрит'асто, 'пуувдс'масто, 'пуудиуйатасто²⁵, бо числівник *сто* у цих говірках найчастіше не відмінюється²⁶ (невідмінювану форму він має й у складі числівників на позначення сотень: *п'їатсто*, *'шісто*, *'с'імсто*²⁷).

Модель творення дробових числівників на позначення цілого й половини з *п'їу* і порядкового числівника у формі род. відм. здавна відома й іншим слов'янським мовам та їх говорам, як східним²⁸, так і західним і частково південним²⁹. У багатьох сучасних українських говірках ця модель функціонує паралельно з моделлю "кількісний числівник + прийменник *з* + *половина* в формі ор. відм. одн." [АУМ, 2, 228].

У закарпатському говорі модель з *п'їу* виявилася настільки продуктивною, що на позначення половини від цілого *п'їу* стало вживатися не тільки з іменниками та числівниками, а й з особовими займенниками, що виступають еквівалентами іменників – назв предметів, які щойно називалися. Напр.: *Вз'ав ес'ый пласт 'сіна? Н'ет, вз'ав лиш пив'ного; йа йив да'ла ко'шарку бул', а вна ми ни вер'нула и пив'нийі*³⁰.

На позначення частини цілого, меншої за половину, виступають числівники з суф. *-ина*, напр.: *третина*, *четвертина*, *десятина* і под. Це давня, ще праслов'янська модель. У праслов'янській мові були відомі назви частин цілого на *-ина*, утворені від основ порядкових числівників першого десятка (*peřina, *desęrina і под.)³¹. Пізніше, уже на ґрунті окремих слов'янських мов, за цією моделлю виникли позначення дробових величин на *-ина* до назв чисел другого десятка, назв десятків, сотень³². Назви дробів з суф. *-ина* добре збереглися і функціонують з тією ж семантикою у сучасних західнослов'янських (крім польської) та більшої частини південнослов'янських мов. Інші слов'янські мови зберегли лише поодинокі утворення на *-ина*³³. Це стосується і сучасної української літературної мови. Так, у СУМі наведено лише чотири форми на *-ина*: *тре'тина*, *четвер'тина* (з ремаркою *розм.*), *п'їа'тина* (з ремаркою *заст.*) і *деся'тина* (з ремаркою *іст.*) у значенні "десята частина доходів, яку сплачувало, головним чином на користь церкви, в різних країнах залежне населення в епоху феодалізму" [СУМ, 10, 248; 11, 319; 8, 422; 2, 256]. Проте в частині сучасних українських говорів, зокрема закарпатському та бойківському, дробові числівники на *-ина* продовжують активно функціонувати. Тут широковідомі форми, утворені від основ порядкових числівників не лише першого десятка, а й другого, третього і т. д., напр.: *тр'їтина*, *ч'єт'єр'тина*, *п'їа'тина*, *ш'єс'тина*, *се'міна*, *вдс'міна*, *д'єв'їа'тина*, *д'єс'а'тина*, *двац'ц'ї'тина*, *триц'ц'ї'тина*, *шіздис'а'тина*, *с'їмдис'а'тина*, *див'їадис'а'тина*³⁴, *три'тина*, *четвер'тина*, *п'їа'тина*, *ш'єс'тина*, *се'міна*, *вдс'міна*, *ди'уйа'тина*,

дис'а'тина³⁵. Синонімічною до них виступає конструкція порядковий числівник + іменник *част'* або *частина* (*трит'а час'т'* (*час'ц'*), *чет'верта час'т'* або *час'ц'* і под.)³⁶. Це також дуже давня, відома ще з часів праслов'янської мовної спільності модель творення назв дробових величин. Перед формами на *-ина* часто вживаються кількісні числівники як чисельники, які вказують на кількість таких частин, напр. *одна* (*йедна, ѿѣна*) *пйѣтина* або *дві пйѣтини, пйѣт' шестин, три четвѣр'тини*³⁷. Зрідка числові назви на *-ина*, зокрема *трѣтина* й *четвѣр'тина*, зустрічаються і в інших говорах³⁸. Крім того, П. С. Лисенко зафіксував у середньонаддніпрянських говірках південної Київщини структури *пйѣ'тина, шеч'стина*, підкресливши, що вони спостерігаються в мовленні людей старшого віку³⁹.

Дробові числівники, утворені за моделлю чисельник – кількісний числівник / знаменник – порядковий числівник, виступають у формі ж. р. як означення пропущеного іменника *частина*: *одна третя, одна друга, одна п'ята, дві третіх, три четвертих, дві п'ятих* і под. Проте на відміну від літературної мови, де іменник *частина* лише мислиться, але не називається, у більшості говорів функціонують синтаксичні сполучення порядкового числівника з цим іменником, хоча паралельно іноді засвідчуються форми з чисельником і знаменником, як, напр., *п'ята, час'ц'* і *одна п'ята, п'ята част'* і *одна п'ята* [РФВД] та ін.

У значенні "одна четверта" іноді трапляються давня числова назва *чѣрть* (< *četvŕьtь) або її дериват *чѣртка*. Сполучення зі словами *часть, чѣрть* і *треть* "одна третя" на позначення частин цілого фіксується й пам'ятками XVIII ст. Так, у пам'ятці "Лькарства писа(нь)ніе, которимы бѣ(з) мс(ди)ка в дому всѣкъ поратоватса можеть", що походить з с. Лютенька Гадяцького полку (тепер Гадяцького р-ну Пл), засвідчено: *по чѣррти лота, чѣрть лота* [ЛГП, 20], *дѣѣ части, ча(ст) едну* [там же], *по три чѣррти лота* [там же, 38], *до дво(х) частей горьлки, ча(ст) третью* [там же, 39], *трѣ(т) фѣ(н)та* [там же, 29], *трѣта ча(ст)* [там же, 30] і под.

На позначення сотої частини чого-небудь (переважно гектара) в говорах виступає іменник *'сотка*. Лише в закарпатських говірках, у яких модель з суф. *-ина* охопила і цю числову назву, на позначення 0,01 га функціонує числівник *со'тина*⁴⁰. На позначення кількох таких частин у більшості говорів виступає сполучення кількісного числівника з іменником *'сотка* (*пйѣт' 'соток, двѣдц'ат' 'соток*) або кількісного числівника з порядковим, тобто, як звичайно, у дробових числівниках із чисельником і знаменником, напр.: *п'иди'с'ат 'соти'х* [Говори, 37], *'сорак 'сотих, п'ид'іс'ат 'сотих* [там же, 151], *о'дин і пйѣт'надц'ат' 'сотих* (або *'соток*)⁴¹.

Таким чином, дробові числівники, об'єднуючись навколо влас-

не кількісних і творяться на їх основі, становлять периферію цієї частини мови. Дробові числівники, які мають аналітичну будову, тобто скомпоновані з власне кількісного числівника (у чисельнику) і порядкового (у знаменнику), для говорів не характерні, у діалектах функціонують головним чином давні слова (*пів, половина, третина, четвертина* і под.), які в поєднанні з порядковими чи кількісними числівниками (або самостійно) утворюють числові назви на позначення дробових понять; самі ці поняття у говорах менш диференційовані, ніж у літературній мові.

- ¹ Арполенко Г. П., Городенська К. Г., Шербатюк Г. Х. Числівник української мови. — К., 1980. — С. 30.
- ² Лексема *пів* у значенні 'половина чого-небудь' поширена в усіх слов'янських мовах і поєднується не тільки з числівниками, а й з іншими іменними частинами мови (Horecký J. O slovách s pol- a polo- // Slovenská reč. — 1962. — № 1. — Р. 27. — С. 30 — 32).
- ³ Значення 'половина' має також сполучення *пів* з числівником *один* (одна, одне), яке зафіксоване в говірці с. Косівська Поляна Рахівського р-ну Закарпатської обл. (Дзєндзелівський Й. О. Спостереження над системою числівників говірок Закарпатської обл. // Наук зап. Ужгор. ун-ту. — 1955. — Т. 14. — С. 40).
- ⁴ Німчук В. В. Словотвір числівників у верхньонадборжавських говірках // Діалектол. бюл. — 1961. — Вип. 8. — С. 51.
- ⁵ Дзєндзелівський Й. О. Зазнач. праця. — С. 41.
- ⁶ Німчук В. В. Зазнач. праця. — С. 51.
- ⁷ Дзєндзелівський Й. О. Зазнач. праця. — С. 41.
- ⁸ Там же.
- ⁹ Приступа П. І. Говірки Брюховицького району Львівської обл. — К., 1957. — С. 48.
- ¹⁰ Лисенко П. С. Важливі особливості морфологічної системи говірок Ставищенського району на Київщині // Діалектол. бюл. — К., 1956. — Вип. 6. — С. 44; Лисенко П. С. Лексичні особливості говірок Ставищенського району Київської області // Там же. — 1955. — Вип. 5. — С. 45.
- ¹¹ Історія української мови: Морфологія. — К., 1978. — С. 233.
- ¹² Дзєндзелівський Й. О. Зазнач. праця. — С. 40.
- ¹³ Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей // Грама, 1938. — Ч. 1. — С. 297.
- ¹⁴ Шило Г. Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра. — Львів, 1957. — С. 249.
- ¹⁵ Janów J. Gwara małopolska Moszkowiec i Siwki Naddniestrzańskie z uwzględnieniem wsi okolicznych. — Lwów, 1926. — S. 78.
- ¹⁶ Бандрієський Д. Г. Деякі особливості говірки лемківських переселенців у с. Липівці на Дрогобиччині // Діалектол. бюл. — К., 1961. — Вип. 9. — С. 97.
- ¹⁷ Панькевич І. Зазнач. праця. — С. 297.
- ¹⁸ Дзєндзелівський Й. О. Зазнач. праця. — С. 40.
- ¹⁹ Німчук В. В. Зазнач. праця. — С. 50.
- ²⁰ Токар Т. Я. Склад числівників в українських говірках Боснії // XV Респ. діалектол. нарада "Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі": Тез. доп. і повідомлень. — Житомир, 1983. — С. 137.
- ²¹ Керницький І. М. Система словозміни в українській мові. — К., 1967. — С. 172.
- ²² Історія української мови... — С. 232.
- ²³ Німчук В. В. Зазнач. праця. — С. 50.
- ²⁴ Дзєндзелівський Й. О. Зазнач. праця. — С. 40.
- ²⁵ Німчук В. В. Зазнач. праця. — С. 51.
- ²⁶ Дзєндзелівський Й. О. Зазнач. праця. — С. 46.
- ²⁷ Німчук В. В. Зазнач. праця. — С. 51.
- ²⁸ Ващенко Т. Ф. Наблюдения над некоторыми морфологическими явлениями

- в отказных книгах // История русского языка и лингвистическое источниковедение. — М., 1987. — С. 49; Янкоўскі Ф. Гістарычная граматыка беларускай мовы. — Мінск, 1983. — С. 181.
- 29 Историческая типология славянских языков: Фонетика, словообразование, лексика и фразеология / Под ред. А. С. Мельничука. — К., 1986. — С. 116.
- 30 Дзендзелевський Й. О. Зазнач. праця. — С. 40.
- 31 Историческая типология... — С. 115.
- 32 Там же.
- 33 Там же.
- 34 Дзендзелевський Й. О. Зазнач. праця. — С. 39.
- 35 Німчук В. В. Зазнач. праця. — С. 49.
- 36 Дзендзелевський Й. О. Зазнач. праця. — С. 39.
- 37 Німчук В. В. Зазнач. праця. — С. 49.
- 38 Приступа П. І. Зазнач. праця. — С. 48; Лисенко П. С. Зазнач. праця. — С. 40.
- 39 Лисенко П. С. Зазнач. праця. — С. 40.
- 40 Дзендзелевський Й. О. Зазнач. праця. — С. 39.
- 41 Лисенко П. С. Деякі морфологічні особливості говірок правобережних (середніх) районів Черкащини // Середньонадніпрянські говори. — К., 1960. — С. 41.

Дробові числівники в говорах української мови групуються в основному навколо явничини, що означають ціле й половину або ціле й менше половини. В діалектній мові функціонують головним чином давні слова типу *пів, половина, третина, чвертина* і под., які в сполученні з кількісними числівниками утворюють числові іменні, що позначають дробові поняття.

М. Г. Железняк

СИНТАКСЕМИ ДЛЯ ВИРАЖЕННЯ ПРИБЛИЗНОЇ КІЛЬКОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ

В работе на материале восточнополесских говоров украинского языка рассматривается система средств выражения приблизительного количества. Наиболее распространенным из них является препозитивное употребление имени существительного в сочетании с именем числительным.

Для вираження категорії кількості в українській мові, як і в інших мовах, є система засобів, центром якої мовознавці вважають числівник. В синтаксичному плані сполука числівника з іменником розглядається вченими як "нерозкладне граматичне ціле"¹. Оскільки число само по собі в природі не існує, то "...для оперування категорією кількості потрібно мати категорію якості, хоч реально не існує якості без кількості і навпаки"². На думку В. З. Панфілова, категорія кількості утворює з категорією якості та міри єдине "гніздо", бо ці категорії тісно пов'язані між собою³. Тому в сучасній лінгвістиці не всі дослідники виділяють кванти-

тативні значення, а розглядають їх переважно в системі значень мiри. Граматична цiлiснiсть числiвниково-iменникового компонента зумовлюється й основною особливiстю числiвника як лексикограматичного класу слiв – абстрактнiстю.

Видiлення квантитативних синтаксем з апроксимативним значенням, тобто значенням приблизної кiлькостi, з числа дименсивних синтаксем, якi вказують на розмiр та мiру величин певного предмета чи об'єкта, зумовлене не лише розмiттям формального вираження цих значень, а й суттєвими семантичними вiдмiнностями мiж ними. Апроксимативному значенню кiлькостi дослiдники цiлком правильно вiдводять промiжне мiсце на антонiмiчнiй осi "означена кiлькiсть" – "неозначена кiлькiсть"⁴.

У схiднополiських говiрках, як i загалом в українській мовi, основним засобом вираження квантитативного значення з апроксимативним вiдтiнком виступають кiлькiсні числiвники за умови їх сполучення з препозитивним iменником у множинi, хоча говiркова система знає й специфiчнi, локальнi засоби. Характерно, що iменник у таких словосполученнях "завжди має форму генетива у множинi, навiть тодi, коли вiн ужитий з числiвником *два, три, чотири...* Перед числiвником у таких зворотах може стояти приiменник з (*зо*)"⁵. Приiменник з (*зо*) вносить елемент апроксимативностi в кiлькiсне сполучення й при прямому порядку вi слiв.

Бiльшiсть дослiдникiв вважають, що квантитативне значення з апроксимативним вiдтiнком у схiднослов'янських мовах виражає синтаксема з + *Насс.*⁶ Немає iстотної рiзницi, в яке (вербальне чи субстантивне) словосполучення входить ця синтаксема. Крім того, акузатив iменника позначає сполуку числiвника з iменем, що є, як зазначалося, єдиним синтаксичним цiлим. Отже, загальну модель квантитативних словосполучень з апроксимативним вiдтiнком можна представити у такому виглядi: $V(N) + з + (Num. + Nacc.)$, де *V* – дiєслово, *N* – iменник, *Num.* – числiвник, *Nacc.* – акузатив iменi. Числiвник з акузативом утворюють граматичну єднiсть. У мовi зустрiчаються випадки, коли один iз членiв цiєї єдностi вiдсутнiй. Якщо немає числiвника, то це означає, що число рiвне одиницi, напр. *постояє з годину*. Якщо ж вживається числiвник поза iменником (що буває досить рiдко), то це можна "квалiфiкувати як нульовий ступiнь якiсної конкретизацiї певної кiлькостi"⁷.

Слiд зауважити, що серед лiнгвiстiв iснують розбiжностi поглядiв щодо визначення функцiонального статусу з (*зо, зi*) у складi зазначеної синтаксеми. Одна група дослiдникiв вважає з (*зо, зi*) приiменником, iнша – часткою. Очевидно, позицiя тих, хто вважає з (*зо, зi*) пiдсилювальною часткою⁸, у даному комплексi є

більш прийнятною, бо справді, як зазначає І. Р. Вихованець, у цій "нетиповій для приєменникової системи позиції приєменник перетворюється на модифікуючу частку"⁹. До того ж з у складі такого комплексу не є елементом зв'язку між керуючим і керованим словами.

Значення апроксимативної кількості у східнополіських говірках виражається як за допомогою зворотного порядку слів (препозитивне вживання іменника у сполучі числівник + іменник), що досить часто підсилюється часткою з (зо, зі): *штук 'шестеро хлібцоу* (Коб.), *дніу 'дес'ат' прош'ло* (Ів.), *відерок д'воје кар'топлі* (Мрин), *сад буу гек'таріу два* (Ол.), *дніу три // як захор'онили* (Ковт.), *го'доу з 'дес'ат' го'му* (Ол.), *'мати 'вихопит' там пирож'кіу із п'ят'* (Бат.), *'метрау з двадцет' шче пра'бієз вієн* (Бер.) тощо, так і за допомогою синтаксеми з + *Насс.*: з пуд жи'вого 'вісу 'буде (Сос.), з ди'с'аток йе'йєц пра'д'ла (Бер.), з'важте з паў'ки'ло па-ми'дорау (Сяд.), з п'ят' кило'метрау т'реба бу'ло йти (Ів.) й под. З наведених прикладів неважко помітити, що в межах квантитативного словосполучення з апроксимативним значенням виділяються три групи: а) квантитативно-локальні словосполучення типу *кило'метрау зо два вам т'реба ще йти* (Бер.), *там йі'зди ти'йе-йі / з кило'метр* (Пет.), *у кус'ку ас'талос' з паў'метра* (Сяд.); б) квантитативно-темпоральні типу *'тижніу зо два жи'ве уже у нас* (Лок.), *че'кати дніу з п'ят'* (Івк.), *йе у 'баби 'од:их з 'мієсец* (Сяд.); в) власне квантитативні типу *без при'вички 'разіу з три абай'шоу 'гону и уто'міусе* (Бер.), *з двадцат' раз // ни менш зо двадцат' раз йа то'бі ка'зала* (Ів.).

Розрізнення цих груп залежить від того, що означає субстантив, – вагу, об'єм, кількість, вартість, міру простору чи масу. Зазначимо, що синтаксема з + *Насс.* залежно від лексичного наповнення може виражати як апроксимативне значення кількості, так і відношення рівності за величиною типу з *кулак*, з *довбешку*. Таку синтаксему Г. О. Золотова кваліфікує як дименсивно-квантитативну (з відтінком приблизності)¹⁰. Вважасмо, реальніше говорити про два семантико-синтаксичні сектори синтаксеми з + *Насс.* Перший виражає приблизну кількість в галузі локальних, темпоральних чи власне квантитативних відношень¹¹, а другий – відношення співмірності за величиною. Такі синтаксеми виражають не 'тотожність, а наближення (приблизність) і притому, як справедливо зауважує О. М. Пешковський, за однією якоюсь ознакою¹². Зазначені квантитативні словосполучення не становлять специфіки досліджуваних говірок і відомі в різних українських говорах та літературній мові, хоча, за твердженням В. І. Добоша, в приєменникової системі південнокарпатських говірок синтаксема з + *Насс.* відсутня не лише зі значенням апроксимативної квантитативно-

сті, а й взагалі як окрема одиниця¹³. Не фіксується така синтаксема і в середньозакарпатських говірках.

Географія поширення квантитативної синтаксеми з + *Nacc.* з апроксимативним відтінком має принципове значення у вирішенні генези цієї синтаксеми. Історики мови вважають, що ця конструкція постала ще в праслов'янську добу і притаманна більшості слов'янських мов, особливо північним¹⁴. Існує й протилежна думка: синтаксеми з + *Nacc.* зі значенням апроксимативної кількості набули значного поширення в українській мові, а "в давньоруській старійшій доби не засвідчувалися"¹⁵. Відсутність синтаксеми з + *Nacc.* у ряді закарпатських говірок у цьому плані могла б бути показовою, адже "ареали відсутності того чи іншого явища при наявності його на сусідніх територіях – яскрава риса характеристики тієї території, на яку воно не змогло проникнути"¹⁶. Закарпатські говірки, очевидно, тяжіють до західнослов'янських мов, зокрема чеської, в якій синтаксемі з + *Nacc.* відповідає конструкція зі словом *asi*¹⁷.

Зазначимо, що в буковинських говірках апроксимативне часове, просторове і кількісне обмеження дії передають синтаксеми з + *на* + *Nacc.* та з + *до* + *Nacc.*: *це маєм з на день бураків копати, ц'а вода ще з до тижня ни спади* [МСБГ, 3, 5] та ін. Апроксимативний відтінок вносить у дані конструкції прийменник *з*.

Крім зазначеного способу апроксимативна кількість може в східнополіських говірках, як і в решті говірок української мови, передаватися вживанням поряд сусідніх чи близькосусідніх числівників: *два-три километра да си'ла* (Лок.), *ну ча'соу п'ят'-шест' т'реба й'їхати* (Бер.), *чоло'вік 'дес'ат' / 'восім-'дес'ат' чоло'вік* (Тин.), хоч *два-три 'рази 'вискачит' і то 'добре* (Ів.) тощо. Такі конструкції становлять своєрідний підтип конструкцій першого типу (з синтаксемою з + *Nacc.* при прямому та зворотному порядкові слів), бо, як вдало відзначив ще Ф. І. Буслаєв, в останніх розуміється ще наступний за першим числівник¹⁸. Вони можуть мати у своєму складі частку *чи*. СУМ у конструкціях типу *років десять чи дванадцять; ...тяглися на кілометр чи більше* [11, 320] кваліфікує *чи* як сполучник, що вживається для вираження припущення. На наш погляд, наведені приклади є варіантами конструкцій типу *два-три кілометри* і розрізняються тим, що містять питальну частку *чи*, яка під впливом лексичного оточення втратила первісне значення. Крім такого вживання частка *чи* може використовуватися при вираженні заокругленої цифри, певної кількості, до повноти якої не вистачає дуже мало. В таких випадках *чи* виступає у парі з часткою *не*: *чи ни сто раз то'бі ка'зало'* (Бер.), *чи ни год уже пройшоу* (Тин.), *чи ни пуд жи'вого 'в'ісу* (Пет.) тощо.

На характер реалізованого у сполученні квантитативного значення впливають модальні та вставні слова. Вони сприяють актуалізації й закріпленню у квантитативному сполученні відтінку апроксимативності. Так, в українських східнополіських говірках широким вживаним конструкції зі словами *може, мабуть, напевно, должно, десь, мо, пашти, примерно*, напр.: *'несли на ден' рожд'денія Куліша мо пиди'с'ат транспортиу* (Ол.), *мо пїат' / а мо й шест' дн(су) не було* (Бер.), *пашти 'десет' год уже са'ма жи'ву* (Сяд.), *'може з год й'го вже ни'має* (Лок.), *'може 'дес'ат' / а 'може й 'двадцет' там 'метриу* (Ів.), *дес' ра'зіу пїат' під'ходиу // 'точно пїат' раз* (Тин.), *'мабут' уже рік ми'нуу* (Бат.), *дніу должно 'дес'ат'* (Коб.), *да // при'мерно на 'восім'дес'ат'* (Соб.) тощо. З тими чи іншими модальними словами такі конструкції квантитативного значення з апроксимативним відтінком наявні в усіх трьох наріччях української мови. Досить часто можливе вживання відразу двох таких модальних слів: *при'мерно пашти два ча'са ка'пали 'дому* (Бер.), *мо дес' 'двадцет' раз сказала* (Сяд.). Приклади такого вживання у говірках Закарпаття наводить і Й. О. Дзендзелівський¹⁹. Очевидно, це типове для української мови явище. Півний регіон має свої домінуючі конструкції, а також такі, що перебувають на периферії вживання. За свідченням діалектологів, у закарпатських говірках найчастотнішими є конструкції зі словом *десь* (у говорах: *дис', дес', дас'*)²⁰. Такі конструкції широко побутують і в інших говорах південно-західного наріччя. У напрямі з заходу на схід частота вживання конструкцій зі словом *десь* зменшується, тому що поряд з зазначеними конструкціями, які, скажімо, у закарпатських говірках є універсальним і фактично одиничним засобом вираження апроксимативної кількості, вживається ряд інших, здатних передавати той же семантичний відтінок приблизної кількості.

В діалектній українській мові широко вживаються конструкції, в яких значення апроксимативної кількості виникає внаслідок детермінації загальної моделі сполучення *V + (Nup. + Nacc.)* частками-прислівниками типу *майже, мало не, трохи не, ледве не*. Якщо на парадигматичному рівні числівник є носієм точної кількості, то на синтагматичному завдяки зазначеним словам числівник реалізує значення наближеного числа. Кількість таких часток-прислівників у різних діалектах української мови різна. Не однаковий і їх склад. Українські східнополіські говірки характеризуються порівняно невисокою частотою вживання таких конструкцій: *'мало не 'двадцят' рубліу аха'пиу* (Бер.), *за'малим пїади'с'ат 'соток го'роду у 'баби* (Тул.), *без'малі сто год 'дїеду та'му* (Біг.), *'майже год ни було й'го* (Сяд.), *счи'тай шо уже 'дес'ат' год* (Буд.) тощо. Знані в східнополіських говірках і форми з заперечною част-

кою не (мало не, ледве не, трохи не), та вживаються вони у квантитативному значенні спорадично. Основне навантаження припадає на них при вираженні значення недокінченої дії: 'мало не убиу' (Тин.), 'трохи не зйіу' (Лок.), 'ледве не прокоут'нуу' (Бат.) тощо.

Актуалізаторами апроксимативного значення у квантитативних синтаксемах можуть виступати прислівники й прийменники. Омонімічність деяких з них викликає плутанину у визначенні частиномовної належності модифікатора. Зауважимо, що прийменник у цих випадках несе велику інформативність. Східнополіські говірки багаті на такого типу квантитативні конструкції апроксимативного значення. Серед прийменників, що вживаються в квантитативних синтаксемах апроксимативного значення, пріоритетне місце займає прийменник *коло*: 'коло де 'с'атки (Чап.), 'коло дес'ати рубліу' (Коб.), 'коло п'яти хат (Гал.), 'кала тра'йачки грошей бу'ло (Бер.) і т. п. Таку синтаксему фіксують дослідники в переважній більшості українських діалектів, а от квантитативну синтаксему апроксимативного значення, у складі якої є прийменник *біля*, дехто з мовознавців вважають результатом непорозуміння²¹, бо такої синтаксеми немає в живій народній мові, а приклади її вживання суперечать традиціям літературної мови²². В українських східнополіських говірках синтаксеми квантитативного значення з прийменником *біля* не фіксуємо. Досліджувані говірки фактично не знають такого прийменника. Наявність його у мовленні певної категорії носіїв цього діалекту – результат впливу літературної мови, тому найчастіше фіксується він (як у квантитативних, так і в локальних та темпоральних синтаксемах) у мовленні школярів та людей, що мають освіту. Географія поширення та історія вживання прийменника *біля* – досить цікаві явища. Цей прийменник, наприклад, І. Нечуй-Левицький взагалі оголосив "ізгоем" в українській мові й окреслив ареал його поширення невеликим районом на Поділлі²³. За свідченням істориків мови, прийменник *біля* з'явився лише наприкінці XVIII ст.²⁴ Зараховує його до складу прийменникової системи буковинських говірок М. В. Леонова²⁵. На жаль, дослідниця не подає ніяких пояснень щодо поширеності вживання цього прийменника на території побутування буковинських говірок.

Поміж прийменниками *коло* і *біля* в українській літературній мові усталився розподіл щодо вживання у складі синтаксем. Якщо у квантитативних перевагу має *коло*, то у локальних та темпоральних – прийменник *біля*. Відсутність останнього у східнополіських говірках, певно, зумовлена вживанням синтаксеми з прийменниками *близько*, *до*, *за*, *під*. Лексичне оточення зазначених прийменників, а також їх валентність – різні. Квантитативна синтаксема з прийменником *близько* виступає варіантом однотипних

за значенням синтаксем з прийменником *коло* фактично без зміни лексичного наповнення моделі: *близько двіатки* (Чап.), *близько десяти рублів* (Ол.).

Квантитативні синтаксеми з прийменником *до* – більш активні у досліджуваних говірках і окрім апроксимативного значення передають значення певної кількісної межі: *було до п'яти рублів* (Тул.), *собствен:ост' до двацети десяти* (Чап.), *до десяти раз пауєриш* (Обр.), *до десяти год уже прошло* (Чап.), *уже год десяти* (Пет.) тощо.

Прийменники *під*, (*под*, *пуд*, *пад*) і *за* у складі синтаксеми виражають переважно квантитативно-темпоральне значення: *матери под дивиносто лет* (Кар.), *па'ра жи'ниц:е // за тридцет' уже* (Бер.), *йій уже за шизди'с'ат* (Лок.) і т. п. Як бачимо з прикладів, такі синтаксеми виражають приблизний вік. Постпозитивне вживання іменника у складі синтаксеми з прийменниками *на*, *по* також створює апроксимативний відтінок квантитативного значення: *годоу на двадцет' молодший* (Кар.), *деткам го'доу на п'ят'* *буде у йанваре* (Сух.), *денег соб'рау на тис'ач сорок* (Чап.), *ве'де до моло'дойі 'пойїзд сто'ліу на три чи на чотири* (Пет.), *дніу на три на 'каждого припа'дає* (Бер.), *уже год на п'ят'* *йім* (Ів.), *'купл'ат' дак це на п'ят'* *го'доу чи на шест'* (Кл.) тощо.

Аналіз квантитативних синтаксем апроксимативного значення у східнополіських говірках підтверджує думку про їх певну спорідненість з дименсивними синтаксемами. Щодо пріоритету вживання, то основне навантаження при передачі значення апроксимативної кількості у східнополіських говірках припадає на конструкцію з препозитивним іменником та підсилювальною часткою *з* (*зі*, *зо*).

¹ Виноградов В. В. Русский язык (грамматическое учение о слове). – 2-е изд. – М., 1972. – С. 238.

² Спиркин А. Г. Происхождение сознания. – М., 1960. – С. 301.

³ Панфилов В. З. Философские проблемы языкознания: Гносеол. аспекты. – М., 1977. – С. 12.

⁴ Городенська К. Г. Вираження неозначеної кількості засобами української мови // Мовознавство. – 1978. – № 4. – С. 18.

⁵ Сучасна українська мова: Морфологія. – К., 1969. – С. 253.

⁶ Золотова Г. А. Синтаксический словарь: Репертуар элементар. единиц рус. синтаксиса. – М., 1988. – С. 221; *Беларуская граматыка. Частка 2. Синтаксис.* – Мінск, 1986. – С. 110; *Вихованець І. Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові.* – К., 1971. – С. 104 – 105.

⁷ Чеснокова Л. Д. Категория количества и синтаксические структуры // *Вопр. языкознания.* – 1981. – № 2. – С. 45.

⁸ Буслев И. Ф. Историческая грамматика русского синтаксиса. – М., 1959. – С. 431; *Мельничук О. С. Словоупотребления // Сучасна українська літературна мова: Синтаксис.* – К., 1972. – С. 89 та ін.

⁹ *Вихованець І. Р. Семантико-синтаксичні параметри прийменника (на матеріалі східнослов'янських мов) // Мовознавство.* – 1986. – № 6. – С. 23.

- 10 Золотова Г. А. Указ соч. – С. 412.
- 11 Станишева Д. С. Винительный падеж в восточнославянских языках. – София, 1966. – С. 136.
- 12 Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. – 6-е изд. – М., 1938. – С. 287.
- 13 Добош В. І. Синтаксис українських південнокарпатських говірок (прийменникові конструкції): Тексти лекцій. – Ужгород, 1971. – С. 25.
- 14 Німчук В. В. Синтаксичні функції прийменників // Історія української мови: Синтаксис. – К., 1983. – С. 201.
- 15 Жовтобрюх М. А., Волох О. Г. Самійленко С. П., Слинко І. І. Історична граматика української мови. – К., 1980. – С. 245.
- 16 Никонов В. А. Оптимизация методов ареальной лингвоэтнографии // Ареальные исследования в языкознании и этнографии (язык и этнос): Сб. науч. тр. – Л., 1983. – С. 19.
- 17 Balcar M., Kouř J. Vyjadřování přibližnosti v ruštině v konfrontaci s češtinou // Ruský jazyk. – 1989. – Roč. 39. – № 6. – S. 245 – 250.
- 18 Буслев И. Ф. Указ соч. – С. 431.
- 19 Дзєндзєлівський Й. О. Спостереження над системами числівників говірок Закарпатської обл. // Наук. зап. Ужгор. ун-ту. – 1955. – Т. 14. – С. 48.
- 20 Пор.: Лизанець П. М. Українські говірки Затисся Виноградівського р-ну та їх місце серед інших закарпатських говірок // Там же. – 1958. – Т. 35. – С. 89; Добош В. І. Синтаксис южнокарпатських говорів українського язика (синтаксическіє функції падежєй): Лис. ... д-ра филол. наук. – Ужгород, 1978. – С. 181. – Машинопис; Дзєндзєлівський Й. О. Зазнач. праця. – С. 30.
- 21 Тимченко Е. Функции генетива в южнорусской языковой области. – Варшава, 1913. – С. 215 – 216.
- 22 Горєцький П. Й. Коло, близько чи біля? // Укр. мова й літ. в шк. – 1966. – № 12. – С. 90.
- 23 Нечуй-Левицький І. С. Сьогочасна часописна мова на Україні. – К., 1907. – С. 165.
- 24 Німчук В. В. Прийменник // Історія української мови: Морфологія. – К., 1978. – С. 433.
- 25 Лєонова М. В. Службові слова в буковинських говорах // Питання історії й діалектології східнослов'янських мов. – Львів, 1963. – Кн. 3. – С. 12.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ

Бат.	– Батурин Бахмацького р-ну Чернігівської обл.
Вер.	– Березна Менського р-ну
Біг.	– Бігач Менського р-ну
Буд.	– Буда Корюківського р-ну
Гал.	– Галайбине Борзнянського р-ну
Ів.	– Іваниця Ічнянського р-ну
Івк.	– Івківці Прилуцького р-ну
Кар.	– Кардаши Путивльського р-ну Сумської обл.
Кл.	– Клишки Шосткинського р-ну
Коб.	– Кобища Бобровицького р-ну Чернігівської обл.
Ковт.	– Ковтунівка Ічнянського р-ну
Лок.	– Локнисте Менського р-ну
Мрин	– Мрин Носівського р-ну
Обр.	– Ображівка Шосткинського р-ну Сумської обл.
Ол.	– Оленівка Борзнянського р-ну Чернігівської обл.
Пет.	– Петрівка Бахмацького р-ну
Соб.	– Собичево Шосткинського р-ну Сумської обл.
Сос.	– Соснівка Корюківського р-ну Чернігівської обл.
Сух.	– Суходіл Глухівського р-ну Сумської обл.

Сяд.	– Сядрине Корюківського р-ну Чернігівської обл.
Тин.	– Тиниця Вахмаського р-ну
Тул.	– Тулиголово Глухівського р-ну Сумської обл.
Чап.	– Чапліївка Шосткинського р-ну

У роботі на матеріалі східнополіських говірок української мови розглядається система засобів вираження приблизної кількості. Найбільш поширеним з них є пре-позитивна живання іменника у сполученні з числівником.

О. М. Никончук

АРЕАЛОГІЯ ПІВНІЧНОГО НАРІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ДАНИМИ ЛІСОВОЇ ЛЕКСИКИ

В статті на матеріалі одної тематической групи лексики выделяются основные типы полесских лексических и словообразовательных ареалов, осуществляется попытка рассмотреть их на фоне восточнославянского лингвального континуума.

Вихід з друку перших двох томів Атласу української мови (АУМ)¹ став видатною подією не тільки в українській, а й в усій слов'янській діалектології. АУМ відкрив ще одну важливу сторінку лінгвогеографічної репрезентації слов'янських мов, доповнивши українським ареалом східнослов'янську територію, відображену атласами російської² і білоруської³ мов. Але в АУМі основну увагу приділено фонетиці (фонології) і морфології (в першому томі ці рівні відображені на 160 і 113 картах⁴, в другому – на 141 і 81). Лексика і синтаксис отримали значно меншу репрезентацію (в першому томі – 69 і 79 карт⁵, в другому – 108 і 54). Тому картографування лексики і семантики належить до найактуальніших напрямів в українській лінгвогеографії.

Одним із завдань, що стояли перед регіональним атласом лісової лексики Полісся, було встановлення відношення північного наріччя української мови до південно-східного і південно-західного наріччя, а також до діалектних зон інших східнослов'янських мов. Одночасно ставилася мета виявити внутрішнє членування цього мовного континуума на рівні лексики однієї тематичної групи.

Ізоглоси лісової лексики Полісся умовно можна поділити на три групи: до першої відносяться ізоглоси таких явищ, які відзначені в усіх або двох говорах північного наріччя; другу групу утворю-

ють ізоглоси явищ, що розділяють досліджувану територію на три діалекти; і в третю групу входять ізоїнії, що репрезентують внутрішнє членування поліських діалектів. Але зважаючи на досить розріджену сітку населених пунктів* внутрішнє членування поліських діалектів простежується не завжди чітко, тому зупинимось на аналізі перших двох ізоглосних груп.

Виділяючись в масиві української мови за рядом специфічних ознак лексики, семантики і словотвору, північне наріччя, за даними лісової лексики, не має периметральних** ареалів, тобто немає жодного явища, яке б протиставляло північне наріччя південно-західному чи південно-східному. Загальні ареали Полісся продовжуються в говорах білоруської і російської мов і становлять південну зону широких східнослов'янських масивів, які під дією різних екстра- та інтралінгвальних чинників в ряді випадків скорочувались в північному напрямі, а в інших поширювались на південь. Останній фактор особливо актуальний, оскільки мовна межа між північним і південним наріччями української мови не накладається на межу Степу і Лісостепу.

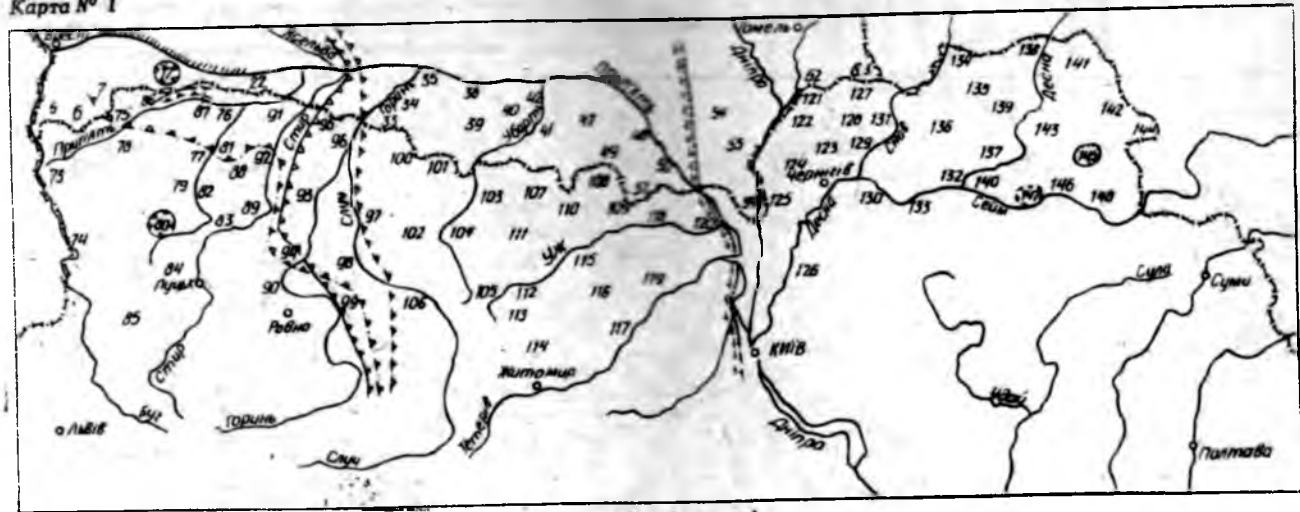
На картах № 1, 2 представлено ізоглоси, що демонструють єдність північного наріччя. Дві ізоглоси по Дніпру окреслюють спільні західно-середньополіські ареали, явища яких повторюються невеликими вкрапленнями на Поліському Лівобережжі. До цієї групи явищ належать лексеми 'нива (н'іва), 'нивка (н'івка) 'галявина в лісі, що обробляється і засівається'; пор. поширення цього явища на Поліссі, за даними АУМу [2, к. № 386, + 2 фіксації на півночі Овруцького р-ну, РФВД]. Це важлива особливість регіональної семантики, яка сигналізує про давнє протиставлення 'поле – безлісий простір': 'ліс', а нива – оброблювана галявина', утворює опозицію до семи 'поле'. Саме така семантика широко відома у російських [СРНГ, 23, 216] і білоруських контактних говірках. З цією ізоглосою збігається ізоїнія *с'муга (ш'муга), с'мужка* 'вузька смуга лісу серед безлісого простору' (к. № 1).

Інша картина представлена на цій же карті ізоглосами *буре'лом (буро'лом)*, зх.-поліськ. *бур'лом* 'ліс, зламаний бурекю', пор. рос. *буре'лом*, блр. *бура'лом* з тим же значенням; *'с'ерце, серце'вина, (с'ерце'вина, серци'вина, серцо'вина, серца'в'іна)*, зх.-поліськ. *'серце* 'стержень ствола дерева'; *'ко'мел' (ко'м'ел', ко'мил', ку'мел', ка'мел', ка'м'ел')* 'частина стовбура, що прилягає до кореня', рос. *ко'мель*, блр. *ко'м'ел' (ка'м'ел')* 'тс', які виділяють Середнє і Схід-

* Картографовано 98 говірок, що рівномірно охоплюють північне наріччя.

** Під периметральним мається на увазі замкнутий ареал, ізоглоса якого наближається до кордонів говору або наріччя.

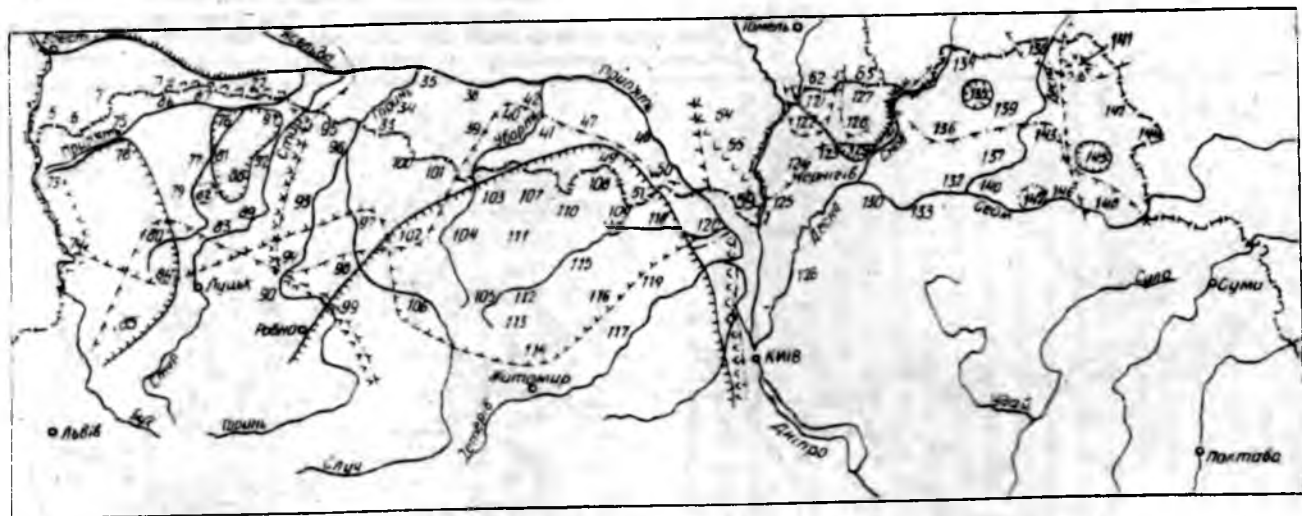
Карта № 1

- 1 'нива (і вар.)' 'гальвина в лісі, що обробляється і засівається'
- 2 'с'муга (і вар.)' 'вузька смуга лісу серед безлісного простору'
- 3 'буре'лом (і вар.)' 'ліс, зломаний бурем'
- 4 'серце (і вар.)' 'стержень стовбура дерева'
- 5 'ко'мел' (і вар.)' 'частина стовбура, що прилягає до кореня'

Карта № 2

- 1 ————— хмиз (і вар.) 'сухе опале гілля дерев і кущів'
- 2 - - - - - хвист (і вар.) 'черешок листка, який з'єднує його з гілкою'
- 3 - - - - - луб (і вар.) 'внутрішній волокнистий шар кори'
- 4 - - - - - куча'р'оєє 'дерево (і вар.)' розвилите дерево, що виросло на відкритому місці'
- 5 ^ ^ ^ ^ ^ верх (і вар.) 'крона дерева'

не Полісся в широку діалектну зо́ну з охопленням поодиноких фіксацій цих явищ в західнополіському діалекті.

Відмінний характер мають ізоглоси, зображені на карті № 2: хмиз (хмиз', хм'із, хмуз), хмиз'ник, хмиз'н'ак 'сухе опале гілля дерев і кущів'; хвист (хв'ист, хвост, хвост, хвос'т), х'востик (х'вос'т'ік) 'черешок листка, який з'єднує його з гілкою'; луб, луб'ок, 'лубіа зб. 'внутрішній волокнистий шар кори'; куче'рава д'ере'в'іна, куче'раве 'дерево (куче'раве 'дерево, куче'раве 'дерево, куче'раве 'дерева), куче'равіе 'дерево, куче'равіе 'дерева 'розвилісте дерево, що виросло на відкритому місці'; верх (в'ерх), вер'шина (вер'ш'іна, в'ар'ш'іна), вер'хушка, в'ерха'в'іни 'крона дерева'*

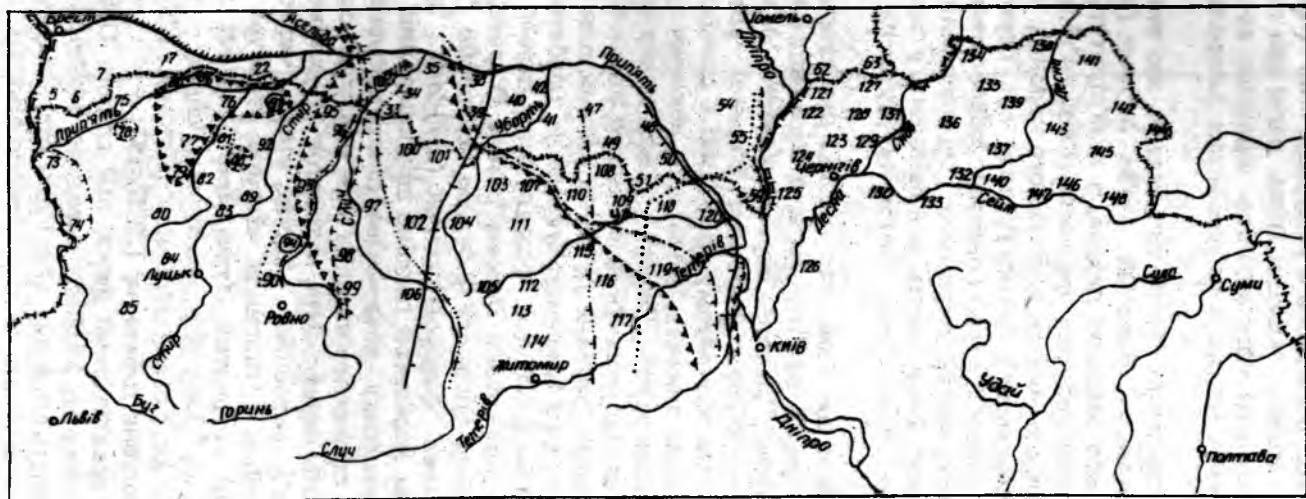
Ізоглоси, зображені на карті № 1, можна пояснювати дwoяко – як специфічні явища для двох діалектів, що привнесені в третій, чи як релікти широкої в минулому діалектної території, а матеріал карти № 2 може інтерпретуватися як результат взаємодії інтра- та екстралінгвальних чинників, що демонструють єдність усіх поліських діалектів, яка існувала в минулому, хоча поки що немає можливості говорити про конкретний період побутування цієї єдності; не виключено, що вона може сягати праслов'янської доби.

Окреме ареалогічне явище становить наявність деяких мовних одиниць у західнополіському і середньополіському говорах при їх відсутності в східнополіському.

На карті № 3 синтезовані ізоглоси лом (л'ом), ло'мач'ч'е, (ло'мач'ч'а) зб. 'купа хмизу'; п'ука, 'пучка, пучок, на'пучка 'брунька'; 'обмолод' ('отмолод'), 'памолод', 'памолодок 'молоді пагони від кореня дерева'; 'л'іто ('л'ето), л'іто'вина, л'етд'в'ішче, по'л'еток, по'л'еточок 'річне кільце в стволі дерева' як спільні західно-середньополіські ареали південного напрямку. Але протиставлення південь / північ не зовсім чітке, тому що південніше відзначених ізоглос зафіксовано однокорінні лексеми, напр.: 'розпук (Кагарлицький р-н Кв); по'л'іток [Грінч., 3, 285, з посиланням на "Знадоби до словаря южноруского" І. Верхратського], з тими самими значеннями. Таким чином, протиставлення південь / північ носить швидше частотний характер.

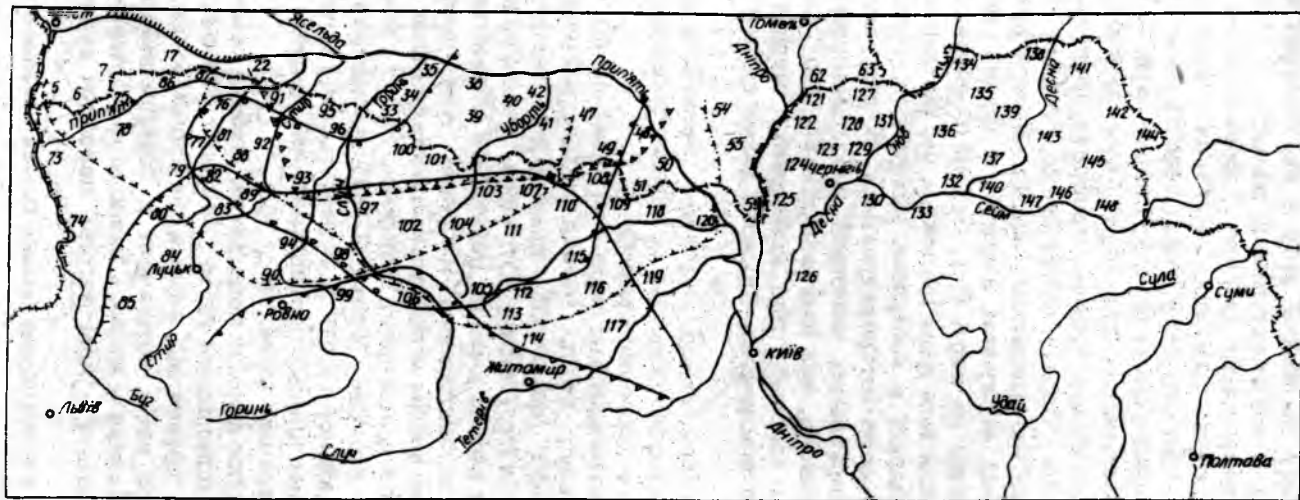
Другий тип ізоглос формує поширення лексем жи'вець (ж'івець, ж'івець, жи'вець) 'однорічний пагін'; ко'лода, ко'лодка (ку'лидка) 'частина стовбура дерева від кореня до крони, вільна від гілля'. Крім цієї території вони відзначені в середньонаддніпрянських говірках коло м. Канева – жи'вець 'молоде дике дерево, яке викопали для окулювання'; 'нові пагони, паростки садового дерева'

* Ізоглас такого типу в атласі лісової лексики Полісся є велика кількість, в статті наведено лише кілька.

- 1 ло́за (і вар.) 'сму́га кори або заболони́ дерева, з яко́ї плетуть постоли, корзини, посуд та інші побутові предмети'
- 2 близ'н'у́ки (і вар.) 'декілька дерев, що ростуть із спільного кореня'
- 3 бо́лото (і вар.) 'поросле мохом місце'
- 4 р'і́зки (і вар.) 'березові гілки, що їх ламають на віники'
- 5 го́род (і вар.) 'оброблене поле серед лісу'
- 6 краж (і вар.) 'погущення річних кілець у стовбурі дерева з сонячного боку'

Карта № 3

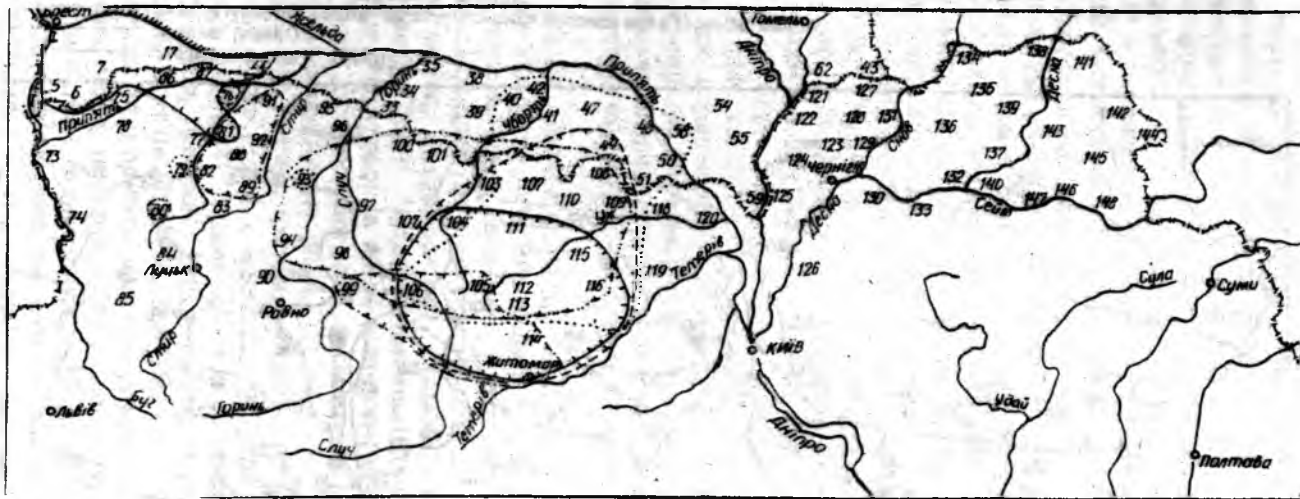
- 1 ————— лом (і вар.) 'купа хмизу'
- 2 - - - - - пучка (і вар.) 'брунька'
- 3 - . . . . . 'обмолодь (і вар.) 'молоді пагони від кореня дерева'
- 4 ▲▲▲▲▲ л'іто (і вар.) 'річне кільце в стовбурі дерева'
- 5 ▲▲▲▲▲ жи'вці (і вар.) 'однорічний пагін'
- 6 ■■■■■ ко'лода (і вар.) 'частина стовбура дерева від кореня до крони, вільна від гілля'

[Грінч., 1, 480], з цим же значенням з ремаркою пд. (південне) наводиться у В. Дала – жи'вец 'молода гілка, пагін або паросток цього літа' [1, 358]. Загальна направленість описаних ареалів та їх характер чітко вказують на південноукраїнське джерело поширення цих явищ.

На карті № 4 представлений третій тип ізоглос, що виділяють Середнє Полісся. Зокрема, це лексеми *ло'за*, *ло'зина* (*ло'з'іна*), *лоз'няк* 'смуга кори або заболоні дерева, з якої плетуть постолі, корзини, посуд та інші побутові предмети'; *близ'н'уки* (*бл'із'н'уки*) 'декілька дерев, що ростуть із спільного кореня'; *бо'лото*, *бо'лот'іна* 'поросле мохом місце'; *р'ізки* (*розки*) мн. 'березові гілки, що їх ламають на віники'; *го'род* (*огород*) 'оброблюване поле серед лісу'; *краж* (*креж*, *кр'іж*), *ок'режина* 'потовщення річних кілець з сонячного боку'. Вони мають відповідники у західнополіському говорі: *ло'за*; *близ'н'уки*; *бо'лото* (*бу'лото*); *розки*; *го'род*; *кр'аж*.

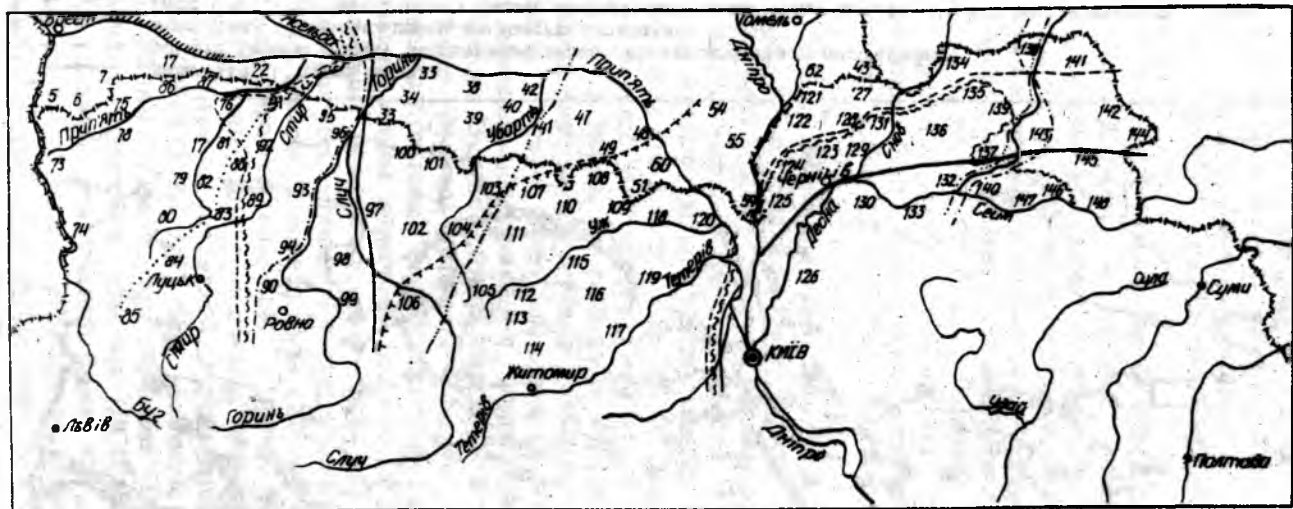
На карті № 5 виділено ще один тип ізоглос, що сформований лініями *'рало*, *'рала*, *'рал'а*, *рал'л'а* 'товсте бічне відгалуження від стовбура дерева, гілка'; *рал'ате* 'дерево, *рал'асте* 'дерево (*рал'исте* 'дерево), *рал'овате* 'дерево (*рал'овате* 'дерево) 'розгалужене дерево, що виросло на відкритому місці', які є спеціалізацією відомих у багатьох говорах значень 'гілка' для лексеми *'рало* і 'розгалужене дерево' для *рал'ате* 'дерево'⁶; *злеп*, *з'лепа* (*з'л'опа*), *склеп* 'декілька дерев, що ростуть із спільного кореня'; *со'ха*, *с'ішка*, *роз'соха*, *роз'сошка* 'зрубане дерево з суками для просушки сіна, посуду чи таке, яке використовується як драбина' також становлять спеціалізацію значення 'розгалужене дерево чи гілка'⁷; *сит'*, *'ситове* 'дерево (*'ситове* 'дерево, *'сітове* 'дерево, *'сітаве* 'дерево, *си'т'аве* 'дерево), *сит'овате* 'дерево, *'сітавайе* 'дерево, *о'ситове* 'дерево (*о'ситове* 'дерево), *сит'н'ак* (*'сіт'н'ак*) 'дерево з точковим загниванням деревини' подібно до попередніх лексем мають специфічну семантику, хоча слова цього етимона зустрічаються в говорах усіх східнослов'янських мов, пор. укр. *сит'* 'гниле дерево', рос. *ситовайе* *дерево*, *силь*, *ситоватое* 'трухляве, вигниле зсередини дерево', *ситовина* 'труха, гниль, червоточина' [Даль, 4, 189] *ситовина* 'підгнила частина стовбура дерева' [СРГП, 273], *ситовий*, *ситоватий* 'трухлявий, гнилий, дряблий (про дерево)' [СРСГО, 3, 140], блр. *сіто'вати*, *'сіцеву* 'трухлий' [ТС, 5, 37], *'сітавы* 'стара, погана деревина' [Янкава, 325], *о'ситоватый* 'слабка, сіткоподібна деревина' [ДСБ, 157].

Не менш цікавий ареалогічний факт, ніж єдність Середнього і Західного Полісся, становить і єдність середньо- і східнополіського говорів, тобто наявність спільних явищ для середньо- та східнополіського говорів і відсутність їх у західнополіському діалекті.

- 1 ————— 'рало (і вар.) 'товста гілляка'
- 2 ————— ралате 'дерево (і вар.) 'розгалужене дерево, що виросло на відкритому місці'
- 3 ————— злеп (і вар.) 'декілька дерев, що ростуть із спільного кореня'
- 4 ————— со'ха (і вар.) 'зрубане дерево з суцями для просушки сіна, зусуду чи таке, яке використовується як драбина'
- 5 ————— сит' (і вар.) 'дерево з точковим загниванням деревини'

Карта № 6

- 1 ————— мезд'ра (і вар.) 'камбій'
- 2 - - - - - мез'га (і вар.)
- 3 — · — · — · поруб (і вар.) 'місце, де залишилися пеньки від зрубаних дерев'
- 4 - - - - - оболочка (і вар.) 'заболонь дерева'
- 5 + + + + + вер'шина 'вершина дерева'
- 6 ········· дран' 'надерті з дерева тонькі дощечки або полоси'
- 7 ~ ~ ~ ~ ~ 'серце' 'центральна жила в стержні деревного стовбура, якою проходять соки'

Зіставлення карт, що вказують на спільність західно- і середньополіського діалектів, з картами, де відображено спільність середньо- і східнополіського говорів, стає особливо актуальним, якщо врахувати, що принципових відмінностей в типах ізоглос, які виділяють західно-середньополіську і середньо-східнополіську єдності, немає.

На карті № 6 синтезовані суцільні середньо-східнополіські ареали, окреслені ізоглосами мезд'ра (м'езд'ра, мизд'ра, мезд'ра, м'із'дра, мазд'ра, мазд'ра, мезд'ра, мез'ра, незд'ра, н'езд'ра) 'камбій, слизиста оболонка, що знаходиться під корою дерева', незд'ра (н'езд'ра), є фонетичними варіантами мезд'ра (м'езд'ра) – приклади подібного чергування назальних приголосних відомі у говірках східнослов'янських мов, пор. укр. поліське ме'реча – не'реча 'густі непрохідні зарослі, хащі', рос. мер'ета – не'рета мн. 'верша'⁸, блр. мызд'ра – нызд'ра 'ніздря' [Бялькевіч, 268, 292]; 'поруб, зруб, 'вируб, 'вирубка, по'рубка 'місце, де залишились пеньки від зрубаних дерев' (корінь -руб- для номінації колишніх лісосік вживається в говірках всіх східнослов'янських мов, пор. рос. 'выруб, 'вырубка, 'порубь, по'рубка, блр. 'вырубка, але на Західному Поліссі подібні деривати не фіксуються); дериват обо'лочка (аба'лочка) 'заболонь дерева' як словотвірний опозит форм обо'лон', обо'лона, 'заболон' відомий на Середньому і Східному Поліссі, західніше Горині не відзначений; виділяються західнополіські говірки і відсутністю дериватів вер'шина 'вершина дерева' – тут функціонує варіант верх.

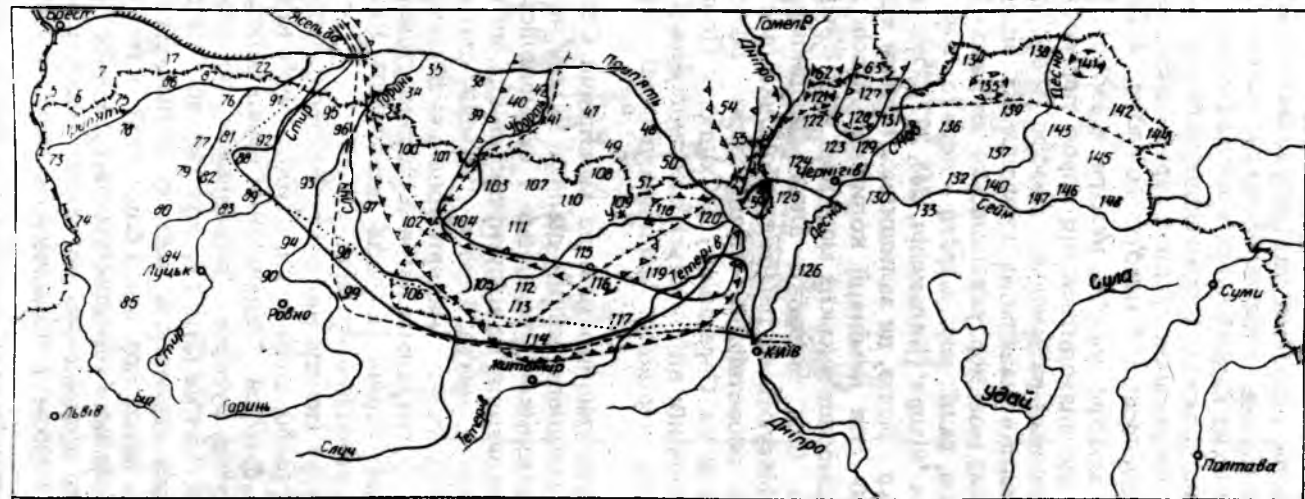
Частина ареалів поширюється до межиріччя Стиру і Стоходу, розчленовуючи західнополіський діалект на дві частини, з яких за нульовим показником* середньо- і східнополіському говорам протиставляється західна, де відсутні такі явища, як мез'га (м'ез'га, м'із'га, миз'га, маз'га, мез'га, мез'ка) 'камбій, слизиста оболонка під корою дерева'; 'дран' 'надерті тоненькі дощечки або полоси дерева'; 'серце 'центральна жила в стержні стовбура, якою проходять соки'; дві останні ізоглоси засвідчують наявність протиставлення на дериваційному рівні.

До другого типу ізоглос належать ізоглоси, репрезентовані на карті № 7: слой (слбй, слий, слей, слубй) 'річне кільце в стовбурі дерева'; бу'зор, буго'рок 'підвищення серед болота, поросле мохом і лісом'; бу'зор, буго'рок 'підвищення, поросле лісом'; лут, лу'ток, лу'тишка, 'лут'йе ('лут'т'е, 'лут'т'а) зб. 'липова кора'. Очевидно, ці ізоглоси становлять частину спільних українсько-російсько-білоруських явищ, пор. рос. і блр. слой з тим самим значенням; бу'зор 'невелике підвищення на будь-якій поверхні' як родове поняття по відношенню до семем 'підвищення на болоті, поросле мохом і лісом' і 'підвищення, поросле лісом'; рос. лут,

* Під нульовим показником розуміється відсутність фіксації явища на певній території на відміну від позитивного, тобто наявності цього ж явища на іншій території.

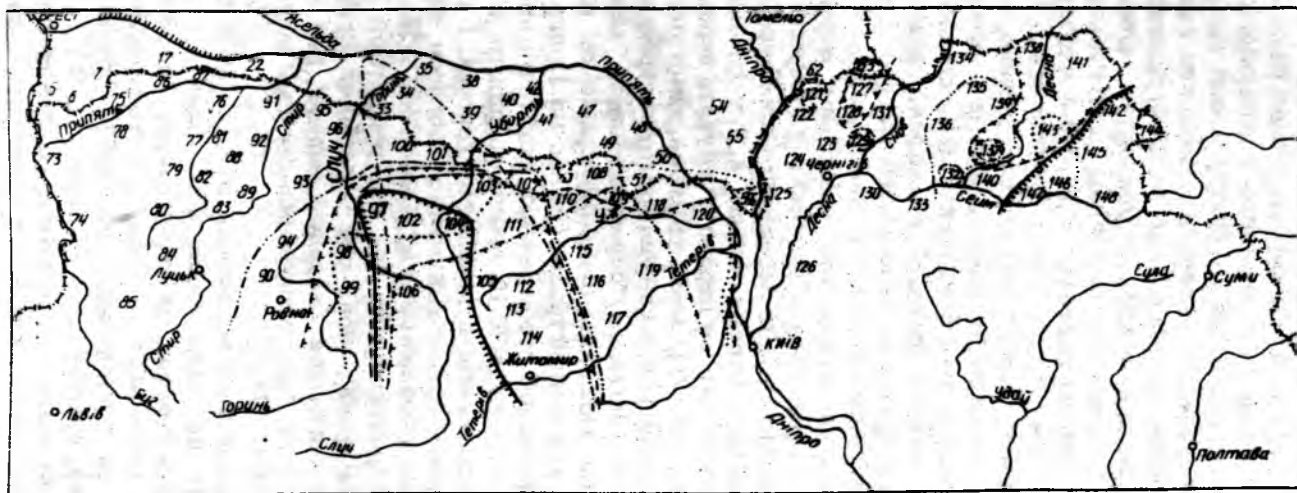
Карта № 7

- 1 ————— слий (і вар.) 'річне кільце в стовбурі дерева'
- 2 - - - - - бу'гор (і вар.) 'підвищення серед болота, поросле лісом'
- 3 - - - - - бу'гор (і вар.) 'підвищення, поросле лісом'
- 4 - - - - - лут (і вар.) 'лищова кора'
- 5 ▲▲▲▲▲ лож (і вар.) 'купа хмизу'
- 6 ▲.▲.▲.▲.▲ рoс'ток (і вар.) 'однорічний пагін'
- 7 ..... лут (і вар.) 'лища', 'молода лишка'

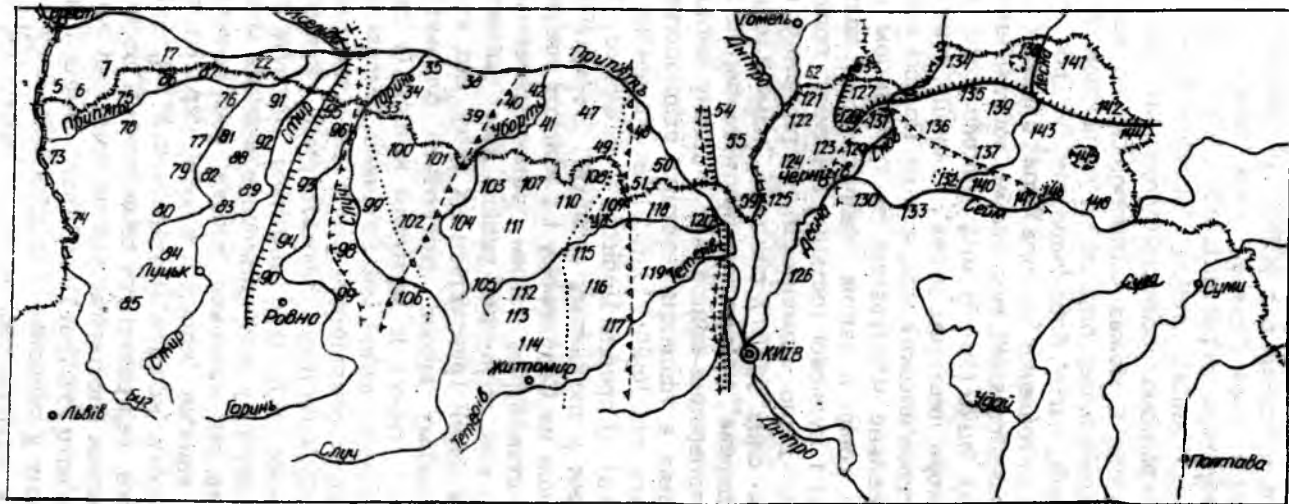
л^уто с. р., л^утошка, л^утошко с. р. [СРНГ, 16, 206–207], блр. л^ут 'липова кора'. Ізгłosi л^{овж} (л^{омж}) 'купа хмизу'; р^{ос}т^{ок}, л^а-р^{ос}т^{ок}, о^др^{ос}т^{ок} (о^тр^{ос}т^{ок}, а^тр^{ос}т^{ак}), 'о^др^{ос}т'ек', л^ар^{ос}'ел' 'однорічний пагін'; л^ут 'липа', л^ут^{ок} 'молода липа' становлять частину спільних українсько-російсько-білоруських явищ, хоча на відміну від попередніх в межах східнополіського діалекту фіксуються лише спорадично, пор. блр. л^оуж 'купа гілок', рос. р^{ос}т^{ок}, о^тр^{ос}т^{ок} 'однорічний пагін', блр. л^ар^{ас}т^{ак} 'те'; рос. л^ут 'липа', л^утошко, л^утошка, л^утошечко 'молода липа', блр. л^ут 'липа'.

Третій тип репрезентований ізглосами, зображеними на карті № 8: л^{ико} (л^іко), л^{ики} (л^{ик}'і) мн., л^{икова} 'кора 'внутрішній волокнистий шар кори листяних дерев', – явище, широко відоме говорам всіх східнослов'янських мов, але на Поліссі воно відображає внутрішнє ареальне членування за принципом позитивної (середньополіський говір, а також північно-східна частина Лівобережного Полісся) і нульової (остання частина поліської території) репрезентації; дещо відмінне протиставлення відображає поширення лексем сл^{из}' (с'л'із'), сл^{из}ота 'камбій, слизиста оболонка під корою дерева', утворюючи протиставлення за тим же принципом, що і попереднє явище, але в цьому випадку в контрарних відношеннях є південна частина східнополіського діалекту на протигагу північній: ко'в'ін'ка (ко'вен'ка, ку'в'ін'ка, ко'е'ін'ка, ку'е'ін'ка) (Середнє Полісся) і ка'в'ін'ка (Східне Полісся) 'викривлення у деревному стовбурі'. Це архаїчне значення зафіксоване лише на Середньому і в кількох говірках Східного Полісся, протиставляючи, таким чином, середньополіський діалект західному, але, очевидно, раніше воно займало більший ареал. Таке припущення ґрунтується на тому, що, по-перше, на широкому українському ареалі фіксуються близькі значення: пд.-укр. ко'вінька 'палка із загнутим кінцем (у дитячій грі)' [Грінч., 2, 262], буковин. ко'венька, ко'вінька 'вирваний, викорчований із землі пеньок соняшника, кукурудзи, кущового дерева' [МСБГ, 4, 63], слоб. ко'вінькою держати руку 'тримати долоню зігнутою' (Яворницький, 362), блр. ка'венька 'вигнута дугою палка' [СВГ, 2, 354]; по-друге, у всіх східнослов'янських мовах широко відомі інновації: укр. літ. ко'вінька 'клюка', рос. ко'веня 'кочерга' [СРГП, 119], блр. ка'вяня 'кочерга, клюка', укр. срд.-поліськ. ко-ве'н'а, куве'н'а, кове'н'а 'кочерга' [Назарова, к. № 92], закарп. ко'вен'ка, 'ков'на, ко'він'ка без розкриття семантики [Грицак]. Приблизно таке ж членування спостерігається на прикладі лексем др^{ат}, дер^{ти} ('дерт'і), зд^{ирати} (з'д'ірат'і), обд'ірат' 'знімати з дерева кору', широко відомих у середньо- і східнополіському говорах, але не засвідчених у західнополіському діалекті, де вживаються лексема ко'р^{ити} та похідні від неї.

- 1 ————— б'іл' (і вар.) 'заболонь дерева'
- 2 —▲▲▲ шчел' (і вар.) 'тріщина в стовбурі дерева'
- 3 ——— розколина (і вар.) 'ге саме'
- 4 - - - - кушч л'ісу (і вар.) 'дерево, що стирчить з дна водоймища'
- 5 - · - · - корч (і вар.) 'дерево, що стирчить з дна водоймища'
- 6 ▲▲▲▲ кар'ак (і вар.) 'декілька дерев, що ростуть із спільного кореня'
- 7 ······· хмиз (і вар.) 'купа хмизу'

Карта № 8

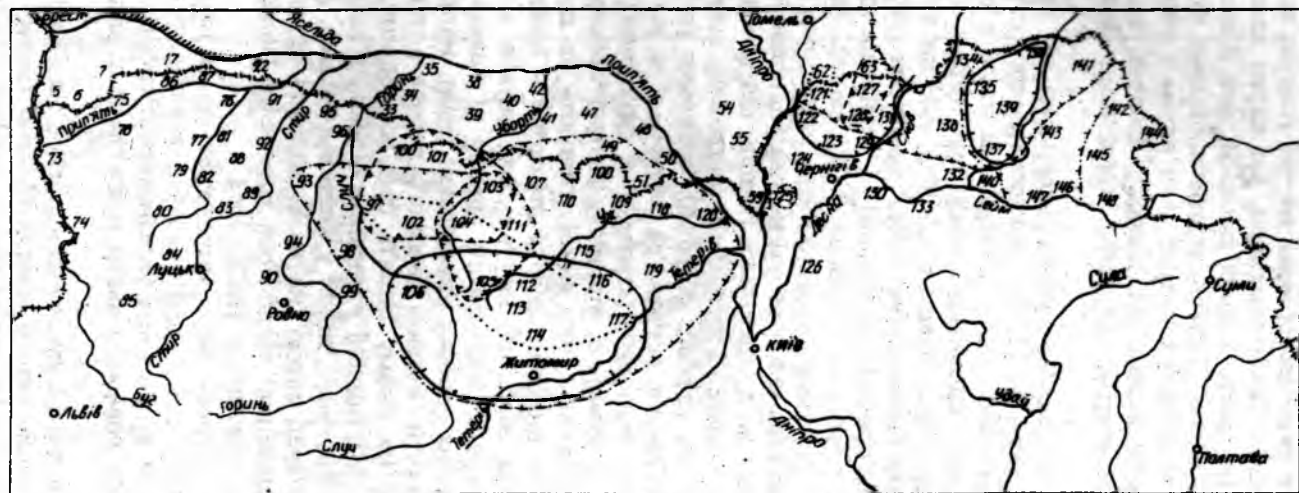
1	—————	'лико (і вар.) 'внутрішній волокнистий шар кори'
2	—+—+—+—	ков'ін'ка (і вар.) 'викривлення у деревному стовбурі'
3	▲▲▲▲▲	слиз' (і вар.) 'камбій'
4	.....	драт' (і вар.) 'здірати з дерева кору'

Наступний тип ізоглос репрезентований на карті № 9. До нього відносяться: *б'іл'* (*б'ел'*, *б'єл'*), *поб'іел*, *б'ілок* (*бе'лок*), *б'ілича*, (*б'їели'на*) 'заболонь дерева' – середньо- і східнополіські говори з сусідніми південноукраїнськими і білоруськими говірками. Він фіксується також у суміжних російських брянських говірках і подібно до форми *обо'лочка* (*аба'лочка*) (к. № 8) протиставляє окреслену територію західнополіському діалекту; *шч'єл'* (*шч'єл'*), *шч'їлина* (*шчи'лина*, *шчи'л'їна*, *шче'л'їна*), *шче'л'убина* (*шч'їл'убина*) 'тріщина в стовбурі дерева'; *роз'колина* (*роз'кол'їна*), *роско'лот'їна* 'те'; *кушч* *л'їсу* (*кушч* *л'єсу*), *кус'т'їк* *л'єса*, *куст* 'острівець лісу на підвищенні'; *корч* (*к'їрч*), *кор'чак* 'дерево, що стирчить з дна водоймища', це значення широко відоме в говорах української мови, але в російських і білоруських така семантика не зафіксована; *ка'рак*, *ка'рака* (*га'рага*), *виска'рака*, *розка'рака* (*раска'рака*, *раска'р'ака*, *розга'рага*), *карако'вате* 'дерево 'декілька дерев, що ростуть із спільного кореня'. Ці лексеми в назвах кривого розгалуженого дерева не становлять специфіки українськополіських і білоруських говорів, хоча в російських діалектах для номінації цих понять використовують переважно інші лексеми. Рефлекси колишньої активності кореня *-карак-* є й у російських говірках, пор. рос. *кара'куля* 'криве дерево'; 'сукувата вершина сосни'; *кара'куль* 'сук' [СРНГ, 13, 71]; *хмиз*, *хмиз'ник*, *хмиз'анка* (*хм'їз'анка*) 'купа хмизу' є специфічним значенням для середньо- і східнополіської семантики. Загальна спрямованість і характер цих ізоглос вказують на можливе південноукраїнське походження відзначених явищ, але конфігурація ізоглос на Поліському Лівобережжі не дає можливості зробити якісь остаточні висновки.

Ареали, зображені на карті № 10, можна розділити на дві групи: такі, що мають продовження в російських говорах, і такі, що не мають його. До першої групи відносяться ізоглоси таких явищ, як *др'ова*, *др'ов'н'ак*, *др'овїа'ний* *л'їс* (*др'овїа'ний* *л'їєс*, *др'овїа'ни* *л'їєс*, *др'ове'ни* *л'їєс*), *др'овесни* *л'їєс* 'ліс, не придатний для будівництва, який іде на дрова', пор. рос. *др'єв'няк*, *др'овя'ник*, 'тс' [СРНГ, 8, 180, 194]; *ма'кушка* 'вершина дерева', пор. рос. *ма'куха*, *ма'кушка*, *макушка* 'тс', *макуш'няг* 'зрубані вершини сосен і ялин' [СРНГ, 17, 315–316].

Друга група відрізняється від першої тим, що в лексикографічних джерелах російської мови явищ, відмічених в українських і білоруських поліських говорах, не зафіксовано: *'пагони* мн., *па'гін'н'а* (*па'гін'н'а*, *па'гон'н'є*) зб. 'кущ'; 'остров, *остро'вок* (*стр'р'вок*) 'ділянка лісу на підвищенні'; *луб*, *л'уб'їй* 'слизиста оболонка під корою дерева, камбій'.

Разом з ареалами явищ, що вказують на певну спільність поліських діалектів, відзначаються і такі явища, що членують тери-

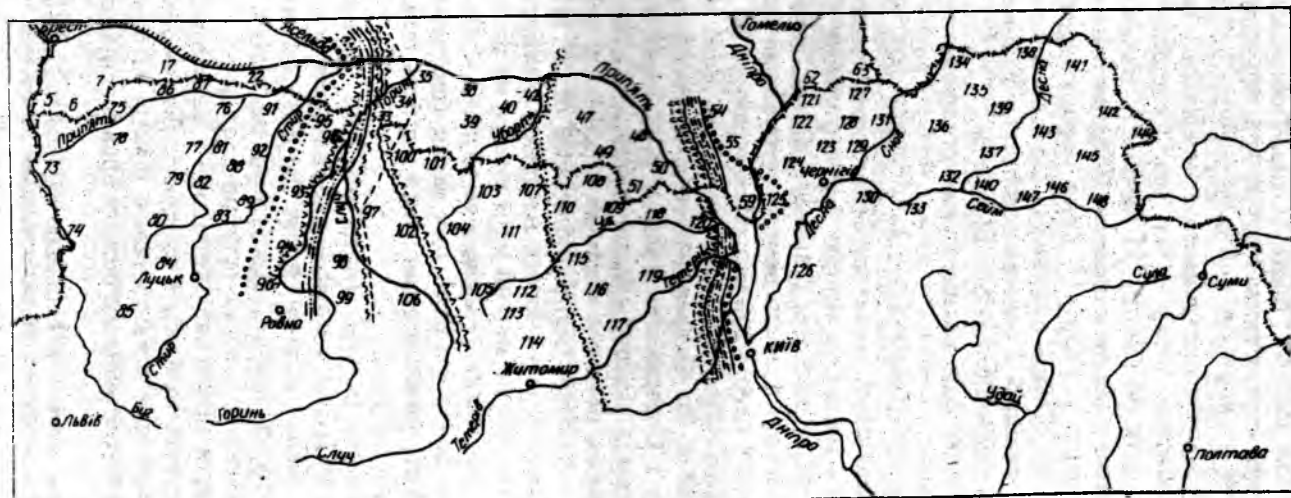
- 1 ————— 'пагони (і вар.) 'кущ'
- 2 - - - - - 'остров (і вар.) 'ділянка лісу на підвищенні'
- 3 + - - - - 'дрова (і вар.) 'ліс, не придатний для будівництва'
- 4 - - - - - ма'кушка 'вершина дерева'
- 5 ..... луб (і вар.) 'камбій'

торію північного наріччя української мови на три говори: західно-, середно- і східнополіський. Симптоматично, що карти атласу лісової лексики Полісся не дають жодної ізоглоси, яка б виділяла автономно Західне чи Східне Полісся, протиставляючи кожен з цих діалектів останній поліській території. Але разом з тим дуже чітко виділяється середньополіський діалект. Ізолінії, що його окреслюють, можуть одночасно служити кордонами Західного і Східного Полісся.

Членування північного наріччя української мови на три діалекти відображено на карті № 11. Це ізоглоси явищ: *стр'ижен'* (*стр'іжен'*), *стр'іжник*, *стри'жончок* 'центральна жила в стержні деревного стовбура, по якій проходять соки'; *луб*, *лубок*, *лубина* 'липова кора'; *б'ір*, (*бор*, *ббр*), *'боричен'*, *'субор*, *л'іс на бо'ру*, *бо'ро'ві л'іс* 'ліс на сухому підвищеному місці'; *сере'док* (*се'редок*), *осе'редок* (*ос'е'редок*, *ас'е'редок*, *ос'а'родак*) 'стрижень дерева'; *'бубех* (*'бубах*), *бу'баха*, *'бубешок*, *'бубашка* (*'бубешка*), *'бубл'ах*, *'бубл'ашка*, *'бул'башка* 'брунька'; *круг*, *кру'жок*, *кру'жалко*, *кру'желчко*, *кру'жил'це* 'річне кільце в стовбурі дерева'; *ши'пак* (*ш'іпак*, *ш'іпах*, *ши'пух*), *ши'паха* ж. р. 'декілька плодів, що зрослись разом'; *'остров* (*ост'ров*), *остро'вок*, *остр'івец'* (*остро'вец*, *астра'в'ец*), *ост'рова* (*аст'рова*, *уст'рова*, *стр'ова*, *астра'ва*), *ост'ровка* (*стр'ровка*), *остров'іе*, *ост'ровл'а* (*ост'р'овл'а*, *ост'рувл'а*), *осотро'вел'* ч. р., *остро'ма*, *стра'мина* (*стра'міна*), *стра'мина* (*стра'мінка*, *сра'мінка*), *стра'лина*, *стром'інк'і* мн., *стер'тинка*, *'пострав*, *'гостре*, *'гойстро* 'зрубана верхина дерева з суками, яку використовують як драбину'; 'така сама верхина, яку використовують як стовп – основу для копиці сіна'; 'така сама верхина, яку використовують для просушки посуду'. Крім середньополіського ареалу ці лексеми фіксуються й у деяких інших говорах української мови, напр. бойк. *остров*, *островка* і варіанти 'кілок з хвойного дерева з наполовину обрізаними суками, на якому сушать сіно, конюшину, снопи і т. п.' [Онишкевич, 2, 28]; подібні утворення відомі і в інших слов'янських мовах: болг. *ост'рог* 'кілок у копиці' [Фасмер, 3, 116], схв. *д'строва* 'кілок перед хатою (на який вішають зброю)', але значення 'примітивна драбина' збереглося тільки на Поліссі, пор. блр. *ост'роеля* 'драбина бортників' [ДСБ, 156].

Перераховані вище ізоглоси не замикаються ні на півночі, ні на півдні, тобто не утворюють периметральних середньополіських ареалів і продовжуються у суміжних українськоволинських і білоруських східнополіських говірках, часто дуже далеко від описуваної території.

Важливо відзначити конфігурацію цих ізоглос на сході і заході. Якщо на сході спостерігається концентроване пасмо ізоглос, що проходить по Дніпру, то на заході пасмо розмите і займає ши-

- 1 ————— 'стрижен' (і вар.) 'центральна жила в стержні деревного стовбура, якою проходять соки'
- 2 - - - - - луб (і вар.) 'ліпова кора'
- 3 - · - - - - б'ір (і вар.) 'ліс на сухому підвищеному місці'
- 4 - · - - - - сере'док (і вар.) 'стрижень дерева'
- 5 ^ ^ ^ ^ ^ 'бубех (і вар.) 'брунька'
- 6 ^ - ^ - ^ - ^ круг (і вар.) 'річне кільце в стовбурі дерева'
- 7 ○ ○ ○ ○ ○ ши'пак (і вар.) 'декілька глодів, що зросли разом'
- 8 ———— 'остров (і вар.) 'зрубана вершина дерева з суками, яка використовується як драбина'
- 9 ~ ~ ~ ~ ~ 'остров (і вар.) 'та ж вершина, яка використовується як стовп — основа для коплиці сіна'
- 10 · · · · · 'остров (і вар.) 'та ж вершина, яку використовують для просушки посуду'

року смугу говірок між ріками Уборть і Стир. Така ж картина простежується і на інших картах (див. к. № 1, 2, 8, 10). Цей простір в основному збігається з ареалами, що виділяються за іншими лінгвістичними та екстралінгвістичними критеріями. Так, багато дослідників встановлюють чітку межу між Середнім і Східним Поліссям, що проходить по Дніпру⁹, і наявність широкої перехідної смуги між середньо- і західнополіськими діалектами – в деяких випадках від р. Стир до р. Уборть¹⁰. Таке нерівномірне поширення кордонів вказує на більшу активність і довшу тривалість контактів між носіями західно- і середньополіських говірок, ніж між носіями середньо- і східнополіського діалектів.

Ареалогічна інтерпретація наслідків картографування дозволяє зробити такі висновки:

1) ареальні тенденції лісової лексики з точки зору просторової типології мають подвійний характер; домінуючу закономірність можна визначити як індивідуалізацію ізоглос, кожна з яких має власне розташування, не створюючи спільного пасма ізоглос;

2) одночасно простежується тенденція групування ізоглос, яка зумовила формування пасом різного спрямування, до яких треба віднести: а) ареали явищ, спільних для північного наріччя української мови (к. № 1, 2); б) ареали внутрішньополіських протиставлень: Західного і Середнього Полісся в їх єдності Східному (к. № 3 – 5); Середнього і Східного – Західному (к. № 6 – 10); в) ізоглосні пасма, що поділяють північне наріччя української мови на три діалекти: західно-, середньо- і східнополіський (к. № 11);

3) чітко простежуються два основні напрями поширення явищ: північний і південний, що до певної міри вказує на вплив, з одного боку, південноукраїнських говорів, а з другого – білоруських і російських. Але про центр ірадіації цих явищ говорити поки що рано, бо насправді тут, можливо, має місце єдність більш давнього характеру;

4) на прикладі деяких ізоглос (*л'іто*, *пол'іток* 'річне кільце в стовбурі дерева' – к. № 3; *лут* 'липа', 'молода липка' – к. № 7) можна допустити, що певна частина явищ раніше займала більшу територію, але з якихось причин відступила на північ, залишивши в південноукраїнських говорах острівні ареали.

Ліс був єдиним для носіїв зарубинецької і черняхівської культур, винятки становлять процеси і продукти цивілізованого лісокористування, так що для встановлення фактів впливу, запозичення, редукції ареалів потрібна ще велика ареалогічна робота.

¹ Атлас української мови: в 3 т. – Т. 1. Полісся, Середня Наддніпрянина і суміжні землі. – К., 1984; Т. 2. Волинь, Наддніпрянина, Закарпаття і суміжні землі. – 1988.

² Атлас русских народных говоров центральных областей к востоку от Москвы. –

- М., 1957; *Диалектологический атлас русского языка* (центр европейской части СССР). Вып. 1. Фонетика. — М., 1986.
- 3 *Дыялекталагічны атлас беларускай мовы*. — Мінск, 1963.
- 4 *Бромлей Ю. В.* Рецензия // *Вопр. языкознания*. — 1987. — № 4. — С. 139. — Рец. на кн.: *Атлас української мови: в 3 т.* — Т. 1. Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі. — К., 1984; *Карпенко Ю.* Глибокі дослідження в галузі лінгвогеографії // *Мовознавство*. — 1986. — № 2. — С. 73 — 74. — Рец. на кн.: *Атлас української мови: в 3 т.* — Т. 1. Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі. — К., 1984.
- 5 *Там же*.
- 6 *Гриценко П. Ю.* Моделювання системи діалектної лексики. — К., 1984. — С. 129 — 132.
- 7 *Там же*.
- 8 *Попов А. И.* Из истории лексики восточнославянских языков. — Л., 1957. — С. 18.
- 9 *Матеяк І. Г.* Групування говорів української мови // *Структура українських говорів*. — К., 1982. — С. 28; *Никончук Н. В.* Правобережнополесские говоры с лингвогеографической и исторической точек зрения // *Полесский этнолингвистический сборник*. — М., 1983. — С. 166 — 167; *Прилипка Н. П.* Ареальна характеристика та генеза вигуків, якими кличуть птахів у говорах української мови // *Лексика української мови у її зв'язках з сусідніми слов'янськими та неслов'янськими мовами: Тез. доп.* — Ужгород, 1982. — С. 105; *Куриленко В. И.* К исторической интерпретации левобережно-правобережнополесского диалектов (на материале животноводческой лексики) // *Региональные особенности восточнославянских языков, литератур, фольклора и методы их изучения: Тез. докл. и сообщ. 3. Респ. конф. (далі — Региональные особенности...)*. — Гомель, 1985. — Ч. 2. — С. 121 — 123; *Титов В. В.* Сопоставление рыболовецкой лексики Правобережного и Левобережного Полесья // *Там же*. — Гомель, 1985. — Ч. 1. — С. 197 — 199.
- 10 *Матеяк І. Г.* Цит. праця. — С. 29; *Никончук Н. В.* Указ. соч. — С. 158 і далі; *Гаврилюк Н. К.* Территориальное распространение на Украине некоторых обрядовых номинаций и их белорусские соответствия // *Региональные особенности...* — Ч. 2. — С. 110.

В статті на матеріалі однієї тематичної групи лексики виділяються основні типи поліських лексичних і словотвірних ареалів, здійснюється спроба розглянути їх на фоні східнослов'янського лінгвального континуума.

О. М. Євтушок

АРЕАЛОГІЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ЗАХІДНОПОЛІСЬКОГО ГОВОРУ

В статті на прикладі тематичної групи будівництва виділяються основні типи лексических і словообразовательних ареалів западнополеского говора і прослідковується їх співвідношення з іншими діалектними масивами.

Лінгвогеографічне вивчення західнополіського діалектного континуума допомагає вирішити ряд актуальних проблем. Головними з них є дослідження зовнішніх кордонів говору, його внутрішньої диференціації, визначення місця говору в системі українського діалектного макроареалу. Необхідно також встановити відношення західнополіських говірок до волинських, середньополіських говірок, південно-західного говору білоруської

мови і польських говірок. Важливе значення для ареалогічного вивчення західнополіської території має визначення співвідношення ареалів, які виділяються на основі будівельної лексики, з одного боку, з ареалами, що визначаються на основі інших груп лексики – з іншого, а також з тими, які виділяються на основі явищ інших рівнів мови – фонетичного і морфологічного.

Західнополіські говірки в лінгвогеографічному плані вивчено недостатньо. Важливу сторінку в ареалогічному дослідженні західнополіських говірок відкрив Атлас української мови [АУМ, 12]; на матеріалі сільськогосподарської лексики говірок Волинської обл. виконала атлас Г. О. Козачук¹, мисливської лексики західнополіських говірок – Г. Л. Аркушин², побутової лексики басейну Горині – Ф. Й. Бабій³. Українсько-білоруське пограниччя (по Ясельді – Горині – Прип'яті) досліджував Й. Тарнацький⁴. Однак народна будівельна термінологія говірок Західного Полісся ще не була об'єктом лінгвогеографічного вивчення. Проте цей шар лексики, як показали спостереження, також окреслює ряд своєрідних ареалів.

Із кількох сотень ареалів, які виділяються на основі створеного нами атласу будівельної лексики, значна частина виявляє самостійність, вони не накладаються на інші ареали; відповідно багато ізолекс та ізосем не піддаються типології – не творять пучків ізоглос. Однак у західнополіському говорі крім ареалогічних фактів діатопії виявлено явище ізотопії. Аналіз ізоглос тематичної групи лексики будівництва дозволив виділити у досліджуваному говорі декілька груп ареалів: а) діалектні зони; б) ареали, які об'єднують певні частини території (східну і південну, північну і західну і т. п.); в) невеликі ареали, які входять до складу діалектних зон.

Південна зона. Для досліджуваних говірок релевантною ознакою виявилася ареальна опозиція: південь – північ. Зіставлення пасом ізоглос дозволяє провести територіальне розмежування відповідних мовних ландшафтів. Лінія крайніх точок зіткнення південної і північної зон (яка може вважатися межею поділу цих зон) проходить приблизно через Гущу – Доротище – Велику Ведмежку – Яринівку. Проте такий поділ є умовним, оскільки деякі ізоглоси як північної, так і південної зони взаємоперехрещуються, репрезентуючи явища, які є наслідком тісної міжговіркової взаємодії на лексичному рівні.

Північну і південну зони у західнополіському говорі виділяв і Г. Л. Аркушин за матеріалами мисливської лексики⁵. Пор. також тезу М. В. Никончука про дихотомічне членування середньополіського діалектного континуума, яке пояснюється давнім поділом населення деревлян на південну і північну етномовні групи⁶.

У південній діалектній зоні виділяється група ізоглос, які мають суцільний характер поширення. Вони є власне зональними, тобто такими, що простягаються у широтному напрямі і відокремлюють південь досліджуваної території. Напр.: 'шибер 'металева засувка для закривання димоходу', о'кап 'невеликий дашок, який з'єднується з нижнім краєм причілка', скле'пін':а 'челюсті печі', 'сумец' 'стовп у стіні будівлі', 'китиц'а 'нижній край солом'яної покрівлі'.

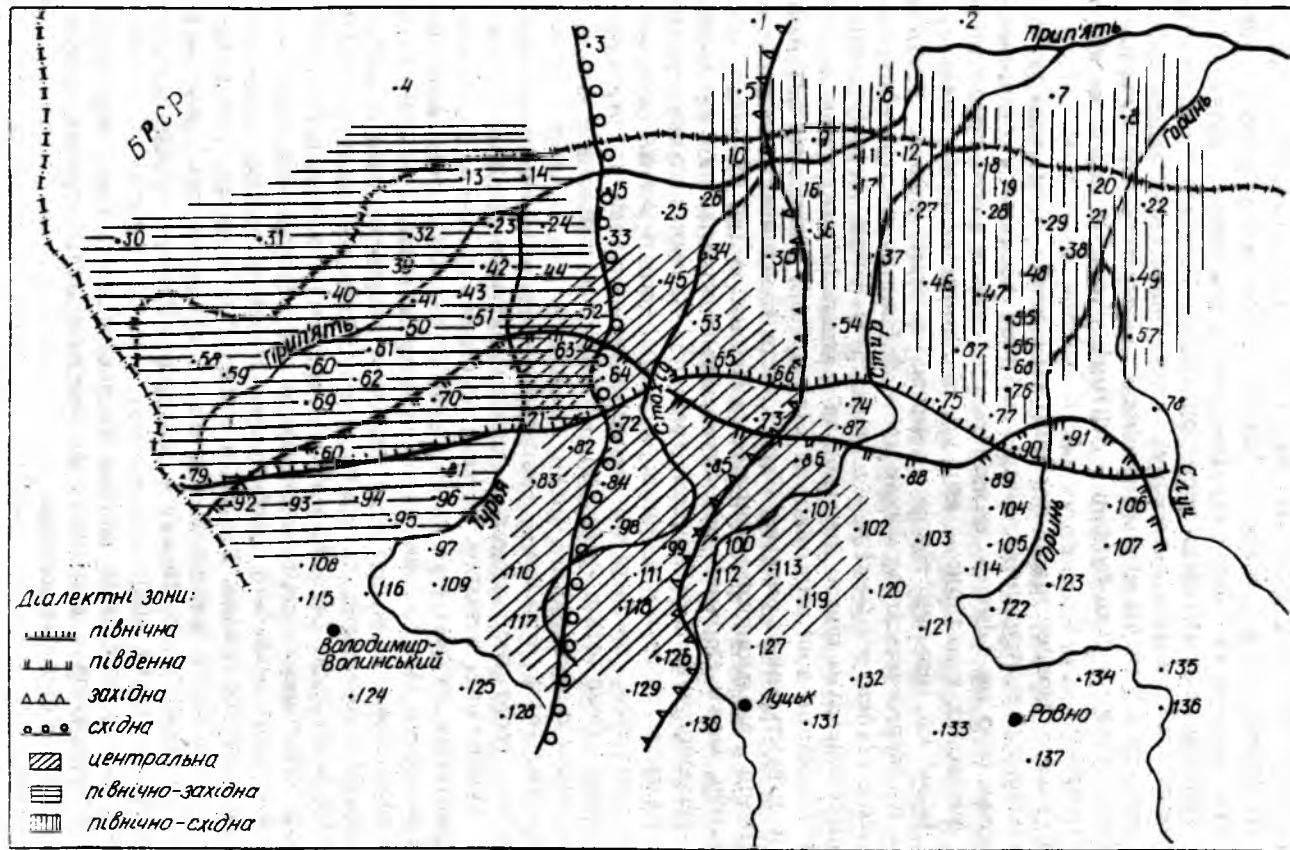
Більшість ізоглос південної зони виявляють тенденцію до відокремлення відповідних явищ, які поширюються у північному напрямі (про це свідчить наявність так званих ізоглосних колін). Це, очевидно, є наслідком впливів південних говорів і літературної мови на північні говори, зокрема західнополіські. Остання теза підтверджується положенням М. В. Никончука про зміщення сучасної діалектної межі між волинськими і правобережнополіськими говорами на північ, що зумовлено аналогічними причинами⁷.

У південній зоні виділяються мікроареали з відносно автономними структурними рисами. Своєрідність їх полягає у взаємопроникненні і взаємонакладанні пасом ізоглос. А це, на думку дослідників, може свідчити про активність міждіалектної взаємодії, що супроводжувала розвиток говорів⁸. Зазначені мікроареали формують ізоглоси таких явищ: с'лупок 'стовп у стіні будинку', во'ук 'жердина, прибита по діагоналі схилу покрівлі', п'рип'ічок 'підп'іччя', двер'чатка 'хвіртка', кру'жок 'металева засувка для закривання димоходу'.

Правомірність виділення південної зони у межах західнополіського говору, що впливає з ізоглосної стратиграфії за матеріалами будівельної лексики, підтверджується даними інших лінгвогеографічних джерел. Про це свідчить і АУМ, на картах якого виявлено пасмо ізоглос, яке в основному збігається з контурами виділеної нами південної зони. Ізоглоси репрезентовані кількома лексичними явищами: ці'лушка, лобок 'окраець хліба' [к. 321]*, кача'чи 'кукурудза' [к. 327], во'гон'у 'урозгін (спосіб орати)' [к. 313]. На морфологічному рівні виявлено ізоглосу: форми наз. відм. числівника один – [й'іден], [й'еден] [к. 225]; пор. також виділення південної групи говірок Волині в атласі Г. О. Козачук: межа, яка відділяє південну територію від північної, проходить орієнтовно через Хрипськ – Стару Вижву – Велимче – Тойкут – Градиськ [Козачук Атлас, к. 99, 100].

Ряд західнополіських ізоглос будівельної лексики південної зони продовжується в інших українських говорах, суміжних білоруських та польських говорах.

* В таких випадках скрізь посилання на другий том АУМу.

Діалектні зони:

північна
південна
західна
східна
центральна
північно-західна
північно-східна

Ізолекса *с'лупок* 'стовп у стіні будівлі' має відповідники в одеськ. *слуп* 'тс' [Мельничук, 92], волин. *слуп, слупиць* 'тс' [Корзонюк, 222], пол. *ślupiek* 'тс' [Basaga, 1, к. 5]. В аналізованому значенні назва *слуп* зафіксована також у придністровській частині Поділля [Косміна, 25], див. також фіксацію у говірці села Піско-Бершадь Бершадського р-ну Вн [РФВД]. Західнополіську ізоглосу *сумець* 'стовп у стіні будівлі' продовжують волин. *сумець* 'тс' [Корзонюк, 232], бойк. *сумець* 'стовп у вікні або дверях' [Онишкевич, 2, 265], ізоглосу *о'кап* 'невеликий дашок, який з'єднується з нижнім краєм причілка' – берест. *окап, окап* 'тс' [Малажай, 246], ізоглосу *'китиц'а* 'нижній край солом'яної покрівлі – срд.-поліськ. *китиц'і* (мн.) 'тс' [Никон. КЛАПП]. Г. Ф. Шило у наддністр. говірках зафіксував назви *шубер, шубир, шуберт* із значенням 'заслінка у димоході', які співвідносні із західнополіською лексемою *'шибер* 'тс'.

Північна зона. Зазначена діалектна зона формується як пасмом суцільних ізоглос (названих вище власне зональними), так і кількома групами замкнутих ізоглос (ареальних). Власне зональні ізоглоси репрезентовані такими явищами: *будинок* 'велика житлова будівля', *причолок* 'невеликий дашок, який з'єднується з нижнім краєм причілка', *присінок* 'комірка у житловому будинку', *калітка* 'хвіртка', *'куча, 'кучка* 'підпіч', *верх, верш'н'ак* 'верхній брус коробки дверей', *крутілка* 'коловорот над криницею', *сви'рон* 'невелике приміщення для зберігання зерна, муки'. Виділення північної зони у західнополіському говорі підтверджується лексичними матеріалами АУМу, пор. ізоглоси *'дишел* 'гряділь' [к. 306], *'тоуста* 'вагітна' [к. 364], *сош'ник* 'леміш' [к. 304].

У досліджуваній зоні групою замкнутих ізоглос виділяється ареал, який розташований у центральнопівнічній частині західнополіського говору. Зазначений ареал характеризується багатьма лексико-семантичними ознаками, головними з яких є такі: *'куча* 'приміщення для коней', *'кутах* 'приміщення для домашніх птахів', *по'док* 'приміщення для зберігання сіна, соломи, снопів, яке складається з даху на чотирьох стовпах', *дровітчик* 'приміщення для дров', *'коворот* 'криничний журавель', *прико'зелки* (pl. t) 'невелика кроква, якою накривається верх солом'яної покрівлі', *шпар* 'паз – рівчачок, прорізаний уздовж стовпа стіни, у якому монтуються кінці поперечних брусів', *'йухта* 'металева засувка для закривання димоходу'.

В АУМ виявлено ізоглосу 'кул'а 'ручка на кісці' [к. 308], яка близька за контурами до окресленого вище ареалу у центрі північної зони, хоча і дещо зміщена на південь.

За матеріалами Атласу будівельної лексики у досліджуваному говорі виділяються говірки Берестейщини. Відмінність берестейських говірок від інших у західнополіському говорі пояснюється історичними фактами: у XI – XII ст. вона входила до складу Київської Русі, займаючи крайню західну частину земель, які прилягали до Турово-Пінщини; в другій пол. XII ст. Берестейщина ввійшла до Волинської "області"⁹. Берестейські говірки відділяються від решти західнополіських ізоглосами таких лексико-семантичних явищ: *під'руба* 'підвалина', *'шуліц* (*'шула, шу'лан*) 'стовп у стіні будинку', *зак'рилина* 'жердина, яка прибивається по діагоналі схилу покрівлі', *ост'рішники, подост'рішники* (pl. t.) 'нижній край солом'яної покрівлі', *коз'ли* (pl. t.) 'невелика кроква, якою накривається верх солом'яної покрівлі', *подва'ліна* 'поздовжня колода, до якої прибиваються дошки підлоги', *мос'ток, по'міст* 'поріг біля входу в будинок', *кур'етник* 'приміщення для домашніх птахів', *ск'рин'а* 'дерев'яний брус, яким облицьовують стіни криниці', *'бочка* 'цементоване кільце у криничному зрубі'.

Ми окреслили ареали, які мають відносно чіткі межі і займають значну частину досліджуваної території. Однак для північної зони характерні й інші типи мовних ландшафтів. За матеріалами Атласу будівельної лексики виділяються невеликі острівні ареали явищ на фоні суцільного макроареалу, зокрема: *по'дошва* 'підвалина', *за'вітренік* 'жердина, яка прибивається по діагоналі схилу покрівлі', *око'лот* 'сніпок у солом'яній покрівлі', *бара'бан* 'черинь – місце на печі, де можна спати, сушити зерно', *'шіпка* 'приміщення для дров' та ін.

Аналогічний різновид ареального варіювання лексичних одиниць, характерний для досліджуваної території, відзначено Г. О. Козачук: ряд острівних ареалів формується ізоглосами *ш'падил* 'лопата для копання', *с'вора* 'мотузок для з'єднання ціпилна з біяком', *че'куха* 'довбня', *'вуйе* 'гряділь у плузі' та ін.¹⁰

Специфічною структурно-територіальною одиницею північної зони є говірка села Гута-Боровенська Камінь-Каширського р-ну Вл, де виявлено ряд лексико-семантичних рис, які не повторюються в інших досліджуваних говірках і на суміжних територіях. До таких ендемічних явищ належать: *пра'вило* 'підвалина', *ш'чебел* 'верх, де сходяться схили солом'яної покрівлі', *стор'чак* 'забитий в одвірок залізний гачок, на який чіпляються завіси дверей', *трап* 'поріг біля входу в будинок', *цеп'ки* 'поручні біля входу в житло', *'йухта* 'металеve кільце, яким закривається отвір на верхній площині кухонної плити', *к'л'етка* 'приміщення для овець, кіз', *'кицийа* 'приміщення для сіна, соломи, снопів, яке складається з даху на

чотирьох стовпах', *дилі* (мн.) 'дерев'яний брус, яким облицьовують стіни криниці'.

Серед ізоглос північної зони є багато таких, які продовжуються в інших українських; білоруських і польських говорах. Ізоглосу 'аухта 'металева засувка для закривання димоходу' продовжують *срд.-поліськ. юхта, люхта 'тс'* [Лисенко СПГ, 118]. Для лексеми 'куча 'приміщення для коней' виявлено паралелі у берест. говірках – *куча, кучка 'відгороджене у хліві місце для худоби'* [Сігед, 79], *кучка 'невеликий хлівець для поросят чи птиці'* у зх.-волин. говірках [Корзонюк, 151].

У польських (вармійських і мазурських) говірках зафіксовано лексему *kozietki* 'кроковка для накривання верха солом'яної покрівлі' [Basaga, 41], у північно-східних польських – лексему *kalitka* 'хвіртка' [Basaga, к. 12], у які ця лексема потрапила з північнобілоруських і російських говірок. Ці лексеми мають значення, ідентичні зі значеннями лексем *прико'зелки* і *калітка*, які виявлені у досліджуваних говірках. Назва *калітка* поширена також у середній частині басейну р. Прип'ять на території БРСР [Никон., КЛІАПП]. Західнополіській лексемі *шпар* 'рівчачок, прорізаний уздовж стовпа стіни, у якому монтуються кінці поперечних брусів' відповідає зафіксована у польських говірках назва *szpata* 'тс' [Basaga, 1, 23]. Ізоглосу 'шула 'стовп у стіні будівлі' продовжують *сх.-поліськ. шула 'тс'* [Лисенко СПГ, 247], *ушула 'стовп у будівлі, на якому кріпляться двері'* [Дорошенко, 120], ізоглосу *під'руба* 'підвалина' – *срд.-поліськ. подрубá, пудрубá 'тс'* [Лисенко СПГ, 178].

Східна зона. Враховуючи співвідношення пасом ізоглос, східну і західну діалектні зони можна кваліфікувати як ареально протиставлені мовні утворення. Проте частина ізоглос східної і західної зон виявляє тенденцію до взаємонакладання. Тому сама межа між зазначеними зонами утворює широку смугу, яка концентрується у межиріччі Тур'ї, Стоходу і Стиру. Іншу точку зору щодо розмежування східної і західної зон у досліджуваному говорі висловлює В.О.Козачук. За її лексичними матеріалами відповідна межа визначається безпосередньо по р. Тур'я ізоглосами *ско'родити – воло'чатси* (грунт, посів), *п'ятка – вух* (коси), *со'кира – то'пор* та ін.¹¹

У східній зоні виявлено пасмо ізоглос, які простягаються з півночі на південь досліджуваної території і не утворюють замкнених мікроареалів. Зазначені власне зональні ізоглоси характеризуються такими лексико-семантичними ознаками: *подна'в'ес* 'приміщення для сіна, соломи, сногів, яке складається з даху на чотирьох стовпах', *б'е'гун* 'стовп, на якому прикріплені і повертаються ворота або хвіртка', *за'мок, за'мичка* 'рухомий пристрій для замикання дверей (воріт, хвіртки)'. Наведені ізоглоси розміщені далеко на заході. Таким чином, східна зона, яка формується цими

ізгласами, займає значну частину досліджуваного говору, сягаючи до р. Тур'я.

Про об'єктивність виділення східної зони у західнополіському говорі свідчать дані АУМ інших лінгвогеографічних джерел. Матеріали АУМ підтверджують зроблений вище висновок про крайню межу східної зони – приблизно по р. Тур'я. Пор. ізглоси: 'нива 'поле, сінокіс, галявина у лісі' [к. 386], 'бус'ко 'чорногуз' [к. 339], 'поп'руга 'пояс (чоловічий)' [к. 295]. Інші ізглоси в АУМ розташовуються у мжр. Стиру і Стоходу, напр.: відповідники кореневого ненаголошеного о [парубок] – 'пар[о]бок [к. 57], маніфестанти семи 'поле з-під жита' – р'жис'ко (ір'жис'ко) [к. 319].

У східній зоні виявлено небагато острівних ареалів: зап'єсочніки (мн.) 'скріплені у формі чотирикутника балки, які кладуться поперх стін', 'било 'поручні біля входу в житло', ло'гун 'горизонтальна частина димоходу, що лежить на горищі', б'рамка 'хвіртка'.

Східна зона західнополіського говору була об'єктом вивчення багатьох інших учених. Так Ф. Й. Бабій, досліджуючи назви одягу і взуття в говірках середнього басейну Горині, виділяє ряд структурно-територіальних одиниць, які у сукупності займають частину окресленої вище східної зони: група говірок середнього Стиро-Горинського басейну, нижні горино-случькі говірки, нижньогоринські та нижньослучькі говірки, середньогорино-случькі говірки¹². Таким чином, зіставлення результатів картографування лексичних одиниць тематичної групи будівництва й лексики інших тематичних груп дозволяє вичленувати у суцільному мовному ландшафті додаткові мікроареали.

Для наведених вище лексико-семантичних явищ виявлено відповідники в інших діалектних зонах: лексема б'є'гун (бі'гун) 'стовп, на якому прикріплені і повертаються ворота або хвіртка' поширена на всій території Середнього Полісся [Никон. КЛАПП], у західноволинських [Корзонюк, 73], бойківських говірках [Онишкевич, 1, 54]; для назви о'бора 'приміщення для домашньої худоби' виявлено відповідник у наддністрянських говірках – убора 'тс' [РФВД]; лексема б'рамка 'хвіртка' відзначена у досліджуваному говорі як вузьколокальна, вона утворює у середньополіському говорі невеликий ареал у пониззі р. Горинь [Никон. КЛАПП].

Західна зона. Ця зона відділяється ізгласами двер'чата 'дверці, якими закривається льох у хаті', во'рота, во'рітн'а 'великі входні двері у клуні', с'винка 'горизонтальна частина димоходу, що лежить на горищі', зад'визжа 'металева засувка для закривання димоходу', затула, 'затулка 'бляшана або дерев'яна закривка отвору печі', заша'л'оука 'набивати дошки на причілок (бокову частину даху)'. Наведені ізглоси є власне зональними; найбільша їх концентрація виявлена у межиріччі Стоходу і Стиру.

Виділення західної діалектної зони у досліджуваному говорі підтверджується багатьма свідченнями АУМ, зокрема: коу'кати 'ковтати' [к. 383], слуга 'наймит', шитик 'пояс (чоловічий)' [к. 295], бидло 'худоба' [к. 334], поширення суф. -ух в іменнику шча'вух 'щавель' [к. 145], форми ор. відм. числівника два – дв[у]ма [к. 226], преф. наў- замість най- у лексемі наў'старший [к. 165], прислівникової форми міцно у значенні 'дуже (великий)' [к. 374].

Крім суцільного ареалу, окресленого власне зональними ізоглосами, у західній частині досліджуваного говору виділяються дві невеликі групи говірок. Вони займають територію між витокami рік Прип'ять і Тур'я. Перша група лежить у крайній західній частині поліського наріччя. Вона окреслюється ізоглосами 'вишки 'приміщення для зберігання половин', 'лишт'ва 'невелика дерев'яна планка у вікні над шибками', 'пічка 'підпеччя', які формують невеликий ареал, що є частиною надбузьких говірок. Віднесення ареалу до групи надбузьких умовне, оскільки він виділяється лише трьома ізоглосами. Другий невеликий ареал знаходиться трохи північніше (гвр сс. Дубечно, Кримно, Любохіни і Седлище Старовижівського р-ну Вл); ізоглоси зазначеного мікроареалу маніфестуються кількома лексико-семантичними ознаками: *скирт* 'приміщення для сіна, соломи, снопів, яке складається з даху на чотирьох стовпах', *обр'ек* 'тс', *сарайчик* 'приміщення для дров'.

Зазначені мікроареали виділяються також Г. Л. Аркушиним за матеріалами мисливської лексики (любомльські і надсвітязькі говірки)¹³.

Ряд ізоглос західної зони продовжується в інших українських та польських говірках. Лексеми *затула*, *затулка* 'бляшана або дерев'яна закривка отвору печі' поширені майже в усіх українських діалектах [Корзонюк, 124; Москаленко, 35; Ващенко, 37; Лисенко СПГ, 12; РФВД]. Із цим же значенням в південноподільських говірках зафіксовано форму *притула* [Мельничук, 80]. Ізоглосу *задвіжка* 'металева засувка для закривання димоходу' продовжує срд.-поліськ. *задвіжка* 'тс' [Лисенко СПГ, 77], ізоглосу *с'винка* 'горизонтальна частина димоходу, що лежить на горищі' – зх.-волин. *св'єнка* 'тс' [Корзонюк, 215], наддністр. *свінка* 'тс' [Шило]. У польських говірках (південно-західна зона) зафіксовано лексеми *wrota*, *wróthie* 'ворота у клуні' [Basaga, 2, 16], що співвідносять із західнополіськими назвами *в'рота*, *в'рїт'а* 'тс'.

Північно-східна зона. Для зазначеного структурно-територіального утворення характерні два типи ізоглос: перший маніфестується лексико-семантичними явищами, поширеними на значній території, другий – ізоглосами, які відділяють невеликі ареали, що мають вигляд крапель на фоні суцільного макроареалу.

Говірки північно-східної зони в основному концентруються у пониззі Стоходу, Стиру, Горині (Дубровицький, Зарічненський р-ни

Рв, Любешівський р-н Вл, південна частина Брестської обл. БРСР). Ізоглоси, які відділяють говірки зазначеної діалектної зони від решти західнополіських, маніфестуються такими лексико-семантичними ознаками: *д'вєра* 'дверці, якими закривають льох у хаті', *мйа'кін:ик*, *мйа'кін:іца* 'приміщення для зберігання половин', *пац'їат* 'причілок – бокова частина даху', *стрішка* 'невеликий дашок, який з'єднується з нижнім краєм причілка', *клин* 'дерев'яний цвях (кілочок), який забивається у прокручені отвори брусів стіни для їх скріплення'.

Як зазначалося, у досліджуваній діалектній зоні виділяється кілька невеликих ареалів як відносно автономних структурно-територіальних одиниць. Окремий мікроареал складають говірки сс. Сварицевичі, Лісове, Трипутня Дубровицького р-ну, Борове Зарічненського та Озеро Володимирецького р-ну Рв. Ця група говірок відділяється ізогласами *кар'ніз* 'шалівка – тонка дощечка, яка прикриває віконну коробку', *х'л'еўчик* 'приміщення для дров'. Другий невеликий ареал, який охоплює говірки сс. Вичівка, Бродниця Зарічненського і Висоцьк Дубровицького р-ну Рв, формується ізогласами *ста'нок* 'невелика будка для пастухів', *ск'рин'а* 'коробка дверей'. Територія, яку займають ці групи говірок, виділяється і Г. Л. Аркушиним. Автор наводить ряд лексичних ізоглас, зокрема зарічненські говірки виділяються ізогласами *страміни* 'годівниця', *гап'єлка* 'силок' та ін., східнодубровицькі – *йур'а* 'група собак під час спарювання', *мар'цуўка* 'дика качка' та ін.¹⁴

У західнополіському говорі група крайніх північно-східних говірок (на території БРСР) виділяється такими лексико-семантичними рисами: *козлики* (мн.) 'невелика кроква, якою накривається верх солом'яної покрівлі', *ганки* (р. т.) 'поріг – горизонтальні виступи, перекладки, які споруджують біля входу в житло', *се'лид'ба* 'ділянка землі, на якій розташовані будівлі (житлові і господарські) і город'.

Правомірність виділення північно-східної зони у досліджуваному говорі підтверджується АУМом та лінгвогеографічними джерелами, пор. ізогласу *домо'вина* 'домоєина' [АМ 2, к. 369]. Визначаючи південну межу говірок Брестсько-Пінського Полісся, Ф. Д. Климчук наводить кілька ізофон¹⁵, що відділяють північно-східну зону від говірок білоруської мови.

Виявлено небагато лексико-семантичних явищ, які маніфестують продовження ізоглас аналізованої діалектної зони. Для лексеми *козлики* (р. т.) 'невелика кроква, якою накривається верх солом'яної покрівлі' у срд.-поліськ. говірках зафіксовано паралелі: *козлі*, *козлики*, *козлини* 'тс' [Лисенко СПГ, 100]. Ізогласу *се'лид'ба* 'ділянка землі, на якій розташовані будівлі і город' про-

довжують срд.-поліськ. назви *сѣлище, сѣлище* 'тс' [Там же, 192], *с'ел'т'ба, с'ел'жба* 'тс' [Никон. КЛАПП].

Північно-західна зона. Ця зона окреслюється лінією Гуща – Мосир – Перевали – Ружин – Любче – Оленівка – Переспа – середня частина басейну р. Стохід – Боровне – Бихів – Велика Глуша; на території Берестейщини зазначена діалектна зона продовжується лише у двох говірках – с. Верхолісся Кобринського р-ну та с. Знаменка Брестського р-ну. Західна межа ареалу проходить приблизно по кордону з ПР. Говірки цього діалектного масиву відділяються від решти західнополіських власне зональними ізоглосами: *тру'ба* 'ринва для стікання води з будівлі', *с'ходки, с'хідці, с'ходики* 'поріг біля входу в житло', *утеп'л'еніє* 'додаткова солом'яна стінка, яка служить утепленням житла на зиму', *круг, кру'жок* 'бляшана або дерев'яна закривка отвору печі', *'бочка* 'склепіння – опукле покриття над черінню печі', пор. також виділену Г. Л. Аркушиним на лексичному рівні групу ковельсько-камінькаширських говірок¹⁶. Межі цього ареалу близькі до зазначеної північно-західної зони.

У крайній північно-західній смuzі досліджуваного говору виділяється невеликий ареал, який формується групою замкнутих ізоглос. В основному це територія Ратнівського та північної частини Камінь-Каширського р-ну Вл. Для зазначеного ареалу характерне поєднання ізоглос, частина яких у багатьох точках взаємоперехрещуються.

Зазначений ареал (ратнівсько-камінь-каширський) формується групою ізоглос: *злом* 'невеликий дашок, який з'єднується з нижнім краєм причілка', *заш'читок* 'причілок – бокова частина даху', *ко'лешн'а* 'приміщення для дров', *от'ліу'чик* 'невелика дерев'яна планка у вікні над шибками, по якій збігає дощова вода', *по'мосток* 'ганок – прибудова (без бокових стінок) з площадкою і східцями біля входу в будинок', *кл'уч* 'криничний журавель', *п'йетро* 'приміщення для сіна, соломи, снопів, яке складається з даху на чотирьох стовпах', *бара'бан* 'коловорот над криницею', *звод* 'висока груба опора у криничному журавлі', *засто'ронок* 'відгороджене місце у клуні, де що-небудь складають'. Паралеллю до окресленого є ареал, виділений Г. О. Козачук за матеріалами сільськогосподарської лексики: це група ратнівських говірок, яка займає частину досліджуваної території і формується лексичними ізоглосами: *ко'пачка* 'мотика копати картоплю' [Козачук, к. 9], *клин* 'пропуски в оранці' [Там же, к. 41], *біб (бі'б, биб)* 'квасоля тичкова' [Там же, к. 47].

Для кількох лексико-семантичних явищ, поширених у північно-західній діалектній зоні, виявлено паралелі в суміжних говорах: ізоглосу *по'мосток* 'ганок – прибудова (без бокових стінок)

з площадкою і східцями біля входу в будинок' продовжують берест. *памасток, помосток* 'тс' [Малажай, 247]; для лексеми *заш'читок* 'причілок – бокова частина даху' у говірках середньої течії р. Случ виявлено паралель – *зашч'іток* 'тс' [Никон. ЛАПП].

Центральну зону складає сукупність мікроареалів. Південну межу зазначеної зони можна окреслити лінією Озеро Ківерцівського р-ну – Любче Ковельського р-ну – Мочалки – Бобли Турійського р-ну Вл; на заході відповідна межа проходить по лінії Ружин – правий берег Тур'ї – північна частина Камінь-Каширського р-ну; на півночі зазначена група говірок окреслюється лінією, що відразу повертає на південний схід; на сході межа найбільш умовна, оскільки тут проходить смуга острівних мікроареалів. Крайні говірки, що формують цю межу, знаходяться у середній течії р. Стир. Особливість окресленого ареалу полягає у тому, що він розділяє досліджувану територію на східну й західну діалектні зони. Ізоглоси, які формують центральну діалектну зону, належать до замкнених; вони репрезентують такі лексико-семантичні явища: *мостит'* 'настилати підлогу дошками, колодами (дія)', *перек'ладина* 'верхній брус коробки дверей', *світ'лиц'а* 'зал – велика кімната у житловому будинку', *хор'оми* 'великий житловий будинок', *'сил'ник* 'приміщення для зберігання сіна, соломи, снопів, яке складається з даху на чотирьох стовпах', *ск'рин'ка* 'віконна коробка'. Відзначимо, що ця група говірок, виділена за матеріалами будівельної лексики, в жодному з наявних лінгвогеографічних джерел досі не відзначалася. Лише для двох ізоглос, які формують центральну діалектну зону, виявлено паралелі в інших українських і суміжних білоруських говірках. Назва *хор'оми* 'великий житловий будинок' виявлена на всій території Білоруського Полісся¹⁷; форма *хар'бмина* 'тс' відзначена у говірці села Стольне Менського р-ну Чр [РФВД]. Лексема *світ'лиц'а* 'зал – велика кімната у житловому будинку', яка є нормою для української літературної мови, поширена майже у всіх діалектних зонах української мови.

Картографування будівельної лексики західнополіського говору та інтерпретація результатів є прийомами з'ясування його внутрішнього членування, а також мовних процесів, які супроводжували історію формування і розвитку говору. Значна частина досліджуваних мовних явищ не виходить за межі Західного Полісся і є власне регіональною.

¹ Козачук А. А. Сельскохозяйственная лексика говоров Вольни: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Киев, 1971. – 19 с.

² Аркушин Г. Л. Охотничья лексика западнополюских говоров: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – 20 с.

³ Бабий Ф. И. Бытовой лексика говоров среднего бассейна Горьни: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1985. – 24 с.

- 4 Tarnacki J. Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze). – Warszawa, 1939.
- 5 Аркушин Г. Л. Указ. соч. – С. 17.
- 6 Никончук Н. В. Правобережнополесские говоры в лингвогеографическом освещении: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. – Житомир, 1980. – С. 39.
- 7 Там же. – С. 30 – 31.
- 8 Вопросы теории лингвистической географии. – М., 1962. – С. 237.
- 9 Никончук А. П. "Русская земля" и образование территории Древнерусского государства: Ист.-геогр. исслед. – М., 1951. – С. 129.
- 10 Козачук Г. О. Лексичні ареали волинсько-поліських говірок (на матеріалі сільськогосподарської лексики) // Тези доп. XIV Респ. діалектол. наради. – К., 1977. – С. 94.
- 11 Там же.
- 12 Вабий Ф. И. Указ. соч. – С. 21 – 23.
- 13 Аркушин Г. Л. Указ. соч. – С. 17 – 19.
- 14 Там же. – С. 19.
- 15 Клімчук Ф. Д. Гаворкі Заходняга Полесся: (Фанетычны нарыс). – Мінск, 1983. – С. 13 – 17.
- 16 Аркушин Г. Л. Указ. соч. – С. 18.
- 17 Лучыц-Федарэц І. І. Будаўнічая тэрміналогія // Лексіка Полесся ў прасторы і часе. – Мінск, 1971. – С. 147.

У статті на прикладі тематичної групи лексики будівництва виділяються основні типи лексичних та словотвірних ареалів західнополіського говору і простежується їх співвідношення з іншими діалектними масивами.

Л. А. Москаленко

ПОХІДНІ ВІД НАЗВ КОЛЬОРІВ У БОТАНІЧНІЙ ЛЕКСИЦІ УКРАЇНСЬКИХ СТЕПОВИХ ГОВІРОК МИКОЛАЇВЩИНИ

Мотивационный признак "цвет" является одним из наиболее выраженных в ботанической лексике, реализацией которого обусловлено возникновение 526 (18%) наименований. Они отражают цветовую характеристику растений или их частей, выражают дополнительные коннотативные значения. Особое внимание уделено производным наименований ахроматических цветов.

Фактичний матеріал 264 говірок, зібраний автором під час польових експедицій (1979 – 1988 рр.) у Миколаївській обл., складає 6888 лексем на позначення назв рослин, їх сортів, частин та масивів, які вони утворюють. Ці найменування поділяються на дві групи: семантично прозорі (5647 назв, або 82%) та семантично непрозорі назви (1241, або 18%). Семантично прозорі найменування об'єднуються у три групи за принципами номінації: зовнішніми властивостями (4118 назв – 73%); внутрішніми властивостями (1053 назви – 19%); функціональними властивостями

© Л. А. Москаленко, 1991

ISBN 5-12-002290-1. Дослідження з української діалектології

(476 назв – 8%). У принципах номінації відбиваються різні ступені пізнання людиною дійсності: від більш помітного, відомого до менш відомого, менш помітного, непізаного, від зовнішніх властивостей рослини до її внутрішніх і функціональних властивостей.

Перший принцип номінації належить до найдавніших, оскільки назви, утворені за ним, відбивають вихідні знання людини про світ, що дані їй у чуттєвому пізнанні – відчуттях, сприйняттях, уявленнях. За цим принципом утворено назви рослин, які ґрунтуються на зорових, дотикових, смакових, слухових, нюхових відчуттях і відбивають об'єктивні властивості позначуваних реалій.

Різні види відчуттів стали основою неоднакових мотиваційних ознак (МО), що використовуються при номінації рослин: зорові – кольору, забарвлення, форми, будови; подібності рослини чи її частини до інших флористичних і нефлористичних об'єктів; смакові – смаку; слухові – звуку; нюхові – запаху і под.

МО, які лежать в основі називання рослин, їх частин, сортів, масивів, за продуктивністю істотно відрізняються. Найбільш продуктивною у досліджуваних говірках виявилася МО "колір", що пояснюється, очевидно, провідною роллю зорових відчуттів у чуттєвому пізнанні людиною дійсності. Ця МО широко представлена і в інших говірках та науковій ботанічній термінології. На використання кольору як мотиваційної ознаки номінації рослин, їх сортів звернули увагу Г. В. Гринко, В. А. Меркулова, А. Й. Капська, Р. Я. Іванова, М. М. Феценко, В. К. Павел, А. М. Шамота, В. А. Іванов, Л. Д. Фроляк та інші дослідники¹.

Розглянемо використання цієї МО – "колір рослини та її частин" (далі – "колір") – на матеріалі рослинницької лексики, що функціонує у говірках Миколаївщини. Вона використовується для творення 526 назв (18%) аналізованої групи. Частина з них (424) – назви сортів рослин, 79 – назви рослин, 22 – назви частин рослин, 1 – назва масивів. Таким чином, можна говорити про різні ступені активності цієї МО для організації лексико-семантичних груп (ЛСГ).

У назвах рослин, їх частин, сортів чи видів, масивів використовуються прикметники на позначення всіх кольорів спектра і ахроматичних кольорів. Вважаємо за необхідне розрізнити хроматичні і ахроматичні кольори – білий, чорний, сірий, бо значення останніх розширюється від конкретного найменування кольору до назв всіх темних чи світлих відтінків його. Як зазначає М. І. Чікало, "чорний, сірий і білий кольори переходять один в одний: світлі відтінки чорного є одночасно темними відтінками сірого, а світлі тони сірого – темними білого, що якоюсь мірою відбивається і на номінації їх відтінків"².

У складі рослинницької лексики ці прикметники мають ще ширше семантичне поле: від позначення ахроматичних кольорів

та їх відтінків переходять до номінації хроматичних кольорів та їх відтінків і в такій функції відзначаються надзвичайно великою словотвірною продуктивністю³. Найпродуктивнішими лексичними мотиваторами у групі назв рослин виявилися назви жовтого (21 лексема), білого (14 лексем), чорного (13 лексем) і червоного (6 лексем) кольорів. Назви інших кольорів менш продуктивні. Напр., *бла'котник* 'копитняк європейський, *Asarum europaeum* L.; *таба'ч'юк голубий* 'табак крилатий, *Nicotiana alata* Link. et Otto'; *си'н'ушка* 'васильки справжні, *Ocimum basilicum* L.'; *син'ї* 'синій баклажан, *Solanum melongena* L.'; 'зелен' 'петрушка городня, *Petroselinum crispum* (Mill.) A. W. Hill.' Остання назва використовується як збірна для трав'янистих рослин, що вживаються у кулінарії.

Утворення похідних назв від якісних прикметників на позначення кольору є типовою семантичною моделлю номінації рослин.

Серед назв рослин, мотивованих кольором, виділяються три групи номенів, що належать до різних типів мотиваційних значень (МЗ): 1) що має певний колір, що відрізняється кольором якої-небудь частини (квітки, листя, стебла, насіння, плодів, кореня) від інших родів чи видів рослин, напр. *чор'нобил* 'полин звичайний, *Artemisia vulgaris* L.'; *білого'лоуник* 'деревій степовий, *Achillea stepposa* Klok. et Krytzka'; *жо'уто'в'їт* 'жовтушник лакфіолевидний, *Erysimum cheiranthoides* L.'; 2) що має прозорий чи непрозорий (білий, жовтий, червоний) сік, напр. *жо'ути'моло'чай* 'чистотіл великий, *Chelidonium majus* L.'; 3) що забарвлює у певний колір чи викликає появу певного кольору, напр. *жо'утило* 'чистотіл великий'; *рум'я'нило* 'очиток їдкий, *Sedum acre* L.'; *бі'їлило* 'молочай польовий, *Euphorbia agaria* Bieb.'

Перша група номенів виявилася найчисленнішою. Дослідники відзначають поширеність МО "колір" у назвах дикоростучих трав'янистих рослин⁴. Найчастіше назва мотивується певним кольором плода чи квітки рослини. Використання одного і того ж мотиву номінації приводить до появи у цій ЛСГ омонімії серед однослівних назв та композитів. Напр., *бі'їлун* (*б'ел'їна*) 'дурман звичайний, *Datura stramonium* L.'; *жо'утуха* 'суріпиця звичайна, *Barbarea vulgaris* R. Br'; *жо'ут'а'чки* 'нагідки лікарські, *Calendula officinalis* L.'; 'горицвіт весняний, *Adonis vernalis* L.'; 'чорнобривці прямостоячі, *Tagetes erecta* L.'; *чорно'їаг'їдник* 'жостір проносний, *Rhamnus cathartica* L.'; 'переступень білий, *Brionia alba* L.' і 'крушина ламка, *Frangula alnus* Mill.'; *жо'уто'в'їт* 'жовтушник лакфіолевидний' і 'горицвіт весняний'. Друга частина композита, як правило, конкретизує місце рослини, на яке поширюється той чи інший колір.

Інколи рослина одержує паралельні назви, які мотивуються різним кольором її частин. Напр., 'підбіл звичайний, *Tussilago*

farfara L.' має назву жоу'тушки, яка мотивується жовтим кольором його квітів, і 'п'ідб'іл', п'ідб'іл, б'ілоко'питник, в основі яких лежить білий колір споду листа цієї рослини. У останній назві рослини до МО "колір" приєднується МО "форма". Номен б'ілоко'питник побудований за семантико-словотвірною схемою "назва кольору і форми → назва рослини". "Ця вивідна форма з відповідними фонетичними змінами характерна майже для всіх слов'янських мов і є спадком спільнослов'янського періоду"⁵. Двослівні назви у цій ЛСГ складають своєрідну групу, бо у них МО "колір" поєднується з іншими МО, що використовуються при номінації рослин.

При поєднанні МО "колір" з МО "подібність рослини чи її частини до інших рослин чи їх частин" у назвах рослин, що належать до різних родів, також можливе виникнення омонімічних відношень, нагр. а'кац'їя жоута 'карагана дерев'яниста, *Caragana arborescens* Lam.' і 'гледичія колюча, *Gleditsia triacanthos* L.' Часто якісний прикметник, що входить до складу таких словосполучень, називає колір, не властивий рослині, за подібністю до якої отримує назву менш відома чи невідома рослина, або називаючий не знає про існування рослини того ж виду чи роду з таким кольором. Напр., барбарис звичайний, *Berberis vulgaris* L.' в окремих говірках має назву к'расний пас'л'он, тому що носіям даних говірок не відомий паслін солодко-гіркий, *Solanum dulcamara* L., плоди якого мають червоний колір. У говірках, носіям яких відомі обидві рослини, колір стає МО номінації подібних рослин з опозиційним протиставленням їх видових назв за цією однакою: Ч'брний пас'л'он 'паслін чорний, *Solanum nigrum* L.' – к'расний пас'л'он 'паслін солодко-гіркий'.

МО "колір" може поєднуватися також з МО "подібність рослини чи її частини до органів і частин тіла людини чи тварини": к'расні 'ножки 'щавель кінський, *Rumex confertus* Willd.' У назвах такого типу наявна також метафорична вказівка на частину рослини, яка має певний колір: го'лоука – суцвіття або плід, 'ножка – частина стебла, що прилягає до кореня, і под.

У поєднанні з МО "подібність рослини чи її частини до харчових продуктів" МО "колір" знайшла вияв у назвах 'деревію степового' – б'іла 'кашка, 'розова 'кашка і 'ріжків, *Claviceps purpurea* Tul.' – чорні пир'іжки; у поєднанні з МО "подібність рослини чи її частини до предметів побуту" – у назві 'гличиків жовтих, *Numphar lutea* (L.) Smith.' – г'лечики жоут'і,

При поєднанні МО "колір" з МО "подібність рослини чи її частини до інших рослин" виникає опозиція найменувань, зумовлена опозицією якісних прикметників, що входять до складу термінологічних словосполучень, нагр. а'кац'їя б'іла 'робінія звичай-

на, *Robinia pseudoacacia* L.' – 'розова а'кац'їа 'міхурник деревовидний, *Colutea arborescens* L.' – а'кац'їа 'жоута 'карагана дерев'яниста' і 'гледичія колюча'.

Нерідко колір у ботанічних назвах виражається опосередковано⁶, тому що зорові відчуття людини, як і інші види відчуттів, пов'язані з її предметно-практичною діяльністю, процесом суспільно-історичного розвитку. Завдяки цьому абстрактна ознака деяких кольорів у найменуваннях рослин може відобразитися метафорично, конкретно-образними назвами, похідними від назв рослин, тварин, людей, предметів і речовин, природних явищ.

Наявність значної кількості назв, мотивованих кольором рослин, їх забарвленням і переданих засобами метафоризації, свідчить про те, що "людське око сприймає і насолоджується інакше, ніж грубе нелюдське око"⁷. До основних семантичних моделей мотивації, за якими творяться такі назви, належать:

1) зіставлення рослини чи її частин з іншою рослиною чи її частинами, що мають такий самий чи подібний колір. В основі найменування міститься вказівка на більш відому носіям говірки рослину, кольорова ознака якої послужила поштовхом до творення назви менш відомої рослини, що має подібну ознаку. Напр., *ял'інец* – 'яловець звичайний, *Juniperus communis* L.'; *васи'лок* – 'гірчак перцевий, *Polygonum hidropiper* L.'; 'вероніка степова, *Veronica steppacea* Kotov'; *ду'бок* (дуб'ки) 'хризантема, *Chrysanthemum*'; *'сосонка* 'хвощ польовий, *Equisetum arvense* L.'; *л'о'нок* 'льонок звичайний, *Linaria vulgaris* Mill.' і 'ротики садові, *Antirrhinum majus* L.';

2) зіставлення рослини чи її частин з тваринами, що мають такий самий колір чи подібний. Наприклад, для передачі чорного кольору у фітонімах використовується його мотивована назва – *воро'ний*. Ця лексема утворена від слова *ворон* і має значення "чорний з синюватим полиском" [СУМ, 1, 740 – 741] або "кольору воронячого крила, чорний з металевим полиском" [ЕСУМ, 1, 428]. (Про її використання у слов'янських мовах див.: Фасмер, 1, 354; СлРЯ, 1, 34; Срезневский, 1, 313)⁸. Автори називають тільки одне використання даного слова – для позначення масті коней. У науковій ботанічній номенклатурі та діалектних назвах рослин ця лексема використовується активно⁹. У говірках Миколаївської області також зафіксовано назви, похідні від цієї основи, напр. *воро'нок* 'півонія вузьколиста, *Paeonia tenuifolia* L.' Очевидно, у цій назві лексема *воро'ний* (за аналогією до 'чорний) розширює своє значення і вживається для позначення іншого кольору, що темніший від звичайного (квіти півонії вузьколистої мають темно-червоне забарвлення).

Нерідко назви такого типу мають подвійну мотивацію: крім

кольору містять вказівку на непридатність, неістинність, отруйність рослини, хоча не завжди можна точно встановити цю подвійну мотивацію. Наприклад, у найменуваннях пасльону чорного *ворониха*, *вороняга*, *вороні ягоди*, на думку А. М. Шамоти, "міститься вказівка на непридатність, шкідливість плодів пасльону для людини (особливо виразно ця мотивація виражена у назві-словосполученні, яка може лежати в основі й однослівних утворень *ворониха*, *вороняга*), а з другого боку (якщо не брати до уваги наявності даного словосполучення), можна вважати, що ці назви зумовлені чорним кольором ягід рослини"¹⁰. Таким чином, єдиною підставою для пояснення метафоричної мотивації назв пасльону чорного як отруйної, неістинної рослини послужила наявність словосполучення *вороні ягоди*. Але цей прикметник, як і подібні, утворені від назв тварин, можуть служити і вказівкою на віднесення цих рослин до дикорослих, на характер цих ягід, "несправжність" їх порівняно з культивованими видами ягідних рослин, їх розмір. Крім того, плоди пасльону чорного, як і пасльону солодко-гіркого, досить широко використовуються в кулінарії. Про це маємо переконливі діалектні свідчення: *шче й 'зараз не'чут' пир'іж'ки з пас'лоном / 'вар'ат' вареники // а рач'іше дру'гих 'яга'їд не було // це 'зараз ма'лину / клубн'іку ўже скріз' пороз'водили // а то бу'ли 'вишн'і та пас'лон // о'че і ўс'і 'ягоди* (ВЯ). Паслін чорний має також отруйні властивості, проте переконливим доказом подвійної мотивації його назв може служити тільки віднесення рослини до отруйних самими носіями говірок, у яких функціонують дані найменування, інколи на отруйність вказують паралельні назви рослин. Якщо таких свідчень немає, то подвійна мотивація залишається гіпотетичною. У цій групі назв також зустрічаються омоніми, напр.: *ворон'ець* – 'звіробій звичайний, *Hypêricum perforatum L.*' і 'ворон'ець колосистий, *Actaea spicata L.*', причому перша рослина широко використовується як лікарська, а друга відома як отруйна. Єдина ознака, що їх об'єднує, – це наявність у забарвленні чорного кольору: листя звіробою звичайного густо всіяне залозами, що просвічуються, та чорними краплинами, а ворон'ець колосистий має ягоди чорного кольору. В українських степових говірках для називання рослин використовується також метафорично умотивована назва сірого кольору – *мишастий*: *ми'ш'її* (*ми'шеї*, *ми'шейка*, *му'ш'їїка*) 'мишій сизий, *Setaria glauca (L.) Beauv.*;

3) зіставлення рослини чи її частин з предметами і речовинами, що мають такий самий або подібний колір, напр.: *вос'коўник* 'вошанка мала, *Serintne minor L.*' і 'білокрильник африканський, *Calla L.*': *к'в'іти 'б'іл'і / 'наче з 'воску / і пу'л'ак / ўак с'в'ічка сто'їт'* (К); *вос'коўник у нас назива'йеца / бо у 'ного листочки /*

наче 'воском пок'рит'і / важк'і / стебло 'падає (Нвк); 'сажка 'ріжки'; восков'і 'їагоди 'яловець звичайний';

4) зіставлення рослини чи її частин з предметами і явищами природи, що мають такий самий або подібний колір чи асоціюються з ним, напр.: холо'док 'холодок звичайний, *Asparagus officinalis* L.' і 'холодок тонколистий, *Asparagus tenuifolius* L.'; озо'н'ок 'герань велиkokореневишна, *Geranium macrorrhizum* L.' і 'пеларгонія поперечносмугаста, *Pelargonium zonale* (L.) Air.'; золо'тий дошч 'ліновать руська, *Chamaesythus ruthenicus* (Fisch. ex Wolfoszcz.) Klásková'; золо'тис'ач'ї'ник 'золототисячник звичайний, *Centaureum erythraea* Rafn.'; ди'мок і дим'їанка 'рутка лікарська, *Fumaria officinalis* L.'

На означення особливо світлого, яскравого чи чистого (без домішок інших кольорів чи відтінків основного) кольору у складі фітонімів використовуються основи прикметників світлий, ясний. Напр., йас'нотки 'півники, *Iris* L.' (квітки різних відтінків жовтого, лілового, фіолетового, пурпурового кольорів); с'в'ітлик 'золототисячник звичайний' (рожевий колір суцвіть), 'очанка гребінчаста, *Euphrasia pectinata* Ten.' (на одній з пелюсток має яскраву жовту пляму). Назва останньої рослини може мати подвійну мотивацію: крім кольору вказувати на лікарські властивості¹¹. Як бачимо, наведені назви не пов'язані з жодним з конкретних кольорів, але можуть належати майже до будь-якого з основних кольорів спектра.

Другу групу назв складають такі, що характеризують властивості рослин, які виявлені при їх освоєнні людиною: що має прозорий чи непрозорий (білий, жовтий, червоний) сік. Переважна більшість їх побудована за семантичною моделлю: "зовнішнє зіставлення рослини з продуктами тваринного походження та елементами внутрішнього середовища організмів вищих біологічних істот". Напр., моло'чай (моло'ч'її, мо'лочник), 'жоўте молоч'ко 'кульбаба лікарська, *Taraxacum officinale* Webb. ex Wigg.'; 'жоўтий молоч'чай (жоўтомо'лочник), моло'чай 'чистотіл великий'; моло'чай, жоўто'с'ік 'льонок звичайний'. Як правило, для позначення непрозорої рідини, що виділяється при зламванні рослини, використовується лексема молоко, а для називання прозорої – сік, кров. Напр., моло'чай 'молочай польовий', 'зайа'ч'а кроу (к'р'їу'а) 'чистотіл великий'.

Третя група номенів опосередковано містить вказівку на функціональні властивості рослин – що забарвлює у певний колір чи викликає його появу, напр., частина назв 'ромашки лікарської, *Matricaria recutita* (L.)' мотивована, як і в західних районах України, властивістю рослини впливати на обмін речовин у організмі, очищати шкіру, робити її рум'яною: рум'їанка, рум'їанец', рум'їанок, ра'монок: от в'їз'ми й'її та по'пий і по'бачиш / йа'ка ста-

неш // 'ходиш / йак 'дин'а / а 'будеш / йак цвик (ВЯ). У цьому прикладі маємо справу з опосередкованим способом передачі кольору обличчя через назви рослин, що мають подібний колір (диня – жовтий, цвик (діал. буряк) – червоний). Цікаво, що первісне значення слова цвик зникло, а вторинне збереглося і набуло додаткових семантичних відтінків – 'здоровий', 'товстий' (про людину): цвик // це з'начит' 'красній / ми'затиї / тоу'стиї' (ВЯ). При характеристиці людей інколи набуває негативних відтінків – згрубілості, зневажливості: у 'ного 'морда йак цвик (К), 'ходе йак цвик (ВЯ). Лексема рум'янцій входить до мікросистеми назв, мотивованих червоним кольором; це значення лексема мала ще у давньоруській мові – "алый, красный (о цвете лица)" (Срезневский, 3, 196).

За структурою всі назви цієї групи можна поділити на дві підгрупи: однослівні (53 найменування) і двослівні (26). Двослівні найменування побудовані за моделлю "прикметник + іменник". Означуваними виступають слова, що називають роди рослин (а'кац'їа (о'кац'їа, ва'кац'їа), пас'л'он (пас'л'ін)), продукти харчування ('кашка, молоч'ко, пир'їж'ки), рідше – людей, тварин, частини їх тіла (н'єв'єста (н'їв'єста), со'бачки, 'ножки); означуваними у двослівних найменуваннях є прикметники на позначення кольору (к'расні 'ножки 'шавель кінський'; 'жоўта а'кац'їа (ва'кац'їа) 'гледичія колюча', 'чорні пир'їж'ки 'ріжки'). У говірках зрідка спостерігається стягнення словосполучення: 'жоўтиї молочаї → жоўто-молочник 'чистотіл великий'. Серед однослівних назв виділяються композити (22 найменування) і префіксально-суфіксальні утворення (31). У композитах перша частина називає колір, а друга – ту частину рослини, на яку він поширюється: жоўто'їк 'чистотіл великий'; красноцв'ітник 'золототисячник звичайний'; ч'орно-бривц'і, ч'арнобривч'іки, ч'орнобривец', ч'орнобривчики 'чорнобривці розлогі, *Tagetes patula* L.'

У назвах рослин МО "колір" виявилася продуктивною тільки для окремих підгруп – назв трав'янистих дикорослих та культивованих декоративних рослин.

У досліджуваних говірках при номінації сортів МО "колір" особливо продуктивна. Найбільшою є група назв, у основі вичленування якої лежить колір частини рослини (квітів, листя, стебел, насіння, плодів, коренів), що відрізняє її від інших сортів чи видів. Використовуються найменування 19 кольорів та їх відтінків. Найпродуктивнішими серед хроматичних і ахроматичних кольорів є назви білого (63 найменування), червоного (60), чорного (51), жовтого (40), рожевого (34), синього (18), зеленого (12), оранжевого (8), фіолетового (7), менш продуктивними – назви жовтогарячого, сірого, сивого (по 3), червоногарячого, бордового, коричневого (по 2), сизого, світло- та темно-зеленого, темно-синього, бурого (по 1).

Найчастіше назви сортів сільськогосподарських рослин мотивуються кольором плода (чи його частин), а назви видів декоративних рослин – кольором квітки чи листя. Напр., *б'ілоглазка*, *красноглазка* і *син'оглазка* (*син'еглазка*, *син'аглазка*, *с'ін'еглазка*), *син'е б'ючко* – назви сортів 'картоплі, *Solanum tuberosum* L.', плоди яких різняться кольором вічок. Інколи це може бути колір інших частин рослин – кори, листя, кореня. Напр., *малина біла* сорт 'малини, *Rubus idaeus* L.', лоза якої має білий колір. Назви окремих кольорів здавна входять до складу фітонімів (пор.: *горчица б'ляя* (XVI ст.), *пере(с)тупъ б'льый* (XVII ст.))¹².

До мікросистем на позначення білого кольору крім слова *білий* належать похідні *біластий* (*б'іласт'ї кавуни* – сорт 'кавуна звичайного, *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum et Nakai'; *кабачки б'іласт'ї* – сорт 'кабачка соусного, *Cucurbita melo pepo*'); *біленький* (*б'ілен'ка квасол'а* – сорт 'квасолі звичайної, *Phaseolus vulgaris* L.'; *др'ібнослива б'ілен'ка* – сорт 'сливи розлогої, *Prunus divaricata* Ledeb.'). Суф. *-аст-* у похідних вказує на наближеність кольорової ознаки, названої кореневою морфемою, неповноту вияву її, суф. *-еньк-* виражає пестливість та ознаку малого розміру (часто з виразною дедемінутивацією). У первинному значенні лексема *білий* функціонує у назвах сортів 'квасолі звичайної' (*б'іла*, *б'іла к'рупна*, *б'іла м'елка*, *б'іла проста*, *б'іла сахарна*, *б'іла цукрова*, *б'ілен'ка*); 'кукурудзи звичайної, *Zea mays* L.' (*б'іла*); 'цибулі городньої, *Allium sera* L.' (*б'іла*, *б'ілий*); 'картоплі' (*б'елайа*, *б'іла*, *б'іла ран'а*); 'редьки посівної, *Raphanus sativus* L.' (*б'іла*), поверхня або м'якоть плодів яких має білий колір; 'конюшини посівної, *Trifolium sativum* (Schreb.) Strome' (*б'іла*); 'айстри, *Aster* L.' (*б'іла*; 'маку, *Papaver* L.' (*б'ілий*); 'бузку звичайного, *Syringa vulgaris* L.' (*б'іла*), 'троянди, *Rosa* L.' (*б'іла*) – квіти білого кольору.

Значення слова *білий* у назвах сортів рослин може означати також світліші від звичайних відтінки інших кольорів. Таке використання цієї лексеми відоме в староукраїнській мові, про що свідчить вживання її у значенні 'світлий, ясний', тобто для передачі відтінку, світлішого від звичайного¹³. Лексема *білий* і похідні від неї використовуються при творенні назв сортів рослин, плоди яких мають різні світлі відтінки жовтого, зеленого, фіолетового, рожевого, оранжевого кольорів. Напр., у назвах сортів 'проса посівного, *Panicum miliaceum* L.' (*б'іле*, *п'росо*, *б'іле*), 'гарбуза звичайного, *Cucurbita pepo* L.' (*б'ел'ї*, *б'іли*, *б'ілий кормовий*, *б'ілі*), 'гороху посівного, *Pisum sativum* L.' (*б'ілий*), 'моркви посівної, *Daucus sativus* (Hoffm.) Roehl.' (*б'іла*), 'сливи розлогої' (*др'ібнослива б'ілен'ка*), 'сливи домашньої, *Prunus domestica* L.' (*б'іла медова*), 'черешні, *Cerasus avium* (L.) Moench.' (*б'іла*, *б'іл'у'га*), 'шовковиці, *Morus* L.' (*б'іла*) прикметник *білий* передає різні світлі відтінки жовтого кольору, який мають плоди (чи їх частини) цих рослин.

У назвах сортів 'кабачка соусного' (б'іласт'і, б'іл'і), 'кавуна звичайного' (б'ілії, б'іл'і, б'іласт'і, б'елії), 'гарбуза звичайного' (б'ілі каба'ки), 'сливи домашньої' (б'іл'і ме'дов'і) прикметник білий означає світлі відтінки зеленого кольору; у назвах сортів 'синього баклажана' (б'іл'і) – світло-фіолетовий колір; 'соняшника однорічного, *Helianthus annuus L.*' (б'іле) – сірий, трохи світліший від чорного, що мають плоди цих рослин.

До мікросистеми на позначення білого кольору також належать метафорично мотивовані назви сортів рослин – коли мотиваційна ознака передається через семантику лексичного мотиватора¹⁴; таких назв у цій ЛСГ 53 (12,5 %). За подібністю зорового сприйняття окремих явищ природи чи предметів і кольору плодів деяких рослин утворився ряд метафорично мотивованих назв сортів городніх та баштанних культур, наприклад на основі подібності туману (атмосферне явище), що робить повітря непрозорим, і матового воскового нальоту на плодах виникають назви сортів 'кавуна звичайного': ту'ман (ту'мани, тума'ни, тума'нец', ту'манчик, ту'манчики, туман'ц'і). Однакові мотивація та семантична модель номінації приводять до появи омонімічних назв: назва туман'ц'і використовується і для позначення сорту 'гарбуза звичайного', плоди якого мають аналогічну ознаку. Прикметник сніжний використовується при творенні назв сорту 'яблуни домашньої, *Malus domestica Borkh.*', м'якуш плодів якого має яскраво-білий колір, подібний до кольору снігу, – с'н'єжніі 'кал'в'ін, с'н'єжніі 'яблука. На основі зовнішнього зіставлення світлого кольору плодів винограду з кольором перлів виникло метафоричне найменування його сорту – 'жемчуг.

Назва кольору чорний часто зустрічається у назвах рослин уже в XVIII ст.¹⁵ Тільки при номінації назв сортів 'соняшника однорічного' (ч'орні 'с'ємоч'ки) і 'редьки посівної' (ч'орна 'ред'ка) ця лексема використовується у первісному значенні. В інших випадках вона позначає різні кольори, темніші від звичайних: темно-червоний, темно-синій, темно-фіолетовий, темно-зелений, темно-коричневий. Так, у назвах сортів 'кукурудзи звичайної' (ч'орна); 'вишні, *Cerasus L.*' (ч'орна(і), ч'орно'корка, ч'орно'з'омка); 'черешні' (ч'орна, ч'орн'і лісо'в'і); 'троянди' (ч'орна); 'шовковиці' (ч'орна) чорний виступає у значенні темно-червоний; у назвах сортів 'сорго звичайного' (ч'орне), 'синього баклажана' (ч'орн'і), 'квасолі звичайної' (ч'орна), 'горобини домашньої, *Sorbus domestica L.*' (ч'орна), 'смородини, *Ribes L.*' (ч'орна), 'шовковиці' (ч'орна) – у значенні темно-фіолетового; у назвах сортів 'гарбуза звичайного' (ч'орн'і), 'кабачка соусного' (ч'орн'і), 'кавуна звичайного' (ч'ор'нен'к'і, ч'орний, ч'орний 'ран':іі, ч'орн'і) – у значенні темно-зеленого; у назвах сортів 'винограду справжнього, *Vitis vinifera L.*' (ч'ор-

ний), 'сливи домашньої' (чер'куша(-і), 'ч'орна, ч'орнас'лива, 'ч'орн'і, ч'орнос'лив), 'шовковиці' ('ч'орна) – у значенні темно-синього кольору; 'квасолі звичайної' ('ч'орна) – у значенні темно-коричневого. Як видно з наведених прикладів, у назвах сортів 'шовковиці' ('ч'орна) прикметник чорний може використовуватися для позначення різних сортів цієї рослини, які мають плоди темно-червоного, темно-синього, темно-фіолетового кольорів, що може приводити до виникнення омонімії в окремих говірках.

За аналогією до лексеми чорний, що має значення темний, темніший, ніж звичайно, можуть використовуватися також лексеми, що передають значення кольору опосередковано, через семантику лексичного мотиватора. Можливо, значення їх розширюється від передачі темного відтінку одного кольору до передачі темних відтінків інших кольорів. Про це свідчать більша продуктивність використання метафорично мотивованих лексем для позначення одного з кольорів і одиничні випадки використання їх у значенні інших кольорів, що вирізняються темнішим відтінком на фоні звичних. Це може бути також опозиційне протиставлення темних кольорів до будь-яких світлих, що звичайно має певний сорт рослини. Так, лексема ци'ганка (ци'ганочка), використовуючись для номінації сортів окремих рослин, найчастіше передає темні відтінки червоного кольору і рідко – фіолетового, синього, коричневого. Напр., ци'ганочка – сорт 'квасолі звичайної', плоди якої мають червоний колір; ци'ганка (ци'ганочка) – сорт 'яблуні домашньої', плоди якої мають червону шкірку чи м'якуш (в окремих говірках останню назву пояснюють формою крони, яка подібна до форми широкої циганської спідниці); ци'ганочка – сорт картоплі, бульби і квіти якої мають фіолетовий колір.

Одна мотиваційна ознака викликає появу омонімічних назв і в цій мікросистемі. Ци'ганочка – назва сортів 'квасолі звичайної' (коричневий або фіолетовий колір плодів), 'картоплі' (синюватий чи фіолетовий колір), 'яблуні домашньої' (червоний колір шкірки плодів або (у окремих говірках) м'якуша).

Найменування такого типу побудовані на подібності сприйняття сортів окремих культур, що відрізняються від інших, з зовнішнім виглядом представників окремих націй і народностей, певних занять. Наприклад, назви сортів картоплі, що мають темний колір плодів, у різних говірках мотивуються саме цією ознакою: ци'ганочка, негри'т'анка, чаро'д'ейка: 'темна шкара'лупа у 'нейі / не та'ка во'на / як усі / то'го й чаро'д'ейка (Ів), негри'т'анка / бо ф'іо'ле'това / аж м'я'куш 'син'ії / і цв'і'точки та'к'і 'темн'і (Бд).

Таким чином, передача одного кольору різними способами дозволяє зарахувати до одної мікросистеми слова, первісно відмінні за значенням.

При номінації сортів рослин розширенню використання прикметника *чорний* (як і метафорично мотивованих назв такого типу) у значенні інших кольорів, що темніші, ніж звичайні, сприяє аналогічне використання прикметника *білий* у значенні кольорів, що світліші від звичайних. Пор.: *це так називають к'расну шоу'ковицу / йак посн'їє // 'дуже 'темна ста'їє (Бре, Од); ну / вона / часно / не гет ч'орна / а 'син'а / а 'кажут ч'орна / бо їє 'біла (К).* Як бачимо, у свідомості мовців спрацьовує опозиція чорного і білого кольорів, яка використовується для позначення реалій з найтемнішими і найсвітлішими відтінками інших кольорів.

Прикметники *білий* і *чорний* у назвах сортів рослин можуть виступати межами вияву одного хроматичного кольору або різних. Так, ці прикметники у поєднанні з тим самим іменником створюють опозицію. Це може бути протиставлення найсвітлішого і найтемнішого відтінків зеленого кольору у назвах сортів 'гарбуза звичайного' *'білий ('біли) гар'буз (ка'бак), 'білі ('белі) гарбузи (каба'ки) – 'чорні гарбузи (каба'ки); 'кавуна звичайного' 'білий ('белий), бі'ласт'і – 'чорний (ч'орнен'к'і, 'чорні); 'кабачка соусного' 'білі (бі'ласт'і) – 'чорні; фіолетового кольору у назвах сортів 'синього баклажана' 'білі бакла'жани – 'чорні бакла'жани.* У термінологічних словосполученнях прикметники *білий* і *чорний* можуть виражати також межі найслабшого та найінтенсивнішого виявів різних кольорів. Так, можуть протиставлятися жовтий і червоний кольори у назвах сортів 'черешні': *чешн'а біла (бі'лу'га) – плоди світло-жовтого кольору, чешн'а чорна – плоди темно-червоного кольору; жовтий і фіолетовий – у назвах сортів 'проса посівного': п'росо біле (світло-жовтий колір плодів) – п'росо чорне (темно-фіолетовий колір плодів); жовтий і зелений – у назвах сортів 'гарбуза звичайного': 'білий ка'бак (гар'буз) (плоди блідо-жовтого кольору) – 'чорний ка'бак (гар'буз) (плоди темно-зеленого кольору).* Прикметник *білий*, позначаючи сорти гарбуза звичайного з відмінним кольором плодів (світло-жовтим і світло-зеленим), творить омонімічні найменування різних сортів гарбуза, які вступають в опозицію з найменуваннями сортів гарбуза звичайного, що мають темно-зелений колір плодів.

Подібні явища спостерігаємо у назвах сортів 'сливи домашньої': *слива біла (бі'лі, 'белайа) (плоди світло-зеленого або світло-жовтого кольору) – слива чорна (ч'орні, 'чорнайа) (плоди темно-синього чи темно-фіолетового кольору); 'шовковиці': шоу'ковиц'а біла (плоди світло-жовтого кольору) – шоу'ковиц'а чорна (плоди темно-червоного чи темно-синього кольору); 'винограду': виног'рад білий (світло-жовтий колір плодів) – виног'рад чорний (темно-синій (-фіолетовий) колір плодів); 'троянди': роза біла (блідо-жовтий (-рожевий) або світло-оранжевий колір квітів) – роза чорна (квіти темно-червоного (-фіолетового) кольору).*

Від лексеми *чорний*, що вживається на позначення кольорів, які темніші від звичайних, творяться однослівні найменування сортів рослин (субстантивовані прикметники та суфіксні похідні від них), напр. *чорне* – сорт 'проса посівного' і 'сорго звичайного', *Sorghum bicolor* (L.) Moench. Ця лексема входить до складу термінологічних словосполучень: *бузи'на* 'чорна, 'чорна *бузи'на* 'бузи'на чорна, *Sambucus nigra* L.; *пас'л'он* 'чорний, 'чорний *пас'л'он* 'паслін чорний'; 'чорна *смо'родина* 'смородина чорна'; композитив, що є назвами сортів рослин: *ч'орнос'лива* 'тернослива, *Rtupus insititata* L. – *ма'лен'ка* / *к'ругла* / 'чорна *с'лива* (Нвв, Од, Всл, Брв); *темно* 'син'і / *кислуват'і* / 'ран':і (Пч, Мкв, Тд, Вл). До цієї назви маємо омонімічне найменування сорту винограду, яке ґрунтується на зовнішній подібності плодів цих рослин: *ч'орнос'лива* / це сорт *винограду* // *в'ін* 'чорний / *к'руглий* / *к'рупний* (ЛГ).

Лексема *сірий*, яка у "Словнику української мови" визначається як колір, середній між білим та чорним, що є барвою попелу [СУМ, IX, 229], у складі фітонімів засвідчена у пам'ятках XVIII ст.: губка я(к) дозріє шара¹⁶. Як правило, цей прикметник стоїть у ряду між білим та чорним при протиставленні сортів рослин за ознакою кольору. У первинному значенні вживається лише при номінації сорту 'соняшника однолітнього' (*с'ірий*), насіння якого має колір, середній між білим і чорним.

У складі назв сортів рослин лексема *сірий* розширює значення і позначає відтінки не тільки хроматичних, а й ахроматичних кольорів у ряду між найсвітлішим і найтемнішим їх виявом. Це явище можна кваліфікувати як своєрідний вияв градуальної антонімії у відкольорових назвах сортів рослин¹⁷. Наприклад, у назвах сортів шовковиці лексема *сірий* стоїть у ряду конкретних відкольорових найменувань і може бути їх заміником: *б'іла шоу(л)ковиц'а* – *с'іра* ('розова, 'димчата, *с'ива*, *с'ір'ен'ева*) – 'чорна *шоу(л)ковиц'а*. Лексеми *с'іра*, *с'ива*, *с'ір'ен'ева*, 'розова і 'димчата можна віднести до групи назв, що позначають сорт шовковиці, плоди якої мають колір, темніший від найсвітлішого і світліший від найтемнішого кольорів цієї рослини. З наведеного прикладу видно, що лексема *сірий*, використана при номінації сортів рослин, розширює значення, позначаючи середній колір між найтемнішим і найсвітлішим, котрі можуть мати окремі види рослин. У складі фітонімів, назви яких мотивуються забарвленням, вона позначає не тільки певний колір чи його відтінки, а й їх поєднання.

У назвах сортів рослин, що мають колір плодів, середній між найсвітлішим і найтемнішим, поряд з лексемою *сірий* у говірках Миколаївщини використовується прикметник *сивий*. Слово *сивий* у "Словнику української мови" визначається як сірий колір з синюватим або голубуватим відтінком (СУМ, IX, 154). Ця лексе-

ма у складі фітонімів у пам'ятках староукраїнської мови не зафіксована¹⁸. У досліджуваних говірках вона широко вживається у складі словосполучень на позначення сортів часнику, гарбуза, винограду, шовковиці. Ця лексема конкретним значенням належить до різних мікросистем, що пов'язано з дещо неокресленою її семантикою, яка спостерігається і в назвах сортів рослин, утворених від прикметників *білий* та *чорний*¹⁹ (пор.: у назвах сортів винограду лексема *білий* позначає такий, плоди якого мають світло-жовте або світло-зелене забарвлення, *сивий* – світло-фіолетове з матовим полиском, *чорний* – темно-синє або темно-фіолетове).

Залежно від значення в одну мікросистему об'єднуються прикметники *сивий* і *білий*, *сивий* і *чорний*, *сивий* і *сірий*, *сивий* і *зелений*, *сивий* і *сизий*, *сивий* і *рожевий*, напр.: плоди часнику, сорт якого відомий під назвою *сивий*, мають білий колір покриття плоду з рожевим, синюватим або голубуватим відтінком; плоди *сивого гарбуза* – смарагдово-зелений з синюватим полиском колір; *сива шовковиця* – плоди рожевого або темно-рожевого кольору з сизуватим відтінком; *сивий виноград* – ягоди фіолетового (з наближенням до чорного) кольору з матовим відтінком. Тому в окремих говірках сорт цього винограду має паралельні назви: *чорний*, *димчатий*, *синій*.

Як і пам'ятки староукраїнської мови²⁰, українські степові говірки Миколаївської області зберігають ряд мотивованих назв сірого кольору, що використовуються також при номінації сортів за цією ознакою – *виноград димчатий* – сорт винограду, *шовковиця димчата* – сорт шовковиці.

Серед прикметників, що порівняно точно відбивають колір плодів, квіток, листя, стебла, кореня, найпродуктивнішими виявилися лексеми на позначення червоного кольору. Зауважимо, що Н. Ф. Пелевіна в спеціальній російськомовній літературі з питань садівництва серед назв рослин виявила 80 лексем червоного і лише 15 – з групи слів на позначення синього і блакитного кольорів²¹. Такий розподіл продуктивності відбиває реальний стан речей: у переважній більшості назви сортів мотивуються кольором плодів, а плоди найчастіше мають червоний (або близький до нього) колір.

До мікросистеми назв сортів рослин, зафіксованих на досліджуваній території, що мотивуються червоним кольором, входять 60 лексем. Назви червоного кольору та його відтінків передаються лексемами *красний* (43 найменування) та *червоний* (15 найменувань), *червоногарячий* (2 найменування) і входять до складу лексикалізованих словосполучень, напр.: *красна квасол'а*, *червона квасол'а* – сорти 'квасолі звичайної', плоди яких мають чер-

воний колір. Назви сортів 'помідора їстівного, *Lycopersicon esculentum* Mill.' (к'расна, к'расниї, к'расні, чер'вон'ї), 'яблуні домашньої' (крас'нен'к'ї), 'черешні' (к'расна, чер'вона), 'картоплі' (к'расна картошка, красног'лазка) мотивуються тією ж ознакою. Інколи назви, утворені від різних основ, можуть вживатися паралельно в одній говірці, напр.: п'росо к'расне і п'росо чер'воне – сорти 'п'росо посівного'; цибул'а к'расна і цибул'а чер'вона – 'цибулі городньої'; гарбузи к'расні і гарбузи чер'вон'ї, гарбузи (каба'ки) красног'р'ач'ї і гарбузи (каба'ки) червоног'р'ач'ї – 'гарбуза звичайного'.

Лексема *красний* на позначення червоного кольору у складі фітонімів використовується набагато частіше. Можливо, це пов'язано з давньою традицією функціонування цього прикметника на території Лівобережної України²², переселенцями з якої досить активно заселялася Миколаївщина; не виключено також, що продуктивність цього прикметника мотивується значно ширшим семантичним обсягом у порівнянні з прикметником *червоний*²³. Про це свідчить використання цього прикметника для творення назв декоративних рослин, напр. *красоліка* 'квасоля вогняно-червона, *Phaseolus coccineus* L.'

До мікросистеми назв сортів рослин, що мотивуються червоним кольором, належить також запозичена назва темно-червоного кольору з синюватим відтінком – *бордовий*, напр. *бордова пі'вна* – сорт 'півонії деревовидної, *Paeonia suffruticosa* Andr.', *бур'доваїа с'їр'ен'* – 'бузок китайський, *Syringa chinensis* Willd.' До цієї мікросистеми належать також умотивовані назви червоного кольору: *вогник*, *огон'ок*, *факел*, *рубін*, *циганочка*.

Сорти рослин дістають метафоричні найменування за подібністю їх кольорової ознаки до такої ж ознаки предметів живої чи неживої природи. Часто такі назви можуть бути димотивованими або полімотивованими, напр. назви сорту 'кавуна звичайного' *вогник*, *огон'ок* пояснюються носіями окремих говірок подвійно – строком досягання та яскраво-червоним кольором м'якоті (кольором вогню): *достигайе ш'видко / йак сп'лахуйе во'гон' / то'му й вогник* (ВД); *м'якот' у ч'ного к'расна / дуже / йак розр'їжеш чи роз'їб'їєш / йак огон' гор'ит'* (ВК). Назва сорту 'помідора їстівного' *факел* пояснюється кольором, формою і характером забарвлення плода.

Продуктивним лексичним мотиватором і в цій ЛСГ є найменування *жовтого* кольору та його відтінків. Назви цього кольору входять до однослівних назв сортів (*жоўт'ач'ки* – сорт 'тикви звичайної, *Lagenaria siceraria* (Mol.)'; *жоўт'ач'ниц'ї* – 'яблуні домашньої') та словосполучень (*жоўт'ї гарбузи (каба'ки)* – сорт 'гарбуза звичайного'; *жоўт'ї (жоўту'ват'ї) пом'їдори* – 'помідора їстівного');

алич'а 'жоўта – 'сливи розлогої'). До мікросистеми назв сортів рослин, мотивованих жовтим кольором, належить також ряд метафоричних найменувань. Це назви, що виникли на основі зовнішнього зіставлення кольору частин рослин з кольором речовин, напр. сорт 'гарбуза звичайного' дістав назву *вос'ков'і* (*воско'в'і*) за спільною ознакою його плодів і воску – блідо-жовтим кольором. Але назву *воско'в'і* (*вос'ков'і*) мають сорти 'гарбуза звичайного' не тільки з блідо-жовтим кольором плодів, а й із світло-зеленим і світло-оранжевим. Тут йдеться про можливість подвійної мотивації: колір, подібний до кольору воску у плодів рослини і наявність воскового нальоту на них.

На основі зіставлення кольорових ознак різних рослин виникли найменування сортів 'дині посівної' (*ли'монки*); 'груші, *Rutus L.*' (*ли'монка*, *л'їмонка*, *л'їмонки*); 'абрикоса звичайного, *Amygdalus vulgaris Lam.*' (*ана'наска* (*б'л'ідожоўта – Пт*)); 'дині посівної' (*тара'куц'ка*), пор.: *тара'куц'ка* – назва сорту 'тикви звичайної', плоди якої мають жовтий колір. Однакові мотиви номінації приводять до появи омонімів: *ли'монка* – сорти 'дині посівної' і 'груші', причому, що стосується останньої, то називають ще один мотив номінації – форма плоду. У групі назв сортів, мотивованих рожевим кольором плодів, їх частин чи квіток, використовуються два якісних прикметники на позначення цього кольору – *рожевий* і *розовий* (другий значно активніше). Напр., *рожевий* (*розовий*) *ч'ас'ник* – сорт 'часнику'; *розова картошка* (*картопл'а*), *рожева картопл'а*; *розова*, *розовайа*, *розу'вата*, *ро'зоўка* – 'картоплі'; *рожев'і*, *розова*, *розови*, *розовиї*, *розов'і* – 'помідора їстівного'; *ру'зулка*, *розова* – 'груші'.

Деякі дослідники²⁴ відносять ці кольори до мікросистеми назв червоного кольору, зазначаючи, що "лексема *рожевий* означає колір, відповідний забарвленню квітів дикої рожі, або шипшини, тобто світло-червоний"²⁵. До цієї мікросистеми належить також метафорично мотивоване найменування, спільне для назв сортів 'кавуна звичайного', 'помідора їстівного', 'картоплі' і редьки посівної', – *роза*.

Продуктивним мотиватором є назва синього кольору. У ЛСГ назв сортів рослин вона виступає в однослівних похідних найменуваннях (*син'у'га*, *с'їн'ушка* – сорти 'сливи домашньої'); композиціях (*син'ег'лазка*, *син'ог'лазка*, *син'аг'лазка*, *син'о'чка* – сорти 'картоплі'), де друга частина містить метафоричну вказівку на частину плоду рослини, що має відповідний колір; лексикалізованих словосполученнях (*син'е 'очко* – сорт 'картоплі') – остання назва має метонімічне походження. До цієї мікросистеми входять також метафорично мотивовані назви синього кольору, побудовані на подібності кольорових ознак одної рослини з іншою (*васи-*

л'ок, незабудка – сорти 'картоплі'); асоціативній подібності кольорових ознак рослини з властивостями представників певного роду занять (чарод'їйка – сорт 'картоплі', плоди якого мають 'темно-син'у шкара'лупу – Ів); подібності кольорових ознак плодів рослини та частин організму тварин (волове 'око – сорт 'помідора їстівного').

Окрему мікросистему утворюють найменування сортів з прикметником *жовтогарячий*. Він входить до складу лексикалізованих словосполучень: *жоўтога'р'ач'ї гарбузи* – сорт 'гарбуза звичайного', *жоўтога'р'ач'ї ђин'ї* – 'дині посівної'.

Мікросистему назв, утворених за допомогою прикметника *оранжевий*, становлять словосполучення з опорним словом, що називає вид рослини: *а'ранжов'ї, о'ранжев'ї* – назви сортів 'помідора їстівного' і 'гарбуза звичайного'.

Відкольорові назви сортів з компонентами *зелений, сизий, фіолетовий, бурий, коричневий* мають структуру словосполучень, рідше – це суфіксальні похідні (напр., *з'є'л'онка* – сорт 'яблуні домашньої'; носіями говірок дається подвійне пояснення: стійкість кольорової ознаки і здатність до тривалого зберігання). Прикметник *зелений* може передавати якісні властивості рослин та їх плодів – ступінь стиглості, придатність для використання у господарстві: довго залишається зеленим → довго залишається непридатним для споживання → довго зберігається: *'зелен' (зеле'пух, зеле'пуха, зеле'нец)* – назви недостиглих овочів. Можливо, з цим значенням пов'язана назва сорту 'соняшника однолітнього' *з'є'л'онка*, який має дрібне чорне насіння (недозрілі плоди, звичайно, мають менший розмір, ніж достиглі). Ця назва сорту соняшнику належить до демотивованих, оскільки зв'язок із зеленим кольором втратився, а розвинувся вторинний, пов'язаний з розміром, величиною. Ймовірно, ця назва має негативну конотацію, бо величина насіння є ознакою, важливою у господарській характеристиці сортів сільськогосподарських культур. До мікросистеми назв сортів рослин, мотивованих зеленим кольором, належить метафоричне найменування сорту 'гарбуза звичайного' *са'латний*, що пояснюється подібністю кольору плодів цієї рослини до кольору 'латуку посівного, *Lactuca sativa L.*', відомого носіям говірок під назвою *са'лат*.

Назви сортів, видів рослин у переважній більшості – двослівні словосполучення, означуване слово у яких є назвою рослини, а означення – прикметником на позначення кольору, що служить для диференціації рослин одного виду чи роду. Напр., *бузи'на ч'орна (ч'орна бузи'на) 'бузина чорна* – *бузи'на к'расна (бузи'на чер'вона) 'бузина червона, Sambucus racemosa L.*'; *али'ча к'расна, али'ча жоўта* – назви сортів 'сливи розлогої'; *ко'сиц'ї жоўт'ї, ко-*

'сиц'і с'і'р'ен'ев'і – назви відповідно 'півників р'ябих, *Iris variegata* L.' і 'півників блідих, *Iris pallida* Lam.'

Сорти смородини у говірках Миколаївщини мають назви 'б'і-ла смор'одина, 'жоўта смор'одина, 'розова смор'одина, золотиста смор'одина 'смородини золотиста, *Ribes aureum* Pursh.'; к'расна смор'од'іна 'червона смородини, *Ribes rubrum* L.'; 'ч'орна смор'од'іна 'смородини чорна'. Як бачимо, 'смородини золотиста' у говірках може діставати різні назви, що пояснюється можливістю метафоричного найменування кольорової ознаки (золотиста смор'одина) або особливостями індивідуального сприйняття кольору плодів чи квітів, які можуть стати причиною виникнення паралельних назв у говірці ('б'іла, 'жоўта, 'розова).

Для розрізнення омонімічних назв рослин різних родів чи родин, які виникли в результаті подібності їх зорового сприйняття, у словосполученнях також використовуються означення, виражені якісними прикметниками на позначення кольору, напр.: 'л'і'л'і'я 'б'іла – назва сорту рослини родини лілійних роду лілія (*Lilium*) – 'лілії білої' – і 'л'і'л'і'я а'ранжева ('жоўта, к'расна, а'ранжева, 'жоўт'і 'л'і'л'і'ї, о'ранжова 'л'і'л'і'я) – назва сорту рослини тієї ж родини, але іншого роду (рід р'ябчик, *Fritillaria* L.) – 'р'ябчика імператорського, *Fritillaria imperialis* L.'

Назви сортів рослин, які мотивуються кольором, що передається прямо або опосередковано, у переважній більшості вступають в опозиційні відношення. Напр., назви сортів 'кукурудзи': 'б'іла – 'жоўта – чер'вона – ч'орна; 'гарбуза': 'б'і'л'і ('б'і'ли – 'жоўт'і(у) – вос'ков'і – а(о)'ранжев'і – жоўтога'р'ач'і – 'розов'і – к'расн'і (чер'вон'і) – 'сив'і, туман'ц'і – 'сиз'і – зе'лен'і – са'латн'ий – краснога'р'ач'і (червонога'р'ач'і); 'дині': 'б'і'л'і – 'жоўт'і, ли'монки, тара'куц'ка – жоўтога'р'ач'і – к'расна – зе'лена(-і) – св'ітлозе'лен'і.

У цій групі зустрічаються назви, у яких на МО "колір" накладається інша МО, що виділяє об'єкт номінації з ряду подібних. Напр., "колір" + "час досягання": ка'вун 'б'і'л'ий с'редн'ій – сорт 'кавуна звичайного', картоп'ла 'б'і'ла 'ран':а – картоплі; "колір" + "призначення": гар'буз (ка'бак) 'б'і'л'ий кормо'вий – 'гарбуза звичайного'; "колір" + "розмір, величина": ква'сол'а 'б'і'ла і ква'сол'а 'б'і'ла м'елка – 'квасолі звичайної'; "колір" + "смак": ква'сол'а 'б'і'ла са'харна (цук'рова) – 'квасолі звичайної'; с'лива 'б'і'ла ме'дова, с'лива жоўта сла'дка – 'сливи домашньої'; "колір" + "місце": че'решн'і ч'орн'і л'ісо'ві – 'черешні'. Інколи у назві сорту поєднуються три МО: "колір" + "час досягання" + "якість (будова) окремих частин", напр. ка'вун ч'орн'ий 'ран':ій тонко'кожиї – сорт 'кавуна звичайного'.

Деякі метафоричні назви сортів рослин можуть належати до мікросистем на позначення різних кольорів. Напр., назва сорту

‘помідора істівного’ м’їкадка, мотивована подібністю кольору плодів до кольору харчових продуктів, використовується при номінації сортів, що мають червоний або жовтий колір плодів: м’їкадка / це ‘розов’ї і ‘жоут’ї пом’їдори / а ко’лис’ у нас у бу’фет’ї прода’валис’ та’к’ї ‘вафл’ї, три’кутничком з’роблен’ї / то це’ет бу’у та’кий по’хожий / ‘н’єжний та’кий (К).

Окремі метафорично мотивовані назви сортів рослин, побудовані на основі кольорової подібності їх плодів до плодів інших рослин, неможливо віднести до мікросистеми одного конкретного кольору. Напр., шип’шина – назва сорту ‘яблуні домашньої’, плоди якої мають колір недозрілих плодів шипшини; можлива подвійна мотивація, оскільки плоди цього сорту яблуні дозрівають одночасно з плодами шипшини. Сорт ‘груші’, плоди якої мають колір недозрілого плоду оливи, дістає назву о’лив’янка. Стосовно останньої назви і подібних (метафорично мотивованих) зауважимо, що вони набагато виразніше передають кольорові характеристики сорту рослин порівняно з прикметниками на позначення кольору.

У ЛСГ назв частин рослин МО “колір” виявилася непродуктивною. Використовуються назви та їх похідні лише чотирьох кольорів: білий, чорний, зелений, жовтий, напр. чор’нушка, чер’нушка, ч’ер’нушка, чир’нушка, чер’нушечка – ‘насіння цибулі’, б’їлок – ‘молодий шар деревини, що знаходиться безпосередньо під корою’. Інші кольори крім називання кольорової ознаки частини рослини несуть додаткове семантичне навантаження: пов’язуються з функціональними властивостями частин рослин – їх господарською цінністю, призначенням, здатністю бути продуктом споживання, ступенем стиглості. Напр., жоут’ак (жуп’лак, жоуп’їак, жаутл’ак’ї, жоут’ак’и) – ‘старий, пожовклий огірок, непридатний для споживання’ й ‘огірок, залишений на насіння’.

Ступінь стиглості може передаватися прикметниками зелений (див. вище), жовтий, бурий, білий, красний, червоний. Лексема жовтий вживається для передачі ступеня стиглості злаків, фруктів, овочів, які при дозріванні жовтіють. З таким же значенням використовуються лексеми красний, червоний, білий, напр. ‘яблука ўже ‘б’їл’ї (ВЯ) – про стиглість плодів яблуні сорту ‘білий налив’, які при досягнанні стають білими; пом’їдори ўже к’расн’ї / ‘реба позри’ват’ (К) – про стиглі помідори.

Назва кольору бурий відповідає проміжному етапові досягання плодів помідора, кавуна, напр. ‘бурїї ка’вун, ‘бурїї пом’їдор.

Ступінь стиглості рослин може позначатися також метафорично мотивованою ознакою кольору. Це можуть бути похідні від назв харчових продуктів, речовин, що мають колір, подібний до кольору частин рослин певного ступеня стиглості або ідентичний до

них, напр. *мо'лочна куку'руза* 'недостигле зерно кукурудзи', *мо'лочне (моло'чаве)*, *воско'ве зер'но* 'недостигле зерно злакових на різних етапах дозрівання'.

Назви масивів рослин, що входять до складу тематичної групи лексики (ТГЛ) рослинництва, як правило, є похідними, найчастіше мотивованими найменуваннями відповідних рослин. Тому використання кольору як МО виявилось непродуктивним і при номінації масивів рослин. У говірках зафіксовано лише одну назву – *зеле'н:ик* 'поле недозрілих злакових культур', мотивовану зеленим кольором тих рослин, які утворюють масив.

МО кольору приводить до розвитку омонімічних зв'язків між різними ЛСГ рослинницької лексики. Напр., *чор'нушка* – 'насіння цибулі', 'сорт цибулі, що виростає з цього насіння', 'сорт цибулі, що дає одну цибулину' і 'чорнушка дамаська, *Nigella damascepa* L.'; *жоўт'ач'ки* – 'тиква звичайна' і 'чорнобривці прямостоячі'; *'син'і* – сорт 'слизи домашньої' і 'синій баклажан', *б'ілого'лоўка* – сорт 'капусти городньої, *Brassica oleracea* L.' і 'роман карпатський, *Anthemis carpatica* Waldst. et Kit. ex Willd.'

В окрему групу найменувань, що мотивують назви досліджуваної ТГЛ, виносимо МО, яка тісно пов'язана з кольором, – "характер забарвлення", тобто спосіб поєднання кольорів у певній частині рослини. У ЛСГ назв рослин зафіксовано такі назви, мотивовані цією ознакою: *ра'б'іна (р'а'б'іна, р'а'біна)* 'горобина домашня'; *разноц'ветка* 'космея, *Cosmea* L.'; *цв'ітний горошок* 'в'язіль барвистий, *Cogonilla varia* L.', 'чина запашна, *Lathurus odoratus* L.'; 'рожа *разноц'ветна* 'мальва кучерява, *Malva crispa* (L.)'. Ознака виявилася досить продуктивною у ЛСГ назв сортів і видів рослин.

На позначення сортів рослин, частина плоду яких вирізняється забарвленням, використовуються, як правило, композити: перша частина їх називає колір, а друга – частину плоду, що його має. Назва частини часто метафорично мотивована, напр. у назвах сортів 'груші' – *красно'бок'і*; 'абрикоса звичайного' – *красно'бочка*; 'яблуні домашньої', 'черешні' – *красно'бока*, *краснош'чока*, *жоўто'бок'і*. До цієї мікросистеми входять також метафорично мотивовані назви сортів, похідні від прикметника *лисий*. Напр., сорт картоплі, бульби якої мають плямку, що вирізняється світлішим забарвленням, має назву *луса*. Носіями говірок, де побутує ця назва, дається пояснення: *к'расна з б'ілу'ватою п'л'амою* (ВЯ). Омонімічну назву має сорт редьки, плоди якої мають білу плямку на кінці: *луса*, *луска* (К, Мн, А).

Характер забарвлення передається ще такими якісними прикметниками: *цвітний*, *разноцвітний*, *рябий*, *смугастий*, *полосатий* та *сірий*.

Якісний прикметник *цвітний* у двослівних найменуваннях

рослин служить вказівкою на барвисте (переважно різнокольорове) забарвлення рослини чи її частин, передає поєднання кількох кольорів у одному предметі. Напр., *цвітний горошок* – сорт 'гороху посівного', який має зерно різного кольору. Складний прикметник *разноцветний*, що входить за семантикою до цієї мікросистеми, використовується в однослівних найменуваннях, напр. *разноцвітка* – сорт 'астри' і 'космея'. До цієї мікросистеми входять також метафорично мотивовані назви, напр. 'п'їуники (п'їтуш'ки) півники, Iris L.' мають барвисте, різноколірне забарвлення квітів, що нагадує забарвлення оперення півня, остання назва може мати інший мотив – "форма", оскільки суцвіття за формою нагадують голову півня. Прикметник *цвітний* за значенням може входити до мікросистеми на позначення плямистого забарвлення, напр. *цвіт'на ква'сол'а* – сорт 'квасолі звичайної', біле зерно якої вкрите коричнево-червоними плямками. Цей же сорт 'квасолі звичайної' на досліджуваній території має назви *ра'ба, р'а'ба, р'а'бен'ка, р'а'бушка*, а також метафорично мотивовані *ко'роўка, ласточка, анге'лочки*.

Прикметник *рябий* у значенні 'покритий плямами іншого кольору, відтінку, що виділяється на основному фоні' [СУМ, VIII, 920] у говірках Миколаївщини активно вживається у такому ж значенні у словосполученнях, композитах та однослівних назвах, які використовуються при номінації сортів рослин, напр. *р'а'б'і, ра'б'і* – сорти 'гарбуза звичайного'; *р'а'б'і* – 'дині посівної'; *'ра'бі, ра'б'і, р'а'бен'к'і, р'а'би, р'а'бі, р'а'б'і* – 'кавуна звичайного'.

Подібність характеру забарвлення і поєднуваних кольорів, що його творять, зумовила виникнення назв сортів 'квасолі звичайної' – *ко'роўка*, білі плоди якої вкриті плямками неправильної форми червоно-коричневого забарвлення (подібність до забарвлення шерсті одної з порід корів), і *ласточка*, плоди якої мають плямку коричнево-червоного кольору (подібність до забарвлення оперення ластівки). Плямисте забарвлення бульб сорту 'картоплі' послужило основою назви *ли'ска: ли'ска / це та'ка р'а'бен'ка картошка / 'разов'і і 'б'іл'і латочки на н'її* (Кіц, Оч).

Метафорично мотивована назва 'зозулинця салепового, *Orchis morio L.*' і 'зозулинця болотного, *Orchis palustris Jacq.*' – *зозу'линец'* – пояснюється подібністю плямистого забарвлення квітів цих рослин і оперення зозулі²⁶.

В окремих говірках назви, прямо чи опосередковано мотивовані забарвленням, функціонують паралельно, пор.: для позначення одного й того ж сорту 'дині посівної' поряд з назвою *р'а'ба* зафіксовано найменування, мотивовані подібністю забарвлення плодів дині до оперення птаха з родини куриних – *цесарки: т'і'сарки, са'сароч'к'і, си'сарка, си'сарки, ци'сарочка, ци'царка*.

У складі найменувань сортів рослин прикметник *рябий* розширює семантику і вживається у значенні 'смугастий, вкритий смугами': *р'а'бий, р'а'бен'киї, р'а'бен'к'ї, р'а'б'ї, р'а'бухи, р'а'б'чатиї* – сорти 'буряка звичайного', коренеплоди якого мають смугасте забарвлення; *р'а'биї сойашник, р'а'бе на'с'їн'а* – сорт 'соняшнику однорічного', насіння якого має по білій смужці з боків.

Прикметник *смугастий* зберігає значення й у складі ботанічних найменувань. Прикметник *полосатий* у говірках Миколаївщини використовується у такому самому значенні, але значно продуктивніше, про що свідчить велика кількість міжговіркових відповідників, які відрізняються фонетично чи словотвірно. Напр., *поло'сатиї, поло'сати, поло'сат'ї* – сорти 'гарбуза звичайного'; *поло'бат'ї, смуг'аст'ї* – 'дині посівної'; *а'н'іс поло'сатиї* – 'яблуні домашньої'.

До цієї мікрогрупи входять також метафорично мотивовані назви забарвлення, напр. *н'іл'їїа тигрова* 'рябчик імператорський' (має смугасте забарвлення квітів, що нагадує забарвлення шерсті тигра).

В окремих говірках прикметники *р'а'бий* і *поло'сатий* можуть вживатися паралельно для позначення одного сорту. Напр.; *каву'ни у нас ростут' р'а'б'ї / ще на них кажут' поло'сат'ї (ВЯ)*.

У складі назв сортів рослин є композити, у яких прикметники на позначення різних кольорів передають їх поєднання у предметі, напр. у назві сорту 'кабачка соусного' – *б'ілозе'лен'ї кабач'ки*. Для цього сорту існують інші назви – *поло'сат'ї, р'а'б'ї*, що, використовуючись інколи у конкретній говірці, передають характер забарвлення узагальнено, не називаючи кольорів, які поєднуються, а лише вказуючи на характер такого поєднання.

Лексема *сірий*, крім передачі кольору, середнього між білим і чорним, та інших кольорів і їх відтінків, використовується для номінації сортів рослин, у забарвленні плодів яких поєднуються світлі і темні відтінки зеленого кольору. Напр., *'сірий, 'сір'ї* – назви сорту 'кавуна звичайного', зелені плоди якого вкриті смугами з темно-зелених плямок. У даному випадку прикметник *сірий* за лексичним значенням належить до мікросистеми на позначення *рябого* (плямистого) забарвлення, бо передає не відтінки конкретного кольору, а характер поєднання їх у одному предметі.

МО "забарвлення" може поєднуватися у назвах сортів з МО "місце вирощування", напр. *до'машн'її р'а'биї* – сорт 'буряка звичайного, *Beta vulgaris L.*'

Аналіз тематичної групи рослинницької лексики, яка функціонує в українських степових говірках Миколаївщини, показав, що типовою семантичною моделлю, за якою творяться назви рослин, їх сортів, частин та масивів, мотивовані кольором чи характером забарвлення, є якісні прикметники на позначення кольору чи характеру забарвлення. Продуктивність цієї моделі зумовлює мож-

ливість метафоричного вираження абстрактної ознаки кольору та характеру забарвлення похідними, утвореними від назв тварин (воро'нець, зозу'линець), людей (ци'ганочка, негри'таночка), природних явищ (вогник, ту'манчики), предметів природи (ру'б'и), інших рослин (ли'монки, о'лиуйанка).

У назвах, мотивованих кольором чи характером забарвлення, абстрактні ознаки передаються якісними прикметниками на позначенні кольору чи характеру забарвлення у переважній більшості найменувань (456 назв, 88%), лише незначна частина їх (61 назва, 12%) метафорично мотивована.

Функціонування якісних прикметників у складі фітонімів досить своєрідне. Назви ахроматичних кольорів (білий, чорний і сірий) розширюють значення і використовуються крім найменування конкретного ахроматичного кольору та темних чи світлих відтінків його для номінації хроматичних кольорів та їх відтінків, вступаючи з назвами останніх у синонімічні та опозиційні відношення.

Узагальнюючий характер пізнавального процесу, що зумовлює можливість позначення різних видів рослин, які мають однакову кольорову ознаку, однією лексемою, приводить до виникнення омонімічних назв рослин та їх сортів. Означення, виражене якісним прикметником на позначення кольору чи метафорично мотивоване, у двослівних назвах рослин чи їх сортів, видів може виконувати і диференціюючу функцію, усуваючи можливість виникнення омонімії.

- ¹ Гринко Г. В. Народные названия растений в молдавских говорах Котовского района МССР: Опыт структур.-стат. анализа диалектной лексики: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. — Кишинев, 1962. — 17 с.; Меркулова В. А. Очерки по русской народной номенклатуре растений: Травы. Грибы. Ягоды. — М., 1967. — 258 с.; Капская А. И. Семантико-словообразовательная структура названий цветов в украинском языке: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. — Киев, 1970. — 22 с.; Иванова Р. Я. Названия сортов винограда в современном русском языке: К пробл. номинации: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. — М., 1973. — 26 с.; Фещенко Н. М. Названия лекарственных растений в украинском языке: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. — Киев, 1974. — 24 с.; Павел В. К. Лексическая номинация: На материале молд. нар. говоров. — Кишинев, 1983. — 231 с.; Шамота А. М. Назви рослин в українській мові. — К., 1985. — 159 с.; Иванов В. А. Названия растений средней полосы России: На материале Калуж. говоров: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. — М., 1985. — 16 с.; Фроляк Л. Д. Ботаническая лексика украинских говоров Приазовья: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. — Киев, 1988. — 296 с.
- ² Чикало М. І. Назви ахроматичних кольорів // Українська історична та діалектна лексика. — К., 1985. — С. 51.
- ³ Шамота А. М. Знач. праця. — С. 96.
- ⁴ Карпова В. Л. Рослинний світ: Дикоростучі трави // Історія української мови: Лексика і фразеологія. — К., 1983. — С. 345.
- ⁵ Капская А. И. Указ. соч. — С. 7.
- ⁶ Шамота А. М. Знач. праця. — С. 52.
- ⁷ Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. — М., 1974. — Т. 42. — С. 121.

- 8 Чікало М. І. Зазнач. праця. – С. 57.
 9 Шамота А. М. Зазнач. праця. – С. 51 – 52; Фроляк Л. Д. Указ. соч. – С. 13.
 10 Шамота А. М. Зазнач. праця. – С. 52.
 11 Там же. – С. 97.
 12 Чікало М. І. Зазнач. праця. – С. 52.
 13 Там же.
 14 Фроляк Л. Д. Указ. соч. – С. 12.
 15 Чікало М. І. Зазнач. праця. – С. 57.
 16 Там же. – С. 55.
 17 Ноєиков Л. А. Антонимия в русском языке: Семант. анализ противоположности в лексике. – М., 1973. – С. 217.
 18 Чікало М. І. Зазнач. праця. – С. 55 – 56.
 19 Шамота А. М. Зазнач. праця. – С. 96.
 20 Чікало М. І. Зазнач. праця. – С. 56.
 21 Пелевина Н. Ф. О соотношении языка и действительности: Обозначение крас. и син. цветов // Научн. докл. высш. шк.: Филол. науки. – 1962. – № 3. – С. 150.
 22 Чікало М. І. Лексика на означення червоного кольору // Українська історична та діалектична лексика. – С. 63.
 23 Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. – К., 1984. – С. 161 – 174.
 24 Чікало М. І. Лексика на означення червоного кольору. – С. 63.
 25 Там же.
 26 Шамота А. М. Зазнач. праця. – С. 52.

**УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ НАЗВ
 ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ
 МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

А	– Агрономія Арбузинського р-ну
Бд	– Благодатне Арбузинського р-ну
Бл	– Бурилове Кривоозерського р-ну
Брв	– Баратівка Снігурівського р-ну
ВК	– Велика Корениха Миколаївського р-ну
Всл	– Василівка Снігурівського р-ну
ВЯ	– Виноградний Яр Арбузинського р-ну
Ів	– Іванівка Владіївського р-ну
К	– Кавуни Арбузинського р-ну
Кцр	– Куцуруб Очаківського р-ну
ЛГ	– Лиса Гора Первомайського р-ну
Мкв	– Миколаївка Веселинівського р-ну
Мн	– Мар'янівка Арбузинського р-ну
Нвв	– Нововасилівка Снігурівського р-ну
Нвк	– Новоселівка Арбузинського р-ну
Од	– Олександрівка Снігурівського р-ну
Оч	– Очаків Очаківського р-ну
Пт	– Петрівка Миколаївського р-ну
Пч	– Поріччя Веселинівського р-ну
Тд	– Тридуби Кривоозерського р-ну

Мотиваційна ознака (МО) "колір" є однією з найбільш виражених у ботанічній лексиці, реалізацією якої зумовлена поява 526 (18 %) назв, що відбивають характеристику кольору рослини чи її частин, виражають додаткові конотативні значення. Особлива увага приділяється похідним від назв ахроматичних кольорів.

НАЗВИ ХАТНІХ МЕБЛІВ У ГОВІРКАХ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ КИЇВЩИНИ

В статтю производится семантический анализ названий домашней мебели, функционирующих в говорах Правобережной Киевщины, в сравнении с украинским литературным языком, а также другими восточнославянскими языками.

Вивчення лексики за тематичними групами має ряд позитивних рис. Ф. П. Філін вважав, що "розгляд лексики в тематичному аспекті має ту перевагу, що він дозволяє повно і всебічно встановити зв'язок між словами і тими явищами, які вони позначають, виявити об'єм значення слова, їх вживання. ... Дослідження слів у складі тематичних груп лексики дозволяє визначити питому вагу цих груп у словниковому складі мови, їх зростання чи скорочення залежно від зовнішніх історичних обставин, процеси термінологізації слів з загальними значеннями, як змінюється співвідношення споконвічних і запозичених слів, розширення і звуження значень слів (також залежно від зміни "матерії" і функцій позначуваних предметів і явищ), встановити в деякій мірі стилістичну диференціацію слів у межах тематичної групи, висвітлити ряд інших лексикологічних питань. Відомий принцип "Wörter und Sachen" може бути задовільно реалізований тільки тоді, коли вивчається весь тематичний комплекс слів і реалій, які стоять за словами"¹. На важливість вивчення діалектної лексики в аспекті "слова і речі" вказує і О. М. Трубачов².

Ф. П. Філін, підкреслюючи те позитивне, що є в тематичному підході до вивчення лексики, говорить і про недоліки цього аспекту. Найбільш суттєвим він вважає превалювання позамовної сторони предмета над мовною, бо мовні закономірності не збігаються з поділом лексики на тематичні групи слів³. Різні семантичні сполучення слів (синоніми, антоніми тощо), закономірності зміни значень слів, словотворчі моделі, поєднання слів у речення та інші явища словникового складу мови, як правило, виходять за межі будь-якої з тематичних груп слів чи, навпаки, захоплюють тільки частину слів якоїсь тематичної групи. Виходячи з цього, при аналізі тематичних груп слів треба вникати і в чисто мовні процеси та явища, які в ній відбуваються, вивчати закономірності зміни значень слова, словотворчі моделі, синонімічні, омонімічні та антонімічні процеси, давати функціональ-

но-стилістичні характеристики тощо, тобто робити повний лексикологічний аналіз лексики певної тематичної групи.

Спосіб дослідження лексики базується на загальних методах лінгвістичного аналізу. Це насамперед описовий метод, який найбільш широко застосовується у дослідницькій практиці синхронного вивчення діалектної лексики. Це, за визначенням О. С. Ахманової, "основний метод лінгвістики, який полягає у планомірній інвентаризації одиниць мови і поясненні особливостей їх будови і функціонування"⁴. Майже завжди використовується також зіставний метод, який давно вже визнаний достатньо ефективним при дослідженні мовних явищ⁵.

Словниковий склад сучасної говірки являє собою складне явище, зумовлене кількома факторами: призначенням словникового складу відображати життя людини і природи в усіх його деталях, у всьому об'ємі і складності в минулому, теперішньому і майбутньому. Лексичний склад сучасної говірки характеризується ще її певними віковими особливостями, бо лексика говірок, з одного боку, явище сучасне, а з другого – історичний продукт, який складався віками. Важливе значення має змінність словникового складу. До того ж лексика, як і всяка інша мовна структура, являє собою систему, і кожний її елемент (слово чи серія слів) займає в ній своє місце і перебуває у певних відношеннях з іншими⁶.

Словниковий склад говірки, як правило, зіставляють із словниковим складом літературної мови, враховуючи великий вплив останньої на говірки. На основі такого зіставлення вичленовуються слова загальнонародні, тобто такі, що відомі і літературній мові, і говіркам, та слова діалектні, відомі лише говіркам, але не відомі літературній мові⁷. Крім цих двох форм існування національної мови, дослідники виділяють міське просторіччя⁸.

Слова загальнонародні складають і загальноукраїнський лексичний фонд, і основу словникового складу будь-якої говірки. Напр.: *Йди до ко́мори очи́ни к'ухро́ і там у приск'рин'ку оз'ми ру́жової гу́рини // У'хати ра'н':ій ни'чо ни сто'йало / йак то'піро / бо ни бу'ло тіх 'ліжок / ни шаф / ни сиривантію / а так бу'ло по-просто́му (зх.-поліськ. гвр.). Слова 'кухро́, гу́рина – діалектні, усі інші слова або літературні, або варіанти літературних, так звані фонетико-морфологічні діалектизми.*

Слова діалектно-просторічні входять у лексичну систему як діалекту, так і просторіччя, але не належать до літературно-нормативних. Ті з них, що фіксуються словниками, обов'язково мають помітку розмовне або діалектне. Напр.: *Настільник*. Те саме, що скатерть: *Лазар побачив високу хату з одним вікном, доволі чисту, з ліжком, чепурно зашланім, стіл під настільником* (М. Коцюбинський) [СУМ, 5, 201]; *Обрус*, діал. *Скатерть*. *Біліють обруси*

стягою, Гра скло веселкою на них, Столи аж гнуться під вагою Потрав розкішних, дорогих (М. Старицький) [СУМ, 5, 572].

Слова власне діалектні побутують лише у системі говірки. Напр.: зх.-поліськ. *Ліжок то так'іх ни було / а були за 'грубой у 'запичи / а 'дехто на їх 'запи'ки' ка'заў.* Лексеми *'запич, 'запи'к* "місце для спання за грубою" – діалектні.

Назви хатніх меблів, проаналізовані у статті, були записані у 22 населених пунктах Правобережної Київщини. Для лінгвістичного дослідження взяті лише назви тих реалій, що здавна супроводжували життя людей: стілець нефабричного виробу; лава без поручнів; лава з поручнями; каркас стола; верхня дошка стола; ліжко; мисник; скриня; прискринок; дзеркало; колиска (загальна назва); колиска, підвішена на мотузках; вервечка; мотузка, підвішена вниз, якою гойдають колиску рукою чи ногою; пристрій, у якому немовлят привчають стояти; пристрій, у якому дітей привчають ходити.

Стілець для сидіння однієї людини чи кількох людей, виготовлений з невеликої дошки, в яку вдовбано чотири ніжки, у говірках Правобережної Київщини має такі назви: *с'т'ілець'* (Ст., Сн.), *с'т'іл'чик* (Кр.), *ослі'чн* (Кз., Зп.), *ослі'чничик* (Зп., Ос., Сн., Рз.). "Словник української мови" слова *стілець* [СУМ, 9, 713], *стільчик* [СУМ, 9, 715], *ослін* [СУМ, 5, 771], *ослінчик*, *ослінець* [СУМ, 5, 777] подає як літературні. Ці лексеми наявні і в інших говірках української мови, в білоруських говірках [Инстр., 52] та російській мові [Даль, 4, 512].

Ослі́н, лава у вигляді довгої дошки без спинки і бокових бильць на чотирьох ніжках у досліджуваних говірках називається *лаўка* (Сн., Рз.), *ослі'ін* (Зп., Кр., Ст.), *осліон* (Дм., Кз., Ос.), *усліон* (Ст. С.), *ослі'ен* (Кх.). Слова *лавка* і *ослін* вживаються в українській літературній мові. В СУМі слово *лавка* подано з двома значеннями [4, 430]: 1. Стілець; 2. діал. Крамниця. Ця лексема зі значенням 'стілець' відома майже в усіх говірках української мови, а в говірках Середнього і Східного Полісся має ще значення 'підвіконня' [Лисенко СПГ, 112]. Слово *лавка* зі значенням 'стілець' і 'магазин' наявне й у говірках російської мови [Даль, 2, 231].

Довга дощана лава зі спинкою і поручнями називається *лава* (Дм., Кх., Зп., Ос., Кв.), *лава с пу'ренчитами* (Сн.), *лаўка* (Зп., Кх., Кр., Сн., Ст., Рз.), *ка'напа* (Ст. С.). Слова *лава* і *лавка* вживаються в українській літературній мові [СУМ, 4, 428] з тим же значенням, що й у говірках, а *канапа* в літературній мові функціонує зі значенням 'диван' [СУМ, 4, 87].

Верхня дошка стола має назви *'кришка* (Дм., Ст., С., Зп., Кр.), *с'т'іл'ниці'а* (Ос., Кв., Ст., Рз.), *с'т'іл'ничка* (Сн.), *'плаха* (Кх., Сн.), *бл'ат* (Сн.). У СУМі зафіксоване слово *кришка* [СУМ, 4, 355] із

загальним значенням 'накривка' без виділення окремого значення 'кришка для стола'. Слово *стілниця* як літературне подається у СУМ з двома значеннями: 1. Верхня дошка стола; 2. Дошка, на якій місять тісто [СУМ, 9, 715]. У західнополіських говірках слово *стілниця* означає дошку, на якій ріжуть сало, м'ясо, овочі тощо. З цим же значенням воно відоме у говірках російської [Даль, 4, 328] та білоруської мов [З нар., 107]. Слово *плаха* наявне у СУМі з такими значеннями: 1. Колода, на якій відрубували голову засудженому до страти; 2. Великий, з плоскою поверхнею шматок чого-небудь; 3. *діал.* Шматок розколотої навпіл деревини, колоди [СУМ, 6, 571]. У східнополіських говірках це слово відоме зі значенням 'частина сітки невода' [Лисенко СПГ, 162]. "Словник української мови" за редакцією Б. Грінченка подає його з такими значеннями: 1. Складова частина невода, полотнище невода; 2. Верхня частина свинячої туші, знята навколо всього туловища, шар сала. 3. Поліно [Грінч., 3, 192]. У словнику В. Даля це слово подається зі значеннями: 1. Деревина, розколота навпіл; 2. Ешафот [Даль, 3, 122]. У говірках білоруської мови воно відоме як дошка стола [Инстр., 52], елемент узору на тканині [З нар., 158]. У селі Синява Рокитнянського р-ну кришка стола має назви *п'лаха*, *с'т'іл'ничка*, *бл'ат*. Останнє у СУМ не фіксується. Зі значенням 'верхня кришка стола' воно побутує у східно- та середньополіських говірках [Лисенко СПГ, 33]. У західнополіських говірках воно відоме як назва частини ткацького верстата – сітка, через яку проходить основа. "Словник української мови" за редакцією Б. Грінченка подає ще такі значення: 1. Пластинка металева; Дошка дерев'яна для писання на ній масляними фарбами; 2. Складова частина внутрішнього колеса млина [Грінч., 1, 77].

Каркас стола на території обстежуваних говірок має назви *ножки* (Кр., Ос., Сн.), *ножк'і* (Кз., Рз., П.-Б., Тт.), *нижки* (Кх.), *об'ніжки* (Ос., Ст., Рм., Бш.), *ста'нок* (Дм.). У СУМ слово *ніжка* подане зі значенням 'ніжка стола' [СУМ, 5, 421], а *обніжок* з позначкою розм. – як поперечок між ніжками стола [СУМ, 5, 545]. У середньополіських говірках слово *обніжок* має значення 'доріжка, протоптана пішоходом' [Лисенко СПГ, 140].

У говірках Правобережної Київщини для назви ліжка функціонують дві лексеми: *лі'жко* (Зп., Ст., Рз., Брв., Мр., Рм.) і *кро'ват'* (Дм., Ст. С., Кз., Кх., Зп., Ос., Кр., Кв., Сн., Бш., Рм., П.-Б.). СУМ подає як літературне лише слово *ліжко* [СУМ, 4, 509]. Наявність лексеми *кро'ват'* в українських говірках може бути результатом білінгвізму, але не виключена версія, що ця лексема зберігається ще з давньоруського періоду, коли слово *кровать* мало значення 'ліжко', 'носилки' [Срезн., 1, 1326], а слово *ложе* – 'ложе', 'постіль' [Там же, 2, 43].

Шафа з полицями для посуду і продуктів називається 'мисник (Ст. С., Ос., Кв., Сн., Ст., Рз., Бш., Брв.), 'судник (Ос., Кр., Сн.), по-лиця'а (Дм., Кз., Кх.). Усі три лексеми вживаються в українській мові як літературні: мисник [СУМ, 4, 719], судник [СУМ, 9, 826], полиця [СУМ, 7, 70]. Слово судник є у білоруських говірках [З нар., 72] з такими значеннями: 1. Посудна шафа; 2. Бочка з кришкою для сала. У говірках російської мови слово судки має значення: 1. Прилавок, рундук у хаті від основи печі вздовж стіни [Даль, 4, 354]; 2. Лавка коло печі, на якій стоїть посуда [Деуліно, 548]; 3. Полиця для посуду [СРГК, 203].

Великий ящик з кришкою і замком для зберігання одягу, коштовностей називається скрин'а (Дм., Ст. С., Кз., Кх., Тт., Ос., Кв., Сн., Ст., Пл., Рз., Фс., Кр., Зп.), сундук (Кз., Зп.), 'бод'н'а (Дм.). Слово скриня відоме майже в усіх говірках української мови, але з кількома значеннями. Наприклад, у середньо- і східнополіських говірках воно має такі значення: 'вулик з накривкою'; 'частина колодязя, наповнена водою'; 'віз з ящиком для перевезення зерна', у західнополіських – 'ящик для одягу; ящик у коморі для зберігання зерна; ящик на возі для перевезення зерна'. В українській літературній мові слово скриня має значення 'ящик для зберігання одягу' [СУМ, 9, 318]. Слово сундук СУМ подає як розмовне [СУМ, 9, 842]. У російській мові воно має значення 'ящик з оковами і замком' [Даль, 4, 361]. З цим же значенням слово сундук відоме й у говірках білоруської мови [Інстр., 54]. У СУМ слово бодня подане зі значенням 'бочка, де ховається одяг' [СУМ, 1, 210]. З цим же значенням воно відоме у східнополіських говірках [Лисенко СПГ, 34]. У західнополіських воно має значення 'бочка з кришкою для засолювання і зберігання сала'. У говірках російської мови бодня – це кадушка з кришкою і замком замість сундука [Даль, 1, 106], а в білоруських – посудина з клепок для жита, сала [З нар., 186].

Невеликий ящикок на всю ширину у верхній частині скрині для зберігання дрібних речей у говірках Правобережної Київщини має назви при'скринок (Кз., Зп., Кр., Сн.), при'скрин'ок (Дм., Кх., Ос., Ст., Пл., Бр.), шка'тулка (Кх.). СУМ подає слово прискринок як застаріле [СУМ, 8, 23]. У середньо- і східнополіських говірках воно існує у двох варіантах – при'скринок і при'скрин'ок [Лисенко СПГ, 174], у західнополіських – при'скрин'ок. У говірках російської мови це слово відоме як ящикок, перегородка в сундуці [Даль, 3, 442]. Лексема шка'тулка у значенні 'прискринок' побутує й у східнополіських говірках [Лисенко СПГ, 235]. СУМ слово шкатулка подає з широковідомим значенням 'невеличка скринька для зберігання дрібних речей' [СУМ, 9, 472].

У досліджуваних говірках для дзеркала зафіксовані такі наз-

ви: ¹дзеркало (Кх., Зп., Тт., Рм., Брв.), ²зеркало (Дм., Ст. С., Кз., Кх., Зп., Ос., Кр., Сн., Пл., Бр.), ¹л'устро (Сн.), ¹тр'умо (Сн.). Лексеми ¹дзеркало і ²зеркало є назвами будь-якого дзеркала незалежно від його розміру і форми. Лексема ¹л'устро позначає дзеркало, прикріплене на стіні, висяче, а ¹тр'умо – тільки стояче дзеркало з тумбочками. Слово ²дзеркало вживається в українській літературній мові [СУМ, 2, 266]. У східнополіських говірках зафіксована лексема ²зерцало з позначкою заст. [Лисенко СПГ, 83]. Слова ¹люстро, ¹люстерко в СУМі визначаються як діалектні [СУМ, 4, 573]. Лексема ¹л'устро вживається також у середньо- і східнополіських говірках [Лисенко СПГ, 113]. Іншомовне слово ¹трюмо ввійшло у словниковий склад говірок разом з новою реалією.

Колиска (загальна назва) на території обстежуваних говірок називається ¹ко'лиска (Дм., Ст. С., Кз., Кх., Зп., Ос., Кр., Кв., Сн., Бр., Ст., Пл., Рз., Гл., Мр., Бш.), ¹л'ул'ка (Дм., Кх., Рз.). Підвішена на мотузках колиска також має назви ¹ко'лиска (Дм., Кз., Зп., Ос., Кр., Кв., Ст., Гр.) і ¹л'ул'ка (Ст. С., Кх., Рз.). СУМ обидва слова подає як літературні [СУМ, 4, 222, 572]. Слово ¹колиска наявне в усіх говірках української мови з основним значенням. Для колиски, яка стоїть на підлозі, на Правобережній Київщині крім ¹колиска і ¹люлька зафіксовані назви ¹коли'бел'ка (Сн.) і ¹ка'чел' (Зп.). У східнополіських говірках лексема ¹колибелька має значення 'кочка' [Лисенко СПГ, 101], а слово ¹качеля вживається у значенні 'гойдалка' [Лисенко СПГ, 94]. СУМ слово ¹колибелька не фіксує. У говірках російської мови побутують слова ¹колыбка, ¹колыбочка [Деуліно, 235] у значенні будь-якої колиски.

Один з чотирьох (двох) мотузків, якими колиска підвішується, у досліджуваних говірках називається ¹в'ір'вечка (Зп., Ос., Кр.), ¹вир'вечка (Кв., Ст.), ¹поче'чка (Кз.), ¹пово'роз'ка (Кх., Сн.), ¹мотузниц'а (Сн.). СУМ подає лексему ¹вервечка як рідковживану [СУМ, 1, 327], а слова ¹мотуз [СУМ, 4, 813] і ¹поворозка [СУМ, 6, 691] без будь-яких позначок, тобто вони є загальноживаними літературними. У говірках української мови слово ¹почепка зустрічається у різних варіантах: у середньо- і східнополіських зі значеннями: 1. Одна з вірвовок, на якій висить колиска; 2. Прив'язана до колиски вірвовка, якою гойдають колиску [Лисенко СПГ, 155]. У західнополіських говірках побутує слово ¹уче'чка – вірвовка, причеплена до колиски внизу, за яку гойдають колиску рукою чи ногою. У говірках Правобережної Київщини ця мотузка називається ¹почопка (Дм.), ¹почепка, ¹зач'іпка (Сн.), ¹поч'іпок (Зп.), ¹уч'іпка (Ос.). У СУМі ці слова не подаються.

Пристрій, за допомогою якого немовлят привчають стояти, називається ¹стойка (Дм., Кх., Кв., Сн., Ст.), ¹сто'йачка (Кз., Сн., Зп.), ¹сто'йалка (Кр.). СУМ цих слів не подає. У середньополіських го-

вірках слово *стойка* має значення пристрою, за допомогою якого привчають дитину ходити [Лисенко СПГ, 204]. Відома ця лексема й у білоруських говірках зі значенням пристрою, за допомогою якого дітей привчають стояти [Інстр., 54].

Пристрій, за допомогою якого немовлят привчають ходити, у говірках Правобережної Київщини має назви *ходун* (Кв., Кр.), *ходу'нец'* (Кв.), *б'ї'єун* (Кх., Сн., Ст.), *бе'єун* (Дм.). У СУМ подано слово *ходунок* з цим же значенням [СУМ, 11, 112]. У середньо- і східнополіських говірках з тим же значенням вживаються слова *бегун*, *бегунчик*, *ходун*, *ходунець* [Лисенко СПГ, 30, 224]. У говірках білоруської мови наявні з цим же значенням лексеми *хадун*, *хадуха*, *хадька* [Інстр., 54].

Побутова лексика говірок Правобережної Київщини з точки зору її функціонування дуже неоднорідна. Найбільш поширеними є загальнонародні слова, які у мовленні вживають усі соціальні групи населення. До таких слів належать *стіл*, *стілець*, *ліжко*, *шафа*, *табуретка*, *лавка*, *шухляда*, *скриня*, *дзеркало*, *диван*, *тумбочка* тощо. Діалектні лексеми у складі побутової лексики теж посідають значне місце. Це можна, по-перше, пояснити міцним утримуванням традиційного інтер'єру житла, особливо людьми старшого покоління, а по-друге, свідомим намаганням зберегти старі назви. Тому іноді нові реалії набувають старих назв. Наприклад, для називання фабричного стільця зі спинкою виступають слова *ослон*, *ослончик*, для трюмо – *ї'устро*.

Діалектні слова не однорідні з точки зору функціонування їх у мовленні різних соціальних груп населення говірки. Є слова, стійкі у мовленні всіх людей тієї чи іншої говірки. Це переважно назви реліктових реалій, тобто тих, які зникають, зникли чи існують, не замінюючись сучасними відповідниками. Лексичних паралелей, які б виникали на основі літературної мови, не буває, бо часто і самі реалії, і їх назви поширені лише на певній території, а не є загальнонародними, отже, вони зберігають первинне значення. Є діалектні лексеми, що перебувають у пасивному запасі людей переважно середнього покоління (*с'т'їл'ниц'я*, *бл'ат*, *об'нижки*), бо були витіснені літературними паралелями (*кришка стола*, *ніжки стола*). Окремі діалектні лексеми активно конкурують з літературними (*ко'луска*, *ї'ул'ка*, *коли'бел'ка*). Серед назв предметів централізованого промислового виробництва діалектних слів майже немає у зв'язку з тим, що разом з ними у говірку проникають їхні літературні назви.

Побутова лексика говірок зазнає інтенсивних змін, відбиваючи ті процеси, що відбуваються в реальній дійсності. До того ж лексика говірки, як правило, – слабозамкнута система, у яку проникають різні лексичні елементи, а це спричинює динаміку слов-

никового складу говірки в цілому чи її тематичних груп. Отже, динаміку сучасної лексичної системи говірок можна пояснити насамперед такими факторами, як зміни в реальній дійсності, інтенсивний систематичний вплив літературної мови на говірку, зростання мовної свідомості носіїв говірки, які надають перевагу літературній мові, вплив двомовності та ін.

Як і в літературній мові, у лексичній групі говірок спостерігаються два шари – активний і пасивний. У тематичній групі "хатні меблі" до активновживаних належать звичні для мовців слова, що вживаються повсякденно і не мають відтінків ні застарілості, ні новизни (*с'тіл, по'лиц'а, шух'л'ада* тощо).

Видозміна хатніх меблів в останній час викликала великий приплив у названу тематичну групу нових назв (*с'т'інка, с'т'енка, се'рвант, тумбочка, тр'юмо, кр'ісло*), які активно функціонують переважно у мовленні людей молодшого покоління. Архаїзми частіше зберігаються у мові людей старшого покоління, представників "традиційної говірки". Але й тут особливу роль відіграє мовленнева свідомість, відбувається своєрідний переклад діалектного слова літературним відповідником: *с'толик* – шухляда; *бл'ат, п'лаха, с'т'іл'чиц'а* – кришка стола.

Дослідники вважають, що говіркам властива така ж багата гама стилістичних і напівстилістичних тонів і напівтонів слововживання, як і літературній мові⁹. У тематичній групі лексики на позначення хатніх меблів стилістична диференціація спостерігається у меншій мірі, ніж в інших групах побутової лексики, напр. назвах їжі (*бурда, каламуха*), взуття (*шкарбуни, бутор'є*), одягу (*лахомоття, шкарваття* тощо). Однак поодинокі випадки стилістичної диференціації у тематичній групі "хатні меблі" наявні. Найчастіше засобами вираження стилістичної конотації виступають суфікси: *'зеркал'іде, кр'ісе'л'ко, ос'лонч'ик, шух'л'ад'ка* та ін.

Окремі лексеми досліджуваної групи у говірках Правобережної Київщини вступають у синонімічні відношення. Виходячи з визначення синонімів як слів з тотожним чи близьким значенням, які семантично відрізняються експресивними чи стилістичними відтінками¹⁰, їх можна поділити на два різновиди: синоніми абсолютні, які у говірках нерідко виникають під впливом літературної мови (*ча'си* – годинник; *л'устро* – дзеркало, трюмо; *вч'інка* – вервечка), та синоніми відносні, чи семантичні, – з близьким значенням (*шух'л'ада* – *с'толик* – відповідно висувний ящик з письмового стола, шафи, швейної машинки – висувний ящик лише з кухонного стола; *л'іжко* – *кр'ват'* – відповідно дерев'яне ліжко – залізне ліжко). Джерела синонімії різні: найчастіше – це лексичні паралелі з літературної мови (*с'толик* – шухляда; *л'од'н'а* –

скриня, 'юціпка – вервечка, шнурок); одним з джерел синоніміки у говірках є залишки лексичних елементів давньоруської доби (с'т'іл'ниціа – п'лаха [Срезн., 2, 957], н'устро – 'зеркало [Срезн., 1, 1011], н'іжко – кро'ват' [Срезн., 3, 607]); синоніміка виникає також внаслідок засвоєння лексичних елементів з іномовних систем ('судник – 'полка, с'т'і'нец' – стул).

Спостереження над мовою різних вікових і соціальних груп населення говірки дозволяє зробити висновок про те, що діалектні слова, хоч і не в однаковій мірі, побутують у мові всіх людей. Паралельно з діалектизмами, частіше у мові людей середнього і старшого покоління, вживаються їх літературні еквіваленти. Інтенсивні процеси зміни і розвитку, характерні для говірок, зумовлюють появу нових слів для позначення життєво важливих явищ або приводять до зміни значень окремих слів. Літературна лексика витісняє діалектні слова насамперед у мовленні молоді. У свідомості представників старшого покоління літературні відповідники вживаються поряд з діалектними словами, але мають відтінок новизни, тому частіше функціонують у публічному мовленні і розмові з представниками недіалектного середовища. Споконвічне значення зберігають ті слова, які не мають синонімічних відповідників у літературній мові. Але лексика будь-якої літературної мови чи діалекту являє собою незамкнуту систему, яка має необмежені потенціальні можливості творення нових одиниць, при цьому кодифікаційна межа між узуальними й околзональними лексемами дуже умовна і динамічна¹¹.

¹ Филін Ф. П. О названиях обуви в русском языке // Лексикогр. сб. – 1963. – Вып. 6. – С. 166.

² Трубачев О. Н. К вопросу о реконструкции систем лексики // Там же. – С. 3.

³ Филін Ф. П. О лексико-семантических группах слов // Езиковедски изследвания в чест на академик Стефан Младенов. – София, 1957. – С. 523 – 524.

⁴ Азманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М., 1966. – С. 233.

⁵ Гак В. Г. Опыт применения сопоставительного анализа к изучению структуры значения слова // Вопр. языкознания. – 1966. – № 3. – С. 98.

⁶ Мельниченко Г. Г. Характеристика словарного состава местного говора по степени употребительности слов // Докл. на науч. конф. 1962 г. – Ярославль, 1962. – Т. 1, вып. 2. – С. 246.

⁷ Мельниченко Г. Г. Некоторые вопросы региональной лексикологии и лексикографии // Вопр. рус. яз. – Ярославль, 1970. – Вып. 1. Диалектология и историческая грамматика. – С. 283.

⁸ Блинова О. И. Введение в современную региональную лексикологию. – Томск, 1975. – С. 32.

⁹ Ларин В. А. Инструкция Псковского областного словаря // Псковские говоры. – Псков, 1962. – Вып. 1. – С. 258.

¹⁰ Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За ред. І. К. Вілодіда. – К., 1973. – С. 60.

¹¹ Оссовецкий И. А. Лексика современных русских народных говоров. – М., 1982. – С. 12.

Бр.	– Берестянка Бородянського району
Брв.	– Борівка Макарівського району
Бш.	– Бишів Макарівського району
Гл.	– Голодьки Тетіївського району
Гр.	– Городище (Пилипча) Білоцерківського району
Дм.	– Димерка Іванківського району
Зп.	– Запруддя Рокитнянського району
Кв.	– Ковалівка Васильківського району
Кз.	– Козиці Бородянського району
Кр.	– Крушинка Васильківського району
Кх.	– Кухарі Іванківського району
Мр.	– Мирівка Кагарлицького району
Ос.	– Острів Рокитнянського району
П.-Б.	– Петропавлівська Борщагівка Києво-Святошинського району
Пл.	– смт Поліське
Рз.	– Розумниця Ставищенського району
Рм.	– Ромашки Рокитнянського району
Сн.	– Синява Рокитнянського району
Ст.	– Степове Тетіївського району
Ст. С.	– Старі Соколі Іванківського району
Тт.	– смт Тетіїв
Фс.	– Фастівець Фастівського району

У статті проводиться семантичний аналіз назв хатніх меблів, що функціонують у говірках Правобережної Київщини, у порівнянні з українською літературною мовою, а також іншими східнослов'янськими мовами.

Л. Г. Анісімова

НАЗВИ ВЕРХНЬОГО ОДЯГУ У ПОЛІСЬКИХ, ВОЛИНСЬКИХ ТА ПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

В статтє даєтєся семантичєский, генетичєский, етимологичєский и ареальний анализы названий верхней одежды, функционирующих в полесских, волинских и подольских говорах.

Назви народного одягу є давнім шаром лєкєєки, тїсно пов'язаним з розвитком культури народу. Історія одягу характеризуєтєся поступовим удосконаленням, ускладненням крою, різноманітністю його видів та назв. Матеріалом даної роботи послужили власні діалектні записи назв одягу, зроблені в 1978 – 1989 рр. у 106 поліських, волинських та подільських говірках.

В основу традиційного верхнього одягу сер. XIX – поч. XX ст. в

досліджуваних говірках лягло протиставлення реалій за кількома диференційними ознаками (ДО) – матеріалом: 'овчинний' – ко'жух, хутро, 'сукняний' (домашнього виробництва) – с'вита, ла'туха, сєр'м'їєа, 'єун'а, 'бурка, чуга'їїна, 'сачик, з куп'єлної шерстяної чи шовкової тканини – кап'тан, жу'пан; кроєм: д'рямі – 'єун'а, 'толуб, зі складками, "сборками" – коза'чина, 'курта, хван'діна; сезоном носіння: ос'їн'чук, л'їт'ч'ак. Реалізація мотиваційних ознак зумовлювала виникнення лексичних протиставлень, що забезпечує цілісність, єдність даної тематичної групи назв.

До давнього шару лексики належить назва ко'жух, відома усім слов'янським мовам і українським говорам із значенням 'зимовий одяг із шкіри', що прийшла з псл. *koza* як 'одяг, вироблений з шкіри тварини' [ЕСУМ, 2, 493]. Кожухи шили різним способом – 'толубом", у "хванди" або "борки", але ці особливості крою нерелевантні, хоча наявні зрушення, які виявляються в номінативних описових одиницях: ко'жухи сборками, ко'жухи хвандами (ВО), ко'жухи у хванди (Бєр), ко'жухи толубом (Мр, Вч, ВО). Лише у ряді сіл ДО за кроєм (толубом) зумовила появу назв 'толуб 'кожух' (Мч, Бєр, Срн, Крп, Зл, Чд), толубец' 'кожух' (Мз).

Лексема ко'жух фіксується у давньоруських пам'ятках з XI ст. [СлРЯ, 7, 222]. Широке використання ко'жуха в обрядах свідчить про давність його побутування: *мати навиворот наложит' ко'жуха ко'ятунами наєору / стрічаєє молодих / і сп'ївайут' // чужа мати висвертаєє ко'жуха / хоче з'ат'а з'акати //* (Свр), *молоду привезут наде'їр да сєєкруха ко'жуха напне да виход'їт до йїїї* (Чд), *молоду скривайут' на кожус'ї / шоб багати були* (Вч), *ко'жух положат на канапу' да с'адаїут молодих* (Чд). Відповідно до закону симетрії в мові зміни семантики викликали появу словотвірних варіантів назви ко'жух: ко'жу'шанка 'ко'жух, покритий тканиною' (Слб, Хр), ко'жушка 'короткий ко'жух' (Дд, Хр)

Назви 'лис'ї, 'хутро, 'шуба передають основну ознаку – 'використання хутра'. 'Лис'ї у середньополіських говірках – це зимовий каптан, комір і низ якого підшиті лисячим хутром (Бх, Лс, Бар, Срд, Ч, Л, Вст, Нр, Швч, Нд, Лз, Зк, В). На території цих говірок, а також волинських (Ів) і подільських (Кн, Ял) жінки носили зимовий сукняний одяг з відкладним широким коміром, дрібними зборками ззаду – 'хутро (Ял – 'футро), в якому диференційна ознака за видом тканини нівелювалась, хоча в деяких говірках ДО 'хутрянний' не втрачена: 'хутро 'шуба' (ВГ), *лис'аче 'хутро / по пол'с'к'її мові / по мужиц'к'її пал'то лис'аче* (Хж). Назви одягу 'лис'ї, 'хутро – вторинні, утворені шляхом метонімічного перенесення із назв хутрового звіра та вичиненої шкіри.

Назва 'шуба належить у досліджуваних говірках до рідкофіксованих, але давніх назв. Вона фіксується як одяг з крамної ткани-

ни, краї та комір якої обшиті хутром лисиці' (Лч). Спостерігається також перехід значення: 'шуба 'кожух' (СВ), пол'шубок (пн р-ни Жт – Внп, Рд, Бб, Кб, Гр, Пл, Криц, З, Їв) півшубок (П, Пз) 'короткий кожух'. Назва 'шуба як 'верхній одяг', 'хутряний одяг' відома всім слов'янським мовам і багатьом неслов'янським [Фасмер, 4, 482]. Це слово зустрічається в давньоруських текстах: "А губка даль шюбу свою куничюю дорогимъ сукномъ брутаннымъ пошита", "цобъ еси прислано воску да меда да овьцини добросошье по шубѣ сошьемъ"¹; в джерелах XVI ст.: "шубка бобровая" [АЖ, 79], давніх колядак: "Да ѿ сидит' же в'ичн да в концїи стола / шчодрий веч'ор / добрий веч'ор / добрим л'удам на здоровїе / на той шубон'цї три шел'ажечки (Крп); "Да за добрим мужем жонка молода, тим вона молода, бо доля добра, пошила 'шубоньку з чорного бобра" (Бх).

У досліджуваних говірках поширені назва с'віта та її демінутив с'вітка: на Житомирському Поліссі – с'віта (Внп), призбира на "у забори", у західнополіських – с'в'іта (Мч, Кр), с'віта (Мр, Крп, Чд), с'вітка (Свр) – то в С'ерниках с'віта / у нас – с'вітка / майє два вуси / клини (Вч); у волинських, подільських – с'віта (Хж) і с'вітка – з "клинами", "расна" (Кб, Криц, Бб), з "сборками" (Плях, Мз, П, Гр). Різні диференційні ознаки за кроєм (клини, сборки) у вищеназваних говірках не реалізуються, крім деяких говірок, де диференціація цих ознак спричинила появу лексичних опозитів. Так, наявність у світі складок (х'ванд, хван'дин) зумовила назву свити х'ванда або хван'дина: стоячий комн'ір у св'іт'ї хван'дин'ї / вуси навхрест пришит'ї з^с л'учк'ї (Кр). Назва с'віта поширена також у російських говорах – 'верхній широкий одяг' (Курська, Орловська, Тамбовська, Новгородська обл.) [Даль, 4, 148], білоруських – 'верхній одяг з домашнього сукна' (північно-західні говірки) [СБГ, 4, 398]. Слово с'віта належить до давньоруських назв побутових речей, які звузили значення. В. М. Русанівський зазначає, що друс. с'віта як верхній одяг взагалі зберігається на якийсь час у цьому значенні тільки у російській мові, а в українській зазнає звуження семантики, позначаючи верхній одяг із грубого сукна². З цим значенням лексема часто зустрічається у народних піснях: продай / синку / драну св'іту / куп'ї мам'ї шубу кр'іту / нашчо / мат'їч / драну св'їчту продават'ї / луч'є / мамо / вийд'їт' с хат'їч (Крч). Лексема с'віта є дериватом сь + вити [Преобр., 2, 262], що походить з і.-е. *uei'гнути, плести, шити'³.

Назва с'віта має лексичні дублети у багатьох говірках: сер'м'їга, сер'н'їга, сер'н'ага, ла'туха, ла'тишка, чу'гай. Назви сер'м'їга, сер'н'їга, сер'м'ага зафіксовані у говірках Волинської обл. (Старовижівський, Маневийський, Ратнівський, Камінь-Каширський р-ни), назва сем'ряга 'давній чоловічий одяг, сіряк' відома також у полтавських говірках [Ващ., 88]. Крім східнослов'янських мов лек-

сема *sierniega* 'груба тканина' зустрічається у польській мові. О. Брюкнер пов'язує його з псл. *siern 'сірий' [Brückner, 489]. Слово *ser'm'aga* фіксується в давньоруських текстах: "Не видахъ столко народа в овчихъ шерстяхъ, вси бо бяху въ *сермягахъ*" [Срезн., 3, 1340], актах XVI ст.: "*сермягъ* двѣ" [АЖ, 76], народних піснях: "Ти, мій прекрасний соколю, Що ж ми постелим з тобою? – Я – під малину, ти – в *сермяжину*, Ти ж моя люба дівчино"⁴.

У західнополіських говірках чоловічі та жіночі свити з білого, сивого, чорного сукна, оздоблені кольоровими шнурками, мають назву *ла'тушка* (См, Пд), *ла'тишка* (Рк, Ом), *ла'туха* (Бр, Ом, Пол, См, Св). У російських говорах поширені назви *латушка* 'святкова шапка' (Архангельська обл.) [СРНГ, 16, 291], *латиня* 'свитка', *латонина* 'каптан, свитка', *латань* 'одяг', 'костюм' (Тверська обл.) [Там же, 286], у білоруських – *латуха* 'велика хустка', 'поліська свитка – верхній суконний одяг з боковими клинами', *латушка* 'стара порвана свитка' [ЭСБМ, 5, 255]. Викликають інтерес слова в слов'янських мовах із значеннями:

'латка'	'глиняний та дерев'яний посуд'	'планка, жердка'	'ділянка землі'
рос., блр., укр. <i>лата</i> , пол. <i>lata</i> , блр. <i>ла-тушка</i>	рос., блр., <i>латка</i> , <i>латауцик</i>	укр., рос., блр. <i>лата</i> , пол. <i>lata</i>	рос. <i>латушка</i> , укр. <i>латка</i>

[СРНГ, 16, 289, 292; СБГ, 2, 630 – 631; ЕСУМ, 1, 519]. Семантична спільність поданих груп слів у різних мовах дає підстави для припущення наявності спільної вихідної основи, якою, можливо, є *lata.

У подільських говірках відомі назви *чуґай* (Дж, Жв, Рд, Зм, Сл), *чаґ'їна* (Пж), *чуга'їна* (Пс): *свита кажут' в Гнатков'ї / а у нас чуґа'їна* (Ял), пор. назви *чуга*, *чуганя* 'верхній одяг' у бойків і лемків⁵, *чугаїна* 'сіряк', *чуга* 'сіряк, свита з капою' у степових говірках [Москаленко, 76].

У подільських говірках поширена також назва свити *ки'рейя* – те саме що *свита* (Крс, Бб, Кщ), хоч у східнополіських говірках збережена ДО 'чоловічий одяг': *ки'рейя* 'чоловічий одяг з теплого сукна'. Лексему вважають запозиченням з тур. *kecege* 'широкий плащ', як і рос. *кирея*, пол. *kieceja* 'верхній одяг' [ЕСУМ, 2, 345].

У досліджуваних говірках назви *свита* протиставляються назви 'курта, кур'таш, кур'тина, ґун'а, ґун'ка, коза'чина, че'мерка, для яких релевантною виявляється ознака крою; *арим'їак*, 'бурка, чек'м'їн', *опан'ча* – за кроєм і належністю до чоловічого одягу, *пор'т'ух*, 'сукн'а – за матеріалом. Назви 'курта, кур'таш зафіксова-

ні у західнополіських говірках – 'курта (Вч, Крп, Брж, Срн), кур'таш (Ор, Мч, Кур): пол'с'ка св'іта з^с кл'інами довга / у 'курти – хванди / багатур'ї носили (Крп), 'курта бабс'ка / з^с хвандами / а чолов'іча – свитка (Брж), 'курта або 'курточка – коротка свита (Вч), кур'таш – коротка св'іта бес³ хванди / ладка / до кол'іна (Мч), кур'таш чолов'ічий у хванди (Ор). У більшості говірок семантика цих назв обмежується значенням 'коротка свита з хвандами', але зустрічається також значення 'довга свита з фандами' (Крч). Поряд з назвою курта в названих говірках вживаються словотвірні варіанти 'куртка і 'курточка, які семантично не протиставляються мотивуючому слову. У подільських говірках зафіксовано ще один дериват – кур'тина, пор. також куртина 'коротка свита для роботи' в східнослобожанських говірках [Лисич., 340]. Лексема курта відома також у полтавських говірках як 'козачий одяг', 'короткий теплий одяг' [Ващ., 52], у російських говорах – 'каптан з домашнього сукна' (онезькі говірки), 'верхній довгий теплий одяг' (смоленські говірки), 'чоловіча куртка' (уральські, карельські говірки), 'піджак з домотканого сукна' (архангельські говірки), 'куртка або безрукавка' (новгородські говірки) [СРНГ, 16, 145], у білоруських – курта 'піджак', 'куртка' (північно-західні говірки) [СБГ, 2, 584]; лексема кур'таш – 'комір' (Свердловська обл.), пор. також куртейка 'куфайка' у південнобессарабських говірках [Дрозд., 84], курташка 'рід верхнього одягу' (Забайкалля), 'тепла безрукавка' (Московська обл.), куртешка 'короткий одяг' (Псковщина, Смоленщина) [СРНГ, 12, 145], пол. *kurta* 'тс', чес. *kurta* 'рід короткого верхнього одягу', слц. *kurtka* 'короткий кожушок'. Назва запозичена, очевидно, через польське посередництво, пов'язана з лат. *kurtus* 'короткий' [Фасмер, 2, 430; ЕСУМ, 3, 158].

Лексеми 'гун'а, 'гун'ка функціонують із значенням 'пряма свита': 'гун'а (Крш, Втв, Б, Зк, Брн, Нд, Пт, Зл, СВ, Нм, Мз, Плях), 'гун'ка (КМ) – гун'ка з сукна говечого йак пал'іта (Пж, Дж). Але спостерігаються і семантичні зрушення: гун'ка 'кл'ошна з клинами чолов'іча свита' (Хж, Ів), 'ж'іноча расна свита' (П, Пз). З'являються також описові конструкції з нерелевантними ДО у подільських говірках: 'гун'а з^с крижа'ницею 'довга свита з поясом на кожух' (Втв), 'гун'а з каптуром (Крс), 'гун'ка з 'капою (Бб, Грн). У цих же говірках зафіксоване інше значення назви 'гун'ка – 'незшитий жіночий поясний одяг' (Кур, Жв, Рд). Назви 'гун'а, 'гун'ка наявні і в інших українських говірках: степових – 'гун'ка 'плащ дощовий' [Москаленко, 26], карпатських – гун'а 'верхній одяг з ворсисті тканини'⁶ або 'короткий жупан з сукна'⁷, а також в російських говорах: гун'а 'каптан з домашнього сукна' (пермські, олонцькі говірки), 'півшубок або арм'як, критий полотном' (тверсь-

кі, пермські говірки), 'шуба' (ярославські говірки), 'старий одяг' (ризанські, курські, тульські, пензенські говірки), 'сорочка' (орловські, брянські говірки) [СРНГ, 7, 235 – 236], у білоруських: *гун'а*, *гун'ка* 'тканина коня накривати' [СБГ, 1, 504 – 505, – північно-зах. говірки). В інших слов'янських мовах лексема 'гун'а поширена в значенні верхнього одягу, а також із значенням 'ковдра', 'тканина': пол. *gunia* 'верхній одяг з грубого сукна', 'грубе сукно', чes. *hořina*, слд. *hupa* 'попона, ворсиста тканина'. Дослідники вважають, що лексема найімовірніше пов'язана з пзнлат. *gynpa* 'кожух' [ЕСУМ, 1, 62]. Появу назви 'гун'а із значенням 'одяг' можна розглядати як наслідок розвитку значення 'різновид тканини'.

В обстежених говірках побутували свити з дрібними складками – *брижами*, *р'асні*, які називалися у середньополіських говірках *козачина* (Єм, Пт, Лч, Вст, Вск, Кл, Зк), *ко'зачка* (Івн, Хч), у волинських – *козачка* (П, Мз), пор. у російських говорах *казачок* 'чоловічий піджак' (іркутські говірки), 'вид жіночого одягу, який складається з блузи і спідниці' (вологодські говірки), *казачина* 'верхній одяг' (вологодські, новгородські, ярославські, архангельські говірки) [СРНГ, 12, 314 – 315], у білоруських – *казачына* 'кожух, пошитий у зборки', *казачынаю* прислівник 'у зборки' (північно-західні говірки) [СБГ, 2, 361], *казачок* 'одяг' (східно-поліські говірки), *казачка* (західно-брянські говірки) [ЭСБМ, 4, 67]. Дослідники схиляються до думки про запозичення з франц. *casaguin* через російське посередництво [Фасмер, 2, 158; ЭСБМ, 4, 64 – 65], але можна припустити виникнення назви і на власному ґрунті, оскільки свита *козачина* кроєм (призбирана ззаду у дрібні складки) подібна до козацьких жупанів.

У подільських говірках зафіксована лексема *бур'нос* 'свита з заборами' (Пс), пор. *бор'нус* у черкаських говірках, *бур'муз* – у буковинських, *'бур'мус* – у полтавських 'просторе пальто; вид плаща або накидки'; у білоруських говірках – *бурнос* 'чоловіча свита з домашнього сукна', 'бурка', 'традиційний одяг з домотканого сукна' (північно-західні говірки) [СБГ, 1, 244]. У середньополіських говірках ця назва відома як 'зимовий жіночий одяг з фабричного сукна' (В, Нш, Ч, ВР, СВ, Швч, Зк, Бар), хоча у говірці села Ви́гів Малинського р-ну Жт *бур'нос* – 'короткий жіночий одяг з овечого сукна'.

У подільських (Крш, Крщ, Бб, Крс, Рд, Втв), західно- та середньополіських (В, Лпн, Бх, Лч, Кр, Крч), східнополіських (Свд), волинських (Плях, ЧЛ) говірках побутував вид чоловічого одягу під назвами: *чи'мерка*, *че'мерка*, який відрізнявся кроєм: *че'мерка без^с хванд і з^с хвандами дробними коротейка* (Кр), *чух'марка – бабс'ка свита з^с заборами* (Лч), *чи'мерка – те саме / що бекеша / чоловіча свита з заборами* (Пз), *че'мерка – р'асна свита з*

клинами (Кур), чемерка без рукавів / паруб^нки носили (Втв), чемерка – свита з каптуром (Рд), чумерка (Бб). Я. Головацький зазначає: "Льтом же носятъ болѣе зажиточные крестьяне, и въ особенности парубки, чимерку, или жупань, чемлить, которая шьется обыкновенно изъ покупных матерій – черкачина, камки, с густыми оборками у таліи сзади"⁸. М. Фасмер, О. Брукнер вважають назву чемерка запозиченням через пол. *szataga* 'довгий каптан', 'жупан' з іт. *simatta* 'довгий каптан', у яку прийшло з араб. – *samtig* 'соболь' [Фасмер, 4, 325].

У східнополіських говірках відзначена лексема *арим'йак* 'верхній чоловічий одяг з овечого сукна, прямий, з відкладним коміром' (Плх), *арм'йак* (Бч, Мм) 'теплий одяг з домотканого сукна'⁹. Ця назва відома й у російських говорах – *армячина* 'грубе домоткане сукно з овечої шерсті' (архангельські говірки), 'сукно з верблюжої шерсті' (Південний Сибір) [СРНГ, 1, 277], й у білоруських – *армяк* 'верхній одяг з домашнього сукна' (північно-західні говірки) [СБГ, 1, 102]. Слово *арим'йак* вважається запозиченням з тат. *армак* 'одяг халатного покрою' [ЕСУМ, 1, 83]. В документах української мови XVI ст. ця лексема позначає верхній чоловічий одяг з дорогої тканини: "Єрмяк зє лєнии фалюндышовыи, коштовал таляров дванадцат" [АЖ, 44]; згадується також "ярмак сєрмяжный" [АЖ, 76].

Для середньополіських говірок типовою назвою довгої чоловічої свити з башликом є 'бурка' (Нш, Зк, ВР, Ч, Швч, Лз, Вг, СВ, В, Бар, Лч). У західнополіських говірках ця лексема фіксується рідко: 'бурка – 'свита з^с овечої вовни з^с ковпаком' (Мр), 'п'інжак з^с овечої вовни' (Вс), 'солдатський одяг з^с шкіри' (в 1914 р.) (Крч). У волинських говірках – це 'свита з великим коміром' (Мз), 'свита з кап'ішоном' (Хж, Плях), 'свита' (Км), 'свита з ворком' (Ів), 'ж'іноча свита' (Пз), у подільських – 'свита на кожух' (Дж, Рд, Ял), 'свита з башликом' (Гр), 'свита з капою' (Кщ, Втв). У Камінь-Каширському, Любомльському, Любешівському р-нах Вл 'бурка – 'спідниця з тканини з вовняним поробком і основою з лляних ниток'. Інформатори нерідко підкреслюють, що назва спідниці 'бурка' є пізнішою порівняно з назвою *л'ітник*, якою позначена традиційна вовняна спідниця. У російських говорах *бурка* – 'короткий одяг з темної овечої шерсті' (липецькі говірки), 'дорожній плащ' (воронезькі говірки), 'пелерина' (псковські говірки) [СРНГ, 3, 288], у білоруських – 'довгий і широкий домотканий одяг з башликом поверх кожуха' (північно-західні говірки) [СБГ, 1, 243]. Назву 'бурка' дослідники зводять останнім часом до лат. *birga* 'стрижена вовна, грубий мхнатий одяг', зіставляючи її також з тюрк. *б'ур-* / *б'урк-*, каз. *б'рік* 'шапка з (вовчого) хутра', полов., кирг. *б'р'к*, башк., тат. *б'урек* 'тс' і з угор. *birrok* 'покривало, одяг', кавказькими мовами [ЕСУМ,

1,302]. В українських говірках Полісся, моравських, південнопольських говорах є лексеми зі значеннями, які припускають модель розвитку семантики: 'вівця' → 'шерсть вівці' → 'виріб з вовни (різновид одягу)' – *бирка, б'рка, берка* 'самка барана' → *бирка, бы(у)ркова* 'кучерява шерсть вівці' (к. 36, 142, 150)⁰, *битка* 'вівця турецької породи' → 'овчина з цієї шерсті' → 'шапка з цієї овчини'¹¹.

В східнополіських говірках довгу чоловічу свиту прямого покрою в відлогою називали *чекмел'* (Бч), *чик'м'єн'* (Дг, Ю), у середньополіських говірках назва *че^чк'м'єн'* відома із значенням 'коротка смита прямого покрою' (В, СВ). Цю назву вважають запозиченням, як і рос. *чекмен'*, пол. *czekman* з тур. *çaktaman* 'суконний каптан' [Фасмер, 4, 325].

У подільських говірках зустрічається назва свити з каптуром *опан'ча*: *над'їв опанчу / доходить'с'а до плачу* (Крш). Вона відома в східнослов'янських говірках: *опан'ча* – 'одяг', 'повстина, якою накривають воза' [Лисич., 341], у полтавських говірках *опанча* – 'старовинний одяг', 'тканина' [Ващ, 68], у російських говорах *епанча* – 'весільний наряд' (архангельські говірки), 'легкий одяг' (вологодські говірки), 'різновид домашнього валяного сукна, войлок' (тамбовські, курські, костромські говірки) [СРНГ, 8, 362].

У західнополіських говірках зафіксовані назви свит з релевантною ознакою 'сировина для основи': *'сукн'а* – 'суконна свита, у якій основа і підкання – вовняні' (Крч), *пор'т'ух* 'свита, у якій основа портна, підкання вовняне': *йак снуїут свиту / то в йедну дирку портну / а в йедну суконка* (Кр), пор. *порт'ух* 'ляна спідниця' (Срн, Н). Є спільність у номінації верхнього одягу і поясного: лексема *порт'ух* 'ляна спідниця' (Срн, Н) зумовлена назвою тканини; лексема *'сукн'а* 'ляна спідниця' – спільним походженням від *сукати*.

У поліських (Бх, Бар, Брст, Дд, Вск, Кл, Зк, Вг, Лз, Швч, Крт, Злз), волинських (Мз, Ів, Зл) та подільських (Вт, Крс) говірках відома назва одного з найстаріших видів довгополого одягу, пошитого з крамної тканини, – *кап'тан*. У деяких західнополіських говірках *кап'тан* – це короткий жіночий одяг, який одягали до спідниці, приталений, з крамної тканини, оздоблений по краях *л'а'м'івкоюу* (смушками тканини), *при'шевками* (стрічками) (Свр, Вер): *ше до Пол'шч'і носили капта'ни // хвандочки густейко у м'євичан* (Крч) / *пак'ї пришивайут' / пол'амуйут'* (Вч). Назва *кап'тан* вважається запозиченням з тюркських мов (тур., азерб., тат. *kaftan* 'вид верхнього одягу') [ЕСУМ, 2, 377]. У досліджуваних говірках зафіксовані також територіальні дублети назви *кап'тан*: *ро'т'бунди* (Д), *лудан* (Сзк). Очевидно, назва *лудан* виникла внаслідок протиставлення різних видів тканин: *лудан* 'вид блискучої тканини, каптан, пошитий з цієї тканини' [Грінч., 2, 379 –

380], про що свідчать історичні джерела, але з часом ця ДО була втрачена. Назву *лудан* дослідники пов'язують з дсканд. *Lodi* 'груба тканина' та нім. *Loden* 'грубе сукно' [Фасмер, 2, 529]. Літописи XI ст. в значенні верхнього одягу фіксують назву *луда*: "и луда бѣ - него золотом истъкана" [СлРЯ, 8, 292]. Не виключається зв'язок з *лудити* 'покривати поливою', пор. *луда* 'наволока, тонкий шар на чомусь, полуда, полива' [Даль, 2, 27]. Назва *ри'тунда* 'довга свита' у говірці села Хажин Бердичівського р-ну Жт свідчить про розширення семантики. У говірці села Пляхова Козятинського р-ну Вн лексема *ри'тунда* з негативним емоційним забарвленням вживається у виразі *От од'агнулас' в йакус' ритонду*. Назва *ри'тунда* (*ри'тунда*), як і рос. *ротонда*, 'жіночий плащ без рукавів' вважається запозиченням через нім. *Rotonde* з франц. *gotonde* 'тс' [Фасмер, 3, 508].

У досліджуваних говірках відома назва старовинного одягу *жу'пан*. Слово *жу'пан* (пол. *żupan*, ч. *zupan* 'халат') виводять з іт. *giurpone* 'чоловічий каптан з грубої тканини' [Фасмер, 2, 66]. Воно часто зустрічається в документах XVI ст.: "Кашпора, бондара, в лєсе поймавши, збил, змордовал; жупан шеб ѓдинский синии, кожух, сокиру ѓтнял" [АЖ, 42], "жупан адамашковый" [АЖ, 125], народних піснях: "Ой старшюу везли в червонім убранні, А середню везли в зельонім жупані"¹². Якщо у XV - XVII ст. жупан використовували як основний верхній одяг головним чином серед українського дворянства й заможних міщан Правобережжя і Закарпаття, а також серед козацької старшини¹³, то в XIX ст. він широко використовувався уже селянами (Жоростенський, Народийський, Малинський р-ни Жт) як жіночий і чоловічий одяг. Очевидно, лексема *жу'пан* запозичена з пол. *żupan*. В свою чергу, польська дослідниця Д. Барська-Антос розглядає цю назву, поширену у польських говорах в XVI ст.¹⁴, як запозичення з італійської мови. Шили жупани з синього або чорного сукна, з великим коміром, з обох боків між передом і спинкою укладали дрібними складками клини, рукава закінчували обшлагами (заковрашами). Ці особливості крою близькі до польського вбрання каптанного типу. У говірці села Залісці Збаразького р-ну Тр жупа'чом називали домотканий одяг з фарбованих синіх та сірих конопляних ниток вищеописаного крою. У деяких волинських говірках назва *жу'пан* фіксується зі значенням 'чоловічий одяг' (Хж), у деяких подільських - 'жіночий одяг' (*багатирс'к'ї дочки носили - Втв*). На Ровенщині лексема *жу'пан* - 'короткий жіночий одяг': *кол'іс' жупани з^с хвандами / з^с сукна овечого / ковн'ір стоячий / на гуз'ах / кишен'ї з^с накривкоюу / хл'аст'ік у тал'йу / у три полочки (ВО) / за цара жупан з^с кашмару / до стану (Срн, Вч), за Пол'шч'ї жакет (Крп).*

У подільських говірках лексема 'бунда відома як назва жупана (Мч, Кб: *Д'ачата носили 'бунду з с фабричноїі тканини на ваті*), а також у значенні 'різновид свити' (Кн). У говірці села Висоцьк Дубровицького р-ну Рв зустрічається лексема 'бонда: за цар'а 'бонда - плат:'а, пор. бунда в бойківських говірках - 'паль'то', буковинських - 'тепла білизна', широкий одяг', одеських - 'сарафан' [ЕСУМ, 1, 295]. В "Общекарпатском диалектологическом атласе" подаються різні значення, що фіксуються на карпатському ареалі, такі, як 'вид одягу з рукавами', 'хутрянний одяг', 'вид шуби', 'хутрина безрукавка', 'пальто', 'піджак', 'космата шерсть тварин', 'одяг вівчарів'¹⁵.

З назв короткого одягу в обстежуваних говірках відомі 'йупка, ка'потка, п'ін'жак, куцак, 'бобрик, са'чок, 'лейб'і(у)к, жи'к'ет. Назва жіночого одягу 'йупка поширена у східнополіських говірках, як і в наддніпрянських, слобожанських. Лексеми, які відомі в російських говорах - юпа, юбка 'селянський кожух', польській мові - юра 'куртка', німецькій - Юрре, виводяться з іт. giuppa 'безрукавка' [Фасмер, 4, 525] і вважаються запозиченням через польську мову, хоча такий погляд викликає сумнів, оскільки назви в західно- та середньополіських говірках не зустрічаються.

Назва жіночого одягу з кранної тканини, приталеного, відрізного у талії, ззаду з "хвалдами", оздобленого оксамитом ("манчестером"), мереживом ("карунками"), який одягався до спідниці і входив до традиційного костюма на Житомирщині на поч. ХХ ст., - ка'потка (Внп, Кч, Срд, Пдл, ЧЛ). У цих же говірках записана і лексема ка'пота 'теплий жіночий короткий одяг прямого крою, на ваті, з кранної матерії'. Ці назви, як і сх.-слов. капот 'різновид чумарки', блр. капота 'халамида', вважають запозиченням через польську мову - karota - з франц. sarote або іт. sarra [ЕСУМ, 2, 375]. Але багато мовних фактів дає можливість етимологізувати назви ка'пота, ка'потка, як і капел'ух 'головний убір', кап'тур 'головний убір заміжньої жінки', глибше - з і.-е. кар 'охоплювати', на що вказують групи слів: кап 'вовняний мішок', друс. капь 'вмістилище піхви', капа 'покривало на ліжку, попона, відлога', 'дашок над піччю', 'килим', капиця 'язичницький храм', капестра 'вуздечка', рос. капа 'шапка', 'покривало', блр. капа 'покривало', пол. кара 'покривало', 'покривало від бджіл', тур. кар 'посудина', 'зовнішній покрив', 'верх', 'чохол' та ін. [ЕСУМ, 2, 368].

В ХІХ - на поч. ХХ ст. в усіх обстежених говірках під впливом нових різновидів одягу, що поширювалися з міст, з'явилися назви різноманітних піджаків, але їх типи в основному не протиставлялись за головними ДО - кроєм, тканиною, тому для їх позначення використовувалась суперлексема п'ін'жак, а нерелевантні ДО передавались за допомогою описових конструкцій: п'ін'жак

з^с сукна (Коростенський, Малинський, Народицький, Овруцький р-ни), пуджак (СВ), пин'жак у тал'їю / комн'ір-викладач / то шили в буден' так'ї суконн'ї пин'жа'чишча (Крп), п'ін'жак до кол'їна / с пудбивкоюу / з^с накривками (Мч, Бер, Брж), п'ін'жак без^с вус'їв / б'ї кул'їк / чолові'їки носили (Свр), п'інжа'ки суконни / чорн'ї сив'ї / з^с накривками (Мр), п'ін'жак з^с битого сукна (Вч), п'їжак з сукна (Крс, Кщ), п'ін'жак (Хж, Плях, Мз, Кщ, Пл, Гр, Пс, Втв). В деяких говірках виявлені лексичні дублети назви п'ін'жак: сукн'аник 'піджак з сукна' (ВО), сачок 'тс' (Пл, Ял, Пз, Гр, Мз, ВР, Ч), сачик (ВО), бобрик 'тс' (П), сачик-куцак 'короткий піджак' (Вг), сачик-короташ (Кщ), пул'їнез 'жіночий піджак' (Ял). Зафіксовані також назви, у яких ДО 'тканина', 'сезон носіння' виявилися релевантними: б'ел'ак 'полотняний піджак' (Вс), л'їт'ник (Плях), л'їтн'ак 'тс' (Ял, Крш, Втв, Гр, Кб, Кщ), ос'їн'чук 'осінній піджак' (Пс, Ял). Такі назви, як сукн'аник, куцак, короташ, ос'їн'чук, л'їтн'ак (л'їт'ник), мотиваційно прозорі. Назва сукн'аник пов'язана з лексемою сукно від сукати, як і 'сукн'а 'свита'. Назви жіночого одягу 'сачик, са'чок є міжговірковими відповідниками назви сукн'аник: 'сачик шили толубом / кишен'ї з^с накривками (Вч, Крп), 'сачик с пудбивкоюу / з^с домашн'ого сукна / їак п'ін'жак / довгий / кишен'ї з^с накривками / хл'аст'їк / без^с клин'їв (Мч). Мотиваційною ознакою назв куцак, короташ є 'короткий різновид одягу', пор. полт. куцак 'короткий зимовий одяг' [Ващ., 52]. Лексеми л'їт'ник, л'їтн'ак, ос'їн'чук пов'язані з сезоном носіння, пор. також степ. л'їту'чка 'літня жіноча кофта', л'їтничок 'літній жакет', ос'їнка 'жіноча осіння кофта' [Москаленко, 49, 54], пд.-бессараб. л'етн'їк 'жіночий піджак' [Дрозд., 87], ос'їнка 'легкий жіночий одяг' [Дрозд., 103], л'їтн(я)к 'легенька одежина для літа' [Ващ., 58], полт. ос'їник 'короткий жіночий одяг на ваті' [Ващ., 68]. Очевидно, кліматичні умови різних пір року зумовили різну структуру одягу – літом легкий, а восени більш теплий, що і виявилось на лексичному рівні. Виникнення назви б'ел'ак пов'язане, очевидно, з вибіленим лляним полотном, з якого його шили. Інформатори підкреслювали, що б'ел'ак – це святковий одяг, оскільки буденні сорочки шили з невибіленого полотна: б'ел'ак з^с домашн'ого полотна / ковн'ір положений / на виходний / за цара / до церкви (Вс). Назва піджака 'бобрик утворена подібно до назви лис'ї шляхом метонімічного перенесення з назви звіра, але ДО, пов'язані з назвою, – 'хутровий звір' або 'колір' – втрачені.

В обстежених говірках фіксується лексема 'л'ейбик: 'л'ейбики з^с домашн'ого сукна / сив'ї / чорн'ї / з^с бок'їв кл'їночки (Кр), л'ейбик їедне сачок на ват'ї (Бар), лейбик шили з крамноїї і домотканоїї тканини (Вг, Гр, Пз, Км), лейбик носили жінки (Плях), лей-

бик – чолом'ичий од'яг на ват'ї (Хж). Назва побутує у лемків, бойків [Грінч., 2, 353], походить з пол. *leibik* 'безрукавка', 'жакет', яке, можливо, пов'язане з нім. *Leib* 'тулуб', 'корсаж'.

У вишнівопольських говірках, очевидно, за період входження до складу Польщі, поширилась назва *мари'натка* 'короткий жупан', який носили жінки і чоловіки (Крч, Кр). Назва є запозиченням з пол. *magunatka* / *magunatka* 'жакет' < іт. *maginaga* 'бушлат з відлогою, матроська куртка' [ЕСУМ, 3, 394].

У Дубровицькому р-ні Рв відома назва *спанц'їрка* 'короткий зимній жіночий одяг': *купл'єна* / *сам'їтн'а* (назва крамної тканини) / з^с *пудбиекойу* (Ор), *спанц'їрка коротка* / *на ват'ї* / *по поїяс* (Вар). У Сарненському р-ні Рв фіксується лексема *каца'вейі*: *їак горсет* / *но з^с рукавами* / *на ват'ї* / з^с *пуд'биекойу* (Кр), пор. *каца'вейіка* 'верхній теплий жіночий одяг' у степових говірках [Дрозд., 69]. Лексема *каца'вейі* є запозиченням з нім. *Kutzboi* 'груба тканина', 'одяг з неї' через пол. *kasabajka* [ЕСУМ, 2, 408].

Назви верхнього одягу у поліських, волинських, подільських говірках належать здебільшого до давнього шару лексики. Назви слов'янського походження: *ко'жух*, *с'вита* (друс.), *вукн'а*, *пор'т'ух*, *сер'м'їга* (*серн'їга*), *бурка*, *лус'ї*, *бобрик*, *шуба*. Назва *лудан*, що сягає давньоруського періоду, має суперечливу інтерпретацію походження. Як фактор диференціації виступають запозичення: *мари'натка*, *каца'вейі*, *курта*, *курташ* (з пол.). Через польську як мову-посередницю: *ка'потка* (з франц.), *бонда* (з угор. або сх.-ром.), *че'мерка* (з іт.), *бурнос* (з араб.), *хутро* (з нім.), *чуга'їїна*, *чек'м'їн'*, *кирейа* (з тур.), *кап'тан* (з тюрк.), *ротбунди* (через нім. з франц.), *їупка* (з іт.), *лейбик* (з нім.), *арим'їак* (з тат.).

¹ Лукина Г. И. Названия одежды в древнерусском языке XI – XIV вв. // Исследования по словообразованию и лексикологии древнерусского языка. – М., 1978. – С. 22.

² Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. – К., 1985. – С. 1267.

³ Мельничук А. С. Этимологическое гнездо с корнем *-шеі* в славянских и других языках // Докл. на VII Междунар. съезде славистов (Загреб, Любляна, сент. 1978 г.) – Киев, 1978. – С. 10.

⁴ Пісні з Волині. – К., 1970. – С. 115.

⁵ Попов Н. Русское население по восточному склону Карпат (гуцулы, бойки, лемки). – М., 1867. – С. 15.

⁶ Матейко К. И. Локальные особенности одежды гуцулов в XIX – нач. XX в. // Карпатский сборник. – М., 1976. – С. 63.

⁷ Попов Н. Указ. соч. – С. 20.

⁸ Головацкий Я. О народной одежде и убранстве русинов, или русских, в Галичине и Северо-Восточной Венгрии. – Спб., 1877. – С. 16.

⁹ Неділько О. Д. Назви одягу і взуття в говірках Чернігівщини // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: Тез. доп. і повідомл. на XV Респ. діалектол. нараді). – Житомир, 1983. – С. 209.

¹⁰ Курцленко В. М. Атлас тваринницької лексики Полісся. – Глухів, 1983. – К. № 36, 150.

- 11 Клепикова Г. П. Славянская пастушеская терминология. — М., 1974. — С. 54 — 56.
 12 Етнографічні матеріали. — К., 1920. — Т. 3. — С. 92.
 13 Стамеров К. К. Нариси з історії костюмів: У 2 ч. — К., 1978. — Ч. 1. — С. 165.
 14 Barska-Antos D. Słownictwo Warmii i Mazur: Odzież. — Wrocław etc, 1980. — S. 50.
 15 Общекарпатский диалектологический атлас. — М., 1988. — Вып. 2. — С. 27 — 29.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Внп	— в усіх населених пунктах (вказівка на поширення явища в усіх досліджуваних говірках відповідної території)
Б	— Вазар Народницького р-ну Житомирської обл.
Бар	— Барди Коростенського р-ну Житомирської обл.
Бб	— Бубнівка Гайсинського р-ну Вінницької обл.
Вер	— Берестя Дубровицького р-ну Рівненської обл.
Берд	— Бердичівський р-н Житомирської обл.
Вр	— х. Врідки Старовижівського р-ну Волинської обл.
Брж	— Бережниця Дубровицького р-ну Рівненської обл.
Брн	— Баранівка Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.
Брс	— Берестовець Коростенського р-ну Житомирської обл.
Вх	— Беги Коростенського р-ну Житомирської обл.
Вч	— Вігач Менського р-ну Чернігівської обл.
В	— Варівськ Іванківського р-ну Київської обл.
Вв	— Вовчки Немирівського р-ну Вінницької обл.
ВГ	— Велика Глуша Любешівського р-ну Волинської обл.
Вг	— Вигів Малинського р-ну Житомирської обл.
ВК	— Великий Кунинець Збаразького р-ну Тернопільської обл.
ВО	— Великі Озера Дубровицького р-ну Рівненської обл.
ВР	— Велика Рутів'янка Малинського р-ну Житомирської обл.
Вс	— Височне Дубровицького р-ну Рівненської обл.
Вск	— Васьковичі Коростенського р-ну Житомирської обл.
Вст	— Виступовичі Овруцького р-ну Житомирської обл.
Вт	— х. Вітуля Любешівського р-ну Волинської обл.
Втв	— Вітовці Липовецького р-ну Вінницької обл.
Вч	— Вичівка Зарічненського р-ну Рівненської обл.
Гр	— Городище Літинського р-ну Вінницької обл.
Грн	— Гранів Гайсинського р-ну Вінницької обл.
Д	— Давидки Коростенського р-ну Житомирської обл.
Дг	— Дягове Менського р-ну Чернігівської обл.
Дд	— Дідковичі Коростенського р-ну Житомирської обл.
Дж	— Джурджівка Новоушицького р-ну Хмельницької обл.
ДП	— х. Довга Поросля Любешівського р-ну Волинської обл.
Дубр.	— Дубровицький р-н Рівненської обл.
Єм	— Ємільчине Житомирської обл.
Жв	— Жван Мурованоктуриловецького р-ну Вінницької обл.
З	— Заозерне Тульчинського р-ну Вінницької обл.
Зк	— Закусили Народицького р-ну Житомирської обл.
Зл	— Залісці Збаразького р-ну Тернопільської обл.
Злз	— Залізниця Любешівського р-ну Волинської обл.
Злс	— Залісся Народицького р-ну Житомирської обл.
Зм	— Заміхів Новоушицького р-ну Хмельницької обл.
Зр	— Заруддя Іванківського р-ну Київської обл.
Ів	— Іванківці Бердичівського р-ну Житомирської обл.
Івн	— Іванівка Малинського р-ну Житомирської обл.
Кб	— Кіблич Гайсинського р-ну Вінницької обл.
Кл	— Каленське Коростенського р-ну Житомирської обл.
Км	— Кімната Кременецького р-ну Тернопільської обл.
Кн	— Конохи Козівського р-ну Тернопільської обл.

Корост	– Коростенський р-н Житомирської обл.
Кр	– Корост Сарненського р-ну Рівненської обл.
Крп	– Карпилівка Сарненського р-ну Рівненської обл.
Крс	– Краснопілка Гайсинського р-ну Вінницької обл.
Крт	– Кортеліси Ратнівського р-ну Волинської обл.
Крч	– Кричильськ Дубровицького р-ну Рівненської обл.
Крш	– Курашівці Мурованокуриловецького р-ну Вінницької обл.
Крщ	– Крищинці Тульчинського р-ну Вінницької обл.
Кур	– Кураш Дубровицького р-ну Рівненської обл.
Кч	– Кочичине Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
Кш	– Кушинці Гайсинського р-ну Вінницької обл.
Л	– Левковичі Овруцького р-ну Житомирської обл.
Лз	– Лозниці Народицького р-ну Житомирської обл.
Лпн	– Литники Коростенського р-ну Житомирської обл.
Лс	– Лісовщина Коростенського р-ну Житомирської обл.
Лч	– Лучанки Овруцького р-ну Житомирської обл.
Мз	– Мізяків Калинівського р-ну Вінницької обл.
Мм	– Мамекіне Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл.
Мр	– Морочне Зарічненського р-ну Рівненської обл.
Мч	– Мочулище Дубровицького р-ну Рівненської обл.
Н	– Нобель Зарічненського р-ну Рівненської обл.
Народ	– Народицький р-н Житомирської обл.
НВ	– Нова Басань Бобровицького р-ну Чернігівської обл.
Нд	– Неділище Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
Нм	– Немирів Коростенського р-ну Житомирської обл.
Нмв	– Немовичі Сарненського р-ну Рівненської обл.
Нр	– Норинськ Овруцького р-ну Житомирської обл.
Нш	– Недашки Малинського р-ну Житомирської обл.
О	– Оса Кобринського р-ну Волинської обл.
Ом	– Омеляни Любомльського р-ну Волинської обл.
Ор	– Орв'яниця Дубровицького р-ну Рівненської обл.
П	– Павлівка Калинівського р-ну Вінницької обл.
Пд	– Підманово Любомльського р-ну Волинської обл.
Пдл	– Підлуби Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
Пж	– Пижівка Новоушицького р-ну Хмельницької обл.
Пз	– Пузирки Козятинського р-ну Вінницької обл.
Пл	– Плоске Мурованокуриловецького р-ну Вінницької обл.
Плх	– Пльохів Чернігівського р-ну Чернігівської обл.
Плях	– Пляхова Козятинського р-ну Вінницької обл.
Пол	– Полиці Камінь-Каширського р-ну Волинської обл.
Пс	– Писарівка Ямпільського р-ну Вінницької обл.
Пт	– Потаповичі Овруцького р-ну Житомирської обл.
Рд	– Рудківці Новоушицького р-ну Хмельницької обл.
Рк	– Рокита Старовижівського р-ну Волинської обл.
С	– Суємці Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.
СВ	– Старі Вороб'ї Малинського р-ну Житомирської обл.
Св	– Світязь Любомльського р-ну Волинської обл.
Свд	– Свидовець Бобровицького р-ну Чернігівської обл.
Свр	– Свиричевичі Дубровицького р-ну Рівненської обл.
Сзк	– Сезьки Ічнянського р-ну Чернігівської обл.
Сл	– Слобідка Новоушицького р-ну Хмельницької обл.
Слб	– Слабин Чернігівського р-ну Чернігівської обл.
См	– Самари Ратнівського р-ну Волинської обл.
Срд	– Середи Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
Срк	– Сорокомичі Козелецького р-ну Чернігівської обл.
Срн	– Серники Зарічненського р-ну Рівненської обл.
Хж	– Хажин Бердичівського р-ну Житомирської обл.
Хр	– Хоробичі Городнянського р-ну Чернігівської обл.
Хч	– Хочево Іванківського р-ну Київської обл.
Ч	– Чоповичі Малинського р-ну Житомирської обл.

Чд	– Чудель Сарненського р-ну Рівненської обл.
ЧЛ	– Чорний Ліс Зборівського р-ну Тернопільської обл.
Швч	– Шевченкове Малинського р-ну Житомирської обл.
Ю	– Юр'івка Чернігівського р-ну Чернігівської обл.
Ял	– Яланець Томашпільського р-ну Вінницької обл.

У статті даються семантичний, генетичний, етимологічний та ареальний аналізи назв верхнього одягу, що функціонують у поліських, волинських та подільських говірках.

Т. Я. Токар

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКИХ ОСТРІВНИХ ГОВІРОК БОСНІ

В статье исследуется состояние лексического фонда украинских русинов, находящихся в сербохорватском языковом окружении, рассматриваются также фонетико-морфологические процессы, происходящие в заимствованных словах.

Лексика є тією складною динамічною системою, яка свідчить, що розвиток мови залежить від загального прогресу суспільної практики, матеріальної й духовної культур. Словниковий склад мови містить ряд мікросистем, семантична структура яких може бути описана термінами, що вказують на смислові відношення, встановлювані між її складовими елементами¹. Наслідки проведеної останнім часом великої роботи по дослідженню лексичних мікросистем у словниковому складі різних мов – тематичних і лексико-семантичних груп – продемонстрували цінність структурного підходу до вивчення складу лексичних груп і семантики слова². Певна традиція існує, зокрема, в системному вивченні діалектної лексики. Такий підхід передбачає аналіз лексико-семантичних об'єднань з погляду їх структурної організації та функціонування.

Лексична система говорів незалежно від того, чи вони побутовують у межах усїєї діалектної мови, чи ізольовано від неї, чи в іншомовному оточенні, постійно розвивається, забезпечуючи потреби мовців у номінації. У цьому зв'язку значний інтерес становлять саме острівні говірки, оскільки їх дослідження виразно окреслює всю складність еволюції лексичної системи, взаємодію її з навколишньою мовною стихією.

До острівних належать і українські говори на території Боснії та Герцеговіни, Славонії (Югославія). Перші поселенці з Галичини

© Т. Я. Токар, 1991

з'являються тут близько 1890 р., а вже в 1910 р., як свідчать архівні матеріали, на території Боснії та Герцеговіни галицьких українців (а їх у ті часи офіційно називали русинами) було 7431 чол.³ І в наступних переписах населення до 1948 р. галицьких українців і бачвансько-сремських русинів не диференціюють. Сучасні боснійські українці (частина їх за повоєнний період переселилася до Воєводини, де вони живуть поруч з представниками найстарішої міграції – русинами) є вихідцями переважно з сучасних Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей⁴.

У нових умовах життя вихідці з Галичини зберегли багато звичаїв, традицій, культурних набутків, одночасно пристосовуючись до нового середовища, приймаючи нові звичаї, опановуючи нові ремесла. Зміна соціальної структури поселенців викликала зміни в традиційній матеріальній культурі⁵. Українська мова на території Боснії та Герцеговіни, Славонії, інших регіонів Югославії вступила в тісний контакт зі спорідненою сербохорватською (хорватсько-сербською) мовою. Проблема міжмовних взаємин ускладнюється тим, що цей процес мав різне спрямування: відбувалася внутрішньоукраїнська (між наддністрянськими та південноволинськими говірками) та українсько-сербохорватська взаємодія. При першому типі взаємодії відсутня необхідність в оволодінні другою говіркою однієї мови як окремою комунікативною системою⁶, в той час як у другому випадку складається типова для білінгвізму ситуація, яку варто розглядати як одну зі сторін соціального життя поселенців.

Під час експедицій 1970 – 1976 рр. ми застали боснійських українців на етапі колективного білінгвізму, коли практично кожен з них послуговувався двома мовами, які відрізняються функціональним навантаженням. Основні функції взяла на себе сербохорватська мова, сфера побутування української дуже звузилась – це сім'я, церква, невеликі кола поселенців. Ступінь володіння обома мовами, особливо другою, залежить від багатьох факторів. Чимало питань білінгвізму, мовної взаємодії ще чекають розв'язання. Важливо простежити, де межі колективного білінгвізму, на якому етапі одна мова починає витісняти іншу, де починається домінування однієї мови над іншою, коли і чому порушується співіснування двох різномовних систем у мовленнєвій свідомості як окремих індивідів, так і цілих соціумів.

Загальновідомо, що на всі зміни в суспільному житті, світі реальній мова відгукується швидко і дієво, продукуючи нові засоби вираження, щоб задовольнити потреби в номінації. Нові номінативні одиниці стають складовими компонентами лексичної системи, ядро якої складає спільний для літературної мови і діалектів будь-якої мови основний словниковий фонд. Це стосується й

острівних говорів. Проте тривала ізоляція від рідного мовного масиву, інтенсивні контакти з мовою навколишнього середовища, специфічні соціальні, природні умови визначають напрями їх еволюції (особливо це стосується сфери номінації), сприяють процесу інфільтрації елементів сербохорватської мови в систему української мови поселенців. Напр.: *Ти, ка'жу, ба'гато т'рошиш 'тратиш, витрачаєш' (Кам.); ја со'бі ку'пила ја'јец', у'з'ела 'шунки, соло'ни-ни, по'ставила у' фрижи'дерок 'холодильник' (Прн.); Не бра'у ко-жуха, ли'ше у' капу'тові 'пальто' (Прн.); На та'ван'і 'горище' бух-бух, 'по'уна 'хата 'пороху (Дев.); Град'ж'евінскиј 'будівельний' ма-териал вес' по'скупл'ау 'подорожчав' (Кам.); 'Може в ті 'собиці' 'кім-натці' (Д.); Та'во шт'река 'залізнична колія' т'ребала јти 'через 'Козарац, але пітплатили 'того інже'нера (Т.); То 'мамина проіз-водн'а 'виробництво', до'мачиј л'ікер (Кам.); Д'рова посебно 'особливо' до'уро'з'і (Пр.); Ст'іни ці не рих'тован'і за п'лочици 'кахлі' (Кам.); 'Каже, 'к'іл'ко јих 'мајте у' сел'і? Поч'не набројувати 'перераховувати, лічити' (Б. Л.); І ту је о'дна, так 'само 'була у' тому 'огорови 'табір'. 'Само, 'каже, ме'н'і на 'думці – х'л'іба, х'л'і-ба (Т.); Јду полако 'повільно' 'перед с'воју са'дибу (Л.); 'Було ш'ти-ри 'падобрани 'парашути' (Кам.); 'Мушу там с'тално 'постійно' 'бу-ти (Кам.); То ста'ра брига 'турбота' (В. Б.); У'перед 'було 'лехше, бо с'мо 'мали ста'наріу 'квартирантів' (Птр.); Де'і војн'і перебу'ла, шче ј потрес 'землетрус' (В. Б.); 'Цекер 'сумочка, торбинка' ту у' ш'паіз'і 'вису (Б. Л.).*

Розглянемо, як лексична система говорів, в основі своєї ще й зараз українська, розвивається в іншомовному оточенні далі, як створюються нові номінативні засоби, заповнюються лексичні лакуни. Звичайно, в умовах практично повної відірваності від української літературної мови та обмеженості функцій розвиток українських говорів Боснії гальмується. Насамперед, це помітно на лексичному рівні говірок.

Поселившись на новій території, діставши земельні наділи, точніше, ділянки лісу, який треба корчувати (лише в поодиноких випадках землю купували), боснійські українці змушені були всі сили і вміння зосередити виключно на матеріальному забезпеченні, щоб мати змогу вижити в важких умовах⁷. Мовна ситуація на початок переселення може бути окреслена таким чином: переселенці принесли свої говірки, які вже в першому поколінні втратили зв'язок з літературною мовою, тому основним засобом комунікації залишилася діалектна мова, власне, рідна говірка. У переселенців були початкові несистемні знання рідної літературної мови, а нове середовище не могло забезпечити їм умови для її вивчення. Відсутні підручники рідною мовою, художня література, за винятком окремих видань, привезених з батьківщи-

ни, та незначної кількості календарів. Однак майже в кожній родині збергалася хоч одна книга, найчастіше "Кобзар" Т. Г. Шевченка, яка передавалася з покоління в покоління. Національну інтелігенцію представляли, по суті, лише кілька священиків, яким доводилось виступати у ролі вчителів, суддів, порадників та ін. і які доклали багато зусиль, щоб уберегти поселенців від денационалізації. Школи були сербохорватські, а початковими знаннями української писемності, історії, культури опікувалася греко-католицька церква.

Материнські наддністрянські та південноволинські говірки, які незважаючи на близькість мають істотні відмінності⁸, що виявляються на різних рівнях структури⁹, почали тісно взаємодіяти на новій спільній території. Це спричинилося до взаємного переплетіння і співіснування в мовленні боснійських українців різноговіркових елементів; виникає система лексичних варіантів, дублетів, розширюються синонімічні ряди: 'vit'agли – 'vit'igли – 'vit'egли, гред'іл' – рид'іл', лице плач'не – плак'сиве, че'ниги // 'ручки, шмат'а // уб'ран'а // 'од'аг, ж'вавиц' // рух'ливиц' // хут'киц' // 'хитриц' // про'ворниц' та ін. Однак повної уніфікації цих говорів, як можна було очікувати, не відбулося, чому, можливо, сприяла та обставина, що в Боснії українці селились не компактно, а невеликими групами поміж носіїв головним чином сербохорватської мови. Нерідко носії різних діалектних систем виявляють чітке розмежування, особливо у сфері фонетики і граматики, останнє спостерігається навіть у межах родини, якщо чоловік і дружина успадкували різний діалектний тип. Діти більше успадковують особливості говіркового мовлення насамперед діда чи баби, якщо вони є, або того з батьків, хто більше з ними контактує, пор.: *Ja go Źz'ala za řuku* (Прн.); *Źz'au za šnuruk i řagne do'go'ri* (Б. Л.); *'Kaže, řajnu si Źz'eř, řajna 'žinočka* (Прн.); *ja bi še vam Źl'au. Pa'l'et i ř hat'i* (В. Б.); *Бу'дем ба'раки робити дере'л'ан'и* (П.); *A ti pi'isli ti 'napuci derev'žen'i* (Прн.); *Źnas se 'kaže 'loška, fl'aška, ř đrugim 'heška, tel'e, pa'ce* (Кам.); *Ку'пи'у тро'је па'ц'ет по 'сорок 'tis'ač, ne'ma ščo 'vid'iti* (Дев.); *Подол'аки 'кажут скоро'дити, а гу'цули – воло'чити* (Т.); *Ми 'кажемо 'терниц'а, би'јак, го'родник, коц'уба, а гу'цули – пос'ікачка, 'биле'чн', рис'кал', кочер'га* (Коз.).

Боротьба за існування, повсякденні контакти з місцевим населенням диктували необхідність вивчення сербохорватської мови. Процес засвоєння нової мови охоплює різні етапи – починаючи від використання окремих лексем і закінчуючи повним володінням її системою. З часом сербохорватська мова стає для поселенців все ближчою, все частіше витісняє рідну мову, звужуючи сферу її вживання. За час існування в Боснії українська мова набула багато специфічних рис, що є наслідком тривалого контакту двох

мов. Острівні українські говори та їх доля – це не виняток із загального закономірного процесу розвитку мов у іншомовному оточенні. Аналогічний шлях проходять й інші говори (мови), що функціонують за аналогічних чи близьких обставин; такі мови (діалектні системи) втрачають потенцію до створення нових засобів номінації на власному ґрунті, їх розвиток іде в напрямку поєднання з мовою корінного населення¹⁰.

Перший етап функціонування українських говірок у нових умовах відзначається своєрідним опором впливові сербохорватської мови, наслідком чого є певна консервація основного словникового фонду, який був принесений поселенцями з батьківщини. Цей фонд зведений до порівняно обмеженого кола лексем, що стосуються повсякденного життя, сфери занять та ін.: *стіл**, *'лава*, *к'рісло* 'стілець', *ца'рок* 'шафа для посуду, мисник', *бом'бетил'* 'канапа, лава зі спинкою', *с'ложік* 'глиняна або скляна банка', *ф'инка* 'широка і низька каструля', *гор'н'а* 'горщик', *ба'н'ак* 'казан, горщик', *'д'ішка*, *'гал'ба* 'кухоль для пива', *'кул'чики* 'сережки', *ко'рал'і* 'намисто', *гар'надл'і* 'шпильки для волосся', *'душка* 'плаття', *су'кенка*, *'хустка*, *боршч*, *'каша*, *пиро'ги* 'вареники, пиріжки', *ка'пуста*, *бара'бол'а*, *мак*, *кор'чунок* 'земля після викорчування лісу', *'царина* 'неорана земля', *'мито*, (в, г) *о'рати*, *са'пати*, *ко'сити*, *пе'чи* 'пекти', *корчувати*, *'чистити*, *дзелен'ко'т'іти*, *прасувати*, *ш'колувати* 'давати освіту', *'шопа* 'навіс, відкритий сарай для господарських знарядь, дров, возів', *'ф'іра* 'віз', *драби'н'ак* 'віз з драбинами для перевезення снопів', *обо'ріх* 'навіс, дашок, під яким складається сіно, снопи', *обо'рога* 'загорода для овець', *'вила*, *г'рал'і* 'вила для гною', *ло'пата*, *хлоп* 'чоловік', *х'лопец'*, *д(р)'іука*, *ло'ша*, *'кури*, *бе'з'роги* 'свині', *јаг'н'а(е)та*, *л'іци* 'віжки', *ш'лежі*, *хо'мут*, *ба'т'іг* з *пужа'ком*, *посто'ронки*, *к'л'ішчи* та багато інших. Дослідники острівних говорів завжди вказують на такий опір. Приклади: *Там у'чора зв'орали*, *а'нин'ка* *во'лочим* (Дев.); *Хже ста'рі ми доу ло'пати* (Птр.); *як с'і ур'одила* *Михај'лина*, *ка'зау*, *буду хо'диу* *на ко'л'інах* і *л'ікт'ах*, *а буду ш'колувау* (Птр.); *Во'ни 'будут* *'думали*, *што ја те'бе зла'пау* *час'ник са'дити* (Дев.); *За'л'ізо та'ке хо'лодне*, *як вуж* (В. Б.); *'Тато 'каже шал*, *а ти як 'кажеш*, *'хустка?* (Б. Л.); *Бу'у ўз'е'у ма'лого с со'боу*, *то'ди ўз'е'у ма'лу* (Прн.); *'Було ба'гато л'ібіу*. *'Луди ко'урчу'вали*, *'чистили* (П.); *То ше з Г'ал'іц'і'ї бом'бетл'і* (Кам.); *А та с'і сто'ї* *'хати при'лет'іла*, *до як смерт'*. *Поставила 'подушку* *'коло 'мене*, *бо с'і бо'јала*. *Ц'ілу н'іч не ста'вало тра'сти* (Дев.); *'Дошчик па'даје фај'нен'киј*, *'тихиј* (Т.); *'Тато при'їдут* *'ф'іроју*, *'будем стајн'у роз'вал'увати* (Д.); *'Надо, чом не при'несла?* *К'рісла* *прине'си с там'тојі 'ха-*

* Лексеми, які не мають діалектних семантичних відмінностей, не коментуються.

ти (Кам.); Ту студн'у 'викопає ше д'ід (Кам.); Ту 'коло две'реј је та'ка комір'чина (Д.); 'Мају шче 'вогирки з д'иш'чинки (Л.). З цього моменту починають формуватись специфічні властивості лексичної системи досліджуваних говірок.

Природна властивість мови відображати всі зміни в різних сферах життя повинна реалізовуватись, тому існує постійна потреба в створенні нових номінативних засобів. Змінність реалемного світу відіграє особливу роль у динаміці лексики. Усі нові предмети, явища, поняття, з якими боснійські українці зустрілися на місцях поселень, мали сербохорватські назви, які й стали проникати у лексичну систему українських говорів. Основною причиною запозичень стала необхідність номінації нових реалій. Запозичувані лексеми в мовленні першого покоління поселенців зазнавали фонетичної субституції, що також було своєрідним опором впливу іншої мови. Вони рідко зберігали вихідний звуковий склад, модифікуючись відповідно до правил і законів української мови: Тут 'були ка'фаніји, і во'ни по ка'фаніјах си'д'іли, 'каву 'пили, 'карталис'а (Б. Л.); Ко'лега нам ту'во сп'ремив н'ријем (Ппр.); 'Мају 'бина, ш'колује с'і в 'Новім 'Сад'і, іде ў т'рету к'л'асу 'техн'ічкојі ш'коли (Л.); Чо'тири 'разреди ос'новнојі ш'коли закін'чила (Т.); Доти'пер 'була 'одлична ў 'першім полу'годиш'т'і (Коз.). На наступних етапах, коли кількість запозичень швидко збільшувалась, іншомовні лексеми стали адаптуватись усе менше.

Значна кількість сербохорватських номінативних одиниць запозичувалась і за наявності українських відповідників. Виникнення таких паралелей веде до вживання в українських текстах і власних, і сербохорватських лексем, причому перші часто дублюють останні. На вибір засобів комунікації впливають ситуація мовлення, склад співрозмовників, тобто відбувається орієнтація на співбесідника. Зокрема, якщо ним виявляється українець-монолінгв, сербохорватські номени "перекладаються", уточнюються: 'Каже, шта, 'Іване, 'радиш?.. О, 'каже, 'нікад 'неч'еш, 'н'ігде не 'буде'ш х'л'іба јіу (Б. Л.); Гу'шідич' 'Тасан бу'у коман'дант 'Козарц'а, а лугар, то значит л'іс'ничіј Пет'ро 'Докіч', бу'у сек'ретар 'тејі 'општини, то значит гро'мади (К.); Існу'вала пол'оп'ривредна, як ви називаје'те с'іл'с'когоспо'дарс'ка ш'кола (Д.); Ш'тири 'роки ўже, як ја в іност'ранстві, то је в чужи'н'і (Л.); ка'варн'а ў Галичи'н'і, а тут ка'фана (Б.); Так 'нагло, рап'товно тра'сло (Дев.); Нам чуду'ва'у тој, диву'ва'с'а (Ппр.); ја бу'у 'ловац, мис'ливец' (Л.).

Лексичний склад українських говорів Боснії подібно до будь-якого іншого говору даної мови генетично неоднорідний. Сюди входить власна загальнонародна та діалектна лексика, іншомовна, причому основним джерелом запозичення завдяки двомовності є сербохорватська мова, яка виступає у переважній більшості

випадків також посередником для запозичень з інших мов. Так, серед назв, що характеризують людину, в українських говірках Боснії відзначено: *ѳајниј, приѳемниј, добриј, уродливиј, милиј, л'убиј, к'расниј, красливиј 'гарний', ѳіниј 'вишуканий, елегантний, гарний', прис'тојниј, приѳабливиј, доп'адливиј 'привабливий, той, що подобається', н'ї'јакиј 'непривабливий, негарний', неѳемниј, нез'далиј 'неприємний, поганий', неѳајниј, брит'киј 'негарний, відрозливий', брид'ливиј, незг'ра(е)бниј, шка'редниј 'гидкий, неприємний у мові і на вигляд', тоустиј, т'лустиј, г'рубиј 'товстий', 'неприємний у поведженні', набитиј 'товстий, натопуватий', чере'ватиј, теле'ватиј 'череватий, товстий', па(м)пуло'ватиј 'має кругле, повне, товсте лице, круглолиций', поуниј, 'миршавий 'худий, сухорлявий', сла'биј, слабон'киј, су'хиј, сухорл'авиј, слабо'витиј, слабо'силиј, мар'нен'киј 'худенький', ви'сокиј, стасо'витиј 'ставний, рослий', по'важниј, с'тавниј, мо'цниј, плечистиј, здо'ровиј, ма'лен'киј, мі'зерниј 'нікчемний, дрібненький, миршавий', тен'д'ітниј, неве'личкиј, недо'росток, джусик 'малесенький, ж'вавиј, рух'ливиј, хут'киј, хитриј 'ще – швидкий, кмітливий', про'ворниј, неквап'ливиј, л'ї'чивиј, ве'селиј, радісниј, сум'ниј, туж'ливиј, зас'мучениј, 'кислиј 'невеселий', но'сатиј, криво'носиј, о'катиј, бул'катиј, бул'уватиј 'окатий', бул'кастиј, ваљивокиј 'має жаб'ячі очі', витріско'вокиј 'витрішкуватий', балухатиј 'окатий, витрішкуватий', пирко'носиј 'кирпатий'; лице – доу'гасте, по'доу'гасте, круел'аве, плач'не, плак'сиве, зап'лаконе, сум'не, зас'муче'не, 'кисле, рум'ј(н)ане, черво'н'аве, чер'вінкасте, бурач'кове, смог'л'аве, смог'листе, бл'їде, жоу'те, г'руб'ше 'повне, грубе, негарне'; чоло – ви'соке, нис'ке, за'лизане, випучене, 'мавп'яче 'низьке і заросле', з'моршчене, по'моршчане, пох'мурливе, набо'ране 'зморщене, має багато зморщок', набу'ране 'надуте, похму'ре', 'дике, дико'вате; ніс – п'равил'ниј, кл'участиј, дз'обастиј, рі'униј, пра'виј 'прямий', ор'ловс'киј, јастру'батиј, за'деркастиј 'кирпатий', плес'катиј 'широкий', шпичастиј 'гострий', свічко'гас 'довгий і широкий'; очі – за'пал'ї, при'падні 'запали, глибокі', жабл'(і)ачі, яс'ні, зе'лені, 'сині, чорні, 'карі; погляд – лагідниј, милиј, бла'гиј 'приємний, привітний, м'який', бистриј 'кмітливий, хитрий', хмур'ниј, пох'мурениј, за'в'ірливиј 'дикий', про'никливиј, про'дориј 'проникливий', оштриј 'гострий, проникливий'; губи (вар'ги) – доу'л'їшн'а, гоу'рїшн'а, т'лусті 'товсті, повні', г'рубі 'повні, товсті', тон'к'ї, ро'січені 'заячі', з'моршчені, ц'їлунні 'зібрані, ніби для поцілунку', беск'ровні, 'сині, чер'воні, бурач'кові, бл'ї'ді, 'син'аві; борода – ло'патаста, шпича'ста, куче'ре(а)ва, густа, ріт'ка, востра, рошава 'нечепурна, неохайна', нечу'парна, чорна, сива, біла; волосся – доу'ге, 'коротке, ва'лове 'хвилясте, нерівне', рів(м)не, п'росте 'пряме', куд'лате, чупаве 'кудлате, розтріпане', дерешо'вате 'наполовину сиве' та ін. Напр.: Ут'їкаје во'лос'а з 'дур-146*

Чої голови (Прн.); Кавал'ер ше та'киј п'лавиј, бі'л'авиј (Кам.); Ја л'убо'морниј 'ревнивий', не дају з н'іким гово'рити (Коз.); 'Пан'а та'ка 'џајна. 'Мамо, јак ти так мог'ла 'бути 'бучна 'галаслива, ве'овла 'попри 'пан'у? – 'Зато, жем 'була ве'села і гу'л'ало мі с'і (Прн.); Він је рус'нак с Керестура, та'киј з'рубиј (В. Б.); Петро ўзуу чере'шник. Він 'добриј хлопака (Дев.); Він бі'дака не је те'чрп'јечиј; При'їтали напис'мен'і або пи'пис'мен'і 'л'уди (Прн.); 'Вијшла јід'на 'трола мар'нішча (Пр.); Так нечестиве, нај бог бо'ронит (Б.); 'Мо'же, бу'де потім муд'риша (Б. Л.); Ј не ста'рам, а с'л'і'па (Прн.); Мла'дич'і 'юнак' при'їде голо'р'лавиј (Б.); Ја'ка во'на нама'л'ована, б'їши теж, тре'павиц'і 'ві'і (Т.); 'Наши 'л'уди 'були 'темними, за 'в'ру сва'рилиса, 'билиса' (К.); Так ме'не бо'улит 'карок, так з'ла'пало і не' попус'каје' (Пр.); С'в'ітит о'чима јак дво'ма бан'ка'ми (Прн.); Од'ного наз'вали м'ругало, шчо 'часто м'ругаје, а та ва'р'лиа 'губата' (Прн.); рі'т'ка, 'во'стра, 'рошава, 'чорна, 'сива, 'біла; мо'лос'а: 'доўге, ко'ротке, куче'раве, ва'лове 'рив(м)не, 'просте, куд'лате, че'рате, 'чупаве, дерешо'вате та ін.

Среди назв житла, домашнього господарства зафіксовано лексеми госпо'дарка 'господарство, хазяйство', об'іст'а(е), под'в'ір'а(е), пл'ац 'місце, де будуватиметься хата, площа, базар', д'воришче, са'диба, хата, будинок, д'ім, 'куч'а 'будинок, хата', буд'а, сто'до'ла, ш'тагел' 'стодола', при'чепа 'прибудова до шопи', хл'і'у, с'тај'на, ко'мора, (г)ам'бар, 'курник, 'куч'а с'винс'ка, сви'нинец' 'приміщення для свиней', ко'у'н'уш'на, с'тудн'а, кри'ниц'а, ве'ранда, во'рота, 'ганок, с'ходи, дах, кров 'дах, покрівля', ст'ріха, с'іни, 'ход'ник 'коридор', комір'чина, шпайз 'комірчина', 'кух'(і)н'а, кім'ната, 'соба 'кімната, гостил'на кім'ната 'вітальня, світлиця', с'пал'н'а, с'пал'на кім'ната, піч, п'ец, го'ра, го'ришче, та'ван 'горище', при'чілок, 'дума 'причілок', с'тел'а, з'ід 'стіна', ст'і'на, д'вер'і, 'в'ікна, п'ід'лога, до'л'і'ука, л'і'пл'анка, лі'пила, зе'м'л'а, на'бита з зе'м'л'і, зг'ладже'на зе'м'л'а, од'вірок, 'рамка д'вер'ей, 'ручка, за'мок, за'сува, к'л'амка, 'комин, ко'менок, 'бовдур, 'мебл'і, 'намештай 'мебл'і, л'і(е)шко, кре'вет, ша'фа, креденац 'шафа для посуду і продуктів', 'мисник, 'кауч 'диван', віт'рина 'буфет для посуду', ор'ман 'шафа для одягу або книг', пе'рина, 'чаршав 'простирадло', коц, ве'рета, ко'удра, 'подушка, пеш'к'ір 'рушник', ут'ерак 'рушник, циматок полотна для витирання', о(у)б'рус 'рушник', настіл'ник, с'тот'н'ак 'скатерка', теле'візі'я, ф'рижи'дер 'холодильник', ус'кавач 'пилосос', машина за пран'е 'пральна машина', ш'пор(г)ет 'плита газова або електрична', 'решо 'електроплитка', зил'іско, 'пегла, 'праска', 'начин'а(е) 'посуд', 'миска, по'лумисок, таріл'ка, тан'ір 'таріл'ка', с(ш)кл'анка, 'чаша 'склянка, чашка', шап'лик 'невисока широка посудина з дерева', те'гла 'скляна банка', 'джез'на 'посудина для приготування кави по-турецьки', 'кел'ішок, че'реп'л'анка 'череп'яна посудина для розтирання маку, часнику',

коц'уба, кочер'га, 'путн'а 'відро', 'канта 'відро, частіше металеве', ко'ноука 'відро', 'кошик, 'корпа 'кошик', кош 'велика корзина', 'вангла 'велика миска з двома вухами', 'п'ікна 'д'ішка 'д'іжка для тіста', па'тел'н'а 'сковорідка', моло'шн'етко 'гличик для молока', 'митка 'ганчірочка для миття посуду'. Напр.: 'Першиј о'убо'р'іх у тім кра'ју бу' від 'мого 'тата (Т.); За'тил'ник до 'воза, ко'ли ве'зут бара'бол'у (Л.); Піш'ла до кре'денцу, вит'агнула сир, сме'тану, несу на стіл; Як с'а 'хата к'лала, 'само 'татови 'в'іру, мајст'рам не в'іру (Прн.); Тој шпајз по'рожниј, 'кинемо ту'ди (Хрв.); Як 'була со'ломн'ана 'хата, 'боудур бу' (Б.); Гасн'іја се по'новила, ку'пила два 'каучі, ма'шину (Кам.); 'Мају цирку'л'арку дош'ки пи'л'ати (Прн.); 'По'уна 'купа 'начин'а, а не'сла та посклиз'нула. Усе 'начин'а 'паде, порозбиваје с'а. 'Мама хо'т'іла 'бити, а 'тато 'каже, шчо ја не 'винна (Т.); Ужес' перемі'чала 'душку (Т.); Дај 'тоту 'ринку (Кам.); Зол'ни'ца с' 'попелом – то за коноп'л'ане ла'ане ко'лис' виб'іл'увало (К.); Ро'сипалос'а 'масло, у горн'етку 'було (Пр.); Нај'л'іпше за то д'рова і 'вугл'а (Пр.); Јіден 'коф'ірок кни'жок при'віз ја з Галичи'ни. 'Н'імці 'вз'али т'і кни'жки та на 'пол'і і попа'лили. По 'межах 'можна 'було з'дибати 'наших кни'жок (К.); Син дес' по'јіха'у з його 'ф'іроју (Пр.); Та по под'віру 'зон'ат ту 'лопту 'м'яч' (Т.); 'За'утра 'думају шчос' пе'чи. Порос'а було печене. З'імо т'роха 'чорби, са'лати 'вијму... Јој, 'д'іти, 'потрес 'землетрус'. Ја зо ш'пајзу 'виб'ігла на 'кухн'у, пиро'дим пот'агнула на'бік; Те'пер то'нен'к'і ст'іни 'з'ідајут 'будують, зводять, мурують' (Пр.); 'Перша 'запрашка у 'канту јде, зго'уріла, чорна цибул'а (Т.); 'Жінка ко'ромисло ўз'ала, дві 'пут'ні і п'іш'ла (Т.).

До групи назв, що стосуються освіти, роду занять людини, належать лексеми шко'лован'а(е), шко'ла, почат'кова шко'ла, осмо'л'ітка, ст'ручна шко'ла, гім'назіја, факул'тет, к'л'аса, 'разред, 'учен', 'ученик, д'жак, 'уд'жбеник, під'ручник, з'шиток, с'веска, 'олоу'ка, ол'івец', наливе'не перо, 'гума, ке'цел'а, мату'рант, чи'тал'н'а, ст'рука, за'нат, ст'ручна сп'рема, ко'вал', с'тол'ар, техн'ічар, 'римар, 'мул'ар, с(ш)'тел'мах, 'зідар, 'бодн'ар, бл'а'хар, л'іс'ничий, побе'реж'ник, шу'мар, л'і'сар, коши'кар, годинни'кар, д'зигар'н'іст, ча'совні'чар, ри'бак, ри'бар, му'зика, гу'дак, пош'тар, листо'ноша, ро'бітник, 'радник, коми'н'ар, кра'вец', кро'јач, шо'фер, во'зач, саобра'чајник, л'і'кар, 'доктор, зу'бар, 'болничар, 'правник, уп'равник, 'писар, чо'вінар, ст'ражар, б'равар, ф'ір'ман, ф'ор'нал' та ін. Пор.: Положи'у 'склав іспит' за квал'іфікованого 'радника, с'м'і'јала тојі зи'ми з 'него – і він д'жак 'учень' (В. Б.); Він по 'фаху ау'томеханічар 'авто'механік' (Птр.); Во'на 'болничарка 'медсестра', не 'маје н'і 'перво'го маја; Він е'лектричар, бу'де ро'би'у, бу'де ма'у (Ябл.); Кра'учин'а у ха'т'і је, а 'мама ўсе 'ши'јут (Дев.); Ш'тефка ўже скін'чила 'мушки кро'јачкі 'майстер, зак'рійник чолові'чого одягу', робит код приват-

ника (П.); Пішоу ў амбуланту, а то'ди до дох'тора, дістау ін'жекцију (Кам.); Закінчивім за'нат шнајдер'киј 'кравецький'; Він је 'очниј л'ікар (Прн.); 'Мају пјат'наиц'ит' 'рокиу. Нази'вају с'ї Заго'родні Вірка. Школ'аркам. Јду у 'Загребі. Мисл'у та ш'кола је пјат'рокиу. По'тому јду на ту педа'гошку академiju, то 'буду 'настау'ник л'ікоу'ного 'образотворчого мистецтва', а по'тому ше на 'вишу' графичку 'вища школа графiки' і 'онда 'тоди' 'буду робити. Там мајемо ті ўс'ї п'редмети 'образоу'ні 'освітні', та јак ў гимназији, а мајемо і 'цертан'е 'креслення', с'л'ікан'е 'малювання', модел'і'ран'е 'моделивання', 'пiсмо. То ўс'о ме'не 'дуже ц'ікавит, і ту школу л'убл'у (Загреб).

Серед наведених вище лексем близько 50 з майже 450 – іншомовні. Реалемний діапазон запозичень досить широкий, а розподіл їх по тематичних та лексико-семантичних групах має свою специфіку. Матеріали обстеження свідчать, що запозичених лексем мало серед слів на позначення реалій сільськогосподарського реманенту, польових робіт, домашнього господарства. Це здебільшого назви нових предметів побуту та техніки. Такі номени, як правило, не мають українських відповідників (*фрижидер, усисавач, решо, боілер, судопера*). Значно більше запозичень – серед назв професій, занять, освітніх понять (*ст'рука, за'нат, ст'ручна сп'рема, саобрач'ајник, болничар, новінар, во'зач, матурант, кецел'а, ст'ручна ш'кола* та ін.). У групі лексики, яка характеризує людину, іншомовні елементи виступають як паралельні до українських номенів (*при'вабливиј // до'падливиј, дз'обастиј // клу'настиј, куд'лате // чупаве*).

Стосовно творення номінативних одиниць на основі власних дериваційних засобів можна сказати, що тут рідна мова боснійських українців здає свої позиції і поступово втрачає здатність до власної деривації. Виявити деривати, утворені вже в нових умовах, складно, оскільки відсутні ґрунтовні дослідження лексики материнських говірок, не фіксувались тексти початкового етапу функціонування говірок на території нового поселення. Варто зауважити, що морфемний інвентар, який простежується в лексиці українських говірок Боснії, практично не змінився, але його функціонування нерідко має свої особливості, пор. зміни у дистрибуції формантів (*крас'ливиј, гор'дистиј, нел'убливиј 'ненависний', нел'удо'витиј 'неввічливий, нелюдимий', за'деркастиј, боро'душко, хл'і'васта ху'доба*).

Структурними зразками для наслідування часто служать сербохорватські моделі (*об'л'ублениј – схв. омиљени, укр. улюблений; основник – схв. оснивач, укр. засновник*). Напр.: *Дл'а мене об'л'ублениј і 'часто го читају і 'мају ў руках Івана Фран'ка (Д.); Основники 'ц'оји читал'ні 'були Іван Не'бесниј і О'нисим Махо-*

беј (Б. Л.). Засвідчено деривати сербохорватських основ за українськими моделями (*ша'марло, прислушко*), контаміновані форми ('ред'ква – схв. ротква, укр. редька), кальки (*гостил'на кімната, тиждень дн'їу, великоу'хасник*). Напр.: *Ми'нуло ўже дес' зо тиждень дн'їу* (Хрв.); *І тој прислушко великиј, неч'е 'н'їшта пропустити; Не 'хоче 'рет'кву, не с'вїдж'а јїј* (Прн.); *Та'кі госто'л'убні 'тоті старі* (Д.); *Ў својїј прадомо'вині, прабат'кіушчини Галичи'ні, с там'тојї сторо'ни Кар'пат во'дили антифеудал'ну 'борбу проти племіни'їу* (пор.: схв. племеник 'родич, одноплемінник') *великоу'хасни'їу* (схв. великопоседник 'поміщик, крупний землевласник'); *То постаро'домному з'верху да'јут 'дошки* (Прн.).

Слід відзначити і транспозицію значень сербохорватських лексем на семантику українських ('пізнатиј 'знайомий', 'миршавиј 'худий, стрункий', *пам(л)н'ат'ливиј 'розумний'*). Напр.: *'Тамка је 'доста 'наших пізнатих 'знайомих* (П.); *Чос' ти з'миршавіла 'схудла, шо с'ї стало?* (Прн.); *Памн'ат'ливиј чо'уло'у'вік, н'їц на то не ска'заў* (В. Б.); *Ј ту'во 'мисл'ат, же укра'јинц'ї 'дуже в'редні 'працьовиті 'л'уди. Госпо'дарка јїм 'добра* (Б. Л.). Українські лексеми можуть звужувати або розширювати семантичну структуру (*чујниј, чутливиј 'той, що добре чує; нечујниј 'той, що не чує, глухий, машинка 'швейна, друкарська, 'запальничка* та ін.). Напр.: *Ја на пи'сав 'того листа на ма'шинц'ї* (Дев.); *Мїј хлоп маје ма'шинку 'запальничку, 'але так к'реше, па'лит, як 'турок, 'мусит 'мати дві-три 'кутїї с'їрникїу* (Кам.); *Ма'шинку 'маје, 'але не знаје 'шити* (Тр.); *Не 'годен јти ўс'о на пл'ац 'базар* (В. Б.); *Запла'тили пл'ац 'ділянка землі, садиба, 'будут с'ї буду'вали* (Пот.); *Та'мо на пл'а'цу 'плоці' 'вид'їла 'застави, паролі* (Прн.).

Незважаючи на значну кількість інновацій, які з'явилися на різних рівнях структури досліджуваних говірок, особливо лексичному, можна констатувати, що вони в основі своїй залишились українськими, навіть у такій найбільш чутливій до іншомовних впливів системі, як лексика. Поповнення словникового складу говорів необхідними номінативними одиницями йде різними шляхами. Найпоширеніший спосіб розширення словникового фонду – прямі запозичення з сербохорватської мови. Серед інших способів вкажемо на зміну семантики слів, оскільки наслідком лінгвістичної інтерпретації є не лише запозичення лексем, а й зміна семантичної структури як власних, так і запозичених лексем, створення нових номенів на базі сербохорватських основ і українських формантів, калькування, створення номінативних засобів на власній дериваційній базі. Останній спосіб є найменш продуктивним.

- 1 Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. – М., 1978. – С. 467.
- 2 Гриценко П. Ю. Моделивання системи діалектної лексики. – К., 1984. – 228 с.;
Вуковий Г., Вошняковий Ж., Неделко Л. Војвођанска коларска терминологија. – Нови Сад, 1984.
- 3 Резултати пописа житељства у Босни и Херцеговини од 10 октобра 1910 г. – Сарајево, 1912.
- 4 Токар Т. Я. Українські поселенці в Югославії і вивчення їх говорів // Питання української діалектології і міжмовних (міждіалектних) контактів. – Дніпропетровськ, 1972. – С. 18 – 24.
- 5 Мізюк Р. Деякі прикмети традиційної матеріальної культури та звичаїв українців у Воєводині // Традиційна культура югославянських Русинів. – Нови Сад, 1971. – С. 192 – 206; Дрляча Д. Прилог проучавању традиционалне културе Украјинаца у Инђији // Там же. – С. 210 – 214.
- 6 Назарова Т. В. Интерферентні ареали як об'єкт дослідження історичної діалектології // Пр. XIII Респ. діалектол. наради. – К., 1970. – С. 17.
- 7 Гродський Й. Положення русинів у Боснії. – Львів, 1909.
- 8 Атлас української мови, т. 2; Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. – К., 1966. – С. 190 – 203, 235 – 238.
- 9 Mirčević D. Govori Srba u Slavoniji. – Beograd, 1984.
- 10 Токар Т. Я. Про фонетичні субститути в сербохорватських словах, вживаних українськими поселенцями Боснії // Некоторые вопросы современной исторической науки и филологии. – Днепропетровск, 1972. – С. 132 – 137.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ

Б.	– Бабиновці
Б. Л.	– Бая Лука
В. В.	– Веселий Берег
Д.	– Дервента
Дев.	– Дев'ятина
К.	– Козаруша
Кам.	– Камічани
Коз.	– Козарац
Л.	– Лішня
П.	– Поточани
Пр.	– Прієдор
Прн.	– Прнявор
Птр.	– Петричі
Т.	– Трняни
Тр.	– Трнополе
Хрв.	– Хорвачани
Ябл.	– Яблан

У статті досліджується стан лексичного фонду українських русинів, що знаходяться у сербохорватському мовному оточенні, розглядаються також фонетико-морфологічні процеси, що відбуваються у запозичених словах.

**СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНІ ЗВ'ЯЗКИ
У РОСІЙСЬКИХ ГОВІРКАХ.
ЯКІ ФУНКЦІОНУЮТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ОТОЧЕННІ**

В статті на матеріалі декількох ЛСГ з семантичним центром 'растение' проводиться аналіз русско-української інтерференції на словообразовательному рівні. Специфіка частиних діалектних систем в даних умовах проявляється в збереженні материнських черт, що співпадають з рисами іноземного оточення, в заїмствванні найбільш активних моделей, а також в семантичних змінах.

Дослідження функціонування острівних російських говірок в умовах близькоспорідненої мовної взаємодії є одним з актуальних завдань сучасного мовознавства, тому що тривала ізоляція від основного масиву, тривале функціонування в іншомовному оточенні зумовили збереження цими говірками досить важливої інформації про процеси розвитку російської мови; разом з тим таке дослідження дає нову інформацію про ступінь впливу українських говірок на російські.

Острівні говірки зберігають ряд рис, які розвинулися в умовах ізоляції говірок одна від одної, що дає підстави для висновків про єдину структурну базу російської діалектної мови. Останнє зауваження має відношення до функціонуючих близько трьох сторіч в українському мовному оточенні російських говірок Вінницької області. Зіставного аналізу вказаних говірок досі не проводилось. Тому дослідження цих говірок, неоднорідних за характером і ступенем взаємодії з українською діалектною і літературною мовами, є актуальним як для російського, так і для українського мовознавства. Важливим залишається питання про спільні і специфічні риси зіставлених часткових діалектних систем (ЧДС), про зв'язок структури ЧДС з історичними та соціально-культурними умовами функціонування цих говірок.

Типологічний аспект даного дослідження пов'язаний з екстралінгвістичною ситуацією: в російських переселенських селах є спільні реалії, для яких в усіх говірках можуть існувати одні й ті самі або різні найменування, тобто спостерігається однакова сегментація позамовної дійсності засобами мови. Застосування методу моделювання дозволяє виявити відмінності чи схожість цих формальних засобів, які виступають релевантними для зіставлення

досліджуваних ЧДС. Для типології ЧДС важливі не тільки наявність / відсутність мовних елементів, а й системні відношення її одиниць. Тому дериваційно і семантично пов'язані лексеми, які утворюють в говірках дериваційні ланцюжки, можуть служити показником рівня структурної близькості ЧДС.

В статті аналізуються дериваційно і семантично пов'язані лексеми, які називають важливі для носіїв говірок реалії рослинництва. Вибір лексем обумовлений також наявністю типових семантичних зв'язків між словами, які знаходяться в дериваційних відношеннях.

В говірках існують слова, в яких знайшли відображення стійкі наддіалектні відношення на словотвірному і семантичному рівнях, наприклад моделі з вихідним елементом 'рослина': 'рослина' - 'поле, на якому росте рослина' - 'поле, з якого зібрана рослина' - 'солома рослини' (*av'oc - afc'an'ik - afc'an'ic'e - afc'an'kъ*), модель 'дія' - 'знаряддя дії' - 'агент' (*c'iedt' 'сіяти' - c'iedl'kъ - c'iedt'ьl' 'сівач'*) та ін. До ланцюжка належать елементи, смислові відношення між якими детермінують появу словотвірних. Відношення похідності, що виникають між дериваційно і семантично зв'язаними словами, які репрезентують модель, в роботі названі семантико-словотвірними відношеннями. Дані моделі в роботі іменуються семантико-словотвірними, а лексеми, що їх реалізують, - ланками семантико-словотвірних ланцюжків. Останні поряд з окремою лексемою є основними об'єктами дослідження й одиницями зіставлення говірок. Семантичні зв'язки між ланками кожного з семантико-словотвірних ланцюжків зумовлені похідним характером значення мотивованого слова у відношенні до мотивуючого. Твірні слова, що розглядаються, виникають на базі суворо визначеного значення мотивуючої основи.

Дослідження семантико-словотвірних відношень припускає визначення насамперед словотвірних засобів. Виявлення факторів, які зумовили стійкість / нестійкість семантико-словотвірних відношень, поставило вимогу вивчення лексико-семантичних особливостей говірок (в тому числі різних способів мовної реалізації понять), котрі так само, як і словотвірні особливості, виступають релевантними для зіставлення ЧДС.

Спробуємо виявити спільні і специфічні риси досліджуваних говірок при зіставленні семантико-словотвірних відношень на синхронному зрізі; при цьому визначимо тенденції реалізації наддіалектних моделей в різних ЧДС і фактори, якими зумовлена наявність чи відсутність цієї реалізації.

Необхідність моделювання семантико-словотвірних відношень показало вивчення лексики рослинництва: в російських говірках Поділля поширені похідні від найменувань рослин; це явище у

різній мірі відоме російським матірним, українським та іншим слов'янським говіркам. Найменуваннями рослин мотивовані деривати, що називають поля, на котрих ростуть чи росли ці рослини, а також назви зелених і сухих стебел і листя, плоду рослини. Утворення вказаних похідних, дякуючи частотності і повторюваності дериваційних зв'язків, має характер стійкої тенденції. Існування таких дериваційних зв'язків дозволило розглядуваний матеріал показати у вигляді моделей, за допомогою яких здійснюється зіставлення семантико-словотвірних зв'язків у досліджуваних ЧДС.

У склад моделей входять елементи, представлені в розглядуваних семантико-словотвірних ланцюжках афіксальними дериватами, утвореними від найменування рослини – вихідної ланки ланцюжка¹. Такі афіксальні деривати не відзначені в говірках при найменуванні ряду реалій рослинництва: полів, на яких висіюються декотрі рослини (морква, цибуля, огірок, мак)², зелених стебел злакових рослин (пшениці, вівса, жита, гречки, проса, ячменю). Тільки від найменувань злакових регулярно утворюються афіксальні деривати, які називають сухі стебла або солому; відповідний елемент моделі названий в роботі 'солома рослини'. Елемент 'зелені стебла і листя рослини' позначений скорочено 'стебла і листя рослини'. Для частини ланцюжків відсутнє розмежування понять 'поле, де росте рослина' (умовно 'поле-1') і 'поле, з якого зібрана рослина' (умовно 'поле-2'); у такому випадку відповідний елемент будемо називати 'поле'. Крім того, в досліджуваних говірках від найменувань ряду рослин (коношини, люцерни, капуста, коноплі, соняшнику, буряку і злакових) не утворюються афіксальні деривати, які називають плід рослини.

У зв'язку з зазначеними відмінностями при називанні реалій рослинництва в говірках виникають різні види семантико-словотвірних ланцюжків. Цим зумовлене виділення кількох моделей з вихідним елементом 'рослина'.

Для моделювання семантико-словотвірних відношень між ланками ланцюжків з вихідними найменуваннями *барабул'ь*, *ґаро́х*, *ґасо́л'* (*квасо́л'*, *квасо́л'ь*) релевантна модель-1:

Рослина	Поле-1	Поле-2	Стебла та листя рослини	Плід рослини
---------	--------	--------	----------------------------	--------------

– з вихідними найменуваннями *ґр'єчк'ь*, *ж'іт'ь*, *ав'о́с*, *пр'о́сь*, *пшани́ць*, *йачм'є́н'* – модель-2:

Рослина	Поле-1	Поле-2	Солома рослини
---------	--------	--------	----------------

- з вихідними найменуваннями *бур'як, капуста, кл'єв'єр, ка-напл'я, л'уцєрнъ, патсолнух* - модель-3:

Рослина   Поле   Стебла і листя рослини

- з вихідними найменуваннями *мак, маркоф', агур'єц, цибуль* - модель-4:

Рослина   Стебла та листя рослини   Плід рослини

У семантико-словотвірних відношеннях між ланками ланцюжків вихідною є ланка 'рослина'. Іменник, що називає рослину, завжди є мотивуючим у семантичному відношенні. Формально ланки семантико-словотвірних ланцюжків можуть мотивуватися чи іменником, чи похідним від нього прикметником:

У зв'язку з тим, що вихідними у семантико-словотвірних відношеннях є найменування рослин, відпадає необхідність у дослідженні напрямків мотивації між елементами моделей.

Значення всіх дериваційно зумовлених ланок ланцюжка базуються на первинному значенні вихідної ланки - найменування рослини. Семантичним зв'язкам між твірними і похідними словами властиві відмінності. При утворенні найменувань полів виникає семантичний зв'язок з процесуальною ознакою вихідного іменника. Таким зв'язком обумовлено виділення додаткового семантичного компонента³, який вербалізується словом рости: *гр'єчн'ищ'ь* 'місце, де росте гречка'. Семантика похідних найменувань стебел і листя, соломи, плоду рослини базується тільки на сумі значень одиниць, що їх складають, - твірної основи і суфікса, до її складу додатковий семантичний компонент не включається.

Афіксальні деривати, які мотивуються найменуваннями рослин, не завжди відзначені при реалізації семантико-словотвірних моделей, що створює додаткову диференціацію говірок (табл. 1 - 4).

Таблиця 1. Типологія реалізації семантико-словотвірної моделі-1⁴

Вихідне найменування	Тип реалізації	Рослина	Поле-1	Поле-2	Стебла та листя	Плід рослини	Говірки
<i>Варабуль</i>	1	+	+	+	+	-	Кр, Кс
	2	+	+	-	+	+	Вш, Жк, Кг, Пл, ШК
	3	+	-	-	+	-	Бк, Бр, Лд, Нв, ПБ, Пч, Сл, Чр, Юх
<i>Жарох</i>	1	+	+	+	+	+	Вш, Кс, Пч, Сл
	2	+	+	+	+	-	Кг, Кр, Чр
	3	+	-	-	+	-	Нв, Пл, Юх
	4	+	-	+	+	-	Бр, Жк, Лд, ПБ, ШК
	5	+	-	-	+	+	Бк
<i>Кукурузь (кукурудзь)</i>	1	+	+	+	+	-	Кр, Кс
	2	-	+	+	+	+	Нв, ПБ
	3	+	+	-	+	-	Кг, Пч
	4	+	-	-	+	-	Бк, Бр, Вш, Жк, Лд, Пл, Сл, ШК, Юх
	5	+	-	-	+	+	Чр
<i>Фасол' (квасол' квасол'ь)</i>	1	+	+	+	+	+	Вш, Кс
	2	+	+	+	+	-	Жк, Кг, Кр
	3	+	-	-	+	+	Бк, Пл, Пч
	4	+	-	-	+	-	Бр, Лд, Нв, ПБ, Сл, Чр, ШК, Юх

Таблиця 2. Типологія реалізації семантико-словотвірної моделі-2

Вихідне найменування	Тип реалізації	Рослина	Поле-1	Поле-2	Солома рослини	Говірки
<i>Жр'ечкь</i>	1	+	+	+	+	Вш, Кр, Кс, Пч, Сл
	2	+	+	-	+	Кг
	3	+	-	+	+	Нв, ПБ
	4	+	-	-	+	Бк, Бр, Жк, Лд, Пл, Чр, ШК, Юх
<i>Жить</i>	1	+	+	+	+	Кс
	2	+	+	+	-	Вш, Кр, Пч
	3	+	+	-	-	Кг
	4	+	-	+	-	Нв, ПБ, Сл
	5	+	-	-	-	Бк, Бр, Жк, Лд, Пл, Чр, ШК, Юх
<i>Ав'ос</i>	1	+	+	+	+	Вш, Кр, Кс, Пч, Сл
	2	+	+	-	+	Кг
	3	+	-	+	+	Нв, ПБ
	4	+	-	-	+	Бк, Бр, Жк, Лд, Пл, Чр, ШК, Юх
<i>Првсь</i>	1	+	+	+	+	Вш, Кр, Кс, Пч, Сл

Вихідне найменування	Тип реалізації	Рослина	Поле-1	Поле-2	Солома рослини	Говірки
	2	+	+	-	+	Кг
	3	+	-	+	+	Нв, ПБ
	4	+	-	-	+	Бк, Бр, Жк, Лд, Пл, Чр, ШК, Юх
Пшан'иць	1	+	+	+	+	Кс
	2	+	+	+	-	Вш, Кр
	3	+	+	-	-	Бк, Кг
	4	+	-	+	-	Нв, ПБ, Пч, Сл
	5	+	-	-	-	Бр, Жк, Лд, Пл, Чр, ШК, Юх
Йачм'єн'	1	+	+	+	+	Вш, Кр, Кс, Пч, Сл
	2	+	+	-	+	Кг
	3	+	-	+	+	Нв, ПБ
	4	+	-	-	+	Вк, Бр, Жк, Лд, Пл, Чр, ШК, Юх

Таблиця 3. Типологія реалізації семантико-словотвірної моделі-3

Вихідне найменування	Тип реалізації	Рослина	Поле	Стебла та листя	Говірки
Буряк	1	+	+	+	Вш, Кг, Кр, Кс, Пч, Сл
	2	+	-	+	Бк, Бр, Жк, Лд, Нв, ПБ, Пл, Чр, ШК, Юх
Капусть	1	+	+	+	Бк, Вш, Жк, Кг, Кс, Лд, Нв, ПБ, Пл, Сл, Чр, ШК
	2	+	+	-	Бр, Кг, Пч, Юх
Кл'єв'єр	1	+	+	+	Кг, Пч
	2	+	+	-	Вш, Кр, Кс
	3	+	-	-	Бк, Бр, Жк, Лд, Нв, ПБ, Пл, Сл, Чр, ШК, Юх
Канапл'д	1	+	+	+	Кг
	2	+	+	-	Бк, Бр, Вш, Жк, Кр, Кс, Лд, Нв, ПБ, Пл, Пч, Сл, Чр, ШК, Юх
Л'уцєрнь	1	+	+	+	Кг, Пч
	2	+	-	-	Бк, Бр, Вш, Жк, Кр, Кс, Нв, Лд, ПБ, Пл, Сл, Чр, ШК, Юх
Патсѡлнух	1	+	+	+	Нв, ПБ
	2	+	-	+	Вш, Жк, Кг, Сл, Чр, ШК
	3	+	-	-	Бк, Бр, Кр, Кс, Лд, Пл, Пч, Юх

Матеріал свідчить про те, що в говірках існують стійкі семантико-словотвірні відношення при найменуванні реалій рослинництва. Найбільш регулярно в досліджуваних говірках одержують мов-

Таблиця 4. Типологія реалізації семантико-словотвірної моделі-4

Вихідне найменування	Тип реалізації	Рослина	Стебла та листя	Плід рослини	Говірки
Мак	1	+	+	+	Бш, Кр, Юх
	2	+	+	-	Кг, Кс
	3	+	-	-	Бк, Бр, Жк, Лд, Нв, ПБ, Пл, Пч, Сл, Чр, ШК
Маркбф'	1	+	+	+	Бш, Кр, ПБ, Пл, Чр, ШК
	2	+	+	-	Бк, Бр, Жк, Кг, Кс, Лд, Нв, Пч, Сл, Юх
Цибул'ь	1	+	+	+	Бк, Бр, Кг, Кр, Кс, Пл
	2	+	+	-	Жк
	3	+	-	+	Нв, ПБ, Чр, ШК
	4	+	-	-	Бр, Лд, Пч, Сл, Юх
Азур'ви	1	+	+	+	Бш, Юх
	2	+	+	-	Кг, Кр, Кс
	3	+	-	-	Бк, Бр, Жк, Лд, Нв, ПБ, Пл, Пч, Сл, Чр, ШК

не вираження елементи 'стебла та листя рослини' (див. табл. 1, 3, 4) і 'солома рослини' (див. табл. 2). Менш регулярно представлені елементи 'поле-1', 'поле-2', 'поле' і 'плід рослини', що, певно, пов'язано з існуванням найменувань, які виникають за допомогою інших способів номінації.

Зіставлення реалізації семантико-словотвірних моделей в ЧДС показало близькість досліджуваних говірок, яка виявилась при реалізації елементів 'рослина', 'солома рослини', 'стебла та листя рослини', 'плід рослини'; відмінності між говірками існують насамперед при реалізації елементів 'поле-1', 'поле-2' моделі-1 і моделі-2, елемента 'поле' моделі-3 (див. табл. 1 - 3), які відбивають наявність / відсутність розглядуваних найменувань полів для вказаних моделей.

Дослідження реалізації моделі-2 найбільш показове для зіставлення стійкості семантико-словотвірних відношень в досліджуваних ЧДС, оскільки лексика злакових належить до ядра словникового складу говірок. Модель-2 (див. табл. 2) найбільш регулярно реалізується в говірках сіл Тиврівського р-ну: Бушинки, Краснянки і Курників. В цих ЧДС є всі ланки досліджуваних ланцюжків, за винятком найменувань соломи пшениці і жита, які наявні лише в Кс.

Стійкістю відзначаються дериваційні відношення також в гвр. Пч, Сл, де переважають повні семантико-словотвірні ланцюжки. "Пусті клітини" тут відзначено при реалізації елемента 'поле-1' (пор.

семантико-словотвірні ланцюжки з вихідними найменуваннями *пшан'їць, жіть*).

Менш регулярна реалізація моделі-2 в гвр. Кг, Нв, ПБ. В гвр. Кг не реалізується елемент 'поле-2', в двох інших - 'поле-1' (винаток - лексема *афс'ан'їк* в ПБ).

В решті гвр. - Бк, Бр, Жк, Лд, Пл, Чр, ШК, Юх - від найменувань рослин не утворюються деривати, які називають поля, що в значній мірі зумовлює нестійкість семантико-словотвірних відношень. Відсутність дериватів для називання полів в цих ЧДС компенсується вживанням вихідного слова у вторинному, метонімічному значенні, активністю родових лексем, описових найменувань. Пор.: "При недостатності похідних чи складених слів, а точніше, при неможливості позначити предмет однослівною назвою він може бути позначений шляхом синтагматизації (сполучення слів), семантичної деривації, шляхом запозичення і т. д."⁵

Зіставлення реалізації моделей 1, 3, 4 (див. табл. 1, 3, 4) в основному підтверджує результати, одержані при дослідженні реалізації моделі-2. Найбільш стійкі семантико-словотвірні відношення відзначаються в гвр. Тиврівського р-ну: Бш, Кс, Кг, Кр, меншою мірою - в гвр. Пч, Сл, Нв і ПБ. Спостереження показують, що регулярна реалізація семантико-словотвірних моделей з вихідним елементом рослина' в даних ЧДС пов'язана не тільки з системними відношеннями, а й з позамовними факторами⁶.

Говіркам Тиврівського р-ну в найбільшій мірі були властиві контакти з іншомовним оточенням, зумовлені тісними господарськими зв'язками переселенців у галузі землеробства. При цьому з українсько-польського мовного оточення запозичувались суфіксальні найменування полів, утворені від назв рослин. Оскільки склад лексики рослинництва в слов'янських мовах близький (особливо це стосується найменувань рослин - вихідних одиниць деривації), в гвр. Бш, Кс, Кг, Кр питомо російські лексеми постійно підтримувалися іншомовними аналогами (*прас'ан'їщ'є, афс'ан'їщ'є* та ін. - Кс) або ж витискувались спорідненими відповідниками з іншою морфемною структурою (*афс'ан'їс'кь, прас'ан'їс'кь* та ін. - Кр).

Регулярна реалізація семантико-словотвірних моделей в гвр. Нв, ПБ, Сл і Пч також в значній мірі зумовлена близькоспорідненими мовними зв'язками, які супроводжували господарські стосунки.

Стойкість семантико-словотвірних відношень в ЧДС ПБ, очевидно, є споконвічною рисою говірки. Разом з тим, незважаючи на тривалу замкнутість життя її носіїв - старообрядців, активна господарська діяльність викликала необхідність у зв'язках з українським населенням, які визначили взаємодію близькоспорід-

нених мовних систем, підтримку російських назв українськими. Говірці Нв, яка в основному успадкувала характер семантико-словотвірних відношень від гвр. ПБ, уже близько ста років властиві контакти з українським діалектним оточенням, які в значній мірі зумовили стійкість афіксальних дериватів, активізацію семантико-словотвірних відношень між елементами моделей.

Існування дериваційно пов'язаних найменувань реалій землеробства в говірках Перепеличчя і Слободи підтримується факторами, які подібні до тих, що розглядалися вище.

Слобода – велике російське поселення з розвинутою системою господарювання, жителі котрого, як і російське населення етнічно змішаного Перепеличчя, здавна контактували з українським оточенням. Мовні зв'язки між носіями гвр. Пч і Сл зумовили спільність багатьох елементів даних ЧДС, в тому числі дериваційно пов'язаних слів.

Менш регулярна реалізація моделі для решти говірок (Бк, Бр, Жк, Лд, Пл, Чр, ШК, Юх) пов'язана з більш слабкими контактами їх носіїв з українським населенням у галузі землеробства. Разом з тим відсутність ланок семантико-словотвірних ланцюжків обумовлюється стійкістю найменувань, які заміщують їх у говірках і утворені за допомогою інших засобів номінації.

Дослідження словотвірних особливостей переселенських говірок також свідчить про їх специфіку. Так, в гвр. Бр, Кс, Кг, Кр на відміну від інших досліджуваних говірок відомі найменування 'поля-1' з суф. -ісько, продуктивні в українському і польському оточенні даних говірок. Через те, що вихідні найменування рослин в більшості випадків у російських і українських говірках ідентичні (жито, квасоля та ін.), важко визначити, чи слова на -ісько становлять словотвірний тип⁷, який функціонує в досліджуваних говірках, чи проникли як готові лексеми з іншомовного оточення. Наявність в гвр. Кг суф. -ісько при утворенні найменувань поля від усіх вихідних іменників, які називають рослини (або похідних від них прикметників), дозволяє припустити тут запозичення словотвірних типів "І + -ісько" (-нісько, -овісько)⁸: *барабул'іс'къ, уаро́хэ'іс'къ, кукуру́зн'іс'къ, св'і́слав'іс'къ, йачм'ен'іс'къ; "П + -ісько": ур'ечан'іс'къ, житн'іс'къ, картафл'дн'іс'къ, канапл'дн'іс'къ, афс'дн'іс'къ, прас'дн'іс'къ, пшан'ічн'іс'къ*. Особливо показове утворення дериватів з суф. -ісько від російських основ, які матеріально відрізняються від відповідних ім українських (*св'і́клд — св'і́клав'іс'къ*).

Найменування полів з суф. -ісько, які спорадично відзначаються в ЧДС БШ, Кр, Кс, усвідомлюються носіями говірок як іносистемні. Сс. Бушинка, Курники, Краснянка є російсько-українсько-польськими поселеннями; с. Круги знаходиться у безпосередній близь-

кості від с. Краснянка. Територіальна, соціально-етнічна близькість вказаних поселень дозволяє припустити, що наявність найменувань полів з *-ісько* в російських говірках Тиврівського р-ну пов'язана з тим, що російські переселенці сс. Бушинка, Краснянка, Курники в більшій мірі, ніж російське населення решти обстежуваних сіл, контактували з українським і польським населенням у галузі землеробства⁹.

Таким чином, в гвр. Кг, де населення етнічно однорідне, сталося запозичення словотвірних типів з *-ісько*, в решті російських говірок Тиврівського р-ну, які функціонують в етнічно змішаних поселеннях, найменування *йачм'єніс'къ, афс'дн'іс'къ, пшан'і-ч'іс'къ, жітн'іс'къ* відзначаються спорадично. Очевидно в гвр. Бш, Кс, Кр ми зустрічаємось з явищем усвідомлюваної протидії іншомовному впливові. Носії гвр. Кр відзначають, що слова з *-ісько* вживають українці і поляки: *По-нашому, па-кацапс'к'і афс'дн'іщ'ь, йачм'єн'іщ'ь, па-українск'і афс'дн'іс'къ; йачм'єн'іс'къ*.

Показово, що в російському поселенні с. Борсков, також розташованому на території Тиврівського р-ну, суф. *-ісько* не вживається через значну ізольованість ЧДС Бр від іншомовного оточення: село розташоване далеко від центральних шляхів та ін. н. пп.

Обмеженість розповсюдження суф. *-ісько* в досліджуваному континуумі і відсутність аналогічних утворень в говірках основного російського діалектного масиву [СРНГ; Даль; Кардашевський; Деуліно; СДГ; СБрГ; ПОС; ОДС] свідчать про те, що існування найменувань на *-ісько* в даному разі зумовлене впливом українсько-польського мовного оточення.

Деривація з суф. *-нік* та *-іння* при найменуванні стебел та листя рослин свідчить про російсько-українську діалектну взаємодію на словотворчому рівні. Суф. *-нік* при найменуванні 'поля-2' характерний насамперед для гвр. Кр: *барабул'н'ік, ур'ічан'ік, ур'ічун'ік* (від *ур'ічухь*), *жітн'ік, кукурузн'ік, фасол'н'ік, капусн'ік*. Оскільки Курники є російсько-українсько-польським поселенням, стійкість суф. *-нік*, який властивий південноросійським говіркам і не відзначений в українському мовному оточенні, в даному випадку, очевидно, є результатом опору ЧДС іншомовному впливові¹⁰.

Зумовленість специфіки переселенських говірок збереженням особливостей матірних діалектів наочно виявляється у деривації з суф. *-нік* при найменуванні стебел та листя рослини. Словотворчий тип "І + *-нік*" широко розповсюджений в основному російському діалектному масиві: *марковнік, картівнік, картівнік, картоф'ял'нік, канап'єл'нік* та ін. [СРНГ]. В українських говірках він малопродуктивний, частіше за допомогою суф. *-нік* утворюються назви рослинних масивів: *дубник, березник* [СУМ; Грінч.]. Українські діалектологи відзначають, що в збірні назви стебел та

листя городніх культур цей суфікс проникає під впливом білоруської мови, тому в даному значенні він розповсюджений в українських говірках Полісся, що межують з білоруською мовною територією¹¹.

В досліджуваних говірках деривати з суф. *-нік* властиві тільки ЧДС Бр, яка формувалася в умовах мовної ізоляції від українського оточення, що, напевно, зумовило збереження словотворчого типу "І + *-нік*": *барабул'нік*, *капус'нік*, *кукурузн'нік*, *марковн'нік*, *фасол'нік*. Наявність деривації з суф. *-нік* при утворенні назв стебел та листя рослин в цій говірці, можливо, пов'язана і з впливом білоруської мови (у районі первинного переселення). У ЧДС Пл існує дериват *к'іт'дшн'нік* 'стебла та листя кукурудзи', очевидно, утворений за аналогією з *кітячник* [Янкоўскі], *кіяшнік* [Лисенко СПГ], мотивованими у білоруських говірках найменуванням *кіях* 'кукурудза'; *кіяхи* в тому ж значенні помічено і в українських говірках [Грінч.]. На сучасному етапі розвитку гвр. Пл *к'іт'дшн'нік* знаходиться в семантико-словотвірних відношеннях зі словом *к'іткъ* 'кукурудза'.

Активний в українському мовному оточенні суф. *-іння* має високу продуктивність і у досліджуваних говірках: *барабул'ін'н'ь*, *бурач'ін'н'ь*, *гарбуз'ін'н'ь*, *гарохв'ін'н'ь*, *кабач'ін'н'ь*, *капус'т'ін'н'ь*, *картафл'ін'н'ь*, *картахл'ін'н'ь*, *кукурудз'ін'н'ь*, *луцер'ін'н'ь*, *марке'ін'н'ь*, *паклажан'ін'н'ь*, *фасол'ін'н'ь*, *цибул'ін'н'ь*. Лексеми з цим суфіксом сприймаються самими носіями говірок як мовний факт іносистемного походження. Деривати з *-іння* поширені в усіх досліджуваних говірках, крім ЧДС Бр, де часто вживається єдина лексема з *-іння* – *бурач'ін'н'ь*, запозичення якої, певно, пов'язане з розвитком буряківництва в епоху колективного ведення господарства. Стійкість суф. *-іння* в досліджуваних говірках підкреслюється існуванням лексем, мотивованих найменуваннями не тільки будь-якої рослини, а й її частин: *бадил'ін'н'ь*, *вуд'ін'н'ь*, *жуд'ін'н'ь*.

Співіснування дериватів з суф. *-нік* та *-іння*, яке розглядається в даному разі як результат взаємодії близькоспоріднених словотвірних систем, може зумовлювати виникнення контамінованих утворень, напр. *марке'інн'нік*, *марковн'нік* і *марке'ін'н'ь*; *кукуруз'нічінн'ь*, *кукурузнік* і *кукурузін'н'ь*.

Вплив близькоспорідненого мовного оточення виявляється у вживанні в українських говірках стійких формантів з не властивим російським говіркам значенням. Так, в російській літературній та діалектній мовах [СРНГ; Даль; Кардашевский; Деулино; СДГ; СБрГ; МДС; ОДС] найменування стебел та листя, соломи і 'поля-2' з суф. *-анка* не відзначені. Разом з тим в досліджуваних говірках виявлені найменування соломи, стебел та листя рослин

з цим суфіксом: *житн'анкь, прас'анкь, тараф'анкь, фасал'анкь* та ін. Наявність найменувань соломи, стебел та листя рослин з аналізованим суфіксом в переселенських говірках на Поділлі і відсутність аналогічних дериватів у російській мові дозволяють припустити, що суф. -анка підтримується українськими говірками, де відзначається його продуктивність при утворенні назв стебел та листя городніх рослин¹².

Специфіка переселенських говірок виявляється і на лексико-семантичному рівні – при дослідженні різних способів номінації, існування яких в значній мірі впливає на реалізацію елементів семантико-словотвірних моделей в ЧДС. Так, для найменування 'поля-2' в досліджуваних говірках часто використовуються номени рослин, які вжиті у вторинному, метонімічному значенні: *бур'як* і *буракі, жить, канапл'а* і *конопл'я, ав'бс, патсолнух* і *патсолнухі, прбсь, пшаниць, йачм'єн'*.

Семантична деривація при найменуванні 'поля-1' спостерігається в гвр. Жк, Юх, причому в останній перенос значення за напрямком 'рослина' – 'поле' є єдиним способом найменування реалії (*ав'бс, йачм'єн'*). У гвр. Жк поряд з лексемами, вживаними у вторинному значенні, спорадично функціонують афіксальні утворення (*афс'іщ'є, ав'бс*).

Не менш частотні при найменуванні 'поля-1' і родові лексеми (в тому числі слово *пбл'ь*), спроможні конкретизувати свою семантику, сполучаючись з найменуваннями рослин в род. відм. чи відповідними ад'ективами (пор. зі структурою словосполучень, які називають стебла та листя рослини: *буракбвайь, плбщ'ь, картофл'анайь пбл'ь, л'уцєрнайь пбл'ь, плантбцийь буракбф*).

Описові найменування переважають в гвр. Бк (*афс'дн'ішнайь, йачм'єн'ішнайь пбл'ь*). В гвр. ШК для називання полів, де ростуть зернові, вживаються словосполучення *йарьйь пбл'ь* 'поле, де ростуть ярові культури', *пдхьтнйь пбл'ь* 'поле, де ростуть жито, пшениця'. Деякі родові лексеми мають обмежене розповсюдження і можуть звучувати своє значення. Найменування *плбщ'ь* 'поле, де росте картопля, буряк', яке не відзначене в російському діалектному масиві (в даному випадку можна припустити запозичення з української мови), функціонує в гвр. Бш, Пч. Слово *плантбцийь* зафіксовано в гвр. Пл 'поле, де росте буряк', ПБ 'поле, де росте кукурудза'. Окремі родові лексеми можуть називати поле за певною рослиною, не сполучаючись з конкретизуючими словами: *нбсь* 'поле, де ростуть зернові' (Бр, Нв, Пл, Чр, ШК); *баштан* 'поле, де ростуть баштанні культури' (Кг); підтримуване українською мовою *гарбт*¹³, 'поле, де росте картопля' (Кр, Кс); *вісьткь* 'поле, де росте кукурудза, соняшник' (Пл). Найбільш стійкі родові лексеми при найменуванні 'поля-1' в гвр. Бр, Нв, Пл, Чр.

Для найменування полів, на яких ростуть ярові чи озимі культури, вживаються не мотивовані найменуванням рослини афіксальні деривати *йар'інá, аз'ім'інá* (Лд, ШК). Обидві родові лексеми відзначені в українському мовному оточенні. В говірках існують афіксальні найменування *ґр'ад'інъ, дал'інъ* 'поле, де росте капуста' (Пч), також дериваційно не пов'язані з найменуванням рослини¹⁴. В гвр. Кр для найменування полів, де ростуть зернові, є описові назви з лексемою *нівъ: нівъ, ґдѣ ґр'ѣчкъ; нівъ, ґд'е йачм'ѣн'.*

Дослідження найменувань 'поля-2' дозволяє з достатньою певністю диференціювати говірки за способом номінації реалій. Назви 'поля-2' найменш стійкі в гвр. Бр. Тут, як правило, вживаються слова *пбл'ъ, з'імл'á, рідше – ст'ірн'á* 'поле після пшениці, жита'. Певно, це зумовлено обмеженим розвитком рослинництва. Про останнє, зокрема, свідчить і те, що в гвр. Бр для найменування поля, на якому ріс буряк, використовується запозичене з українських говірок *бурáк* у вторинному значенні. В інших говірках семантична деривація 'рослина' – 'поле-2' не відзначена.

В ряді говірок для найменування 'поля-2' переважно вживаються родові лексеми¹⁵: *ст'ірн'á* (Бр, Жк, Кг, Лд, Пл, Чр, ШК, Юх), *ст'ірн'áк* (Бк), *жніўка, жніўйъ, жніў, жніщ'ъ* (Бк, Лд), *талака́* (Бш, Жк), *ґаро́т* (Кс, Юх). З перелічених найменувань, які існують у російському діалектному масиві [СРНГ; Даль], лексема *ст'ірн'á* особливо частотна в українському мовному оточенні, що зумовлює її більше розповсюдження в досліджуваних говірках.

Для частини досліджуваних говірок при найменуванні поля, де зібрані злакові рослини, характерна стійкість дериватів, утворених від дієслова *жат'*: *жн'іщ'ъ, жн'іў, жн'іўйъ, жн'іўкъ* (Бк, Лд). В гвр. Кг лексема *жн'іщ'ъ* називає поле, на якому росло жито. Очевидно, значення слова в даному випадку пов'язане з актуалізацією семантико-словотвірних відношень між лексемами *жит'ъ* і *жн'іщ'ъ*¹⁶. Лексеми *жн'іў, жн'іўйъ, жн'іщ'ъ* не властиві українському мовному оточенню і, певно, відносяться до питомо російських найменувань 'поля-2'. В гвр. Бш, Кс, ПБ родові найменування співіснують з дериватами, які називають певну рослину: *жн'іўйъ – афс'án'іщ'ъ* (ПБ), *ст'ірн'á, талака́ – пшан'іч'іщ'ъ* (Бш), *жн'іфкъ, жн'іўйъ, ст'ірн'á – житн'іщ'ъ* (ПБ), *ґаро́т – бурáч'іщ'ъ* (Кс). В гвр. Кр лексема *ст'ірн'á* вживається у сполученні з род. відм. назв злакових рослин: *ст'ірн'á йачм'ін'á, ст'ірн'á афсá*, що також свідчить про тенденцію до конкретизації семантики родових лексем в цій ЧДС¹⁷. В гвр. Нв та Сл для найменування 'поля-2' вживаються тільки лексеми, мотивовані назвою цієї рослини, напр.: *прас'án'іщ'ъ, прас'áнкъ* (Нв); *йачм'ѣн'іщ'ъ, йачм'ѣн'ъ-шн'ъ* (Нв); *ґр'ічáнкъ, ґр'ічáн'іщ'ъ* (Сл).

Словосполучення, які називають 'поле-2', спорадично функціо-

нують в гвр. Бл (пор. вище назви 'поля-1'): *пoль* з *буракоф*.

Отже, типологічне дослідження ЧДС показало, що при однаковому членуванні дійсності в ряді випадків відмічаються розходження на мовному рівні. Незважаючи на наявність спільних рис, кожна говірка становить діалектну систему з властивим тільки їй рядом особливостей. Збереження рис матірних говірок, вплив іншомовного оточення значною мірою зумовлюють специфіку досліджуваних ЧДС, яка виявляється в реалізації семантико-словотвірних моделей, на словотвірному і лексико-семантично-мовних рівнях.

- 1 Найменування рослин можуть вживатися у вторинному значенні (семантична деривація) для називання поля, на якому росте дана рослина, й плоду рослини. При зіставленні реалізації моделі найменування рослин, вживані у вторинному значенні, не враховуються.
- 2 Відсутність найменувань полів, очевидно, пов'язана з тим, що перелічені рослини лише порівняно недавно (з початку колективізації) сіються на великих площах (пор.: Грицанко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. — К., 1984. — С. 79).
- 3 Улуханов И. С. Компоненты значения членимых слов / Вопр. языкознания. — 1974. — № 2. — С. 71 — 76.
- 4 Знаком "+" у таблицях передана наявність реалізації елемента моделі, знаком "-" — відсутність її.
- 5 Павел В. К. Лексическая номинация: На материале молд. нар. говоров. — Кишинев, 1983. — С. 70.
- 6 Способы номинации в современном русском языке / Под ред. Д. Н. Шмелева. — М., 1982. — С. 3 — 4.
- 7 Словотворчий тип характеризується спільністю трьох елементів: 1) лексико-граматичних властивостей твірної основи; 2) семантичного відношення між твірними і похідними словами і 3) словотворчої будови, включаючи спільність способу творення і словотворчого засобу.
- 8 В роботі прийняті такі умовні скорочення: I — основа іменника, П — прикметника.
- 9 Пор.: Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті. — К., 1976. — С. 41.
- 10 Назарова Т. Н. Из наблюдений над междиалектными контактами: К понятию сопротивляемости системы // Общеславянский лингвистический атлас: Материалы и исслед., 1973. — М., 1975. — С. 92 — 107.
- 11 Закревська Я. В. Знач. праця. — С. 98.
- 12 Там же. — С. 43.
- 13 Слово *уарoт* відзначено в тамбовських, рязанських, саратовських, воронезьких, псковських, смоленських, калужьких, брянських, тульських, курських, орловських, симбірських говірках [СРНГ], а також донських [СДГ].
- 14 Дані лексеми вживаються в російському діалектному масиві (в псковських, смоленських, пермських та інших говірках): *гр'адінъ* 'грядка', *дал'інъ* 'велика ділянка оброблюваної землі' [СРНГ].
- 15 Дослідники курських та орловських говірок відзначали спільні назви зжатих полів: *жн'івъ*, *жн'івайа* (Котков С. И. Очерки по лексике южновеликорусской письменности XVI — XVIII веков. — М., 1970. — С. 33); *жн'евъ*, *жн'эфкъ*, *жн'івайа*, *ст'єрн'* [Кардашевский].
- 16 О. Й. Блінова відзначає в російських говірках мотиваційні відношення між лексемами *жат'* і *жить* (Блінова О. И. Явление мотивации слов. — Томск, 1984. — С. 74).
- 17 Павел В. К. Указ. соч. — С. 72.

**СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛ.**

Бк	– Балки Могилів-Подільський р-н	
Бр	– Борсків Тиврівський	”
Бш	– Бушинка	”
Жк	– Жуківці Жмеринський	”
Кг	– Круги Тиврівський	”
Кр	– Курники	”
Кс	– Краснянка	”
Лд	– Людавка Жмеринський	”
Нв	– Новомикільськ Могилів-Подільський	”
ПБ	– Пилипи Борівські Томашпільський	”
Пл	– Пилипонівка Тиврівський	”
Пч	– Перепиличчя Немирівський	”
Сл	– Слобода	”
Чр	– Чернятин Жмеринський	”
ШК	– Шура Копіївка Тульчинський	”
Юх	– Юхимівка Шаргородський	”

У статті на матеріалі кількох лексико-семантичних груп із семантичним центром ‘рослина’ провадиться аналіз російсько-української інтерференції на словотвірному рівні. Специфіка часткової діалектної системи в цих умовах виявляється у збереженні матірних рис, що зберігаються, з рисами іншомовного оточення, у заложених найактивніших моделях, а також семантичних змінах.

Ю. Л. Яворська

**ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ
В ПОЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ ЖИТОМИРЩИНИ**

В статье дается анализ интерферентных процессов, происшедших вследствие непосредственного контактирования некоторых польских и украинских говоров. Польская диалектная система сохраняет много собственных черт в фонетике, морфологии и лексике при сильном украинском влиянии в словообразовании и синтаксисе, в меньшей мере – лексике. В статье помещены за-транскрибированные связанные тексты.

Пожвавлення у вивченні польських говірок на території СРСР намітилось у 60-ті роки, і велика заслуга у цьому належить білоруському славісту В. Л. Вереничу – дослідникові польських діалектів у Радянському Союзі і мови польських переселенців, які з 1945 р. проживають на возз’єднаних землях ПР. Завдяки його наполегливій діяльності на Ужгородській республіканській славістичній конференції у вересні 1962 р. обговорювалось питання

© Ю. Л. Яворська, 1991

про дослідження польських говірок в СРСР. За ініціативою вченого і внаслідок активності співробітників Інституту мовознавства АН БРСР починаючи з 1966 р. здійснюються діалектологічні експедиції з метою вивчення польської мови в Білорусії, Литві, Латвії та інших республіках. Плідно в цій галузі працюють учені Литви та Латвії, особливо полоністи Вільнюського педінституту, що зібрали великий матеріал з польських говірок своєї республіки.

Актуальність висунутої проблеми та інтерес до неї мовознавчої громадськості послужили вагомим аргументом для негайного утворення спеціального координаційного центру. В 1967 р. і була сформована Всесоюзна група по вивченню польських говірок в СРСР при Інституті мовознавства АН БРСР під керівництвом В. Л. Веренича. Крім вчених групи до співробітництва залучені окремі особи і наукові заклади нашої країни та Польщі.

Результати інтенсивної праці славистів опубліковані в збірнику "Польские говоры в СССР" (Минск, 1973. – Ч. 1 – 2), друкуються в різних журналах, але найбільше – у спеціальному періодичному виданні "Studia nad polszczyzną kresową", що видається мовознавчим комітетом ПАН за редакцією Я. Рігера і В. Л. Веренича.

У розробках вчених висвітлюються особливості польських говірок, функціонування польської мови, наслідки її взаємодії з контактуючими з нею мовами Латвії, Литви, Білорусії та білорусько-литовського пограниччя. Мова ж багатотисячної полонії¹, розсіяної по всіх областях України, особливо в Житомирській, де поляки автохтонізувались і у недалекому минулому спостерігались найсильніші польські традиції з існуванням українсько-польської двомовності, не стала ще предметом офіційного організованого дослідження мовознавців. Діалектологи багатонаціональної республіки у своїх працях поки що не торкаються польських говірок і стоять осторонь загально визнаної актуальної проблеми. Порушують усталене в цьому відношенні мовчання праці окремих мовознавців про деякі аспекти окремих діалектів Львівщини, Тернопільщини та Хмельниччини².

З метою ознайомлення з обсягом збереження польської мови на Житомирщині, з тим, що вона становить на сучасному етапі розвитку, влітку 1984 та 1987 рр. ми відвідали містечка і села Баранівського р-ну, населені пункти, що лежать у смузі Кам'янець-Подільський – Хмельницький – Баранівка – Житомир – Коростень³, де переважає або найбільш компактно живе населення польської національності⁴. Нам пощастило зустрітись і розмовляти по-польськи з мешканцями старшого покоління містечка Баранівка, селищ Биківка, Довбиш, Мар'янівка, сс. Дорогань, Зятинець, Ожгів Хутір, окремих господарств. За нашим загальним враженням, представники всіх населених пунктів в основному говорять однаково,

тим самим діалектом⁵, що помітно і на прикладі магнітофонних записів, зроблених нами у Мар'янівці⁶, Дорогані, Зятиці, Ожговому Хуторі, а також господарствах між Биківкою і Довбишем. На нашу думку, такій подібності говірок цих населених пунктів сприяє їх відносна ізольованість від інших польських і українських говорів.

У своїй роботі ми спираємось на записаний, а також частково сприйнятий на слух матеріал. Його у нас достатньо, щоб можна було говорити про всі рівні говірки. Додаємо фрагменти своїх записів, користуючись загальновідомими знаками, тобто з для графічного dz, x - ch, ʃ - h, l - ʎ, l' - l, č - cz, ž - z, rz, š - sz і rz після глухих, для позначення м'якості використовуємо " ", i, j - j, для відображення редукції голосних o, e різного ступеня вводимо знаки над літерами "., ^, ˘". В міру необхідності у теоретичній частині даємо орфографічні паралелі, виділені знаками „: ”.

Спершу, ніж характеризувати особливості спостережуваної нами польської мови, узагальнено й коротко викладемо, що ми знаємо і про що довідалися від інформаторів щодо мовної ситуації колись і тепер на відвідуваній землі.

З давніх часів тут існувала українсько-польська двомовність. В сім'ях українського походження розмовляли здебільшого українською мовою, польського – польською. Під час спілкування представників різних національностей переходили або на одну з двох мов, або кожний говорив своєю, але завжди добре розуміли один одного, бо всі як не активно, то пасивно знали обидві мови. Проте більша суспільна і соціальна значимість була на боці польської. Це зумовлювалось багатьма причинами, зокрема тим, що протягом довгого часу Волинь була у складі Польської держави. Українці, не піддаючись полонізації, з повагою ставились до польської мови і свідомо оволодівали нею. До середини 30-х років ХХ ст. існувала традиція, за якою володіння польською мовою вважалось ознакою інтелігентності й освіченості. В свою чергу, поляки у процесі спілкування з українцями непомітно для себе, стихійно засвоювали українську мову, на їх думку, легку і просту. Характерно, що всі, хто навчався польської писемності, одночасно оволодівали українською.

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції була створена культурно-мовна автономія – Мархлевський р-н. До його складу входили відвідувані нами населені пункти. В усіх містечках і селах регіону були відкриті польські школи, а українська мова вивчалась (чи не з першого класу) як окремий предмет. Від цього не змінились доброзичливі стосунки між людьми української і польської національностей, і продовжувала панувати віками складена, ніким не регламентована, дивовижна у гармонійному

відношенні польсько-українська двомовність з перевагою польської. В цей час вона досягла найвищого розквіту, в ній закріпились риси різновиду літературної мови, розповсюдженої за межами етнічної території на сході.

Невдовзі стався раптовий перехід від демократичного ставлення до польської мови до її заборони. Справа в тому, що у другій половині 1935 р. нова національно-мовна політика призвела до закриття польських шкіл і заміни їх українськими, а згодом, у вересні 1936 р., поляків взагалі вислали до Казахстану, де вони були позбавлені можливості вивчати не тільки свою рідну мову, але й близьку їм українську⁷. Щоб не залишитись неписьменним, молоде покоління було змушене навчатися в російських школах. Склались умови на користь русифікації, яка дійсно почала швидко прогресувати. Але повною вона не стала: у меншості польських сімей удома користувались рідною мовою й утворився польсько-російський білінгвізм; у більшості ж з них, де перестали уживати польську мову як переслідувану за неписаним законом, у новому середовищі й сімейному спілкуванні перейшли на українську, затвердилась українсько-російська двомовність.

На Житомирщині, в місцях, де всі сторони життя були просякнуті "польськістю", створились найнесприятливіші умови для функціонування польської мови⁸. В дуже короткий час після здійснення негласно виданих державною владою указів вона втратила престиж, вийшла з повсякденного вжитку, всі її функції перейняла українська мова. У наступних поколіннях розвинувся мовний нігілізм, укоренилась байдужість, навіть зневага до своєї національності, з'явилося небажання не тільки навчатись польської мови у людей старшого віку, але й сприймати її. Розповсюдилась швидко асиміляція поляків серед інших національностей, і не дивно, що з часом їх налічується все менше й менше⁹. Тепер вживання польської мови в названих селах зведено до мінімуму – спілкування в окремих сім'ях і католицькій церкві. Поступово і це побутування звужується: уже нерідко в костьолі можна почути співбесіду ксьондза з прихожанами українською мовою. Лише польський, головним чином пісенний, фольклор дивує живучістю і різноманітністю. Тому у наших записах багато пісень.

Відзначимо ще таку характерну рису, яка чітко виступає під час розмови з місцевими поляками. Вони дуже легко переходять з польської мови на українську і навпаки, не докладаючи при цьому жодних зусиль: вони користуються однаковими для обох мов артикуляційною базою і фонетичним запасом. Виняток становить лише вимова носових, відсутніх в українській мові.

Розбіжності, які виявляються в різних ідіолектах, стосуються в основному лексики: одні інформатори вводять менше україніз-

мів, другі – більше, треті у скрутних випадках з деяких міркувань їх уникають і користуються російськими запозиченнями. Взагалі ж, за найбільш характерними мовними рисами говірка не тільки збігається з діалектами, розповсюдженими в західноукраїнських областях, а й істотно відрізняється від них. Вона в цілому, на наш погляд, репрезентує той різновид літературної мови, що сформувався на східних територіях по відношенню до етнічно польських земель і об'єднується поняттям "польщизна кресова" з помітнішим впливом контактуючої з нею української мови.

Розглянемо найбільш поширені і зауважені нами риси, котрі об'єднують говірки в одне ціле.

Фонетика.

1. Ненаголошені голосні дуже відрізняються від акцентованих, вони підпадають сильній редуції¹⁰, міняються якісно. В першу чергу це стосується фонем *o*, *e*, що часто переходять у звуки високого підняття: *o* > *u*, *e* > *i* – *y*. Між ними в ідіолектах прослуховується ціла гама варіантів (*o* – *ō*, *ǒ*, *o^u*; *e* – *ê*, *ě*, *e^{i-y}*), що не завжди вдається відтворити в друкованих текстах: *xiguvala*, *du domu*, *zůstalo s'e*, *du yuty*, *śedym*, *n'iv'elka*, *ně można*. Редуція, однак, не діє в складах після наголосу, особливо відкритих. Носові *o*, *e*, які в середині слова незалежно від наголосу передаються асинхронно (за посередництвом послідовно вимовлюваних голосних *o*, *e* та сонантів *m*, *n*), у кінці слова, а також частці *s'ę*, як правило, загубивши назалізацію, виступають у вигляді чітких чистих *o*, *e*: *muv'o*, *ćiće s'e*, *zembam'i*, *fstonška* // *stonška*. Ступінь редуції часом залежить від культурного рівня мовців: ненаголошені склади вимовляються чіткіше освіченими, начитаними людьми, котрі уникають артикуляційної неувважності і привчають до цього своїх послідовників. Однак і при старанній вимові спостерігаються значне подовження наголошених голосних і їх скорочення в неакцентованих позиціях.

2. Інакше, ніж в деяких діалектах південно-західного наріччя, вимовляються м'які приголосні *c'*, *z'*, *s'*, *z'* як протиставлення до твердих *c* – *t*, *d* – *z*, *s*, *z*. Вони не є дорсально-палатальними з легким шипінням, а мають пом'якшене східнослов'янське звучання: *mos* – *m'ec'*, *tob'e* – *c'eb'e*, *dn'i* – *z'en'*, *zvonek* – *z'obem*, *sama* – *s'ano*, *zeml'ec'* – *z'em'a*.

3. Після глухих приголосних дзвінкий *v* зберігається: *tvuj*, *čvarty*, *s'v'at* (не *tfuj*, *čfarty*, *s'f'at*).

4. Вважається нормою не вимовляти *č* після приголосних у дієсловах минулого часу одн. ч. р.: *pšyšet*, *n'us*, *umar*, *p'ek* замість *'przyszedł*, *niósł*, *umarł*, *piekł*.

5. Розповсюдилась дефонізація сполучення *tš*, відбулось злиття його на початку слова з фонемою *č*: в говірці в більшості ви-

падків однаково звучать *čy* (*čzy*) і *tšy* (*trzy*) – *čy*, *čysta* (*czysta*), *tšysta* (*trzysta*) – *čysta*.

6. Фрикативний *y* – дзвінкий*: *yuta*, *yerbata*, *yistoryja*.

7. Для загальнолітературного звукосполучення *ху* (*chy*) характерна м'яка вимова*: *bujaħ'i*, *kuľ'ux'i*, *x'iba*.

8. Перехід *ɛ* в *ц* говірці не відомий. Вимова цих сонантів цілком збігається з передньоязичною вимовою ідентичних приголосних у східнослов'янських мовах.

9. Значна кількість слів, напр., *kal'sony**, *kaľuža*, *mak'itra*, *tlumak*, *'kalesony*, *kaľuža*, *makutra*, *ťlumok*, вимовляється за українським взірцем.

Інших ознак, котрі зустрічаються в окремих ідіолектах, ми не торкаємось. Маємо на увазі насамперед непослідовність асиміляції за глухістю, фонетику у словосполученнях, оглушення кінцевих дзвінких тощо.

На формування майже всіх перелічених особливостей мала вплив польсько-українська інтерференція. Її глибокому поширенню сприяв крім фонетичного психофізичний фактор – неусвідомлене прагнення білінгвів до спрощення, зведення до мінімуму¹¹ звукових протиставлень, а разом з цим – до найменшої затрати артикуляційної енергії. У польську фонетику проникали елементи та риси контактуючої з нею мови, котрі або не помічались, або вважались за неістотні, такі, що спрощують мовну систему. "Поблажливість" до нібито малопомітних змін поступово привела до зникнення відмінностей в артикуляційних базах обох мов, в зв'язку з цим збіглися акустико-фізіологічні характеристики аналогічних звуків, хоча суспільство і докладало зусиль щодо гальмування цього процесу¹².

Морфологія. До найбільш важливих морфологічних рис відносимо:

1. Відсутність енклітичних* форм займенників, слів типу *doň* та *je*. У наших численних записах мають місце лише повні наголошені¹³, не злиті з прийменниками варіанти: *daj to mn'e*, *ja tob'i muv'e*, *podjexal do n'ego*.

2. Розміщення частки *s'e* безпосередньо після дієслова, часом її скорочення і злиття з ним: *zustalo s'e*, *spal'ila s'e*, *nazyval s'e*, *vubgalas'*, *pu z'alos'*.

3. Стабільна заміна флексії дав. мн. -ом на -ам: *nogam*, *stoľam*, *oknam*.

4. Уніфікація особових і неособових форм у відміні і дієвідміні. В наз. мн. іменних частин мови та займенників закріпилась неособова форма, а у мн. дієслів минулого часу й умовного способу – особова: *Tyľick'e* 'Tyliccy', *obydva syny*, *studenty*, *my byl'i kuľ'ižank'i*, *buč'any vrus'il'i*.

5. Відсутність особових закінчень в дієсловах минулого часу й умовного способу*, постійне використання особових займенників з ними, навіть у випадках, коли дієслово має особову флексію: *my razem ucyl'i s'e, ja pracovala, ja m'iskalam.*

6. Утворення складної форми майбутнього часу лише одним способом – за допомогою зв'язки та інфінітива: *bende bytac', bendo pracovac'.*

7. Закріплення за деякими словами іншого роду, ніж у літературній мові: *kartofl'a 'kartofel', barylko 'barylka'.*

8. Широке поширення чоловічих імен на -o: *Stas'o, Fel'o, Juz'o.*

9. Велика кількість афіксів та форм, не характерних для грама-тичної будови польської мови, нерідко пов'язаних із фонетичними змінами: *do Turovy 'do Turowej', v'idla 'widly', rev'izorom, 'revizorem', im'en'i, 'imienia', s'ejal'i, 'siali', v'cora 'wczoraj', tuta, tut 'tu, tutaj', ruspuv'adal 'opowiadal', nadukučylo 'dokuczyl'o, pumarla 'umarla', udra-tovac' 'uratovac', ja zab'eže 'zabiorę', ocenki 'oceny', l'es'in'ičestvo 'leśnictwo', z'ectvo 'dzieciństwo', sv'ityna 's'witka', klas // kl'as 'klasa', l'adaščy, ladaščyk 'ledaco'.*

Синтаксис. Говірку в цілому на синтаксичному рівні пронизують такі особливості:

1. Відсутність дієслова-зв'язки "буć" у формі теперішнього часу в іменному складеному присудку, тобто замість *'jestem niezdro-wa'* маємо *ja n'izdrova.*

2. Уживання словоформи "jest" в значенні обох чисел будь-якої особи, найчастіше 3-ї ос. мн.: *jest zaglady 's'o zaglady', jest z'ec'i 's'o dzieci'.*

3. Використання різних форм дієслова "буć" з характерним для нього керуванням, де за польською нормою повинно бути "mieć", напр.: *u oica byl'i kon'i 'ojciec miał konie', u mn'e dva syny 'mam dwóch synów'.*

4. Заміна конструкції "зн. + przez" оп. відм. без прийменника: *l'ist napisaly rektorem 'list napisany przez rektora'.*

Найбільша кількість рис не є загальною, виявляється в окремих ідіолектах і не піддається будь-якій класифікації. Багато розбіжностей з літературним синтаксисом і відхилень від норм зустрічається у мовців, котрі менш освічені і мало або зовсім не читають сучасну польську пресу.

Кілька прикладів на невідповідності нормі у побудові конструкцій та вживанні прийменників: *n'ic n'i z'rob'ilo s'e 'nic się nie stało, ja rob'ila f'kol'iktyv'e¹⁴ 'pracowałam w kolektywie', čyste l'asy 'same lasy', jedno du drug'ego 'do siebie', jej n'i daval'i stypend'ium 'ona nie dostawała stypendium', nap'isal l'ista 'napisał list', dva m'is'ency' 'dwa miesiąca; v Dovbyš' 'do Dowbysza', (ide) na prace 'do pracy', pu svoji spravy 'w swoich sprawach', v vojne 'podczas wojny'.*

Лексика. Як і в кожній мові, словниковий склад говірки відоб-

ражає в основному всі сторони життя людини і навколишньої природи. Проте відсутність активного контакту з етнічним польським світом і постійність українського впливу залишили на ньому помітний слід. Тут сформувалась лексика з деякими особливостями.

В говірці активно використовуються такі найменування, які в розмовному стилі корінних поляків давно перейшли до пасивного фонду, вважаються за архаїзми. Це насамперед стосується диференційованих назв взуття та одягу: pantofle¹⁵, trzewiki, sa-pożki, buty, trepu, koszula, bluzka, stanik, spódnica, majtki, kalsony, sztany, marynatka, garnitur (nie: kostium), halka (wyhaftowana spodnia biała spódnica), sukienka, płaszcz, palto - jesienne, zimowe, ciepłe, futro, kożuch. В говірці не набули узагальнюючого значення слова buty, płaszcz, spodnie, а нові назви (adidasy, dresy, kozaczki, tajstopy, reformy) тут не відомі. Для позначення всього нового, що з'являється в суспільному житті, науці, техніці, до середини 30-х років утворювались слова на власній основі, напр. kolektyw "колгосп", тепер же у подібних випадках звертаються до запозичень з української або російської мови, звичайно, у польській фонетичній трансформації. Цей шар лексики останнім часом не збагачується. Взагалі, лексика говірки якоюсь мірою обмежена, одноманітна. Частково до цього вела непомірно ретельна, мало аргументована боротьба школи та авторитетних польських представників проти засмічення польської мови українізмами, як-от: bystry, dumny, gryka, hreczka, liczyć, malować, sprawa, zawierucha, znać. Під дією явища гіперизму у всіх випадках уживались лише їх синоніми: prędkі, głupi, tatarka, rachować, gusować, interes, zawierzucha, wiedzieć. В той же час несвідомо, на правах своїх закріпилось багато українських слів, які часто зустрічаються навіть у освічених людей¹⁶. Це насамперед такі¹⁷: бодня, буяхи, гіциль, гладішка, качати (білизну), качалка, кадуб, клуня, кубашка, колюхи, куркуль, кришка (хліба), локишина, печайка, підсобійка, рядно, рівчак, рубель (качати білизну, одяг), середняки, жлукто, гойдалка, гричушки, посилка, сотка, штани¹⁸. Під українським впливом слово ордер виступає лише у значенні документа на квартиру. У трансформованому українському дядьо - з'а з'о, яке функціонує в говірці, переплелась семантика пол. stryjek і wujek. Дехто ще пам'ятає про останні, але вживає їх найчастіше невдало - одне в значенні другого. Є слова з семантикою українського аналога: wybrać's'e wyprowadzić się'.

Іноді співрозмовники уникають слів, майже ідентичних за звучанням в польській і українській мовах, і користуються русизмами, вважаючи, що завдяки цьому їх висловлювання стає делікатнішим, благороднішим. Наприклад, де могли бути вовна, доба, нирка, запалення (легенів), захід, ганьба, довідка (посвідчення),

там мають місце шерсть, сутки, почка, воспаленіє, запад, позор, справка¹⁹.

Варто зазначити, що в лексиці взаємодія споріднених мов виявилась дуже складною. Поза власне польським запасом та запозиченнями в говірці зустрічаються слова, котрі є надбанням тільки даної місцевості, або загальновідомі зі зміненою семантикою, напр. *потсо'бійка* 'довга вузька скринька під дахом знадвору', *т'репи* 'рід взуття', *'з'ел'е* 'бур'ян', *кача'ни* 'кукурудза', *са'пошкі* 'високі жіночі черевики', *столок* 'довга вузька лавка без поренча' та ін.

Підсумовуючи спостереження за станом мовних рівнів польської говірки, можна відмітити, що вона є відгалуженням загальнопольської мови, яке ще в давні часи відокремилось від неї і в ізольованому розвитку, тісному контакті з місцевим українським діалектом набуло багато специфічних рис. Цей висновок чітко підтверджується в першу чергу характерною для польської мови ритмомелодикою говірки, системою постійного, на передостанньому складі, наголосу, чого не спостерігається в говірках східнослов'янського походження.

В системі вокалізму особливу увагу звертають на себе редукція ненаголошених *-о, е*, їх перехід у голосні більш високого підняття *у, и* – і і подовження наголошених голосних. Однак не у всіх складах редукція проявляється в однаковій мірі. Результати її менш помітні в кінцевих закритих складах і майже відсутні у відкритих. Голосні в останній позиції звучать чітко і виконують додаткову функцію сигналу про границю фонетичного слова у мовному потоці²⁰. Редукція голосних, безперечно, закріпилась під стимулюючою дією українського оточення.

Взагалі, в говірці виявляється великий вплив української мови. Проте, як свідчать наш аналіз і матеріали додатка, на різних її рівнях обсяг його не однаковий: якщо у фонетиці, морфології, лексиці він, хоча помітний, має обмежені параметри, то у словотворенні він безмежний, а в синтаксичній будові укоренився так, що поза однаковими конструкціями в обох споріднених мовах уже важко пізнати специфічно польські елементи. Виникає припущення, що норми загальнопольської граматичної будови тут могли бути навіть не відомі. Але український вплив не слід гіперболізувати. Немало відхилень від сучасної материкової польської мови розвинулось на власному ґрунті або відображає стан минулих часів, що вимагає нових досліджень.

Місцеві білінгви для обох мов мають одну артикуляційну базу як наслідок дії українсько-польської інтерференції протягом багатьох століть, а у зв'язку з цим – і однаковий фонетичний арсенал²¹.

У розвитку лексичного складу виявляються дві тенденції: збереження давно сформованого запасу, частина одиниць якого відноситься до архаїзмів, і поява новацій за рахунок несвідомих запозичень з української мови у польській фонетичній трансформації. При наявності елемента свідомості мовці уникають українізмів, звертаючись за неологізмами до російської мови. Збагачення лексики за допомогою прийняття новотворів з етнічно польської мови або словотвору на власному ґрунті не відбувається. Однонамітність і обмеженість словникового запасу говірки зумовлюються також існуючими у польському середовищі гіпернормативними настановами, за якими деякі корінні польські слова вважались за українські і тому виключались з ужитку.

У доборі лексики проявляється паралельне існування таких протиставлень, як семантична інтеграція і диференціація. З одного боку, для позначення абстрактного поняття з цілого синонімічного ряду закріплюється лише одне слово з розширеним значенням (*bardzo, ogromnie, wiele, wysoko, mocno* – *bardzo*), з другого – для найменування конкретних предметів з метою семантичної диференціації вводиться максимальна кількість лексичних одиниць (*radno, pśés'c'iradlo, гарґун, кара*).

За мовними особливостями говірка належить до південно-східної групи діалектів, але, істотно відрізняючись від наріч Львівщини, Тернопільщини і Хмельниччини, одночасно близька до північно-східної групи.

Отож, специфічні риси говірки є результатом її відокремленого від рідної основи розвитку та дії польсько-української інтерференції, безпосереднього українського впливу в умовах багатовікового білінгвізму.

Польська мова досліджуваної нами території вийшла з активного вжитку, залишаючись мовою культу і спілкування в небагатьох сім'ях. Не маючи підтримки з боку громадян польського походження, вона існує лише в рештках – пам'яті людей старшого покоління – і тому стоїть на межі загибелі.

Розквіт польської мови у розмаїтті її стилів, соціальний престиж її протягом кількох століть і раптовий занепад, майже зникнення зумовлені не її властивостями і не волею українських поляків, а причинами соціально-політичного характеру, здійсненням державною владою заходів щодо населення польського походження та їх рідної мови. Тепер, в час демократизації національно-мовних стосунків, можна надіятись на її хоча б часткове відродження.

Пропонуємо уривки з записаних нами текстів польською мовою, функції якої на Житомирщині тепер зведені до мінімуму, про що писалось вище. Враховуючи велике значення даних „польщизни кресової” для полоністики, українського, слов'янського і загальномозовознавства²² та її швидку інтеграцію²³ з українською мовою, ми почали з найважливішого – фіксування мови найстаршого покоління, котре ще пам'ятає польську мову і часом на ній розмовляє²⁴.

Найбільше записів ми зробили²⁵ в Мар'янівці – селищі міського типу, де живуть робітники місцевого склозаводу (гути) ім. Ф. Е. Дзержинського, колгоспники бригади теж ім. Ф. Е. Дзержинського, значна кількість службовців – тобто люди з різним ступенем освіти та знання польської мови, різноманітністю інтересів, способів життя, ставлення до релігії. Таку різноманітність і представляють наші інформатори. Всі вони – польської національності, пенсійного віку (за невеликим винятком), охоронці польських традицій.

Уривки ми вибрали з записів лише декількох інформаторів. Ними є:

1. Яворський Анатолій Францевич, 1916 р. народження, уродженець Мар'янівки (тепер живе у Черкасах), з вищою філологічною освітою: починав учитись на польському, а після його ліквідації закінчив російське відділення Київського пединституту ім. О. М. Горького; рідна мова – російська, по-польськи більше пише, ніж говорить. І ми пропонуємо без будь-яких змін його власний письмовий запис. (Текст I).

2. Венгловська Марія, 1912 р. народження, мешканка Мар'янівки, з незакінченою вищою освітою (навчалась на польському відділенні до його ліквідації), деякий час перед Великою Вітчизняною війною жила і працювала у Києві. (Тексти II – IV).

3. Оржиховська Розалія, 1908 р. народження, народилась і живе у Зятинці; була вислана на Дніпропетровщину, але самотужки швидко повернулась у рідне село; освіта домашня, читає польську пресу, співала у костьольному хорі, і ми записали багато пісень у її виконанні. (Тексти V, VI).

4. Гриневиц Розалія, 1901 р. народження, народилась і постійно жила у відокремленому господарстві недалеко від Довбиша; освіта початкова, рідна мова – польська, добре володіла й українською. (Тексти VII – IX).

5. Саулевич Олена, 1900 р. народження, народилась і постійно жила, як і її предки, у Мар'янівці; рідна мова – українська, часто розмовляла по-польськи, добре володіла і російською; з домашньою рідносторонньою освітою, користувалась повагою односіль-

чан і великим авторитетом, як знавець польського фольклору, місцевої історії. (Тексти X, XI).

6. Савицька Марія, 1897 р. народження, мешканка Дорогани; рідна мова – польська у дороганському варіанті; без офіційної освіти. Наводимо записи її мови для порівняння з мовою інших. (Текст XII).

ТЕКСТИ

I. Marjanówka, otoczona lasami. To jest stara wieś i ma sporo mieszkańców. Znaczna część ludzi pracuje w hucie szklanej i ma przysadzbine działki dla własnych ogrodów. Następują piękne czasy. W lesie urodziło czernicy. Pod opalnym słońcem idziemy do lasu. Dla nas, dzieci, to było przyjemne i dość trudne zajęcie. W zależności od wieku, braliśmy różnych rozmiarów naczynia. Najczęściej to były mładzyski dla mleka. Jeżeli ktoś nie zdążył napęfnic jagodami swoje naczynie, to mu pomagali wszyscy jego przyjaciele. Dostyc zmęczeni, ale szczęśliwymi my powracali do domu.

II. Muj ojc'ec zostaj s'e s'eroto, a u brata już była roz'ina. N'ikt n'e xc'ał jego brac'. On xoz'it d'j'uty. U yuty jego karm'ili, każda da jemu cos' zjes'c'. Jakos' jednego razu (to ojc'ec mn'e opov'adał tak) p'yxoz'it kup'ec (stedy byli kupcy, n'e jak jak teraz – dyrektor) du yuty čegos' po svojix spravax, pačy; te z'ec'ko pali s'e tam. On muv'i; "Cyje to z'ec'ko pali s'e?" A tam muv'o: "To Juzyfata Z'ilin'sk'ego brat". Nu jego vyc'ongneli. Ta s'v'ityna spaliła s'e. On vyzvał Juzyfata i začoť jeho gan'ic': "Jak to tak? To tvuj rožony brat i ty n'e mug vz'oč' do s'eb'e!"

Juzyfata vz'oť mego ojca du s'eb'e. Jemu było vtedy s'edym lat. A jak było już dvaz'es'c'i jeden rok, to on žen'k's'e. Ž'at p'ž'e'it'ix z'em'o. Jemu p'ypadło dv'e d'is'ent'iny i z'ev'in'es'ont sotyx. Jak každemu. A jak już u nas była roz'ina v'enks'a, p'en'c' osup, to już p'd'evoluciji, t'o nám dodavali zaš'e, žeby było z'es'enc'ina na osobe. Nam davali tovary. My byli seredn'ak'i, tak raxovali. P'erv'ej raxovali komezamy, potym seredn'ak'i. Navet ja mam spraf'ki te. Była u nas xata, xlev, gž'e krova stoji, a gž'e kon'i stojon – stajn'a. Ftedy f'yscy čymali kon'i. Był jedyn xlev, tylko na pofove tutaj kon'i stały, a tutaj krova stała. Ojc'ec tylko na kon'ax pracovał. Navet jak jego repres'irovali. On pracovał f tyglarn'i, meť te kam'en'e na tygli. A potym voz'it pakof'ki, šklo voz'il na stacyji Raz'ino.

III. My m'eli naženg'e: p'lux ta brone. Były kupan'ica, ryg'el, ž'ev'ane i želazne v'id'ja, grable.

U nas rosło žyto, pšenica, ov'es, v'rečka. Ftedy n'e saž'ili kartofle k'ilkanas'c'e lat na jednym m'ejscu, jak zara. Co rok kultura inna i roz'ilo dobre. V'ogroz'e kartofla, burak'i, cybula, čosnek, co i teras saž'imy. S'ejali grox, kačany (k'edys' n'e muv'ili kukuruza, a tylko kačany), ogurk'i, mak, marx'ev, fasole, fasola była tyčkova i p'eša. Pom'idory saž'ili. Ftedy n'e było kabačkov. Navyt pom'idoruv n'e było k'edys'; jak ja mała była. Cygany p'syn'es'li nas en'e do Marjanuv'ki. Te pom'idory byli tak'e dobre, roz'ili u nas. Ja ješče vtedy n'e była gospodyn'a, mama była gospodyn'a. Pam'entam, u nas były truskavk'i, tak dla s'eb'e, n'e na sp'edan'e. Latem p'd' jagody xoz'ili: čern'icy, brusliny, b'brusk'i, žurav'iny.

IV. Jak ja p'ijjež'jam z Xarkova (ja tam była dva tygodn'i), to v instyuc'e tak'e rob'i s'el Barco dužo povyzucali z instytutu: "rod'it'eli – vrag'i narodu". A mn'e n'e ma, bo my byli n'e škurkuli, a seredn'ak'i, to ja mogla "učica". Ja z'oštalam s'e.

N'e p'šekto v'encyj jak m'es'onc, już reforma instytutu. Mn'e to posyľat' do Čern'ijova, na vyz'at' ukraiński (n'e polsk'i). Mn'e to już nadokučylo. Ja taka n'izdrova, n'ikt mn'e n'e p'šysyła n'i p'in'enzy, n'i p'šysytek. Jak ja mog'e c'erpic'? Mys'le sob'e, zab'eže dokumenty. Muj znajomy muv'i: – Zab'ež' d'okumenty, rosp'isemy s'e taj banž'em'y žyc'. Ale ja o zamen'špys'c'u n'e mys'ľalam ftedy. Xc'afa učyc's'e. Može, vyleče s'e, to bende učyc' s'e.

Ja pojechałam do domu.

S'ostra xora, čeba pracovač. Ftedy już z'em'i n'e było. Ide do Baranuv'ki. Tam była

znajoma, koležanka, razem učyli s'e. U n'ej trujka byla is polsk'ego jenzyka, jej n'i davali stypendium. A š čego žyc'. Jak maš dvujk'i albo n'edobre ocenki, tu stypendium n'e davali, vyklučali. Ona stała naučyc'elko. Tam bylo m'ejсце naučyc'elk'i. Ja ide v rajono, opov'ež'am ľam fsystk'e svoje spravy. A tam pov'ež'eli: "My vas oform'imy, tyľko čeba zdjenc'e z (d) ev'idencij".

V. Kijov'e odrazu pov'ež'eli, že u nas v domu n'epožondek. Ja jus n'e mam čego tam jexac'. Ja staľam pracovac' f trykotažnej fabryce ľm'en'i Rozy Luksemburg. Tam ja pracuvaľa šes'č' lat. A potym zamuľ vyšľa. Byľo baržo daleko jexac' na r'bote: ja m'eškaľam na Červonej Plóšćad'i, na Póđoli. Dom počeboval v'elk'ego remontu, i my vybrali s'e z menžem až na N'ikolsk'ej sľobotk'e. U nas ordera n'e bylo, my najmovali kvatery. Tedy ja tutaj rozraxovaľa s'e. I pošľam v xľebzavóđ pracovať, ja pracovaľo do vojny i čy m'es'oncy v vojne. Monš muj s p'eršego dn'a pošet na frónt. Naš zavod odnos'il s'e do vojefyľx, nazyvaľ s'e vojeňym zavodem, bo zabesp'ečat armje xľebem. Nas dužo bomb'ili, pšyľetaľo cyž'es'c'i šes'č' c'tyř'es'c'i samolotuv, ľšystk'e bomby sypali na nas, i nam n'ic n'e zrobf'ito s'e, zostaľo s'e ľšystko ľ požontku. Tam troxe rozb'ili koleje, droga byla želazna.

Jak N'emcy okupovali K'ijuv, a n'ľiak'ix zapasuv u mn'e n'e bylo (ja na roboc'e byla, rano ide na robote, a v'ečur pšyxozje), tó n'e ma tam co robic'. Ja ľšystko požuč'ľam.

V. Ziatyniec byť duży.

Oľego m'ejšca dó Turnovy čyste lasy. V'em, že k'edys tuta byji luž'i, Tyľick'e.

Stary Tyľick'i jak umar, juš pevno jemu bylo lat os'ľmž'es'ont, a ja byla malen'ko. Moja c'oc'a ružona byla za jeho synem. On mn'e ršpov'adať, že my p'erše pos'eliľi s'e tuta v Z'atyn'cu. Byľ baržo v'elk'i las. Rembal ten las jak'is žyt Sušman. Vyrombali i pos'iliľi s'e. Jak juš pujde tam dó c'oc'i, on mn'e tam ruspov'ada pšes's'eb'e...

Ten Z'atyn'ec byl k'edys duży, a teras stať malešik'i. Mľož'es' vyjexaľa i dó Žyťom'eza, i dó Kijova, to tyľko xce, na prace. Stont, v'ij'ic'e, n'e ma drog'i, aľtobus n'i xoz'i, čeba is'c' albo dó Bykuľk'i. Fšenz'e daleko. Do Kam'ifšego Brodu daleko. Xoz'ic' v Dovyš na pracy os'ľm k'ilyometry - to daleko. Ješli teras, to juš majo mľóđcyľky, a n'i bylo mľóđcyľkuľ, p'ešo xóž'ili. Stary um'irajo, a mľož'iz vyjež'ja. N'e ma mľodyx tuta. A byť Z'atyn'ec duży.

VI. Z žycia za Niemców.

N'emcy vypenz'ili nas na cmentaž. Čymali p'en'c' sutok, davali nam jes'c' grox, xc'eli nas pob'ic'. Cyganuv pšb'ili. A pužn'ej, na šuste sutk'ľ mojo bratove zabrali gž'es' na ogrut. U n'ej bylo p'in'c'oro ž'ec'i, curka xuruvaľa na p'ecu. Pužn'ej jedna furmanka tendy jez'i, druga furmanka jez'i oľego cmentaža. N'ic n'i muv'o N'emcy. Tak my ršzjexali s'e, tak my pšyľixali dó domu. Rok v domu, drug'i rok, čeci rok. Našy juž ido, penžo n'emcuf. Uč'ikajo. Zakoňčyta s'e ta vojna. Pšyšet muj monš, zaxórovať i mar. A ja i dvoje ž'ec'i zostaľo s'e. Ja žyje do tyx čas. Syny v Žyťom'ežu žyjo obyđva, a žony same v Bykuľcy. Tak my žyjemy, puk'i pšyž'je s'm'erc'.

VII. Mój starszy brat.

Dvux braci bylo i ja. Ja s'redn'a. Mľožšy brat odé mn'e nazyvaľ s'e Albert, a staršy nazyvaľ s'e V'incenty. On v čas'e vojny M'ľikolažsk'ej zg'ľnoť. To bylo v us'ľmnastym roku. On'i pšyjež'jali gž'es' na zapať. Tam on'i sľužyli v vojsku. A pužn'je on'i pšyľexali tuta za Berdyžy. Juš tuta bliže pšyv'ezli ix, juž ix v'edli. Nu, on zaxurovaľ. On xurovaľ v domu. M'ať zapalen'e pľuc. A pužn'je on v drozy tuž zaxorovaľ. V'ezli ix tuvarn'ak'em, on pšyž'embiľ s'e i zaxurovaľ. To juž bylo v us'ľmnastym roku. Šesnastego kv'etn'a my dostali list, že on xory. On nap'isať: "Mamo čy tatku, kto pšy zdrov'u, pšyjec'c'e dó mn'e u yom'il, bu ja xory. Ja zajexaľby do domu, no n'e mog'e, bu xory. Ja pšez'embiľ s'e v tuvarn'aku, ja baržo xory". Tu matka zara pojexaľa. Oj'ec xory byť tež: noga buľať. Tu matka byla tam v jeho dva m'es'ency. M'es'onc byla, pužn'je pšyľexaľa, pužn'je puľexať znuľ. On jakurat čec'ego ľipca tam umar. V us'ľmnastym roku. Nu i tam jeho puxovali.

VIII. Zab'irali u nas luž'i: repesacija byla. Drug'ego brata zabrali z domu i cyž'estym s'udnym roku. On'i zab'irali tak'ix gšpóđaruf. N'ev'admo, gž'e on'i ix pšž'eli. Muv'ili: "Čez'e dės'at' lit vony do yás budúť p'is'ma pšysaty". A ix i ž'is'aj n'ima, n'ima n'ic. N'iv'adomo, gž'e on.

IX. Mn'e k'edys' dva razy na vyslan'ě byli naznačyli, ale tak jak ja sama jedna, pšes to, že ja s'irota, že ja n'i mam koto kogo, to jakos' luž'i zamno strone m'eli troxu. Muv'ili, že do kogo ona psytula s'e, gž'e ona ben'zi. Tu ja tuta tak zustała raz, a puz'n'ej drug'i raz. A teras na stare lata ja sob'i pumys'lała, co ja bende rob'ic' sama. Ja vz'eta luž'i. On'i pšyli, muv'o: "Tvoja xata stara, ja postav'ě na tvojim m'ejscu". Tak zrob'ili.

Zyja oto blisko tak'ix, jak s'upy. Ja do n'ix pš polsku muv'e, a on'i mn'e n'i otpov'adajo. Iže p'is'aj sama starša z'efcyna, vořam: "Vala, xoz'no tutaj!" Xc'ařam spytac', može ona p'is'at' du m'astečka. Ona pšeděta do mn'e:

— Što také?

Mn'e aš n'ěpšyjemn'e. Ja mysle sob'ě, jak matka n'igdy n'ic n'i muv'i, tu ja tyž n'ic n'i muv'e. K'edys' bylo n'i tak. Był u nas z'adun'co Pupařask'i. Jak na y'osne pšyjež'i do nas vob'it' gnuj i orac', to juž my zařše za n'im i žimy, s'adamy. On muv'i: "Muř'e bajk'i". To my is nagadamy, tyx bajek... Potym z'ec'i mařyx n'i m'eli u s'eb'ě, juř teraz o bajkax čegos' n'i pam'entam. A te z'ec'i do polsk'ego n'e pšyzwyčajony. Navet pšlakam podobalo s'e u nas, že um'imy pš polsku rozumav'ac'. On'i pšyřexali tuta i jako pore, troxu řeš'n'ej jak sara, jeřčy gž'e k'o ogrody saž'iř. Muv'o: "Pšlak'i ido, pšlak'i". Zdaje s'e, v dvuž'estym roku. On'i pytali, čy vřsycy um'ejo pš polsku. Muv'imy: "Fřsycy koto nas um'ejo, a delej n'i y'emy, cy on'i um'ejo, cy n'i um'ejo. "Ođjexali od nas, jak čarny jagody byli. My řli pu jagody, a pšlacy jado. Starřy z'ifčenta i xtopcy muv'o, že to on'i őtstempujo. Tak mn'e ľadun pu v'eř'at': "Již'emy ř svoje strony, vy zusan'ec'e s'e ze svym'i bolsev'ikam'i".

Do k'ozga mur'ě pš polsku. Do kos'c'ofa jez'ž'ifa do Zytom'eřa. Tutař baržo dobeř. Afľuhuz iže z Marjanuřk'i, tytaj zařše staje, a n'e, to sp'in'iř jeho, s'adař i du řamego kos'c'ofa pšyřez'i. Tak samo a pšvrotěm – vřřet, pořet do stacyji taj s'adař. A teras ľatem i na y'osne n'i byla dlatego, že ja n'i mog'e, n'e. Baržo gřova krenc'i s'e, to ja sama n'i mog'e. Čeba brač' mařyny. Bylo čex, a čeba, žeby bylo čterex, n'ě mogli znales'c'. Ja sama bojim řa řaxac' – baržo n'izdorova.

X. Ubranie bylo nie takie.

K'edys' ubran'e bylo n'e tak'e, jak teras nořo. Menřčyž'n'i v'encyj nus'ili buty, đtug'e tak'e. Žatko kto nos'it' čev'ik'i. A kub'ety nos'ili zařše spudn'icy, najv'encyj ze zburkam'i, bluzečka prosta. To řřystko. Pan'enk'i nos'ili tam jak'es' modne, cos' vysyvati, jak'is' dođkady m'eli dođyř bluzek i spudn'icy, vysyvati. Spudn'icy nos'ili do samej z'em'i. řčyčeck'i pšyřyvali do spudn'ic na doli, žeby n'e psuli s'e. Nos'ili palta v zborak tak'ix styřu. Nus'ili futra, k'o bngatly. řylo s'e proste palto na skuže. Kupuvařa s'e ľis'a skura řy jakas' druga. Kto b'iidn'ejšy, tu tak'e m'eli proste, ruvne palto. Tkan'iny byli, řers'c', řadne řers'c'i, dobre tak'e. I byli ruřne tkan'iny. Bař'ist – tak nazyvař s'e v kv'aty i čyřty b'ařy, řadne materjař; perkali ruřne tak'e, ruřneřo koloru byli, řadne; alpaga byla, tu brali na spudn'icy specjaln'e tak'ego ruřdego koloru.

Kub'ety nos'ili najv'encyj čyv'ik'i, pantofli mařo kto m'ař. Pot spodem nos'ili stan'ik. Byla yalka – b'ala spudn'ica, a puz'n'ej vyřta b'ařa komb'inacija. Xřop'ec do p'en'cu lat xoz'it' v suk'ineč'e, a puz'n'ej m'ař jak'ekolv'ek majtečk'i i bluzečk'i, řyli časem specjaln'e mařrosk'i, tak'e, jak mařrosy nořo.

XI. Gotowali się różne strawy.

Ćulovali barřč, zupy, ruřne strawy. P'irořk'i s serem, z jagōdam'i, ze sľivkám'i, kartofle. P'ekli s'e strudli, p'irořk'i jak'es', nales'n'ik'i. Kapusta tusařa s'e. Moja bapc'a rub'it'a kvaře. Jakos' pařyřa gřyčano monk'e, brařa dobavařa řytn'e monk'e. To kvas'n'ařo. Puz'n'ej gotuvařa. To byla taka kvařa.

XII. To bruslina.

Tutaj jest puz'n'y jagody řurařiny. Byli čyřn'ice. To juř bruslina. On'i tak'i dobre, jak smařařyc' ix. Te xce pupařyč' gōronco vodo, tu zleje vody, sčeze na druřřak, bo to v'ic'e jak, v ľes'i byla tak, že cos' řaz'i po nix, tš ix čřeba pařyč'. N'i řřystk'i pařo, aľi ja pšyzvyč'ava s'e, zařše paže. Te n'e bende smařyč'. Ja ix pšyřkrence na mařynk'i s cukřem. Daje k'it'o na k'it'o, řklanka cukru – řklanka tyx jagoduv. Benz'i tak'i řadny, červony. A vtenčas mořna p'irořka sp'ikc', k'is'iľ baržo dobry, tak'i řadny. Co xcec'e, to mořna zrob'ic' z n'ix. Tyřko, že n'ima komu z'b'irač'. Jak xto ma zdrov'e i ma nog'i. A mn'e, jak to muv'i s'e, teras n'e nos'ic' po n'ix, juř n'i viže n'ic, baržo na očy řaba. Křo to v'iz'at', ř tak'e lata luž'ina – to pruxno, a n'i luž'ina. Jeřče ja sama xuz'it'a, z'b'irařa, ř strone, jak pod Marjanuřk'i iřč.

On'i vŕenz'e jest pu ŕes'i. N'e vŕenz'e, a jak xto v'i tak'e, gŕ'e on'i rosno. Ja juŕ słyŕafa, ŕe tak'e rob'o: saŕo ix tujaj na gleb'i. On'i tak'e ŕadne rosno. Nakopac' v jis'en'i ŕy s kŕzen'em, ta nasaz'ic'. Muv'o, on'i tak'e ŕadne, jak pusaz'ic' ix. All' to juŕ mŕodym ŕŕeba rob'ic'.

- 1 За переписом населення 1970 р. на Україні налічується 295,1 тис. поляків (БСЭ. — 3-е изд. — М., 1977. — Т. 26. — С. 537); в Житомирській обл. вони складають 5,6 % населення, тобто більше 90 тис. чоловік (БСЭ. — М., 1972. — Т. 9. — С. 227). Дані перепису 1989 р. нам ще не відомі.
- 2 Черняк В. С., Старак Т. В. Фонетичні особливості польської говірки села Вісковичі Самбірського району Львівської області // Польские говоры в СССР. — Минск, 1973. — Ч. 1. — С. 22 — 28; Ананьева Н. Е. К вопросу о диалектной принадлежности польского говора двух сел на территории Украинской ССР // Studia nad polszczyzną kresową (Далі — Studia...), 1983. — Т. 2. — С. 31 — 47; Ананьева Н. Е. Об изменении k', g', b', t', d' в польском говоре двух сел Хмельницкого района Хмельницкой области // Studia ... 1984. — Т. 3. — С. 127 — 131; Ананьева Н. Е. Тексты из деревни Матьковцы (Украинская ССР) // Studia ... 1986. — Т. 4. — С. 109 — 112; див. також прим. 10; Черняк В. С., Панюк М. И. Тексты из села Новоселица (Украинская ССР) // Studia ... 1984. — Т. 3. — С. 177 — 182.
- 3 Веренич В. Л. Состояние и перспективы исследования "польщизны кресовой" // Польские говоры в СССР. — Минск, 1973. — Ч. 1. — С. 201.
- 4 Про наші попередні враження див.: Яворская Ю. Л. Остатки польского языка на Житомиршине // Studia ... 1989. — Т. 5. — С. 143 — 150.
- 5 Виняток становить мова представників села Дорогань, в якій ще зберігаються діалектизми.
- 6 На червень 1987 р. у Мар'янівці проживало 1579 чоловік. Серед них 10 росіян і 1 білорус. Решту, за згодою самих мешканців, ділять на дві рівні частини — поляків і українців. Це не зовсім точно відповідає дійсності: легко встановити, що за походженням переважають поляки, але через велику кількість змішаних шлюбів і байдужість громадян до своєї національності визначити дійсну кількість тих та інших неможливо.
- 7 Тут йдеться про поляків, котрі потрапили до Цілиноградської (Акмолінської) обл. Дивно, що такої долі не зазнало польське населення Білорусії і територій, які були приєднані до СРСР у 1939 р. і наступні. У Львові, наприклад, польські школи були дозволені.
- 8 Прб це "подбав" завчасно уряд: перед закриттям польської школи було організовано переселення українців з інших областей у Мар'янівку і сусідні польські села, але переселенці довго там не затримались, всі до одного повернулись у рідні місця.
- 9 За даними послідовних переписів населення СРСР, поляків у 1959 р. налічувалось 1 млн 380 тис., а в 1970 р. — уже 1 млн 167 тис.
- 10 Риси, виявлені мовознавцями в польських говірках інших територій, супроводжуються позначкою """". Див., наприклад, в працях авторів: Kurzova Z. Język polski na kresach północno-wschodnich // Studia ... 1982. — Т. 1. — С. 14; Zaleski J. Polszczyzna kresów południowo-wschodnich // Ibid. — 1983. — Т. 2. — С. 9 — 11; Ананьева Н. Е. Некоторые особенности фонетической интерференции у полиглотов одного периферийного польского говора // Ibid. — С. 71; Паршута Ю. М. О диалектной лексике польских говоров на территории Латвийской ССР // Ibid. — Т. 3. — С. 135.
- 11 Веренич В. Л. Говор села Яшуны Литовской ССР // Ibid. — Т. 4. — С. 145.
- 12 "Poza tym trzeba, jednak, wskazać na czynnik społeczny, który musi hamować zmiany wynikające z automatyzacji ruchów" (Zb.: Stieber Z. Sposoby powstawania słowiańskich gwar przejściowych // Świat językowy Słowian. — Warszawa, 1974. — С. 13).
- 13 Енклітичні займенники часом з'являються у мові людей з вищою польською освітою. Див. у тексті № 1.
- 14 Колгосп у 30-ті роки називався тільки kolektyw. Тепер цей іменник уживається дуже рідко, частіше можна почути укр. колгосп або рос. колхоз.
- 15 Діаемо в орфографічному написанні.

- 16 Ім'янини інформаторів це М. Д. Венгловська і А. Ф. Яворський.
- 17 У місцевому польському звучанні: bodn'a, bujah'i, y'icyl', y'ladyška, kačas', kačalka, hadub, kłun'a, kubaška, kul'ux'i, kurkul', kryška, lokšyna, p'icaika, potsobička, radno, roščak, rubel', s'eredn'aki, Żukto, yojdalka, yryčušk'i, pusylka, sotka, štány.
- 18 Українцями бодня, гладушка та ін. зустрічаються також у наріччях "коринної" Польщі (див.: Czyżewski F. Zapożyczenia ukraińskie w gwarach b. powiatu włodawskiego // Studia ... – Т. 4. – S. 89 – 99).
- 19 По-польськи: żerść, sutk'i, роčka, vospal'en'ije, zapat, pozur.
- 20 Жилевский А. Н. Вокализм юго-западных говоров: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Киев, 1969.
- 21 На подібний результат міжмовної інтерференції вказували польські мовознавці, зокрема у 1938 р. З. Штібер: Stieber Z. Op. cit. – S. 35 – 38.
- 22 Winger J. Przedmowa // Studia ... – Т. 1. – S. 7.
- 23 Winger J. O potrzebie badań nad polszczyzną kresową // Ibid. – S. 11.
- 24 Частину наших текстів уже опубліковано в ПР: Яворская Ю. Л. Тексты из Барановского района Житомирской области // Ibid. – Т. 5. – S. 205 – 222.
- 25 У зборі матеріалу по всіх відвідуваних нами селах велику допомогу нам подала голова селищної Ради Марія Борисівна Ревуцька: транспортом, необхідною інформацією, особистою участю, моральною підтримкою. За все це висловлюємо їй щире подяку.

В статті дається аналіз інтерферентних процесів, що відбулись внаслідок безпосереднього контактування деяких польських і українських говірок. Польська діалектна система зберігає багато власних рис у фонетиці, морфології, лексиці при сильному впливові у словотворенні, синтаксисі, меншою мірою – лексиці. В статті вміщені затранскрибовані зв'язані тексти.

Г. Л. Аркушин

**МИСЛИВСЬКА ЛЕКСИКА
ЗАХІДНОПОЛІСЬКОГО ГОВОРУ
(Матеріали до "Лексичного атласу
української мови")***

Матеріали представляють собою тематический словарь основных понятий, связанных с охотой: охотник, способы охоты, орудия охоты, объект охоты. Локализация дается с точностью до населенного пункта.

*Полювання – добування звірів, птахів задля м'яса чи хутра':

пол'уван':e – 12, 13, 24, 27, 37, 39, 44, 45, 51, 52, 53, 56, 66, 67, 77 – 79, 83, 86, 90 – 93, 100, 101, 106, 125 – 128, 136, 143, 144; пол'уван'е –

* Підкреслення номера населеного пункту сигналізує про те, що в статті є повторення: або дане слово супроводить лексичний синонім, або має в цьому пункті деривативні, демінутивні чи фонетичні паралелі.

© Г. Л. Аркушин, 1991

2, 3, 6, 7, 9, 10, 14 - 17, 19 - 23, 29, 31 - 38, 40 - 43, 46 - 47, 48, 50, 57, 58, 61 - 65, 69, 70 - 73, 81, 84, 85, 88, 89, 94 - 99, 108 - 111, 120 - 122, 129 - 135, 139 - 141; пол'ува́н'а - 4, 36, 42, 82, 113, 123, 132, 146, 147, 150; пал'ава́н':е - 5; пал'ава́н'е - 8; пол'ова́н'е - 54;

мисли́ўство - 36, 50, 51, 75, 82; мисл'і́ўство - 64; мислі́нство - 38;

охо́та - 1, 3, 8, 11, 18, 19, 28 - 31, 34 - 36, 49, 51 - 55, 59, 60, 65, 67, 68, 74, 80, 87, 91, 92, 97, 100, 102, 104, 105, 107, 112, 117, 118, 121, 124, 138, 143, 145 - 147, 149, 150; оу́хота - 38, 48, 99, 115, 116, 133 - 135, 148; ухота́ - 76, 101, 103; ахота́ - 5.

‘Шукати і переслідувати диких звірів, птахів з метою убити чи зловити їх’:

пол'ува́ти - 6, 12, 13, 17, 20, 39, 45, 46, 52, 53, 61, 79, 86, 90, 93, 108, 109, 119, 125, 136; пол'ова́ти - 58, 100; поу́л'ува́ти - 116; пол'ува́т' - 33; охо́титис' - 46, 68, 104, 105, 117, 126; охо́титис - 118; охо́т'іц:а - 18; охо́туватис' - 46; охо́тватис - 15;

на пол'ува́н'е йдем - 14, 15, 50, 64, 69, 71, 81, 84, 94, 98, 111, 133, 139 - 141; на пол'ува́н':е йдем - 24, 27, 67, 83, 127, 128, 144; на пол'ува́н'а йдем - 4, 123; на пал'ува́н'е - 22;

на охо́ту йдем - 1, 28, 30, 34, 35, 37, 49, 51, 54, 55, 63, 74, 75, 80, 95, 102, 112, 124, 138, 146, 150; на оу́хоту йдем - 26, 38, 65, 89, 110, 115, 137, 148; на ухоту́ йдем - 76, 101, 135.

‘Полювання на вовків групою мисливців’:

обла́ва - весь ареал; засвідчені такі варіанти: оУбла́ва - 25, 26, 65, 88, 89, 98, 104, 110, 116, 133; о^абла́ва - 22; убла́ва - 103;

обла́га - 94, 117; обло́га - 137;

заго́нка - 50;

група́ - 106.

‘Спосіб полювання групою, при якому мисливці йдуть довгою шеренгою’:

обла́войу - 5, 6, 58, 65, 118, 120; обла́вийу - 30;

цепо́м - 32, 36, 39, 45, 56, 69, 72, 74, 79, 80, 82, 89, 92, 94, 104, 108, 113, 115, 117, 121, 126, 128, 129, 143, 145, 148, 150; це́пйу - 20, 33, 79, 82, 86, 136, 150; це́пойу - 145;

кол'цо́м - 77, 110, 111, 119, 133, 145; ко́лом - 16; ку́лком - 101, 119;

котло́м - 10, 62, 98, 123, 125, 130, 133;

п'ідко́ва - 74, 76, 137, 138, 147; пудко́войу - 2, 68, 71, 83, 85, 102, 128;

неводо́м - 45;

дуго́йу - 62, 115;

ободо́м - 83;

заго́ном - 75, 82; заго́н - 7, 67; заго́нка - 22, 30, 50, 73;

захо́дом - 131; захо́дка - 50;

радко́м - 54, 138;

п'іум'іс'аце́м - 144;

рос:ип – 45;
лава – 51, 62, 107;
фронт – 31;
шеренга – 51, 91, 103, 107; ширенга – 61;

‘Полювання із засідки’:

зас’адка – весь ареал; паралельно вживаються: зас’ада – 20, 78, 113; зас’адка до мис’ац’а – 127; зас’ідка – 71, 129, 131, 146; зас’ідка – 71, 120, 150; засада – 2, 3, 5, 7, 8, 11, 14, 16, 21, 22, 25, 29, 30, 33, 36, 40, 50, 57, 58, 67 – 69, 74, 75, 77, 83, 87, 98, 108, 111, 128, 132 – 134, 137, 139; засадка – 13, 26, 28, 57, 66, 86, 92, 99, 113, 114, 115, 124, 125, 133; засад ч. р. – 64;

застава – 15, 51, 79, 88, 102;

залогa – 106;

‘Яма, обтикана сосновим гіллям, у яку ховався мисливець під час полювання на тетеруків’:

засада – 150; засадка – 116; зас’ідка – 125;

шчит – 106, 126; зашчїта – 80, 113, 138;

маск’іроўка – 80, 106, 115, 128, 148;

шалаш – 6, 79, 102, 133, 140, 141;

кублo – 43, 106, 117;

гн’іздо – 126;

станок – 37, 43;

чучало – 46;

криївочка – 95;

закрит’:é – 93; скрит’:e – 93;

сховище – 93, 74, 116, 128; схованка – 127;

куча – 37, 88; кучка – 32, 44, 54, 57; куч’іука – 79; окучка – 88;

схрон – 69; схроник – 69;

затишок – 135;

копйак – 42;

буда, будка – в ін. н. пп.

Назви мисливців та їх помічників

‘Людина, яка займається полюванням з рушницею’:

охотн’ік – весь ареал; паралельно вживаються форми: охотник – 131, 150; оухотн’ік – 12, 25, 26, 51, 65, 67, 76, 89, 90, 101, 116, 139; ухотн’ік – 38, 103, 136; воухотн’ік – 4; паралельно вживаються назви: мисливець – 23, 24, 37, 50, 61, 79, 82, 85, 86, 93, 115, 120, 128, 129, 132, 133, 137, 139, 141 – 144, 146; мисливец – 17, 41, 56, 58, 70; мисл’івец – 10, 11, 15, 40, 71; мисл’івец – 93, 123, 125; стрел’іец – 57; стрі’ілец’ – 78; шчел’іец – 98.

Людина, яка ловить звірів за допомогою різних пристосувань – петель, пасток та ін.:

охотн'ік – 25, 34, 53, 80, 91, 96, 118; ухотн'ік – 103;
не охотн'ік (бо не користується рушницею) – 1, 11 – 13, 28, 29,
33, 47, 99, 113, 114, 116, 134, 150;
мисливець – 75;
не мисливець (бо не користується рушницею) – 86;
ловець – 60;
самолоу – 107;
стр'ічкун – 45, 62; стричкун – 61;
питл'яр – 37, 74, 115, 129, 132, 133; петл'ярн'ік – 94;
уживані такі словосполучення: ловит' петл'ями – 89; став'іт'
гаплі – 30; украдки став'іт' – 44; ставит'^б петл'і – 4, 20, 43, 54, 55, 63,
64, 71, 76; ўніки ставит' – 84; ставит' стр'ічки – 144.

Мисливець, який стріляє під час облави:

охотн'ік – весь ареал; паралельно вживаються назви: стр'ілок – 11, 36, 51, 53, 61, 64, 82, 128, 133, 136; стрілок – 7, 14, 16, 22, 30, 33, 58, 59, 63, 67, 70, 83, 95, 96, 108, 109, 111 – 113, 119, 121, 129, 130, 146, 150; стрелок – 92; стр'ілець – 4, 38, 45, 47, 58, 61, 62, 106, 114, 115, 126, 133, 147; стрілець – 3, 4, 5, 12 – 16, 20, 23 – 28, 34, 35, 37, 39, 48 – 52, 59, 63, 65, 66, 70, 73 – 75, 78, 80, 84 – 86, 88 – 90, 94, 97 – 103, 105, 109, 110, 118, 120, 127, 131, 132, 135, 137 – 145; стрелець – 6, 19, 31, 40, 41, 54, 56, 57, 69, 79.

Найманий нагонич звірів до мисливців:

гучок – 12, 13, 16, 25, 28, 52, 53, 62, 68, 71, 74, 78 – 80, 87, 88, 89, 92, 93, 96, 101, 103, 105, 106, 108, 113, 114, 118, 119, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 136, 146, 147, 148, 150; гучок – 4, 40, 63, 64, 77, 84, 85, 86, 95, 98, 99, 111, 123, 133, 134, 140; учок – 54, 56; учок – 54, 55; гучка ж. р. – 66, 88, 116; гучкар – 144, 145;

го'нец' – 3, 13, 22, 24, 36, 37, 38, 46, 48 – 51, 60, 61, 72, 83, 91, 94, 109, 120, 126; го'нец – 6, 11, 19, 58, 70, 107, 113; го'н'ец – 29; г'і'нец' – 4; гончий – 7, 39, 143; гончи – 10; гончик – 2; гончак – 11, 26, 32, 43, 44, 47, 81; гунчак – 23; гонщик – 18, 34, 42, 50, 59, 95, 108, 138, 139; загонщик – 1, 2, 5, 8, 9, 12 – 14, 17, 21, 27, 30, 40, 54, 56, 63, 65, 67, 68, 69, 71, 73, 76, 83, 92, 99, 102, 110, 111, 115, 121, 124, 129, 131, 133, 135, 136, 140, 142, 147, 149; загончик – 7; наган'ач – 135, 141; нагонщик – 16, 20, 33, 41, 74, 85, 101, 104, 105, 117, 123, 125, 128, 132; нагончик – 35; погонец – 96, 97, 112; пого'нец' – 137; по'гинец – 80; погонщик – 31; погонич – 82;
воу'чок – 69.

Загінщики (збірна назва) і гоніння звірів на мисливців:

загон – 30; загонка – 53, 64, 77, 84, 92, 111, 121, 129; нагонка – 16, 41, 48, 96, 98, 125, 138; наганка – 6, 33, 93, 101, 118.

Мисливець, який голосом принаджує звірів':
заман:ик - 104; заманщик - 107, 117; приманщик - 68, 71,
129, 137, 142;
вабник - 106; ваб'ник - 45; звабщик - 131.

Помічник мисливця-багача, що набивав рушницю
зарядом' (історизм):
слуга - 1, 30, 47, 54, 62, 74, 83; служака - 121; прислуга - 38;
наймит - 5, 27, 69, 90, 107, 109; наймик - 112;
дворак - 112;
парубок - 1, 15, 16, 83, 109, 110, 112;
молодець - 69;
помошн'ик - 65, 70, 80, 128; помочник - 106; помочн'ик - 92, 104;
лак'ей - 101, 150;
л'обкай - 56, 120, 131, 138; л'обкал' - 98, 126, 129;
форнал' - 16, 135; хурнел' - 130;
халуї - 24, 68, 93;
одинарец - 6, 42, 108;
стражник - 40;
зарадн'ик - 117;
д'еншчійк - 13;
окоман - 145;
од'ітант - 50;
л'існійк - 32, 40, 53, 66, 111.

Мисливець, який не дотримується правил полю-
вання':

вживані фонетичні варіанти: бракон'єр і бракон'йєр - весь ареал;
бракон'єр - 19, 72, 82, 95, 127, 149; бракон'йєр - 10, 92, 104; бра-
корйєр - 139; бракарйєр - 4; бракойєр - 26;
бракод'єл - 50; бракод'єр - 49;
паралельно вживані назви: клосоун'ик - 22, 24, 28, 40, 62, 71, 84,
109, 110, 123, 125, 126, 144; клусоун'ик - 64; хлоусоун'ик - 6, 62;
душогубник - 76; негод'ай - 116;
гришник - 63;
уред'ітел' - 90, 103, 124, 137;
злбдей - 18, 42; злбд'ій - 68; злбдз'ей - 119; злбд'ійан - 57;
тин'ака - 48; кл'обцар - 48;
мучител' - 88;
шкоднійк - 93;
козолуп - 106, 107;
нарушійтел' - 4;
банд'іт - 52.

Локативні назви

Місце, обране для полювання:

місце – 93, 95, 107, 118; мн'ісце – 96, 128, 129; м'ісцевос'т' – 148;
в ін. н. пп. – м'ісце;

обшар – 6, 65, 74, 102; обшар – 136;

вступ – 5, 6, 13, 17 – 19, 30, 32, 39, 115;

терен – 10, 21, 33, 36 – 38, 40, 62, 71, 76, 84, 88, 89, 98, 101, 123, 125,
130, 131, 133, 135, 139, 141, 142, 144; терен – 41, 138, 150; терен' – 6;

квартал – 27, 33, 71, 85, 91, 93, 94, 98, 110, 111, 113, 118, 121, 128,
129, 136, 139, 141, 145, 150; квартал – 10, 11, 23, 24, 36, 46, 50, 64, 69,
75, 103, 104, 119, 124, 126, 137, 143, 146;

урочис'ко – 52, 82, 100; урочиско – 14, 16, 63; урочис'ко – 4, 79;
урочище – 1, 67; урочище – 17, 22, 43, 114; о'рочище – 120;

угод':е – 115, 133; угод'а – 132;

дил'анка – 99; д'іл'анка – 147; прид'ел – 44;

п'лошчад' – 99;

пл'ац – 70;

участок – 2;

загонка – 106;

територ'ія – 140;

стан'овиско – 47, 55;

пересмик – 12, 17.

Місце, яке займає мисливець при груповому полюванні:

місце – 81, 93, 95, 106, 107, 108; мн'ісце – 95, 128, 129; в ін. н. пп. – м'ісце;

ста'новис'ко – 91, 96, 144; стан'овис'ко – 1, 2, 24, 42, 45, 72, 104,
106, 107, 121; стан'овиско – 6, 16, 29, 33, 55, 64, 86, 125; ста'новище – 56,
74, 137;

стойка – 145; стойанка – 115; стойанка – 5, 20; застаўка – 51;
заста'нова – 54;

пересмик – 13 – 16, 20, 26, 28, 29, 30, 33, 39 – 41, 54, 56, 71, 124;

номер – 10, 17, 37, 68, 79, 83, 98, 108, 110, 111, 113, 118, 123, 126,
129, 131, 133, 140, 142; номер – 8, 77;

г'ага – 32;

перескок – 31;

пост – 41; постой – 38;

границ'а – 117; раница – 69;

Місце, обведене шнуром з червоними прапорцями при полюванні на вовків:

квартал – 24, 79, 109, 121, 127 – 129, 142; кварта́л – 77, 90, 106, 110,
111, 113, 120, 125; пууквартала – 118;

оступ – 5, 6, 13, 16, 39 – 41;

обwód – 54, 93, 126;

обклад – 8;
обшар – 65;
облога – 137;
участок – 145;
терен – 27;
уг'ід'а – 62; уг'од':е – 115;
ловушка – 92;
пересмик – 58;
квадрат – 75;
д'іл'анка – 28;
мйот – 62;
територ'іа – 125;
м'ісце – 35, 98, 140; місце – 91, 112;
заг'онку обт'агли – 83.

Невеликий прохід, не обведений шнуром з пра-
порцями, де засідали мисливці в очікуванні звіра':
прохід – 27, 38, 58, 71, 75, 121, 124, 145; прох'ід – 127; в'иход – 20,
125, 142;
двер'і – 10, 13; дв'ери – 35; дв'ера – 111;
прол'от – 50;
ворота – 51, 54, 69, 83, 137, 145; во'урота – 24; ворота – 6; варота – 8;
заг'он – 120;
пересмик – 28;
пространство – 69;
проб'і'жка – 50.

Назви різних дій, пов'язаних з полюванням

Подавати сигнал із мисливського р'іжка':
сигналіти – 16, 80, 107; с'ігналіти – 10, 11, 17, 45, 91; с'ігналіти –
111; с'ігналіт' – 121; с'інал'ізувати – 98;
грати – 75, 85, 123;
свистати – 39, 128;
дути – 27;
масл'овати – 5;
трубит' – 32; труб'іт' – 31; в ін. н. пп. – трубіти.
Гнати звірів на мисливців':
гонити – 43, 45, 65, 81, 138; гоніт' – 55;
заган'ати – 2, 12, 29, 30, 45, 56, 57, 70, 79, 83, 87, 90, 92, 107, 125,
129, 131, 133; заган'ети – 4, 23, 47, 48, 50, 84, 85;
виган'ати – 67, 89;
наган'ети – 11, 14, 15, 17, 20 – 22, 25, 26, 33 – 36, 40, 46, 49, 85, 98, 99;
наган'ат'і – 32; наган'ат' – 31, 42; в ін. н. пп. – наган'ати.

‘Налякати звірів’:

зл’акати – 14, 18, 36, 39, 62, 67, 68, 90, 103, 108, 118, 120, 149; нал’акати – 1, 28, 37, 38, 45, 52, 53, 65, 74, 78, 80, 82, 101, 106, 115, 117, 121, 128, 138, 139, 140, 146, 148;

спужати – 79, 83, 106, 119, 124, 126; спугати – 83, 150; спудити – 54; напужати – 7, 91, 104, 105, 107; напугати – 50;

настрашити – 104; настрахати – 61;

сполохати – 62, 85;

п’ідн’ати – 71, 138; подн’ати – 69, 121, 141;

пудурвати – 7, 16, 17, 33, 95, 112, 129; подорвати – 6, 113; зирвати – 138; зорвати – 16;

вигнати – 13, 30, 36, 40, 58, 76, 77, 89, 92, 97, 125, 133, 139, 140.

‘Манити звіра до себе’:

вабити – 5 – 7, 13, 20, 21, 26 – 28, 37, 40, 41, 51, 86, 93, 106, 112, 124; вабит’ – 41; ваб’іт’і – 8; вабити – 45: 61; привабити – 83, 101, 118, 119, 143, 144; привабл’увати – 120, 150; пригабити – 108; завабити – 30, 93;

маніти – 36, 65, 70, 91, 115, 123, 132, 139;

приманіти – 10, 22, 24, 33, 71, 94, 102, 137, 148; приманіт’ – 95; приман’увати – 48, 52, 68, 77, 92, 111, 114, 125, 128, 142; приман’уват’ – 121; обманіти – 39, 70;

обманути – 107;

надити – 80;

принадити – 93, 103;

прикликати – 38, 53, 78, 90, 105, 133;

приволати – 78;

затравити – 39;

зайушити – 37.

‘Вполювати звіра, птаха’:

напол’увати – 60 – 62, 64, 93, 115, 118, 124, 125; спол’увати – 45;

наохотити – 38, 78; зоохотити – 62;

настрил’ати – 52, 88, 89, 103, 115, 133;

в ін. н. пп. – набіти.

Лексика, пов’язана з егерською службою

‘Спеціально призначена людина для нагляду за лісовими звірами’:

егер – 36, 63, 109, 138; негер – 145; л’егер – 109; гегер – 27; йегор – 20, 50, 65, 76, 107, 117; йегорок – 24; н’ігор – 64; ігор – 48, 129, 133; ігор – 120; ігер – 120; в ін. н. пп. – йегер.

охотов’ед – 17, 21, 68, 71, 79, 95, 113; охотовец’ – 23; охотойед – 23;

запов’едн’ік – 107, 114; запов’ідник – 127;

охра́н':ік – 50, 91, 93, 94, 111, 125; охоро́н':ік – 92;
сто́рож – 104, 126;
зв'ірово́д – 34;
догль'адач – 53, 103; догль'ада́ч – 106;
л'існі́к – 4, 5, 22, 25, 37, 38, 43, 46, 51, 77, 101, 109, 115, 124, 127,
137, 143, 144, 147; л'існ'а́к – 75; л'існі́чи – 74;
гайбо́вий – 90;
специа́л'іст – 28;
г'о́хн'ік – 30;
корми́л'шчик – 91; корми́н:иц'а – 116;
сви́н'у́р – 41;
слово́сполучення: обхо́дчик зви́р'ю – 78;
защі́тн'ік зви́ра – 18.

Приготовлений з гілок чи сіна корм для звірів':

корм – весь ареал; уживані також назви: корм в'єточний – 36;
корма – 33, 51, 58, 116, 140; корми́южка – 112; підкормка – 40, 53,
72, 132, 146, 147; подкормка – 8, 71, 129; пудкормка – 7, 23, 30, 81,
84, 92, 110, 125 – 127; пудкорм – 15; підкормка – 27;
йі́жа – 21, 22, 24, 25, 37, 41, 45, 52 – 54, 67, 82, 85, 98, 104, 108, 112,
114, 120, 128, 135 – 137, 144;
с'іно – 86, 95.

Оборіг – рухомий дашок на чотирьох підпорах, під
який складають сіно для звірів на зиму':

обор'і́г – 1, 9, 21, 23, 34, 36, 46, 49, 63, 64, 73, 84, 85, 87, 91, 99, 100,
114; оборо́г – 48; обор'і́х – 33, 86, 132, 134; оборо́г – 22, 25, 47, 68, 92,
110, 140; оборо́к – 111; оборо́х – 117, 123, 125; о'у́бу́р'і́х – 98, 101; о́бо-
ро'у́г – 115; боро́га – 20; оборо́жок – 121; оборо́жок – 74, 126;
рогови́к – 75;
бро́к – 80 – 82, 88, 107, 108, 118; бре́к – 71, 83, 95, 96, 120; бре́г –
109; бр'і́г – 67; бру́г – 37; бро́га – 94;
накри́т'а – 135; накри́т':е – 6, 130; накри́т':е з ша́пкою – 58;
нав'є́с – 13, 14;
пудна́в'єс – 7, 31; подна́ва'єс – 129; п'ідна́в'іс – 79; п'ідна́в'єс –
89, 145, 146; подв'є́с – 97; п'ідв'є́с – 147; надна́в'іс – 150;
подо́к – 8, 59;
Яро́план – 118;
сто́жок – 112;
сте́го́р – 50;
п'ідда́шок – 76; пудда́ш:е – 110;
кри́ша – 30; кри́ша пудн'о́мна – 42;
грибо́к – 133;
моро́жок – 66;
шо́па – 24;
шу́ра – 69;

вишка - 53;
бугор - 27, 102;
занав'еска - 51;
бурах - 65;
с'іновал - 119, 129;
пашник - 106;
шалаш - 38;
котух - 54;
будка - 72;
п'ідйомний дах - 15.

Годівниця з драбинками, в яку накладають сіно для звірів':

йасла - 25, 31, 33, 34, 41, 48, 54, 58, 65, 79, 83, 84, 91, 96 - 98, 104, 107, 112, 116, 118, 125, 132, 139, 141, 150; йасл'а - 120; йасл'і - 4, 5, 43, 127; йасло - 49, 85;

драбина - 72, 77; драб'іна - 8; драбини - 33; драбинки - 101; драбинки - 133; драбінк'і - 5; драбінка - 46, 99, 103, 116, 135, 136, 145; драбрини - 58; грабрини - 58;

рабріна - 21, 24, 50, 53, 55, 95; рабрінка - 37, 52, 56, 66, 67, 75, 87, 94, 110, 121; рабрінки - 76, 105, 109, 111, 129; рабрінк'і - 78;

козла - 87, 114; козлі - 47; козлі - 143; козлики - 146;
страміна - 7; страміни - 30, 40; страмінка - 15; страмінки - 6;
год'іуниц'а - 23; годиуниц'а - 63, 80;

пашник - 106;

кош'єрка - 49;

шк'ілка - 137;

будка - 23;

в ін. н. пп. - кормушка.

Пристосування, в яке клали сіль для звірів':

солоніц - 8, 30, 71, 83, 108, 118; солоніц' - 25, 80, 98, 100, 120, 123, 132, 140; сол'аніц' - 27; сол'анка - 138; с'іл'ниц'а - 147; сол'ніц'а - 25; сол'нічка - 96; солнічка - 114;

корито - 6, 7, 21, 65, 72, 103, 110, 125, 138; коритко - 133; коритце - 36, 50, 53, 82, 132;

йасла - 133;

скрін'ка - 50;

ночоуки - 82;

стоуп с сул':у - 107; слуп на сул' - 93;

кормушка - 7, 15, 20, 22, 37, 46, 68, 74, 85, 86, 92, 114, 116, 117, 132.

Час, упродовж якого не можна полювати':

закрита охота - весь ареал;

уживані також:

заборон'ана ухота - 76;

закріте пол'уван'є - 36, 93, 117;

закрити(и) сизон – 39, 51, 61, 71, 74, 80, 106, 128; закрити ци-
зон – 104;

конч'іус'а се^изон – 62.

‘Час, упродовж якого дозволене полювання’:

открита оухота – 38, 48, 99, 115, 116, 133 – 135, 148; открита ух-
та – 76, 101, 103;

в'ідкрита ухота – 75; в'ідкрита охота – 24; в'ідкрита оухота –
89; уткрита охота – 98;

открите пол'уван'е – 36, 93;

открити(и) сизон – 12, 39, 51, 71, 80, 91, 106, 117, 125; открити
цизон – 104; видкрити с'и^изон – 128;

мисли^иус'кий сизон – 61, 62;

охотн'іч'і се^изон – 107;

в ін. н. пп. – открита охота.

‘Передранковий час, коли мисливці виходять на
полювання’:

ранком – 52; ранен'ко – 38, 65, 68, 117, 144; ранейко – 12, 93, 105;
заран':а – 116;

удосв'іта – 4 – 6, 17, 21, 23, 24, 27, 28, 36, 45, 46, 63, 75, 86, 91, 92,
103, 118, 121, 123, 128, 129, 136, 138; удосвита – 15, 16, 30, 37, 40, 54,
58, 83, 95, 96, 98, 108, 112, 135, 142; удосв'іт – 19; досвита – 74; дос-
в'ітком – 13, 80, 106; передосв'ітком – 31; здосв'ітка – 7;

при зор'і – 107, 133; на зорку – 132;

до сходу сонц'а – 79;

на росв'ет'і – 71;

чут' с'в'іт – 33, 102, 139; чут' св'іто́к – 67;

затемна – 40;

в ін. н. пп. – рано.

‘Свіжий сніг, по якому добре “читати” сліди звірів’:

нова – 139, оно́ва – 141; новина – 27, 99; поно́ва – 82; поно́ва –
22, 38, 51, 105; по^уно́ва – 4, 20, 65, 76, 90, 124; поно́ука – 19, 29, 30;

поро́ша – 7;

поро́ша // поно́ва – 18, 30, 89, 100, 131, 150;

попорушка – 101;

пр'існи сн'іг – 37;

у н. п. 17 – поно́ука – ‘свіжий сніг протягом усієї зими’; поро́ша
‘перший свіжий сніг’;

в ін. н. пп. – поно́ва.

‘Льодове покриття снігу, через яке неможливо
полювати з собаками’:

шеріш – 92; шер'іш – 79– 81, 119, 123; шереш – 21; шереш – 112;
шерен' – 104; шерун – 121; шорох – 104, 124; шерих – 90; шер'іх –
88; шер'іх – 145; шурух – 46; шуриш – 137; шерист – 115; широш –
6; широт – 69; шерешей – 56; шерушей – 5, шром – 104; шрон – 71;

голол'ід - 11, 20, 21, 23, 24, 26, 48, 57, 61, 64, 81, 85, 141, 142; голо-
л'од - 7, 10, 15, 22, 34, 41, 56, 68, 79, 83, 86, 87, 89, 93, 106, 110, 113, 133,
137, 143, 147, 148; гогол'од - 37; голойод - 39; галал'од - 8; олол'уд -
42, 43, 59; олол'ід - 55; голол'одиц'а - 4, 13, 18, 21, 25, 33, 46, 47, 51,
52, 63, 65, 103, 120, 124, 125, 127, 130 - 132, 140, 150; голол'одица -
57, 118; голол'од'ица - 44; гол'одиц'а - 66, 67; л'одиц'а - 89, 101; л'о-
довиц'а - 115; л'охол'одница - 107; голол'едиц'а - 149; голол'еди-
ца - 17; огол'одиц'а - 138; олол'одиц'а - 9; ол'одовиц'а - 99; ол'оди-
ц'а - 88; голол'одница - 27, 35, 91; л'одовиц'а - 98, 114, 123, 135;
гол'одовиц'а - 122, 136;

верхол'од - 53, 87; вирхол'од - 16, 74; верхол'одиц'а - 12, 16, 49,
70, 75, 77, 97, 105, 106, 109, 111, 116, 126, 129, 139; верхол'одица - 58,
82, 121; верхол'од'ица - 32; верхол'одница - 78, 90, 93, 94, 119; вер-
хол'одница - 5, 96, 108;

гострол'одица - 30;

сухол'одиц'а - 4;

богол'одиц'а - 100;

голоморожа - 134;

голошчók - 19, 52; голошч'ік - 95; голошч'ік - 109; голошч'ек -
28; гулошчók - 76;

оловошч'іт - 54;

бжелед' - 144; бжилід' - 102; ожел'едиц'а - 145, 146;

р'ізак - 29; ризак - 42; резак - 83;

храпа - 2, 6, 59, 72, 83, 146; храпак - 23, 34, 36, 46, 48, 50, 63; хра-
повик - 128; храпан'ица - 9;

шурхавиц'а - 125;

шарпак - 38;

замороз' - 72, 73, 103;

шкурупа - 123; скурупа - 84; шкурлупа - 124; шкурупка - 4; шка-
рал'упа - 139; шкуруплий с'н'іг - 148; пошкаруп'іу сн'іг - 6;

с'т'ін - 1; ст'оник - 3; вода пост'унилас' - 10;

сл'озовиц'а - 145; слизотá - 3, 89;

л'уд - 31;

наст - 137;

крига - 37;

єний - 53;

бстро - 133;

шахрати сн'іг - 110.

Значення слова храпа:

(хр'єпа - 40; хр'апа - 54; хрипа - 30, 41)

1. Льодове покриття на снігу' - 2, 6, 59, 72, 83, 146;

2. Добре замерзле болото на дорозі' - 17, 18, 32, 43, 44, 54, 56, 57,
70, 71, 82, 94 - 96, 107 - 113, 120, 129 - 131, 140 - 142, 148;

3. Ледь замерзле болото (лише зверху)' - 7, 16, 19, 29 - 31, 40 -
42, 55, 59, 81, 97, 121, 146;

4. 'сніг, коли тане і провалюється під ногами' – 36, 107.

Значення слова шер'ш (і його варіантів):

1. 'льодове покриття на снігу' – 5, 6, 21, 46, 56, 69, 71, 79 – 81, 88, 90, 92, 104, 112, 115, 119, 121, 123, 124, 137, 145;

2. 'починає замерзати річка (тільки з'являється крига)' – 6, 7, 10, 14 – 16, 18 – 20, 30 – 32, 40 – 44, 47, 54, 55, 58, 59, 65, 71, 81 – 83, 94 – 97, 103, 108, 109, 112, 113, 120, 131, 132, 142, 150;

3. 'розтала крига на озері, яку вітер зганяє до одного берега' – 33;

4. 'нерівно замерзла крига на річці' – 90;

5. 'замерзла вода' – 76;

6. 'дрібний град' – 84.

Давні мисливські пристосування

Значення слова роже́н (рожо́н, рожно́):

1. 'невелика загострена гілка пекти сало на вогнищі' – 1 – 5, 7 – 13, 15, 20 – 28, 31, 33 – 36, 38 – 46, 48 – 54, 59, 60, 63 – 94, 96, 97, 101 – 103, 105 – 107, 112 – 114, 116, 118, 124, 125, 132, 134, 136, 137, 142 – 144;

2. 'сильний мороз' – "як рожон" – 81;

3. 'деталь у пристрої для прядіння': дни́шче, рожон, куж'ілька – 24;

4. 'зуб у дерев'яних вилах' – 6, 54, 56;

5. 'зуб у залізних вилах' – 7, 32, 43, 58;

6. 'будь-який загострений на кінці предмет (найчастіше кілок)' – 2, 3, 6, 8, 9, 16, 23 – 26, 30, 35, 38, 40, 45, 49, 51, 54, 59, 63, 69, 74, 76, 81, 82, 87, 88, 91, 95, 99, 105, 114, 115, 122, 126, 129, 145;

7. 'пристосування діставати сковорідку з печі' – 83;

8. 'ручка у возі, до якої кріпиться драбина' – 99, 133, 134, 138;

9. 'гостра гілка (тепер – дріт) для нанизування риби, грибів' – 53, 68, 77, 102;

10. 'рогачі для печі' – 16, 18, 103, 104, 121, 132, 144;

11. 'вила для гною' – 18, 19;

12. 'ручка лопати' – 19;

13. 'загострена гілка, яку встромляють у коровай і прикрашають квітками' – 23, 27, 74;

14. 'загострена палиця, якою поправляють жар у печі' – 50, 67, 87, 103, 124, 125;

15. 'загострена жердка перетягати копиці' – 10, 98;

16. 'гострі кілки у стіжку, на які настромляли снопи' – 4;

17. 'ручка у санях' – 114, 124, 134, 135, 143, 146, 150;

18. 'розпечене залізо' – 116;

19. 'стояк у возі, на який настромлюється сніг при перевезенні' – 123;

20. 'палиця пригортати соломую, як смалять свиню' – 37;
 21. у виразах: "вітер йак ро'жон" – 41, 55, 56, 120; "війшов, йак на ро'жон" – 108; "шоб тоб'і ро'жон с'іу" – 97;
 22. 'поганий чоловік' – 29, 56;
 23. 'сердита людина' – 79.

Значення слова рожні мн.

1. 'роздвоєна гостра палиця подавати сіно' – 126;
2. 'зуби у вилах' – 29;
3. 'вила для сіна' – 32, 44, 131;
4. 'гострі роги козла' – 124;
5. 'пристосування з молодого сосонки, на сучки якої вшали горшки' – 26, 52 – 54, 65, 74, 79, 82, 99, 109, 115, 118, 128, 132, 150;
6. 'рогачі для печі' – 15, 32, 54, 58, 71, 86, 108 – 113, 117, 118, 120, 124, 126, 128 – 130, 139, 142, 147 – 150;
7. 'гілка, яку встромляють у коровай і прикрашають квітами' – 5, 37, 52, 53;
8. 'рожна 'рогачі' – 100;
9. рож'на 'два загострені роги з ліщини перекидати сіно' – 132, 134.

Дати рожна 'нічого не дати' – 1, 2, 4 – 9, 12 – 14, 16, 20 – 22, 24, 25, 27 – 30, 33, 37, 39, 40, 42, 44, 45, 47, 49 – 56, 58 – 60, 63, 65, 67 – 74, 76 – 85, 88 – 90, 92, 93, 95 – 107, 111, 113, 114, 116 – 118, 124 – 129, 132, 134 – 140, 144, 145.

'Замаскована яма на звіриній стежці, у яку провалюється звір':

- ловушка – 5, 30, 58, 63, 77, 97, 98, 121, 123, 125, 137;
 полапка – 133;
 западн'а – 8, 82, 106;
 пастка – 127, 150;
 воукопад'іл'шче – 116;
 воуку'н'а – 51; воучиц'к – 89;
 схрон – 92;
 колод'аз' – 92;
 во'уча йама – 3, 17, 18, 27, 33, 34, 36, 71, 72, 79, 81, 87, 88, 105, 112, 114, 118, 120, 147, 150;
 ло'уча яма – 8, 36;
 йама закрита – 68;
 йема з рожнами – 5;
 скр'ита йама – 93;
 заманчива йама – 117;
 смертел'на йама – 126;
 йамна полапка – 145;
 в ін. н. пп. – йама.

'Обгороджене місце високими кілками у два ряди для лову вовків та лисиць':

поукоун'а – 40, 51;
пастка – 58, 80;
папаука – 84;
самолобука – 37;
ловушка – 27, 30, 52, 116; ливушка – 55;
горбд – 33;
пбуца будка – 95;
пбучий капкан – 95;
пбуца ловушка – 121;
пбуца кл'ітка – 121.

‘Пастка на вовків та лисиць, сілетена з лози’:

кучка – 42;
горбд – 22;
плот – 3.

‘Петля для лову птахів’:

сило – 41, 55, 57, 58, 71, 72, 73, 80 – 82, 96, 105 – 107, 109, 112, 124, 128;
соло – 10, 113; с'іло – 11, 18, 31, 42, 43, 44, 59, 97, 142; с'іл'ка – 6;
силко – 82; с'ільце – 4, 5, 36, 67, 87, 92, 93, 104, 111, 115, 118, 119, 122,
127, 128, 129 – 131, 135, 137 – 140, 143, 147; с'іл'це – 3, 75, 90, 132, 146,
148; сил'це – 16, 19, 47, 49, 72, 105, 106, 108, 112, 121, 123, 126, 136,
144, 145; сил'це – 58, 74, 83, 95, 102, 103, 113, 120; 'селце – 114; 'сил'це –
63; с'ілце – 141; с'іл'це – 62; сел'це – 109; сил'ок – 34, 82;
петл'а – 1, 2, 15, 18, 19, 22, 29, 32, 41, 43, 52, 54, 55, 57, 59, 68, 71,
77, 78, 80, 83, 92, 94, 96, 97, 104, 108, 131, 136, 143; питл'а – 12, 16, 28,
38, 40, 51, 69, 70, 72, 98, 101, 123; 'петл'а – 99; пеитл'а – 5, 13, 46, 53,
79, 93, 107; питл'е – 20, 39; петел'ка – 2, 9, 21, 31, 37, 66, 85, 91, 116,
117, 150; пител'ка – 20, 24 – 27, 36, 48, 51, 64, 65, 67, 84, 86, 88, 89,
100, 124;

стричка – 1, 21, 22, 98, 100, 116, 125, 133, 143; стр'ічка – 126, 135;
спричка – 9;

стричок ч. р. – 60, 123, 132; стри'чок – 47, 73; стру'чок – 50; стру-
чечок – 63;

волос'інка – 76; волос'ін'ка – 144;

гапл'е – 30; га'пел'ка – 6, 7;

вчко – 125; гочко – 13, 124, 135;

пружина – 14, 17;

пругло – 22, 41, 48, 53, 64, 80; прудло – 49; пругайло – 17, 30;

вашморг – 20;

ловушка – 54.

‘Отвір петлі’:

вко – 52, 76; вчко – 22, 34, 48, 49, 54, 61, 63, 75, 89, 100, 122, 123,
125, 127, 132, 133, 136, 137, 140; очко – 23, 25, 41, 68, 69, 74, 83, 121,
129, 132, 145; вочко – 4; вочко – 51; гочко – 88, 98, 99; учко – 42;
учко – 115;

дирка – 30, 67, 80, 90;

гн'іздo - 5;
куб'ло - 12;
кол'цо - 20, 69; кул'це - 101, 103; кул'це - 71; кол'це - 126; кул-
'цо - 133; кулко - 116;
'серце - 24, 78;
се'редина - 93, 105, 117; сере'дина - 104;
каб'лук - 102;
'шийка - 107;
про'ход - 38, 79.

'Волосина з кінського хвоста, з якої робили сільця':

во'лос - 53; 'волос - 42, 58, 61, 71, 96; во'л'сок - 73; во'ло'сина -
4, 13, 34, 41, 45, 49, 54, 69, 79, 83, 105, 117; во'лосина - 82; ву'ло'сина -
27; во'ло'син'а - 92, 134; во'ло'с'іна - 18; во'ло'с'ін'а - 98, 114, 123, 133;
во'ло'с'ін'е - 122; во'ло'с'ін':а - 36; во'ло'с'ін' - 7, 26, 28, 37, 40, 46, 48,
63, 65, 68, 75, 78, 85, 86, 88-90, 95, 102-104, 111, 116, 119, 125, 127, 135,
136, 138, 139, 142, 144, 145, 147, 148, 150; во'ло'син' - 12, 51, 64, 67, 74,
81, 93, 99, 106, 107, 109, 118, 128; ву'лу'с'ін' - 38; во'ло'сен' - 5, 6, 129,
130, 138, 141, 146; во'ло'сен - 76, 137; во'ло'с'ен' - 97; во'ло'с'ін - 25;
во'лос':а - 19; во'лос'е - 30, 40, 62, 80, 84, 91; во'лос':е - 82; во'лос'іе -
77; во'лос'т'е - 20, 21; волосн'а - 24, 113, 120, 121; волошн'а - 60;
во'лошн'а - 132;
'шерс'т'іна - 43.

'Петля з дроту для ловлі звірів':

с'іло - 18, 31, 42, 43, 44, 71, 142, 148; с'іло - 33, 59, 81, 82, 88, 92,
93, 105, 106, 107; се'ло - 23, 69, 83; с'іл'це - 4, 118, 128, 138, 139, 146,
150; с'іл'це - 141; сил'це - 5, 123, 130, 145;
пе'т'л'а - 5, 12, 93, 103, 106; пет'л'е - 14; пет'л'а - 15, 16, 18, 21,
22, 31, 32, 41, 43, 44, 52, 54 - 56, 58, 59, 68, 71, 77, 83, 90, 94 - 96, 101,
104, 107, 110, 113, 116, 118, 119, 120, 121, 123, 126, 127, 129, 130, 136,
150; пит'л'а - 13, 20, 25, 26, 28, 38, 40, 46, 72, 73 - 75, 80, 81, 82, 89, 99,
102, 111, 124, 135, 144; петел'ка - 1, 23, 45, 66, 67, 84, 85, 91, 117; пи-
'тел'ка - 24, 27, 34, 36, 37, 51, 65, 86 - 88;
пру'жина - 13, 16, 17, 64;
пруд'ло - 49; пруг'ло - 22, 46, 53, 80, 137; п'ругло - 35, 48;
'гапл'е - 30; га'пел'ка - 7;
ст'рича - 60; ст'р'ічка - 114; ст'ричка - 1, 21, 33, 46, 98, 99, 122, 123,
133; сп'ричка - 9; ст'ричок - 45, 73, 132, 133, 134, 135; стрічок - 47;
стру'чок - 50, 63;
'гочко - 13, 135;
у'ники - 84;
'зашморг - 20.

'Металевий дріт, з якого роблять петлі':

друт - 31, 32, 43, 59, 82, 97, 107, 110, 120, 129; дріт - 16, 25, 34, 46,
48, 56, 66, 68, 81, 90, 92, 105, 106, 118; дру'т - 54; дру'т - 18; дри'т -
55; дру'т - 113;

п'роволка – 13, 71, 111, 128; проволка – 44; п'ровокока – 4, 5, 7, 12, 20, 23, 30, 150;

в ін. н. пп. – др'іт.

‘Товстий плетений др'іт’:

‘лина – 13, 23, 24, 33, 36, 87; ‘лена – 60; ‘лінка – 5, 7, 17, 20, 27, 37, 52, 58, 63, 67, 75, 77, 80, 86, 91, 93, 98, 99, 101, 110, 113, 114, 116, 118, 120, 123, 126, 129, 132 – 135, 138, 139, 143; ‘лінка – 34, 95; ‘лінва – 92, 141;

трос – 13, 36, 52, 56, 68, 74, 77, 85, 102, 103, 107, 116, 117, 118, 129; тросик – 65; трос'ік – 46, 114;

п'роўка – 13, 28;

плет'інка – 53, 75;

ка'нат – 7, 41, 89;

‘жилка – 141;

друт – 93, 94, 95, 107, 128;

в ін. н. пп. – др'іт.

‘Роздвоєна на кінці палиця, якою притримували голову спійманого звіра чи птаха’:

‘росоха – 50; ‘расоха – 20; ‘росохи – 33; ро'сохи – 40; ро'соха – 6, 7, 14 – 17, 30; ро'шишка – 58; ро'ш'ішка – 15;

‘лешчати – 34, 37, 84, 98; ‘л'ешчати – 71; ‘лешчата – 85, 107, 119, 129; лешчоти – 24; лешчатка – 81; к'л'ашчата – 104;

‘вила – 65; ‘вилка – 83, 102, 110, 123, 133; вил'ки – 54, 106; ‘вилк'і – 23, 51, 139; вилк'і – 27, 97, 105, 126; ‘вилочка – 120, 138; ‘вилочк'і – 118; вилочки – 80;

рос'порка – 103;

ш'ч'іпк'і – 45;

крій – 93; к'і'йок – 69;

‘палка – 69;

рага – 111; раг'і – 77; рож'но – 120; рож'на – 127; ро'жен – 150; ро'женці – 130; ро'гач – 75, 116, 118; рога'ч'і – 68, 72, 74, 117; ро'угул'ка – 132; рога'л'і – 92;

ло'вушка – 95.

‘Капкан – залізна пастка з пружиною’:

кап'кан – увесь ареал; засвідчені такі фонетичні варіанти: ‘кап'кан – 20; кап'тан – 44, 53, 101; кап'цан – 47; кла'пан – 39;

паралельно вживаються назви: за'л'ізо – 59, 96, 122; жи'л'ізо – 16, 72, 82; за'л'ізко – 7, 30, 42, 91, 94, 104, 142; за'л'іско – 119, 123, 130, 134, 147; за'л'еско – 8; зе'л'іско – 132, 133, 135; зи'л'іско – 26, 43, 121, 124, 144; жи'л'ізко – 76, 83, 95, 137; жи'л'іско – 63, 98, 99, 101, 112, 114, 118, 125, 129, 136, 138 – 140, 145; же'л'ізко – 88, 103; же'л'іско – 19, 31, 126, 127, 141, 150; за'л'іско – 32;

сту'пица – 6, 11, 40; сту'пиц'а – 13, 23;

ло'вишка – 5, 12, 14, 15, 28, 92; ло'вишка – 3, 54; ли'вушка – 13, 68;

пас'т' – 37; 'пастка – 66, 141; 'пасточка – 57;
ла'пак – 86; 'лапаўка – 117;
'полапка – 87, 133, 134, 140;
спринжу'нуўка – 100.

'Отрута, вмочена в овечий лій і заткнута в кусочки
м'яса, яку розкидали біля лисячих нір':

'галка – весь ареал; паралельно засвідчені форми: галка – 125;
гаўка – 32; 'алка – 43; паралельно засвідчені назви:
'галочка – 98, 150;
га'лушка – 21, 22, 47, 58, 87, 134;
г'рибси – 84;
ф'ітулка – 17; п'ітулка – 17; пітулка – 17;
фл'іт – 25;
о'ришок – 110;
ба'лабушка – 110.

'Сильна отрута, яку використовували для виготовлення "галок":

страх'л'ін – 86, 93, 95, 110; стрих'л'ін – 6, 27, 28, 30, 71, 82, 83, 95,
100, 109, 111, 118, 120, 138, 142, 143, 150; страф'ін – 48; стриха'л'ін –
26; стрих'нин – 121; стри'х'ін – 121; стрих'н'ін – 19, 125, 131; стрихо-
т'ін – 19; стрих'л'іна – 8, 12, 17, 33, 39 – 41, 55, 89, 98, 140; страха'л'і-
на – 107; страх'л'іна – 114; стрех'л'іна – 5, 13; струх'л'іна – 54; стрих-
л'ізна – 123;

тру'тизна – 118; от'рава – 37, 116; от'рута – 58, 104; от'рутка – 49;
т'рутка – 88, 101;

миш'йак – 132; ми'шак – 21;

мар'т'іпка – 112;

'хина – 16.

'Пастка на тхорів у формі ящика':

тхор – 96; тх'ір'н'а – 75; тхор'ниц'а – 74, 85, 87, 94, 114, 118, 119,
144; тхор'ница – 67, 82, 108; тхур'ниц'а – 88; тхо'ранка – 105;

'йашчик – 45, 68, 80, 100, 110;

ск'рин'ка – 2, 26, 27, 30, 52, 64, 91 – 93, 107, 111, 113, 118, 120, 126,
128 – 130, 133, 138, 139, 142, 143, 148, 150; ск'ринка – 140; ск'ринеч-
ка – 77;

'лиўка – 33, 125;

'лапаўка – 103, 116, 124, 135; лапалка – 135;

полапка – 98, 99, 123, 132, 133, 134, 145;

пас'т' – 37; 'пастка – 16, 23, 25, 36, 48 – 50, 58, 63, 67, 97;

ло'вушка – 5, 6, 13, 45, 79, 81; ло'вишка – 3, 54, 106; ли'вушка –
38, 41, 56, 69;

паколодка – 89; 'поколодка – 83; 'поко'лодок – 26;

с'тупка – 24, 65;

ўту'лец' – 76;

капікан – 127;
‘Черниц’а – 101;
тюр’ача ск’рин’ка – 93.

‘Гачок, на який ціпляють приманку в тхірниці’:
йа’зич – 23; йа’зичок – 5, 13, 45, 53, 76, 80, 91, 93, 126, 128; йази-
чок – 118;

га’чок – 80, 111;
кру’чок – 93.

‘Труба, якою приманюють звірів’:

труба – 77, 93; т’ромба – 27; т’рубка – 26, 33, 37, 46, 65, 70, 78, 82,
№, 91, 94, 98, 101, 102, 104, 106, 107, 114, 117, 121, 129, 133;

р’іг – 38; ро’жок – 71, 80, 92, 108, 118;

‘пишчик – 68; ‘пискаўка – 111; п’ікаўка – 124;

свисток – 77, 104, 126, 144; св’істок – 18; свистун – 129;

‘дудка – 103;

ма’нок – 8, 132, 137; за’манка – 69; при’манка – 125;

‘вабик – 6, 7, 51, 101, 124, 133; ‘ваб’ік – 8;

масл’іўка – 5.

‘Труба, якою дають сигнал мисливцям’:

труба – 21, 26, 30, 40, 46, 54, 57, 69, 93, 94, 104, 106, 124, 126; т’руб-
ка – 6, 10, 11, 13, 16, 18, 23, 27, 28, 31, 36, 53, 56, 62, 64, 68, 77, 91, 95, 96,
100, 102, 109, 110, 114, 119, 120, 123, 124, 125, 127, 129, 132, 133, 136,
137, 143, 145, 146;

рог – 98; риг – 109; р’іг – 25; ро’жок – 7, 16, 17, 24, 31, 33, 36, 37, 39,
56, 58, 71, 75, 83, 85, 88, 97, 108, 111, 115, 118, 120, 129, 130, 146, 150;
ру’жок – 45, 61, 65, 80;

‘дудка – 103;

масл’іўка – 5;

сиг’нал – 41; сигна’луўка – 84;

свист – 124; свисток – 73;

кор’нет – 144.

Вибір назви – т’рубка чи ро’жок – залежить від зовнішнього виг-
ляду предмета (у формі музичного інструмента чи рога).

Багато мисливців подавали сигнал, дуючи в дуло рушниць;
у таких говірках назва відсутня.

‘Дерев’яний пристрій з валиком для лякання
звірів’:

триш’чотка – 21, 24, 25, 27, 37, 46, 62, 71, 74, 82, 92, 95, 98, 105, 107,
123, 127, 137, 144; траш’чотка – 8; трис’котка – 16; трискачка – 115;
т’р’іскаўка – 146;

‘лустка – 106;

в ін. н. пп. – ‘г’іл’за.

‘Капсуль’:

пистон – 6, 12, 14 – 17, 24 – 26, 34, 35, 37, 45, 46, 53, 63, 65, 66, 73,

80 - 82, 92, 93, 97, 110 - 113, 118, 121, 140, 142; питс'тон - 6; прис'тон - 51, 57, 97; пирс'тин - 21; пус'тон - 58; п'іс'тин - 39, 40; пистин - 23; пудс'тон - 5, 28, 55; пес'тон - 54, 79;

'капсул' - 9, 15, 18, 21, 22, 26, 29, 30, 32, 36, 40, 43, 44, 48, 50, 52, 56, 57, 68, 69, 75, 77, 81, 83, 89, 97, 101 - 103, 106, 107, 112, 115, 118, 119, 121, 130 - 135, 141 - 143, 144, 145, 147; кап'сул' - 13, 38, 42, 116; 'капсе^{ил'} - 7; 'капсвик - 144;

живи'ло - 6, 83, 115; живу'л'от - 83;

в ін. н. пп. - п'іс'тон.

'Прокладка у патроні, якою прикривають порох':

п'іж - 6, 15, 28, 44, 46, 82, 83, 116, 126, 129, 133, 140; пиш - 86; п'іш - 51; пи^{еж} - 16; ка'пиж - 17;

'корок - 23; к'вурок - 18;

прок'ладка - 22, 27, 62, 77, 80, 100, 114, 118, 128, 132, 133;

кружечок - 30;

пласт'інка - 30;

в ін. н. пп. - пиж.

'Дріб на зайців':

шр'іт - 1, 2, 5, 9, 13, 14, 15, 21, 22-27, 28, 29, 33, 36, 38, 41, 48 - 50, 52, 58, 60, 62, 64, 65, 67, 69, 74 - 78, 80, 84, 86 - 88, 91, 98, 99, 101 - 103, 115, 116, 118, 123, 125, 126, 129, 132 - 134, 135 - 139, 143 - 148, 150;

шрит - 6, 37, 46, 56, 63, 66, 81, 85, 92, 95, 105, 128; шрот - 7, 17 - 19, 30, 42, 44, 54, 68, 71, 93, 111, 127, 130, 141, 142; шрут - 32, 43, 59, 82, 83, 96, 97, 110, 112, 113, 119, 121, 140; шри'т - 34; шрву'іт - 18; ш^ир'ит - 73; ш^ир'іт - 20, 40, 45, 100; ши'р'іт - 12, 39, 51, 53, 89, 104; ши'рит - 81; шу'рит - 55;

дроб - 4, 6, 7, 9, 17, 18, 28, 30, 32, 40, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 52, 63, 69, 89, 95, 107, 111 - 113, 123, 124, 126, 130, 139; др'іб - 13, 22, 28, 33, 35, 72, 93, 106, 115, 134, 135, 139, 144 - 145, 146 - 150; дриб - 46, 49;

с'ікач - 7;

кан'тиўка - 6;

'рубанец - 96.

'Дріб на кіз':

кар'т'еч - 6, 7, 12, 13, 15 - 17, 19, 23, 27, 29, 30, 32, 33, 37, 40, 41, 45, 46, 53, 58, 63, 64, 69, 73, 77, 79 - 81, 84, 85, 91, 93, 95, 100, 102, 107, 111 - 116, 118, 120, 123 - 126, 128, 129, 132, 135, 137, 138, 140, 142, 147, 148; кар'теч - 36, 78, 86, 87, 101, 103, 104, 105, 139, 143, 145, 150; к'ір'т'еч - 98; кар'т'ечка - 4; полукар'т'еч - 138; полкар'т'еч - 140;

л'отка - 5, 7, 21, 22, 24, 25, 30, 34, 38, 51, 54, 65, 67, 74, 76, 88, 92, 127;

кар'т'еч // л'отка - 20, 71, 81, 125, 133, 136;

дриб - 106; дроб б'іл'ший - 52;

шрап'нел' - 67; пуу'пул'ка - 30, 62; 'кул'ка - 45; свистул'ка - 4;

сар'н'ак - 118;

велик'ий набой - 104;

во'лик'і шр'іт – 78; к'рупни шрот – 93; шрит г'руби – 63.

'Великий заряд із свинцю (іноді посередині з діркою)':

жа'кан – 13, 16, 19, 20, 22, 33, 41, 44, 46, 53, 58, 65, 72, 74, 79, 80, 83, 86, 93, 95, 96, 98, 100, 104, 111, 114, 116, 120, 123, 125, 127, 129, 132, 133, 136, 142, 143, 147, 148; жа'ган – 6, 30, 84, 85, 118, 126; же'кан – 92; жи'кан – 71, 107, 112, 138; жи'ган – 82, 137; джа'ган – 50; жа'каноука – 40; жак – 63; ка'жан – 124, 145;

на'бой – 60;

гран'кул'ка – 21;

пул'а – 15, 16, 17, 29, 30, 32, 40, 69, 83, 124.

'Заряд':

на'б'ій – 4, 6, 7, 27, 29, 30, 33, 38, 40, 45, 64, 67, 86, 98, 101, 116, 123, 124, 127, 135, 144; на'бий – 23, 65, 74, 85; на'буй – 110; в ін. н. пп. – набой;

пат'рон – 20, 43, 58, 84, 92, 100, 127, 132, 140;

за'рад – 19, 28, 44, 79.

Назви дій, пов'язаних із стрільбою з рушниці

'Наготувати (готувати) рушницю до стрільби':

наготу'вати – 13, 28, 37, 50, 65, 69, 76, 77, 84, 86, 87, 98, 100, 125, 127, 133 – 135; наго'товити – 20, 27, 30, 33, 46 – 48, 51, 53, 54, 63, 73, 75, 130, 148, 150; приго'товити – 4, 7, 15, 21, 24, 36, 40, 41, 45, 55, 56, 62, 64, 72, 78, 80, 81, 82, 85, 93, 118, 120, 139, 145, 146; приго'товит' – 19, 71, 112, 129; приго'тов'іт' – 43; подго'товити – 22; пудго'товит' – 31;

ладну'вати – 52, 60; на'ладити – 23, 116, 138; наладу'вати – 114; при'ладити – 138;

нарихту'вати – 16, 67, 68, 91, 92, 97, 103, 104, 106, 107, 111, 123, 124, 128, 132, 142, 145; нарихто'ват' – 83, 95; пририхту'вати – 81; зрихту'вати – 147;

нашиху'вати – 6; пришиху'вати – 104; пудшаху'вати – 6;

пудчи'нити – 126;

зара'дити – 17, 79.

'Наводити рушницю на звіра':

'целитис' – 20, 22, 24, 28, 39, 51, 52, 68, 77, 91, 92, 107, 111, 113, 118, 126, 128; 'цилитис – 41; 'цилитис' – 63, 95; 'ц'іл'ітис – 58, 71; 'цилитис'а – 37; 'ц'ел'ітис – 19, 30, 32; цел'у'ватис' – 53, 80; 'целитис – 5, 6, 69, 79, 93; 'целитис' – 123, 135; 'ц'ілітис' – 23, 36, 38, 46, 48, 64, 65, 74, 102, 104, 106, 127, 132, 134, 138, 146, 150; ц'ілітис' – 60, 78; 'целити – 105; цел'ати – 55; цил'у'вати – 114; 'ц'ел'іт' – 43; цел'ат' – 97; прицел'атис – 96; прицел'ватис – 7; приц'ілітис' – 120;

на'водити – 22, 45, 49, 72, 73, 87, 100, 103, 124, 125, 139; на'водит' – 129; наво'дити – 86; навес'ти – 21, 33, 50, 82 – 84, 148; на'вести – 85;

'м'іритис' – 120, 140; м'іритис' – 4; 'м'іритис – 54; м'н'іритис' – 113; по'м'іритис' – 13; при'міритис – 112; на'м'іритис – 6, 40;

нап'равити – 37;

б'рати на прицел – 28, 31, 98, 116;

б'рати на 'мушку – 15, 29, 32, 56, 118, 147.

'Стріляти з рушниці':

стріл'ат – 18, 31, 42, 96, 110; стрел'ат' – 19, 32, 43, 44, 58, 83, 129, 130; стрел'ати – 5, 17, 41, 53, 56, 59, 70, 95, 97, 104, 113, 142; стр'іл'ати – 1, 28, 71, 74, 125, 127, 133, 146 – 148; стр'ілі'єти – 4, 21, 60, 64; стрі'л'єти – 14, 15, 20, 23, 30, 33, 34, 36, 40, 46, 48 – 50;

в ін. н. пп. – стріл'ати.

'Вистрелити з рушниці':

стрелити – 5, 6, 14 – 17, 25, 27, 29, 40, 50, 53 – 56, 66, 70, 72, 76, 79, 81 – 83, 87, 90, 92, 93, 95 – 97, 99, 101 – 103, 105, 113, 120, 125, 127, 133, 138, 139, 147, 148; стрелит' – 111, 129, 141, 150; стрел'іт' – 19, 31, 42 – 44; стрел'іт'ц' – 8; стрел'іти – 30, 32, 57, 59; стралити – 28; стрілити – 36 – 38, 41, 45, 46, 63, 65, 71, 77, 84, 86, 100, 112, 116, 132, 137, 140, 142, 149; стрілит' – 110; стр'ілити – 1, 4, 9, 20 – 24, 34, 40, 47 – 49, 51, 64, 73 – 75, 85, 89, 98, 114, 123, 134, 135, 146; стрел'нути – 7, 78, 80, 91, 104, 106, 115, 118, 119, 126, 128, 130, 148; стрел'нут' – 58;

'бахнути – 36; бухнути – 54;

'пал'нути – 36.

'Постріл':

стр'іл – 4, 17, 18, 39, 47, 48, 50, 69, 72, 73, 83 – 85, 87, 89, 96, 98, 123, 133, 135; стріл – 6, 25 – 27, 28, 29, 31, 37, 40, 41, 45, 46, 59, 60, 63, 66, 86, 97, 100, 111 – 113, 129, 130, 140; 'вистр'іл – 1, 9, 21 – 23, 34, 51, 64, 73, 75, 88, 89, 102, 114, 124, 132, 137, 139, 146 – 148; 'вистрил – 7, 14 – 16, 20, 24, 28, 30, 33, 38, 42, 46, 49, 55, 63, 65, 67, 68, 70, 71, 74 – 78, 82, 90, 95, 101, 105 – 107, 110, 119, 125, 134, 138, 140, 143, 145; 'вистрел – 5, 12, 13, 19, 43, 52 – 58, 80, 81, 91 – 93, 103, 104, 116, 118, 120, 128, 131, 141, 142; 'вистр'ел – 44; 'постр'іл – 79, 89, 123, 127; 'пострил – 36, 126, 149, 150.

'Рушниця не вистрелила':

отс'єчка – 6, 7, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 21, 23, 28, 29, 30, 33, 37 – 42, 44, 46, 47, 48, 49, 50 – 53, 58, 59, 65, 66 – 69, 71, 72, 76 – 78, 80, 81, 85, 86, 89, 91 – 93, 94 – 97, 100, 101, 102 – 107, 111, 114, 118, 121, 123, 124, 128, 129, 130, 133, 136, 138, 140, 141, 145, 146, 149; отб'ічка – 32, 43, 55, 120, 132, 150; о'с'ічка – 127, 147; о'с'єчка – 45, 64, 131, 137; у'с'єчка – 98, 119; 'с'єчка – 90; о'т'єчка – 42; вид'с'єчка – 79; за'с'іка – 134; за'с'ічка – 34, 75, 87, 110, 134; за'с'єчка – 1, 22, 48, 56, 65, 74, 83, 103, 115, 116, 125, 133, 142, 143, 148;

завел'а – 112;

за'їла – 139;

зат'агла – 5;

отс'ік'ла – 132;

отказ'ала – 4, 24, 36, 37, 83, 101;

зак'линило – 82;
не випалила – 17;
не за'пал – 29;
не з'било – 125;
от'бой полу'чиўса – 57;
не да'ла вог'н'у – 12; не да'ла ог'н'у – 30, 36;
не спа'лиў патрон – 146;
не спа'лила – 6 – 8, 13, 16, 30, 40, 41, 45, 48, 49, 51, 54, 64, 73, 83 – 86, 95 – 97, 100, 111 – 113, 119, 120, 121, 124, 129, 142, 147 – 149; не спа'лила – 19, 31, 71; не спа'лило – 15, 63, 82, 94, 98, 125, 135, 140.

'Густа, часта стрільба':

пал'ба – увесь ареал;
паралельно вживані назви:
стр'іл'ба – 120; стрил'ба – 24, 140, 144; стрел'ба – 18, 19, 31, 32, 42 – 44, 57, 95; стрили'нина – 130.

'Вистрелити вище цілі':

згору'вати – 4, 26, 38, 52, 71, 92, 93, 101, 103, 104, 107, 121, 123 – 125, 132, 144; зго'рвити – 51; погору'вати – 145; погуру'вати – 45;
по'висити – 5, 27, 29, 46, 48, 65, 77, 79, 89, 115, 120, 143, 149, 150;
по'вишити – 6, 7, 15, 16, 19, 41, 53, 56, 63, 68, 73, 75, 80, 81, 83, 133; по'вишчити – 17; по'вижити – 13, 39, 40, 76, 97, 111, 113; по'вежити – 12; по'висит' – 32; за'висити – 22, 148; з'визити – 137;
зави'соко – 14, 58, 74, 98, 100, 102, 114, 127, 147; за'високо – 140;
в ін. н. пп. – про'мазати.

'Вистрелити нижче цілі':

здолу'вати – 96, 112, 123, 125, 132;
з'низити – 27, 38, 51, 71, 92, 137, 149; зни'зити – 101, 121, 144; зни'зу'вати – 104; по'низити – 6, 15, 16, 29, 30, 48, 52, 63, 65, 68, 73, 75 – 77, 79 – 81, 83, 89, 103, 113, 115, 120, 124, 133, 145; по'н'із'ит' – 32; по'чизит' – 129; по'низити – 5, 7, 13, 39 – 41, 56, 97, 111; по'н'ижити – 19; по'нежити – 12; за'низити – 22, 46, 148; об'низити – 26, 45;
за'нис'ко – 74, 98, 100, 114, 116, 140, 147; за'низко – 58; за'ниско – 33;
в ін. н. пп. – про'мазати.

'Луна – повторення звуку пострілу в лісі':

звук – 9, 19, 20, 21, 33, 40, 42, 46, 48, 50, 51, 53, 58, 64, 68, 70, 81, 85, 94, 97, 98, 102, 103, 104, 107, 109, 123, 124, 130, 132 – 134, 136, 138, 140, 144, 148; згук – 6, 12, 15, 18, 27, 31, 38, 43 – 45, 55 – 57, 72, 73, 78, 88, 90, 116, 119, 133, 138; зук – 32; гук – 1, 2, 5, 21, 24, 29, 30, 34, 37, 41, 46 – 48, 49, 50, 52, 57, 59, 63, 65 – 67, 74, 75, 76, 83 – 85, 86, 87, 91, 99, 100, 114, 120, 125, 127, 132, 137, 143, 145, 149, 150; гек – 116; 'в'ідгук – 150; од'гук – 39;

ехо – 1, 2, 8, 15, 17, 18, 22, 23, 28, 29, 33, 34, 41, 58, 63, 71, 73 – 75, 77, 79, 80, 81, 84, 89, 90, 92, 98, 100, 101, 103, 105 – 107, 114, 115, 118, 123, 125, 128, 132, 133, 136, 138, 140, 141, 144, 146 – 148, 150; 'йехо – 45;

лу'на - 60, 63, 68, 71, 72, 82, 83, 90, 96, 97, 99, 109 - 111, 113, 120, 127, 132, 142, 149, 150; гу'на - 95, 112;
'Голос - 6, 17, 20, 29, 33, 35, 40, 45, 54, 70, 80, 100, 140, 146; 'галас - 69; глас - 121, 129; 'в'дголос - 16, 41; 'одголос - 141; 'п'дголос - 13, 14; 'гасло - 46, 126;
од'бой - 93;
л'аск - 135; лас - 43;
'ведро - 4, 23, 34, 36; 'видро - 3;
стр'іл - 10.

'Зміна напряму руху шроту, коли він вдаряється в дерево чи камінь':

рики'шет - 7, 55, 83, 110, 142, 148; риг'і'шет - 51; рико'шет - 5, 39, 64, 143; рике'шет - 42, 96; рике'шет - 21; реки'шет - 120; реке'шет - 18, 23, 29, 32, 44, 95, 113; рика'шет - 54, 63, 82, 123; рока'шет - 22; рок'і'шет - 126; рака'шет - 8, 128; рак'і'шет - 116, 140; рука'шет - 98; ришик'ет - 47, 115; ре'шет - 59; риши'тило - 86; шика'рет - 58;
пош'ло коу'зом - 87;
рекетно пошло - 43;
в ін. н. пп. - рик'і'шет.

'Два прицільні постріли, дані з двостволки': .

дупл'ет - 8, 15, 39, 48, 68, 77, 92, 128, 132, 133, 137, 147, 148; дуп'лет - 7, 46, 126; 'дупил' - 98; дубел'т - 118; 'дубил'т - 6, 14, 16, 26, 30, 101, 102; 'дубел'т - 5, 13, 28, 40, 41, 83, 100, 105, 106, 125, 126, 150; дупл'ор - 65, 118; дубл'ак - 80; дубл'і'кат - 79;
'залп - 45, 58, 82; 'залуп - 20, 32, 85;
в ін. н. пп. - два 'рази стр'ілити.

'Не поцілити з рушниці в звіра':

про'мазат' - 32, 43, 113, 129; з'мазати - 137, 147; з'мазат' - 150;
не по'пасти - 13, 23, 51, 55, 56, 57, 74, 77, 93, 104, 105, 115;
не по'целити - 13, 52, 56;
промах'нути - 24, 30, 38, 71, 78; промах'нутис' - 37, 53, 67, 68, 79, 80, 104, 106, 107, 115, 128; промах'нутис - 5, 58;
про'мах 'дати - 18;
в ін. н. пп. - про'мазати.

'Поцілити пострілом звіра':

поц'ілити - 125, 148; по'целити - 52, 56, 92, 104, 106, 107; поц'і-л'іт' - 32; уц'ілити - 118;
пот'рапити - 17;
в ін. н. пп. - по'пасти.

'Рушниця раниць звіра':

жи'вит' - 6-8, 14, 15-17, 19-22, 26, 27, 29, 30, 32 - 35, 38, 40, 41, 44 - 48, 51 - 54, 56, 64, 65, 67, 68, 73, 75, 76, 79, 80, 83 - 86, 92, 95 - 99, 101, 102, 104, 109, 111, 112, 115, 118, 124 - 128, 132, 133, 135 - 138, 142 - 146;
'живит' - 77, 113, 123; жи'вит - 31, 71, 82, 106, 121; жи'лит' - 116; жи-воу'нит' - 129;

с'вижит' – 28;
не с'в'іжит' – 3 – 5, 10, 36, 39, 50; не с'вижит' – 13; не с'вижит' – 12; не с'в'іжит' – 23;
крова'вит' – 48;
ще про таку рушницю кажуть:
не йар'ка (руш'ниц'а) – 49, 63;
руж'йо ожиу'л'айе – 56, 140;
ру'ж:о жи'вайе – 9.

‘Рушниця вбиває звіра’:

с'в'іжит' – 4, 12; с'в'іжит' – 3 – 5, 10, 13, 39, 50;
не жи'вит' – 6, 15, 19 – 21, 23, 27, 29, 30, 34, 35, 41, 47, 51, 52, 54, 64, 68, 76, 77, 80, 84, 85, 86, 92, 96, 98, 100, 111, 112, 128, 135, 136; не живит – 125;
мерт'вит' – 53, 75, 104, 115, 118, 126;
ще про таку рушницю кажуть:
смер'тел'на – 65;
т'а'жола руш'ниц'а – 71;
йар'ка – 45, 49, 102; йар'кайа – 46, 63, 73, 84;
йад'ка – 48.

‘Іржа – коричневий наліт, що з'являється на металевих частинах рушниці’:

ржа – 1, 4, 5, 7, 11, 12, 16, 18, 24 – 26, 29, 30, 35, 37 – 39, 41, 49, 53, 56, 66, 74, 86, 88, 89, 120, 125, 127, 131, 141, 143, 150; р'ржа – 31, 45, 85;
і'ржа – 8, 13, 19, 52, 59, 69, 79 – 82, 92, 95, 96, 99, 101, 106, 110, 113, 118 – 120, 128, 129, 140, 142, 144, 146, 149; и'ржа – 32, 43, 72, 97, 102, 115; рж'а – 9; рж'е – 3, 20, 40; ржи – 98; ри'ж'а – 55; ри'жа – 34, 46, 47, 54, 77, 134;
гир'жа – 57, 93, 109, 138; г'і'ржа – 91, 104, 105, 107, 126, 130, 147; йі'р'жа – 111, 112; р'жавина – 28, 44; і'ржавина – 136; г'і'ржавина – 135;
р'жаушина – 33, 36, 45, 50, 65, 67, 76, 87, 100, 123, 133; ри'жаушина – 48, 51; р'жаучина – 2, 6, 14, 15, 22, 23, 27, 42, 58, 63, 64, 68, 71, 73, 75, 114, 121, 124, 132, 139, 147, 148; р'ж'еучина – 21; і'ржаучина – 83;
г'і'ржаучина – 78; у'жори – 103.

‘Сильна іржа, від якої з'являються ямки в середині ствола рушниці’:

рак – 2, 9, 13, 24, 37, 63, 73, 80, 99, 100, 111, 115, 121, 134, 139;
'раков'іна – 8; рако'віна – 27, 28, 45, 93, 129, 143; 'лаковина – 32;
'шкови́н – 6; 'ракови́ц'а – 47;
ка'ракул'і (мн.) – 101;
ко'верни (мн.) – 17;
у'жори – 103;
'жаба на'гала – 41;
и и. н. пп. – 'раковина.

Лексика, пов'язана з мисливськими собаками

'Собака-самець':

субака - 65, 81, 89;
пес - 32, 45, 46, 63, 73, 84, 85, 150;
кобел' - 8, 71, 124; м'обел' - 55;
ц'ух - 33;
в ін. н. пп. - собака.

'Група мисливських собак':

табун - 11, 12, 14, 15, 20 - 22, 25, 29, 34, 37, 39, 41, 55, 56, 65 - 67, 71, 74 - 78, 85, 87, 88, 91, 100 - 103, 104, 105, 124, 127, 128, 136, 139, 143, 145, 150; табун - 31;
зграя - 17, 27, 51, 80, 90, 93, 106, 115, 116, 118, 123, 125, 132, 147;
зг'рая - 38, 62;
стадо - 1, 5, 19, 22, 30, 33, 40, 44, 49, 52, 68, 97, 131, 134;
стайа - 6, 16, 33, 79, 92, 140;
череда - 13, 53; чирида - 10, 36;
г'рупа - 89, 103, 104, 107, 114, 126, 135, 138;
гурба - 103;
гурт - 28, 130;
куча - 3, 119, 138;
йу'ра - 42, 43, 59;
лайа - 35, 45, 47, 48, 73, 84, 86; ла'йа - 58;
гу'н'а - 98; гу'н'е - 122;
собаки - 4, 50, 61, 144; мн'іго собак - 23, 26; бо'гато собак - 4;
пси'у багац'ко - 46.

'Група собак під час парування':

т'іка - 2, 3 - 6, 10, 12, 15, 16, 23 - 29, 34 - 41, 46, 48 - 51, 52, 54, 64 - 67, 71, 74 - 78, 82, 86 - 91, 94, 99 - 104, 111, 113, 115, 116, 120, 121, 123 - 125, 127 - 130, 136 - 138, 140 - 142, 144; т'ека - 8; т'іча - 135; к'іка - 126; т'ічка - 7, 18, 19, 31, 32, 55 - 57, 70, 72, 93, 95 - 97, 105 - 110, 112, 118, 119, 131, 132, 134, 147, 149, 150; тичка - 17, 30, 55, 69, 79 - 81, 83, 92, 114; т'ечка - 8; к'ічка - 117; тичн'а - 145, 146; тучн'е - 33; кичн'а - 148; точниц'а - 20; тучниц'а - 21; ст'ічка - 133; стичка собачайа - 98, 133, 143;
лайа - 45, 46, 47, 48, 61 - 63, 73, 84, 85; ла'йа - 58;
гон'а - 44; гу'н'е - 122;
погу'н'анка - 137;
парн'а - 101;
ру'йа - 22;
йу'ра - 42, 43, 59;
вес'іл':е - 3, 11, 51, 91, 98, 126, 139;
череда - 53;

‘Собака особливої породи для полкування на вовків’:

воуко’дау - 2, 13, 25, 62, 67, 75, 76, 80, 83, 91, 92, 125, 127, 137, 143;
муу’ку’дау - 38, 133; волко’дау - 118, 132; вулко’дау - 10; воуко’да-
нец’ - 144;

воуко’лап - 107;

воуку’лака - 43;

воу’чак - 19, 23, 29, 36, 48, 63, 74, 75, 78, 81, 82, 85, 88 - 90, 93, 94,
96, 99, 101, 103, 116, 117, 119, 122, 129, 141, 148, 149; воу’чук - 12; вуу’
’чак - 98; воу’чик - 130; воу’чар - 1, 18, 26, 31, 47, 54, 58, 86, 87, 109,
113; воу’чур - 146; в’іу’чур - 143; в’іл’чур - 132; в’іу’чар - 144; в’іл’
’чар - 135; оу’чар - 55, 72; воу’чарик - 11; воу’чарка - 4, 6, 9, 14, 16,
17, 20 - 22, 37, 40, 42, 44, 46, 49, 56, 59, 63, 64, 69, 71, 77, 95, 97, 102, 108,
111, 112, 117, 120, 121, 123, 134, 139, 140, 142, 144; оу’чарка - 8, 30, 32,
34, 41, 124, 150; вуу’чарка - 24, 114;

воу’чойі (воу’чийі) по’роди - 3, 7, 50, 52, 73, 84, 126;

британ - 78.

‘Гончий собака’:

’гончий - 1, 2, 5, 6, 9, 13, 14, 16, 27, 30, 36, 39, 41, 46, 48, 49, 62, 66,
71, 73, 75, 76, 77, 79, 87, 90, 91, 95, 100, 101, 108, 110, 117, 121, 127, 128,
133, 136 - 138, 144, 146, 148; ’гончи - 8, 22, 35, 40, 50, 58, 60, 67, 69, 83,
84, 105, 125; ’гончі - 18, 42, 68, 80, 92, 106, 107; ’гончи - 10; ’г’інчий -
37; гон’чак - 5, 11, 12, 13, 18, 19, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 43 - 45, 51,
59, 63, 65, 69 - 71, 76, 81, 82, 88, 89, 93, 94, 96 - 99, 102, 109, 111 - 114,
118 - 120, 123, 126, 129, 130 - 132, 134 - 136, 140 - 142, 149; ’гончак -
116; гон’ч’ек - 15, 20; гун’чак - 38, 47; гун’ч’ек - 23, 64; г’ін’чак - 133;
гон’чук - 109; он’чак - 32, 55, 56; гон’чар - 4, 7, 24, 52, 53, 85; он’чар -
54; гон’чарка - 3, 115; ’гончик - 21, 95; ’гоншчик - 139; го’нец’ - 23;
гон’чай - 124; ’гон’іц’ - 18;

о’хотн’іцк’і - 17, 95, 111; о’хотн’ічк’і - 130; о’хотн’ічий - 108; о’хот-
н’ічи - 14, 34, 42, 83, 129, 147; о’хотн’ій соба’ка - 40.

‘Невеликий мисливський собака, який може вла-
зити в лисячі або борсукові нори’:

’норни - 8, 106; нор’ний - 142; ’норна соба’ка - 79, 80, 91, 92;

нор’овий - 132; нор’ова соба’ка - 33; нор’чак - 4, 31, 43, 46, 49, 63,
69, 71, 74, 84, 87, 94, 95, 108, 110, 111, 126 - 129, 143, 150; нур’чак - 98,
101; н’ур’чак - 114; нор’ч’ек - 64; ’норчик - 50; ’норка - 120, 137, 144;
’норн’ік - 88;

’йамник - 6, 118, 121, 125; ’йамшчик - 123, 130; йамш’чик - 140;
’йамчук - 115; йемш’чук - 103; йам’кур - 132;

лайка - 38, 68, 145;

’курта - 77;

’такса - 124.

Непридатний для полювання собака, який сте-
реже дім':

домашній - 3, 12, 21, 24, 44, 59, 62, 87, 100, 116, 123, 131; домаш-
ні - 18, 23, 36, 45, 70, 74 - 76, 84 - 86, 89, 91, 102, 105, 106, 119 - 122,
125, 126, 134, 139, 145, 146, 149; домашні - 55; домашні - 54; думу-
вик - 38; домашній - 25, 46, 88, 101, 143;

дворний - 49, 64, 74, 113; дворний - 29; дворнайа - 4; двірні -
61; двірний - 34; дворак - 32, 35, 45, 48, 65; дворн'ак - 7, 13, 32, 41,
68, 71 - 73, 98, 104, 130; дворн'ака - 16, 81; дворчак - 31; двірн'ак -
76; дворівий - 40, 47, 62, 118, 132, 133; дворів'і - 43; дворовий -
28; дворн'ага - 5, 8, 18, 33, 41, 92, 118, 127, 129, 132, 137, 141; дворн'ажка -
6, 10, 14, 17, 19, 42, 63, 69, 82, 83, 94, 111, 124, 128, 142, 148; дворн'ашка - 20,
22, 36, 147; двірн'ажка - 150; дворн'ачка - 27, 30, 115, 140; дворн'ачок -
95; двора'н'ин - 4, 110; двора'нка - 79; двора'нка - 112; двора'нці - 97;
двірс'кі - 67; надвірні - 58, 120; надвірні - 145;

хаз'айський - 37, 90, 103, 144; хаз'айські - 3, 56, 66, 96, 117; ха-
з'айські - 109; хаз'айствен:и - 51, 57, 108; хаз'айствен:и - 80, 130;

господарські - 50;

простий - 103; прости - 136; прост'ак - 25, 28, 39, 48, 108, 130;
пруст'ак - 38, 114;

обикновени - 99;

прямий - 103;

звичайний - 135;

сіл'ський - 73;

свійський - 144;

'месний - 11;

хран'ител' - 15.

Помісь мисливського собаки з двором':

'мішани - 6, 7, 13, 20, 30, 32, 36 - 38, 40, 42, 58, 67, 74, 82, 98, 102 -
104, 133, 140, 144; 'мешани - 19, 31, 41; з'мешани - 10, 92, 114; 'мі-
шанці - 135, 139; м'ішанці - 49; 'мишанці - 22; мишанці - 5, 48,
97, 101; м'ішанки - 50; 'мішанца - 34; мишанци' - 65; мишанец -
84; м'ішак - 110; по'мішани - 3, 33, 56, 69; по'мешани - 18, 96, 113;
по'мішаний - 90; помишанці - 63, 64, 87; 'пом'ес' - 8; см'ес' - 71,
72, 79, 80, 108, 111, 120, 121, 132;

простий - 26; прости - 86; прост'ак - 28, 39, 69;

не чисток'роуни - 115; не чистей к'ров'і - 126;

неполнок'роуни - 123;

нечисти - 16, 17;

мет'іс - 131, 137; м'іт'іс - 148;

ск'решчани - 108, 125, 146; ск'решчен'і - 124, 143;

'покруч - 121, 129, 130, 140 - 142, 150;

паровани - 46, 134;

йаничар - 138;

перекрут - 95;

перевертен' – 83;
двурн'ак – 76.

Цуценя':

цуцен'а – 128, 129, 140, 142; цуцин'а – 24, 58, 72, 81, 109, 125, 145;
цуцин'е – 21, 23, 27, 49, 50; цуцен'атко – 120;

щчен'а – 5, 9, 18, 19, 29, 41, 42, 55, 57, 71, 80, 92, 112, 113, 117, 136,
139, 140, 150; щче^н'а – 16, 32, 53, 58, 77, 79, 91, 93, 104, 105, 107, 118,
130; щчин'а – 54, 59, 69, 70, 78, 82, 94, 95, 101 – 103, 108, 110, 111, 115,
119, 124, 125, 134, 137, 141, 144, 148; щчин'е – 21, 22, 25 – 27, 34, 36 –
38, 39, 46, 47, 49, 51, 62, 65, 67, 74, 75, 85, 87, 88, 98 – 100, 132, 133;
щчен'е – 45; щчен'ук – 29, 30; щчин'ук – 4, 6, 7, 11, 14, 15, 17, 26, 31,
38, 40, 48, 63, 64, 73, 96, 121, 126; щчен'атко – 90, 106, 120; щчин'ат-
ко – 86, 116, 127; щчен'етко – 52; щченок – 8, 68; щчинок – 114; щче-
нучок – 123; щчен'ке – 9;

собача – 144, 146, 147; собачен'а – 43, 105, 113; собачин'а – 1, 81,
97, 108, 109, 119, 139; собачин'е – 20, 36; собачатко – 89, 115; соба-
ч'етко – 132; собачен'ук – 13; соба'чонок – 28;

суче^н'а – 95, 97, 107;

псин'е – 33, 61, 63; псен'е – 45, 62; п'іс'е – 84; песун'а – 138; пи-
б'атко – 144.

'Навчити молодого собаку полювати':

намуштрувати – 24, 36, 87, 93, 104, 116, 117; намоштрувати – 22;
вимуштрувати – 106;

натронувати – 92, 104, 106, 107; натре^н'ірувати – 10, 27, 33,
37, 62, 65, 68, 77, 78, 80, 89, 92, 102, 103, 108, 115, 117, 125, 126, 128,
136, 140;

натаскати – 71, 79, 111, 123, 124, 132, 133, 137, 144; натаскат' –
8, 83, 131;

'видрис'ірувати – 3;

наломити – 25;

н'ух набит' – 140;

в ін. н. пп. – научити // нагу'чити.

'Собака, який настійливо переслідує звіра':

за'йадливий – 1, 3, 6, 12, 13, 17, 46, 47, 65, 87, 110, 129, 133, 141,
143, 144, 150; за'йадливи – 4, 18, 23, 26, 40, 42, 54, 58, 67, 69, 71, 77,
82, 83, 89, 92, 93, 95, 104, 111, 113, 117, 118, 134; за'йадл'іви – 19, 31;
за'йадл'ів'і – 43; за'йадли – 7, 16, 20, 38, 99, 125; за'йадлий – 36, 137,
147; 150; за'йаливий – 94; за'йадний – 85; за'йідливи – 106, 146; за-
'йідний – 85;

зау'з'ятий – 24, 25, 27, 37, 45, 52, 56, 63, 81, 86, 101, 103, 109, 112,
114, 115, 119, 121, 127, 132, 135, 136, 139, 141, 142; зау'з'яти – 59, 68,
74, 76, 79, 80, 83, 88, 90 – 92, 107, 108, 117, 118, 120; зау'з'ятний – 15,
39; зау'з'етий – 22, 50, 62, 64; зау'з'ети – 34; зау'з'ентий – 5; уз'атли-
вий – 53;

хароший – 37, 49, 96, 101; хароши – 10, 32, 51, 140;

Г'інчий – 101; Гон:ий – 45;
ро'дими – 25;
за'йушани – 102;
'добрий – 21, 36, 48, 55, 98, 147; 'добри – 31, 57;
ш'видкий – 76; ш'видк'і – 41; ш'митк'і – 62;
'бистрий – 62;
ш'паркий – 76;
затрау'йани – 95;
йадо'витий – 50;
'хижий – 119.

'Нюхати слід звіра':

н'у'шити – 4, 13, 22, 23, 27, 36 – 38, 47, 50, 53, 57, 64, 76, 77, 79, 80,
85, 87, 89, 94, 105 – 109, 115, 117 – 119, 123, 124, 126, 133, 139 – 141, 144,
150; н'у'шит' – 43, 62;
в ін. н. пп. – 'н'ухати.

'Подавати голос (про собаку)':

бре'хат' – 31, 32, 141; бра'хати – 28, 122; бре'хат'і – 8;
'ау'кати – 32, 43, 54, 70; гау'кат' – 141; гау'кат'і – 8;
'дз'ау'кат' – 31;
'лайати – 120, 133, 150; 'лайат' – 37;
в ін. н. пп. – 'гау'кати // бре'хати.

'Подавати голос, переслідуючи невеликого звіра
(про собаку)':

'дз'ау'кати – 72, 81, 95, 97, 108, 110, 128, 130, 144; ц'ау'кати – 91, 149;
'цах'лити – 5, 6, 13 – 16, 25 – 28, 35, 38, 40, 47, 53 – 56, 64, 66, 67,
69, 76, 79, 82, 83, 105; цах'лити – 17, 41; ц'ах'лит' – 29, 30; ц'ах'л'іт' –
31; цах'л'іт' – 8; ц'ах'л'іти – 7, 39, 58, 71; ц'ах'л'іт'і – 18; цах'л'іти – 19;
ц'ваг'лити – 77; т'аг'лити – 4, 12, 34, 48; т'ах'лити – 49, 73, 85;
'т'ахати – 37; 'т'ахкати – 3, 33, 36, 63, 74, 84, 85 – 87, 89, 98, 101,
114, 118, 122; 126, 133, 135, 139; 'т'афкати – 132, 136, 143; 'т'ау'кати –
93, 109, 112, 150; 'ц'ахкати – 68, 90, 116, 117;

'йау'кати – 1, 11;

'йахкати – 10, 24, 61, 62, 125; 'н'ахкати – 2, 20;

скаву'лит' – 127; скау'л'іт' – 59; скуу'лити – 140; скал'іти – 42;
скал'іт' – 43;

дз'аву'лити – 103, 109, 121, 138; дз'аву'лит' – 129; дз'аву'нити –
144; дз'ау'чати – 52; йау'чати – 9; йан'чати – 120;

л'аш'чати – 46, 51, 75, 88; йаш'чати – 102;

йаг'лити – 137; 'йаглит' – 50;

'л'аскати – 46, 65;

гал'д'іти – 149;

йах'тиг' – 45; йах'т'іт' – 32; ах'т'іт' – 32;

йаш'чати – 102;

шчи'кати – 24;

'гукати - 23, 57, 113, 134, 142, 145 - 147; 'гаукат' - 141; 'каука-
ти - 111;

'якати - 100;

'лапати - 22, 131;

бре'хати - 94, 123.

'Подавати голос, переслідуючи великого звіра
(про собаку)':

ц'ах'л'ити - 5, 28, 53, 76, 78, 82; цах'л'ити - 41; цах'л'ит' - 8; ц'ах-
л'ит' - 31; цах'л'ити - 19; ц'ах'л'ити - 58; ц'ах'л'ит'і - 59;

'Дз'яукати - 72, 81, 95, 97, 108, 128, 130; 'ц'аукати - 149; 'т'аука-
ти - 150;

'Д'яуулити - 103, 138;

'т'ахкати - 74, 86, 89, 104, 118, 122; 'т'афкати - 136; 'ц'ахкати -
68, 90, 92, 116, 117;

бре'хати - 2, 6, 7, 10, 11, 15, 16, 24, 25, 27, 29, 30, 33, 36 - 40, 42, 47,
54, 55, 63, 65, 67, 73, 94, 100, 101, 121, 144; бре'хат' - 32;

'г'яукати - 4, 14, 17, 23, 26, 35, 49, 50, 51, 71, 75, 83, 84, 96, 98, 109 -
112, 114, 115, 125, 127, 129, 132, 135, 137, 139, 142, 145, 146; 'аукати -
43; гау'ч'ети - 46, 64;

гар'чати - 143;

'лапат' - 44;

нап'чати - 120; йау'чати - 9;

скуу'л'ити - 140; ска'л'ит' - 59;

пак'тит' - 45.

'Нацькувати звіра собакою':

нац'ку'вати - 1 - 4, 10, 11, 12 - 14, 21 - 26, 27, 28, 45, 49, 51 - 53,
64, 68, 72 - 74, 76, 78, 80, 85, 86, 87, 88 - 91, 93, 98 - 105, 106, 114, 115,
117, 118, 120, 122 - 124, 125, 127, 128, 132 - 136, 137, 138, 139, 143 - 145,
147 - 149; нацку'вати - 6, 15, 30, 40, 54 - 56, 69, 70, 77, 79, 81, 92, 94,
111, 130, 142, 146; нацко'вати - 7, 11, 41, 63; нацко'ват' - 18, 29, 31,
32, 43, 57, 83, 96; нацку'ват' - 19, 42, 44, 95, 97, 108, 109, 112, 119, 121,
129, 131; нац'куват' - 71, 110, 140, 141, 150; нац'ко'вати - 5, 16, 20,
24, 33 - 37, 39, 46, 48, 66; наско'вати - 82; наску'вати - 30, 58; наску-
'ват' - 113; нац'к'нути - 62; натку'ват' - 59;

натра'вити - 6, 7, 16, 27, 38, 45, 47, 54, 61, 62, 75, 78 - 80, 87, 105,
116, 117, 124, 125, 127, 132, 137, 149; натра'вит'і - 96; натра'вит' - 44,
83; натра'л'ит' - 8; натру'ити - 65;

надро'чити - 50;

наг'снит' - 57;

нап'равити - 117;

пустити собаку - 17.

'Вигуки, якими заставляють собаку шукати звіра':

шук! - 1, 45, 80, 104, 105, 122; шук-шук! - 52, 79, 87, 88, 107, 109,
141, 148; шу'кай! - 5, 7, 10, 12, 13, 18, 20, 24, 27, 28, 33, 36, 41 - 45, 47,

55, 56, 63, 65, 67, 69 – 71, 73, 80, 82, 84, 93, 94, 98, 100, 101, 103, 106, 115, 116, 118, 119, 120, 123, 124, 128 – 134, 136, 137, 139, 142, 145 – 147, 149; шукай – 2 – 4, 6, 9, 11, 14, 16, 17, 20 – 23, 25, 26, 29, 30, 34, 35, 36, 37 – 40, 45, 46, 48 – 54, 62, 64, 68, 72, 75, 76, 77, 78, 81, 83, 85, 87, 89 – 92, 95, 96, 99, 102, 104, 105, 110 – 113, 121, 125, 126, 135; шкай! – 97; пошукай – 19; пошукай! – 144;

іш'чи! – 8; іскай! – 32;

най'ди! – 108;

н'ух! – 96; н'ух-н'ух! – 86; 'н'ухай! – 15, 30, 57, 77, 118, 119, 127; по'н'ухай! – 59; н'ушкуй! – 58; 'н'ушкай! – 57;

т'ропа! – 143;

сл'ед! – 131.

‘Вигуки, якими цькують собаку на звіра’:

в'із'ми! – 134; виз'ми! – 105, 117, 128, 148; воз'ми! – 2, 6, 7, 8, 13 – 16, 17, 31, 35, 43, 45, 46, 52, 57, 59, 63, 72, 75, 82, 92, 97, 100, 116, 120, 125, 126, 145, 146, 150; вуз'ми! – 9, 19, 28, 34, 41, 54, 61, 81, 84, 85, 88, 89, 91, 94, 96, 98, 101, 103, 123, 124, 130, 132, 133, 135, 136, 141 – 144; уз'ми! – 4, 11, 23, 36, 40, 84, 127; оз'ми! – 65, 66, 88;

ўз'ат'! – 10, 18, 20, 22, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 37, 38, 42, 44 – 46, 47, 49 – 51, 61, 63, 68, 69, 71, 76 – 79, 83, 85, 87, 90, 97, 98, 108 – 110, 112, 115, 116, 119, 129, 131, 137, 139, 140, 142, 147, 149; ўз'ати! – 80;

бе'ри! – 5, 7, 12, 13 – 15, 18, 20, 24 – 26, 29, 30, 37, 41, 44, 50, 56, 58, 63, 70 – 72, 73, 74, 80, 87, 96, 105, 111, 115, 117, 119, 121; би'ри! – 28, 48, 102; бе'р'і! – 64;

ку'сі! – 6, 13 – 16, 18, 30, 39, 53, 55, 69, 70, 72, 80; ку'си! – 21, 26, 58; кс'і! – 81, 95, 112; кси! – 1, 59; ку'сай! – 1, 3;

'гуджа! – 76, 99, 113, 116, 142, 143; 'гужа! – 67, 85, 95, 122, 146; 'уджа! – 89, 118, 119, 121, 127, 130, 140, 150; 'вуджа! – 127; 'ужа! – 104, 109, 129; 'удз'а! – 33; 'гуз'а! – 99, 110; 'уз'а! – 86, 111; 'іджа! – 141;

джу'й! – 107; джу! – 148;

вис'! – 9, 123; вис'-вис' – 114;

пра-пра! – 40;

г'они! – 41;

оно! – 93.

‘Ремінний поясок на шиї собаки’:

ре'м'ін' – 39, 79, 132; 'рем'ін' – 2; ре'мин' – 27, 137; 'ремин' – 113, 130; ра'мин' – 16, 56; ра'мен' – 26, 106; ре'мен' – 10, 44, 72; 'рамин' – 59; реме'нец' – 86; реме'нец – 70; рами'нец – 58; реме'шок – 83, 134; раму'шок – 24, 29, 38, 42, 52, 66, 91, 123, 140; реми'шок – 21, 46, 100; рему'шок – 9, 30, 71, 117, 150; рем'і'шок – 145; рами'шок – 51, 61, 114; рем'н'ок – 116;

'пасок – 10, 14, 16, 20 – 22, 23, 28, 30, 47, 48, 54, 59, 64, 71 – 72, 83, 98 – 100, 101, 121, 122, 125, 126, 129, 132, 134 – 137, 138, 139, 141, 143 – 145, 146; па'сок – 28; 'пасочок – 85, 110, 133, 147;

пояд'сок – 37, 50, 74, 89, 117, 123, 128, 149;
ошийник – 131, 137; ошейн'ік – 8; нашийник – 1, 3, 4, 7, 13 – 15,
35, 36, 41, 54, 58, 63, 70, 75, 87, 100, 124, 127; нашейн'ік – 19, 115; на-
шийн'ік – 22; нашилник – 109, 149; нашил'ник – 34;
пап'руга – 42, 80, 92, 93; пап'ружка – 5, 17, 18, 20, 31 – 33, 40, 43,
45, 54, 55, 57, 62, 68, 69, 77, 78, 81, 82, 84, 94 – 98, 104 – 105, 106, 107,
108, 109, 111, 112, 114, 118 – 120, 125, 128, 129, 140, 142; поп'ружка – 6;
шитик – 5, 10, 26, 37, 46, 49, 63, 67, 75, 76, 99, 100, 102, 103, 115,
116, 123; шиточок – 11, 50, 65, 74, 87, 88, 90, 101;
торчик – 12;
учепа – 47.

‘Застібка на ошийнику’:

собачка – 6, 137;
‘зашч’ібка – 39, 77, 128; ‘зашчипка – 28, 56, 70; ‘зашчибка – 117;
‘зашч’іпка – 71;
кру‘чок – 71;
к’л’амрочка – 140;
пру‘жина – 105, 125, 134;
сп’р’ажка – 134; сп’ражка – 9; сп’р’ежка – 45; сп’рижка – 98; сп’риш-
ка – 73, 122, 135; збр’ежка – 133; сп’ронжка – 40; сп’рунжка – 12, 14;
сп’ронка – 14; п’рашка – 4, 16, 33, 42, 50, 63, 72, 89, 119, 124, 126, 130,
138, 139, 146, 148; п’р’ажка – 10, 13, 54, 55, 62, 149; п’р’ашка – 2; п’р’еж-
ка – 21, 48; п’режка – 74, 86, 101; п’р’ешка – 114; п’рижка – 24, 26, 27,
34, 49, 51, 53, 65, 75, 76, 84, 88; п’ришка – 17, 20, 23, 36, 38, 46, 64, 87,
99, 100; п’ражник – 131; поп’ражка – 97, 110, 112;
в ін. н. пп. – п’ражка.

‘Дірочка на ошийнику’:

д’іра – 149; д’ірка – 32, 42; д’ірочка – 43, 116; д’з’урка – 122,
132, 143;
‘очко – 9, 33, 46, 47, 87, 94, 103, 108, 120, 134; оч’ко – 17, 22, 83, 115;
‘вочко – 4, 27, 38; ‘гочко – 88;
п’етел’ка – 114, 135;
в ін. н. пп. – д’ирка // д’ирочка.

‘Вірвовочка, яку прив’язують до ошийника, щоб
вести собаку’:

швор – 12; ш’вора – 13, 40; ш’ворка – 4, 6, 7, 21, 111;
‘повод – 16, 37, 87; пово’док – 14, 17, 24, 27, 28, 33, 34, 39, 47, 48,
50, 51, 62, 63, 79, 82, 83, 92, 98, 100, 102, 103, 106, 110, 115, 116, 119, 120,
125, 128, 129, 131, 133, 140, 144, 145; пуво’док – 132; пово’дець – 80;
пово’дець – 95; п’ровод – 96;
пас – 25; ‘пасок – 30, 93; ‘пасик – 38;
моту’зок – 46, 52, 54, 74, 76, 91, 137;
ви’рвовочка – 15, 18, 23, 52, 97, 142;
на’лигач – 89;

учку'рен' – 127;

п'риу'яз – 70;

при'пон – 112;

'тас'ма – 114;

шн'у'рок – 69;

в ін. н. пп. – шну'рок.

'Спеціально пошитий ошийник, у якому один ре-
мінь проходить під передніми лапами собаки, щоб
він не міг скинути ошийника':

'шори – 24; п'іу'шора – 146; пуу'шора – 133; пуу'шорок – 129; пуу'
шорка – 119, 121, 148; п'іу'шорка – 144;

'кантар – 76, 77, 80, 82, 104, 106, 111, 113; 'кантор – 8; кан'тарка – 138;
шле'яа – 17, 26, 50, 68, 83, 90, 92, 95, 100, 102, 110, 118, 125, 128, 130,
131, 145, 148; шл'е'яа – 71, 98, 135; шл'ей'яа – 11; шли'яа – 48; шл'ей-
ка – 10, 49, 51, 88, 120, 143; шл'ій'ка – 4; нашл'ей'ник – 48;

на'ший'ник – 134; на'шил'ник – 150; на'шал'ник – 132; на'сил'-
ник – 100;

наг'руд'ник – 79, 103, 108, 127; наг'рудн'ік – 43, 51;

ха'мут – 93; ха'мут'ік – 73;

переу'язка – 42, 97;

пуд'й'аска – 126;

пудт'аж'ка – 101;

уп'раж'ка – 123; зап'раж'ка – 3;

йар'мо – 99;

о'уп'руга – 115; пап'руж'ка – 91;

кри'жоў'ка – 28;

вузл'еч'ка – 117;

пудп'асок – 137;

п'ідче'реўн'ік – 58;

об'рот' – 47, 87; об'родок – 110;

попе'реч'ник – 114;

на'бед'рик – 30, 32, 37, 38, 55, 69, 109;

'пой'ас – 139; пой'асок – 65, 116;

'шит'ник – 145;

зат'аж'на питл'я – 125;

в ін. н. пп. – пуд (п'ід) передн'і 'лапи.

'Передня частина голови собаки':

н'іс – 52, 74, 78, 80, 117, 120, 128, 132; нис – 4, 9, 13, 20, 21, 25, 34,
36, 37, 39 – 41, 45, 46, 47, 51, 53, 61, 62, 67 – 69, 71, 75, 76, 79, 81, 85, 88,
90, 98, 101 – 106, 110, 111, 115, 116, 117 – 119, 124, 126, 127, 130, 134,
145; нус – 54, 82, 96, 107, 108, 111 – 113, 121, 128, 129, 142; нос – 1, 19,
72, 79; 'носик – 100;

'морда – 1, 7, 9, 11, 12, 16, 18 – 22, 23, 24, 27, 28, 33, 34, 37, 41, 46,
54, 63, 66, 77, 81, 84, 85, 89, 91 – 93, 100, 101, 116, 119, 121 – 124, 125,
129, 130, 134, 136, 139, 141, 142 – 145, 150;

прис – 42; п'рися – 22; п'риси – 6, 7, 15, 16, 31, 32, 43, 55, 79; п'рис'і – 10, 43; п'рихи – 13; п'рисик – 15;
'муса – 30, 65, 94, 109, 146 – 148; 'муца – 17;
миц – 40; 'мищок – 40;
'мун'а – 137; 'мун'ка – 137;
'рийа – 64, 65; 'рийка – 49; 'рило – 57;
х'рапа – 38, 50; х'рапи – 32, 48, 104;
'момка – 14;
'писок – 71;
'дз'у'дз'ок – 85;
'гарок – 36;
тру'ба – 83;
лич – 95, 97; л'іч – 57;
п'ух – 5, 44, 58, 59, 72, 83, 123.

'Шкіряна чи дротяна плетінка, яку прив'язують
собаці на рот, щоб не міг кусатися':

на'мордик – 11, 96, 112; на'мордак – 18;
на'мусник – 109, 146, 148;
нах'рапник – 25, 38, 50;
на'рийник – 50;
на'носник – 12, 113, 139; на'носна'ік – 76, 78, 107;
'с'ітка – 62, 122; 'с'етка – 3, 4, 13, 29, 32, 35, 39, 41 – 43, 74, 85, 88,
103, 108, 120, 129, 133, 135, 139;
ка'ган – 13, 24; кага'нец' – 25, 48, 78, 90, 110; ка'ган'ец – 73; ка-
чанец' – 100;
кан'тарка – 138;
ре'шотка – 37, 46, 105;
'маска – 26;
в ін. н. пп. – на'мордник.

Об'єкти полювання

'Птахи (збірна назва)':

п'тиц'а – 116, 125; п'тахи – 150; пташки – 15, 19, 27, 34, 63, 85, 94,
103, 109, 113, 134, 146, 148; птуш'ки – 7, 18; п'тушк'і – 43; п'таство –
13, 16, 24, 33, 37, 38, 41, 44, 48, 52, 53, 62, 68, 75, 76, 79, 80, 86, 88, 89,
91, 92, 96 – 98, 104, 107, 118, 121, 124, 125 – 127, 133, 137, 139, 141;
п'тацтва – 6, 36, 141; птаст'во – 5; пташи'на – 132;
ц'упк'і – 26;
в ін. н. пп. – пташк'і.

'Дзьоб':

дз'об – весь ареал; дз'оуб – 6, 31, 56, 69; дз'оуба – 32; дз'уб – 7, 13,
17, 19, 30, 40, 41, 54, 58, 59, 81 – 83, 94, 95, 109, 116, 120; 'дз'уба – 6, 8,

20, 30, 45, 46, 48, 96, 108; дз'убак - 1 - 4, 9, 21 - 23, 31, 36, 47, 49, 63, 73, 81, 86, 98, 101, 107, 114, 122, 123, 125, 135; дз'обак - 24, 84, 87, 140; дз'обак - 99; дз'оубак - 141; дз'убах - 85; дз'обах - 122; дз'обан - 64; дз'убан - 26, 37, 50; дз'убка - 48, 51, 70; кл'уу - 8, 147; кл'ук - 89; кл'уб - 41; гл'ума - 119.

‘Дзьобати дзьобом (про птахів)’:

дз'обати - 3, 4, 11 - 15, 21 - 24, 27, 37, 38, 41, 42, 45, 48, 49, 52, 53, 57, 62, 68, 73, 80, 81, 86, 92, 99, 100, 103, 105 - 108, 112, 114, 115, 117, 118, 123 - 128, 146, 147; дз'оубати - 6, 55, 119; дз'убати - 51, 54, 70, 96; доубати - 4, 14, 17, 19, 37, 43, 69, 70, 79, 89, 99, 111, 118; доубати - 114; доубат' - 31; доубти - 32, 93, 108, 117, 126;

кл'увати - 1, 4, 5, 7, 13, 16, 18, 21, 28, 30, 33, 34, 37, 39, 40, 48, 53, 56, 58, 59, 63, 65, 67, 71, 72, 73, 74, 75, 80 - 84, 89, 102, 104, 106, 107, 115, 116, 123, 132, 135, 145, 147, 150; кл'убати - 41; гл'увати - 2, 20, 22, 26, 36, 46, 47, 50, 64, 66, 76 - 78, 85, 87, 88, 90, 91, 101, 103, 121, 134, 138, 139, 141, 143, 144, 147; гл'огати - 46, 67, 125, 136; гл'угати - 51, 52, 79, 86, 92, 100, 105; гл'умати - 116.

‘Крило птаха’:

крило - весь ареал; кригло - 93, 107 (і в декількох сусідніх н. пп., які не ввійшли в мережу атласу: сс. Городище, Клубочин Ківерцівського р-ну Волинської обл.).

‘Нога птаха’:

нога - 23, 39, 48, 68, 69, 72 - 74, 89, 90, 98, 102, 110, 118; ноуга - 20, 76, 124; ноа - 70;

лапа і нога - 4, 7, 9, 16, 18, 21, 22, 30, 49, 70, 71, 82, 83, 91, 95, 101, 105, 108, 122, 125, 134, 147; лапа і нуга - 123, 133;

в ін. н. пп. - лапа.

‘Перетинка між пальцями на ногах водоплавних птахів’:

полотно - 6, 14 - 16, 18, 20, 24, 25, 29, 31, 32, 37, 39, 42, 43, 49, 51, 52, 54 - 59, 66, 67, 70, 72, 74, 77, 79, 81, 83, 85, 91 - 94, 95, 96, 97, 99, 101, 105, 108, 112, 118 - 121, 125, 126, 129, 130, 133, 136 - 138, 140, 142, 145, 148; полотно - 65, 69, 76, 90, 114, 116, 122; пулотно - 26, 27, 88, 98, 103, 123, 124, 135; полотенце - 7, 13, 28, 30, 36, 41, 44, 59, 80, 82, 87, 106, 107, 109, 111, 139, 144, 150; полотенко - 80;

плавок - 2, 17, 22, 103; плаўка - 104, 118; плаўки - 22; плаўк'і - 24; пл'іва - 95; пл'іўка - 21, 48, 51, 70, 149; пл'івец' - 134; плавец' - 132; плавун - 3, 84, 86; поплавок - 36, 63, 137, 138, 143; поплавец' - 102, 148;

перепонка - 5, 8, 19, 33, 71, 75, 100, 127, 137, 141; перепинка - 10; перепійонка - 68;

лопатка - 4, 11, 23, 34, 45 - 47, 64, 109;

піра - 80; п'іра - 126;

пе'редничок – 38;
проме'жуток – 117;
п'ласточка – 50;
лиз'нуха – 12.

‘Виводок птахів у гнізді’:

че'р'ін' – 7, 37, 45, 117, 126, 146, 148; че'рин' – 62, 78; че'рин – 80;
чи'eр'ін – 118;

‘чел'ад' – 116;

в ін. н. пп. – ‘виводок // пташе'н'ата.

Значення слова черінь (і його фонетичних варіантів):

1. ‘місце в печі, де горять дрова’ – весь ареал;
2. ‘найгарячіше місце на печі, де лягають спати’ – 1 – 4, 6, 7, 9 – 11, 13, 15 – 19, 21 – 24, 26 – 49, 51 – 59, 64 – 70, 74 – 76, 78 – 92, 95 – 99, 101 – 103, 105 – 109, 111 – 113, 118, 120, 121, 123, 124, 127, 128, 130, 132 – 136, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 147;
3. ‘грибне місце; місце, на якому росте багато грибів’ – 1 – 41, 43, 44, 46 – 59, 62 – 69, 71 – 88, 90 – 101, 103 – 109, 111 – 114, 118, 119, 121, 123 – 126, 129, 130, 132, 133, 137, 140, 141;
4. ‘місце в лісі, де росте багато чорниць’ – 24, 36, 65, 74, 75, 78, 84, 87, 88;
5. ‘багато людей, які сидять в одному місці’ – 28, 38, 45, 52, 65, 68, 74, 79, 92, 107.

‘Пір'я птахів (мн.)’:

‘пир'є – 12, 29, 31, 37, 39, 45, 52, 54, 55, 57, 67, 80, 83, 91, 94, 99, 112, 116, 124, 126, 136, 141, 142; п'їр'їє – 48, 93, 95, 96, 105, 107, 109, 111, 120; ‘пир'я – 44, 53, 78, 92, 137; 143; ‘п'їр'я – 4, 19, 46, 63, 72, 79, 81, 89, 90, 100, 102, 104, 123, 125, 134, 135, 139, 140, 145 – 147, 150; п'їр'я – 110, 128; пир'є – 9; ‘пер'я – 8; ‘п'ер'є – 32, 47, 73, 85; ‘п'їра – 71, 115, 132; ‘п'їре – 114; ‘п'їрл'є – 21; п'їр'їє – 98; п'їр'їю – 97;

в ін. н. пп. – ‘п'їр'є.

‘Одна пір'їна’:

пе'їро – 19 – 21, 22, 84; п'їеро – 60; п'їро – 71; пе'ро – 141;
пе'рина – 5, 9, 13, 15, 16, 18, 22, 25, 26, 29, 31, 33, 38, 41 – 43, 46, 49, 50, 55 – 59, 66, 67, 70, 72, 73, 76, 78 – 80, 83, 92, 94 – 96, 100, 101, 107 – 109, 111 – 113, 118, 120, 121, 129; п'їр'їна – 14, 17, 27, 30, 82, 104, 125, 127, 130, 135, 139, 150; пи'рина – 3, 4, 11, 12, 24, 34, 36, 39, 45, 47, 48, 53, 62, 63, 68, 69, 75, 77, 85, 87 – 89, 93, 99, 105, 116, 122 – 124, 133, 135, 136, 137, 145; п'їр'їна – 134; п'їрина – 6, 37, 40, 51, 64, 97, 98, 114, 115, 128, 132, 140, 146; пе'р'їна – 32; п'є'рина – 44; пи'eрина – 1, 2, 23, 52, 54, 65, 74, 86, 106, 110; пир'їна – 81, 90, 91, 102, 117, 126, 138, 142, 143, 148; пир'їна – 103, 147.

‘Тверді довгі палички у пір'їні’:

‘палка – 56, 71, 78, 79, 83, 90, 94, 95, 98, 101, 103, 104, 112, 115 – 117, 122, 132, 133, 137 – 139, 141, 144, 147, 148; ‘палочка – 53, 68, 100, 118;

ко'лода - 47; ко'лоди - 48, 78; ко'л'ід':а - 1; ко'лодка - 2, 3, 11, 45; коло'дина - 86; ко'лодочка - 12, 68; 'паколода - 105;
к'іс'т' - 66; коc'т' - 37; 'кости - 4; 'кустка - 43, 119; коcте^н'а - 113; к'істочка - 91; 'косточка - 23, 24, 36, 57, 130; 'к'істка - 82; 'костка - 30, 59, 96, 150; коcто'маха - 67, 106, 111, 120; коcто'машка - 109;
оcни - 8, 17 - 19, 29, 30, 42, 44; оcти - 6; оcт'он - 18; о'сон - 17; оc'он - 19, 30;
оcт'ук - 7; оc'г'уг - 14;
ду'дер - 32; ду'дар - 31; 'дудка - 5, 110; 'дудулоц:е - 20;
коcт'рак - 13, 74, 75, 87, 88, 129; коcт'риц'а - 150; коcт'ран - 49, 50; коcт'ру'бах - 88; коcти'реу'є - 62, 73, 85, 86;
сте^б'ло - 128; cтиб'ло - 99;
ло'мака - 34, 76; ло'мач':е - 29, 38, 76;
па'тик - 126; па'тич'ок - 99;
пе'рци'яака - 146; па'рцу'яака - 146;
пи'шч - 28, 70, 81; 'пишчик - 69;
паcт'рик - 123; паcт'риг - 89; паcтир'нак - 102;
стри'бук - 27; cтри'бул' - 127; cтрибу'лина - 107; cтри'бун':е - 41;
стри'ган - 40; cтру'ган - 65; cтрига'нец' - 135; cт'рижен' - 136;
cтри'жонок - 63; cт'ержен' - 145;
па'луз'йє - 108; па'луз'н'ака - 93;
пац'о'рач:е - 140;
cту'рбан - 15;
ска'зулка - 101;
т'рубка - 48;
'гуз'дир - 3; уз'дер - 32;
cтоу'бур - 85;
болт - 58;
паца'лака - 134;
га'рцаба - 46;
ба'дил':е - 33;
ко'ри'шок - 51; ко'р'і'нец' - 139;
ча'рубалок - 22;
cм'іт':е - 114;
ш'трим'пак - 124;
п'риcторч - 39;
ло'вуз':е - 16;
пе'рдун - 80, 92;
то'лка - 64;
ш'пил'ка - 55;
ди'ркач - 76;
в ін. н. пп. - г'рубе 'пир'йє (і фонетичні варіанти; див. с. 217).
'Випадати (про пір'я у птахів)':
ли'н'ати - 5 - 7, 10, 16, 17, 29, 40, 41, 52, 54, 55, 56, 58, 66 - 68, 70,

71, 75 – 78, 80, 82, 83, 87, 90 – 97, 102 – 109, 111 – 113, 117, 118, 120, 121, 124, 127, 129, 130, 136 – 140, 143, 145, 147, 149; ли'н'ат' – 141; ли'н'ети – 14, 15, 30, 39, 86, 101; л'і'н'ати – 19, 22, 32, 42, 57, 59, 71; л'і'н'ат'і – 43; л'і'н'ат' – 18, 31; л'і'нати – 44; ли'нати – 12, 13, 25, 26, 37, 65, 88, 89, 134; 'л'і'нитис' – 1 – 3, 20, 45, 47, 73, 84; 'ленитис' – 85; 'л'і'ритис' – 48, 87, 99, 110, 125; 'вип'і'ритис' – 98, 100, 122, 123, 132, 133, 135, 143, 144; 'випи'ритис' – 7; вип'і'руватис' – 114; 'л'і'зти – 47; об'лазити – 13, 23, 28, 33, 35, 37, 38, 50, 51, 53, 54, 56, 76, 116, 142; ви'лазити – 11, 33, 46; випа'дати – 4, 119, 128; гу'бити – 4, 34, 36, 79, 81, 103, 116, 150; си'читис' – 74.

Значення виразу н'і 'пуху н'і пе'ра:

1. 'поба'жання успіху' – 61, 68, 71, 97, 108, 114, 119, 128, 144;
2. 'прок'ляття, щоб нічого не впол'ював' – 28, 69, 137;
3. 'нічого немає' – 4, 5, 13, 17, 19, 25, 26, 30, 32, 37, 46, 52, 62, 65, 74, 79, 80, 86, 88 – 91, 95, 98, 103, 106, 115, 116, 120, 123, 125 – 127, 129, 133, 138, 145;

записані такі варіанти цього фразеологізму у значенні 'нічого немає': н'і 'пуху н'і 'духу – 17, 24; ни 'духу ни 'пуху – 6; ни 'пуху ни 'буху – 54; н'і 'пуху н'і 'пир'яа – 78; ни 'пуху ни 'пе'ра – 79; у' пух і у' прах – 107.

'Кіготь птахів':

па'з'ур – 6, 15, 17, 24, 25, 27 – 30, 38, 39, 46, 48, 51, 52, 65, 67, 68, 74, 76, 87, 88, 95, 98, 104, 106, 108, 113, 114, 116, 120 – 122, 124, 127, 129, 130, 133, 138 – 146, 148; 'паз'ур – 61, 62, 69, 80, 119; па'зур – 32, 34, 37, 41, 53, 54, 79, 111, 112, 132, 137, 150; па'дз'ур – 4, 66, 77, 78, 90, 91, 99, 103, 107, 116 – 118, 123, 126, 128; па'з'ур – 12; па'жур – 5, 13; 'ногот' – 71, 74, 86; 'н'угот' – 32; 'пагн'от – 119; 'пан'от – 108; пагн'ук – 26; 'когот' – 27, 71, 92; кохт' – 36, 115; 'к'іпот' – 109; к'іп'т'ур – 8; кап'т'ур – 7; 'рапот' – 44; ра'пуз – 43; дра'пуз – 19, 31, 57, 96, 97; дра'пуз' – 30; 'н'ікло – 89.

'Місце, де висиджують пташенят куріпки, качки і т. д.':

гн'із'до – 24, 71, 72, 74, 75, 98, 99, 122, 124, 132 – 135, 143 – 146; гни'здо – 1, 4, 9, 24, 25, 27, 34, 36, 50, 58, 85, 87 – 89, 101, 102; гнез'до – 41;

гн'із'до // куб'ло – 4, 22, 27, 34, 36, 38, 41, 45, 52, 58, 85, 86, 91, 100, 101, 110, 123, 147;

'кубало – 9, 20, 33;

'кубах – 60, 100, 115, 124;

в усіх ін. н. пп. – тільки куб'ло.

Значення 'кубах':

1. 'місце, де висиджують пташенят куріпки, качки і т. д.' – 60, 100, 115, 124;
2. 'місце, де греблися кури' – 84, 85, 123, 134;
3. 'місце, де несуться кури' – 98, 99, 114, 125;
4. 'висадок цибулі' – 106 – 108, 118 – 120, 135, 139, 141, 142, 147, 148, 150;
5. 'висадок буряку, цибулі, капусти' – 93, 140;
6. 'суцвіття цибулі' – 121;
7. 'високий кущ квітів' – 28, 150;
8. 'туп'янок квітки' – 108;
9. 'місце, де ростуть ягоди' – 33;
10. 'ямка, у яку садять рослини' – 20, 107;
11. 'яма з водою (на дорозі)' – 56;
12. 'вирубане місце в похилій березі, де навесні збирався сік' – 32, 80, 109;
13. 'місце біля печі, куди вигрібали жар' – 92, 103, 104, 115, 117, 126, 128, 136, 139;
14. 'заглиблена ямка у печі, куди клали мило' – 116;
15. 'місце у ґрунці чи плиті, куди через решітку падають попіл і дрібний жар' – 104;
16. 'запічок' – 124;
17. 'велика сиріжка' – 27, 52, 53, 55, 66, 77;
18. 'маленька сиріжка' – 22, 41, 54, 64;
19. 'посудина з вільхової чи березової кори на ягоди' – 35, 38, 40, 41, 46 – 48, 54, 63, 67, 68, 70, 77 – 79, 81, 92, 94, 105, 106, 112;
20. 'невеличка кружка пиги воду' – 24;
21. 'кульок з паперу' – 94, 105, 106, 111, 112;
22. ку'бах 'посудина з кори для збирання рою бджіл' – 71;
23. ку'бах 'невелика посудина з кори для води, яку чіпляли косарі до боку, щоб вмочати ментачку' – 71;
24. 'купа мурах' – 73;
25. 'відгороджене місце в хліві для сіна чи картоплі' – 82;
26. 'вирізаний лід, об який колись прали білизну' – 119;
27. у виразі 'кубах л'іса 'дуже багато' – 62;
28. "таке на голо'ви зробила, як ку'бах" – 83.

'Самець дикої гуски':

гусак – весь ареал; у'сак лише в н. пп. 32, 42, 43, 54 – 56, 70.

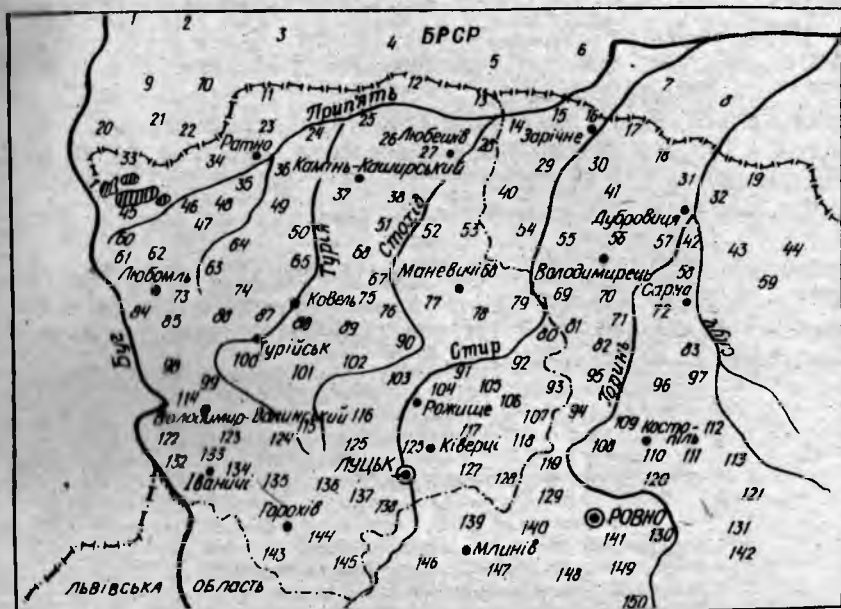
'Самка дикої гуски':

гус' – 2 – 5, 7, 12 – 14, 16, 17, 19, 22, 25, 27, 29 – 31, 38, 39, 41, 44, 45, 53, 58, 59, 66 – 68, 71, 74, 76, 80 – 83, 86, 91, 105 – 107, 115, 116, 119, 125, 135, 145; ус' – 32, 42, 43, 54, 55; 'уска – 56, 70; гу'сица – 9; гу'сачка – 149; 'гусочка – 149;

в ін. н. пп. – 'уска.

‘Маля дикої гуски’:

гус’а – 62, 77, 115, 139, 143, 148; гус’е – 61, 73, 74, 114, 122; гус’ук – 6, 7, 14 – 16, 29, 30, 40; гуси’н’а – весь ареал; гуси’н’е – 2, 3, 11, 12, 20 – 27, 33 – 39, 46 – 51, 63, 64, 66, 67, 84, 86 – 88, 98 – 100, 123, 133; гусе’н’а – 18, 31, 44, 57, 68, 92, 96, 106, 108, 113, 120, 129, 138, 140, 142, 146; гусе’н’е – 4; усин’а – 32, 42, 43, 54 – 56, 70; гус’атко – 116; гус’етко – 85; гусе’н’атко – 45; гул’ка – 11.

Картохсма обстежених говірок

‘Дика качка’:

‘качка – весь ареал.

‘Самець дикої качки’:

качур – 1, 9, 20; качу’р – 100, 142, 143; качор – 28, 33, 47, 65, 79, 90, 116, 127, 137, 139; кач’ор – 130; ‘качер – 18, 126; ‘кач’р – 30; ‘качук – 79;

сел’ах – 2, 7, 20 – 22, 25, 30, 33, 35, 46, 47, 49, 52, 61 – 63, 73, 78, 80, 84, 85, 91, 92; ‘селех – 23, 34, 83; ‘сел’ех – 45; ‘селе’нх – 36, 50, 64; ‘сел’ох – 11, 17, 24, 28, 40, 41, 54; сел’ох – 14; ‘селих – 48; ‘сел’о – 70; ‘сел’ух – 4 – 6, 10, 12, 13, 15, 16, 27, 39, 51, 53, 55, 56, 79, 81; ‘сел’уг – 29;

‘селез’ – 99; ‘селезен’ – 19, 58, 82, 96, 125, 132; ‘сел’езен’ – 62, 71; сел’езен’ – 68; ‘зел’езен’ – 32; зел’ез’ен’ – 44;

‘селен’ – 139;

в ін. н. пп. – ‘качур.

‘Маля дикої качки’:

вут’ук – 30; вут’ух – 17; ут’ук – 7;

селешен’е – 64;

кача – 53; качук – 6, 14, 15, 40, 56; качен’а – 31, 32, 43, 57, 83, 92, 117, 140, 146; качен’а – 53, 68, 93, 104 – 107, 118, 126, 128, 129, 142;

‘Глухар’:

глухар – 6, 15, 18, 19, 40 – 42, 44, 56, 57, 59, 69, 71, 72, 81, 83, 94 – 97, 108 – 113, 119 – 121, 131, 140; лухар – 43, 55; глуш’ч’ – 101; глушеш – 17, 30; лушеш – 31, 32, 54; лушак – 70;

в ін. н. пп. назва відсутня, бо глухарі не водяться.

‘Самка глухарів’:

глухарка – 57, 59, 71, 72, 94, 108, 110, 112, 113, 140; лухарка – 43; глухариха – 111, 119, 121; глушица – 18, 19, 30, 40, 42, 44, 56, 58, 83, 96, 109; лушица – 31, 32, 54, 55, 70;

іноді в цих же н. пп. уживається ‘курка.

‘Маля глухарів’:

глушен’а – 18, 19, 44, 83; глушин’а – 42, 96, 109; лушен’а – 32; лушин’а – 31, 54, 55, 70; лухара – 43; глухарец’ – 94; глухарец – 59; глухарин’а – 58, 71, 110 – 113, 121; глухаре’н’а – 72, 140; глухин’а – 94, 97; глушатко – 40; глухин’атко – 56.

СПИСОК НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ*

1. Страдеч, Брестський р-н, Брестська обл.
2. Великорита, Малоритський р-н, Брестська обл.
3. Дивин, Кобринський р-н, Брестська обл.
4. Радостів, Дорогичанський р-н, Брестська обл.
5. Мохро, Іванівський р-н, Брестська обл.
6. Жидче, Пінський р-н, Брестська обл.
7. Федори, Пінський р-н, Брестська обл.
8. Столин, Столинський р-н, Брестська обл.
9. Мідне, Брестський р-н, Брестська обл.
10. Мокрани, Малоритський р-н, Брестська обл.
11. Самари, Ратнівський р-н, Волинська обл.
12. Мукошин, Любешівський р-н, Волинська обл.
13. Дольськ, Любешівський р-н, Волинська обл.
14. Кутин, Зарічненський р-н, Ровенська обл.
15. Морочне, Зарічненський р-н, Ровенська обл.
16. Зарічне, Зарічненський р-н, Ровенська обл.
17. Вичівка, Зарічненський р-н, Ровенська обл.
18. Городище, Дубровицький р-н, Ровенська обл.
19. Удрицьк, Дубровицький р-н, Ровенська обл.
20. Черськ, Брестський р-н, Брестська обл.

* Порядковий номер відповідає номеру н. п. на картосхемі.

21. Збураж, Малоритський р-н, Брестська обл.
22. Олтуш, Малоритський р-н, Брестська обл.
23. Жиричі, Ратнівський р-н, Волинська обл.
24. Хотешів, Камінь-Каширський р-н, Волинська обл.
25. Велика Глуша, Любешівський р-н, Волинська обл.
26. Ворокомле, Камінь-Каширський р-н, Волинська обл.
27. Пнівно, Камінь-Каширський р-н, Волинська обл.
28. Судче, Любешівський р-н, Волинська обл.
29. Новоричіця, Зарічненський р-н, Ровенська обл.
30. Сварцевичі, Дубровицький р-н, Ровенська обл.
31. Лудинь, Дубровицький р-н, Ровенська обл.
32. Милячі, Дубровицький р-н, Ровенська обл.
33. Піща, Любомльський р-н, Волинська обл.
34. Заболоття, Ратнівський р-н, Волинська обл.
35. Дубечне, Старовижівський р-н, Волинська обл.
36. Видраниця, Ратнівський р-н, Волинська обл.
37. Нуйно, Камінь-Каширський р-н, Волинська обл.
38. Полиці, Камінь-Каширський р-н, Волинська обл.
39. Березичі, Любешівський р-н, Волинська обл.
40. Островськ, Зарічненський р-н, Ровенська обл.
41. Великі Телковичі, Володимирецький р-н, Ровенська обл.
42. Колки, Дубровицький р-н, Ровенська обл.
43. Залужзя, Дубровицький р-н, Ровенська обл.
44. Великі Озера, Дубровицький р-н, Ровенська обл.
45. Підманево, Любомльський р-н, Волинська обл.
46. Прип'ять, Любомльський р-н, Волинська обл.
47. Заболоття, Любомльський р-н, Волинська обл.
48. Кримно, Старовижівський р-н, Волинська обл.
49. Пуцинь, Старовижівський р-н, Волинська обл.
50. Синове, Старовижівський р-н, Волинська обл.
51. Піщане, Камінь-Каширський р-н, Волинська обл.
52. Троянівка, Маневицький р-н, Волинська обл.
53. Замостя, Маневицький р-н, Волинська обл.
54. Більська Воля, Володимирецький р-н, Ровенська обл.
55. Собіщиці, Володимирецький р-н, Ровенська обл.
56. Зелене, Володимирецький р-н, Ровенська обл.
57. Осова, Дубровицький р-н, Ровенська обл.
58. Стільськ, Сарненський р-н, Ровенська обл.
59. Карасин, Сарненський р-н, Ровенська обл.
60. Столинські Смоляри, Любомльський р-н, Волинська обл.
61. Світязькі Смоляри, Любомльський р-н, Волинська обл.
62. Полапи, Любомльський р-н, Волинська обл.
63. Зачернеччя, Любомльський р-н, Волинська обл.
64. Лісняки, Старовижівський р-н, Волинська обл.
65. Доротище, Ковельський р-н, Волинська обл.
66. Карасин, Камінь-Каширський р-н, Волинська обл.
67. Повурськ, Ковельський р-н, Волинська обл.
68. Прилісне, Маневицький р-н, Волинська обл.
69. Суховоля, Володимирецький р-н, Ровенська обл.
70. Берестівка, Володимирецький р-н, Ровенська обл.
71. Антонівка, Володимирецький р-н, Ровенська обл.
72. Костянтинівка, Сарненський р-н, Ровенська обл.
73. Машів, Любомльський р-н, Волинська обл.
74. Старі Кошари, Ковельський р-н, Волинська обл.
75. Білин, Ковельський р-н, Волинська обл.
76. Ситовичі, Ковельський р-н, Волинська обл.
77. Череваха, Маневицький р-н, Волинська обл.
78. Довжиця, Маневицький р-н, Волинська обл.
79. Мала Ведмежка, Маневицький р-н, Волинська обл.
80. Велика Осниця, Маневицький р-н, Волинська обл.

81. Полиці, Володимирецький р-н, Ровенська обл.
82. Степань, Сарненський р-н, Ровенська обл.
83. Тинне, Сарненський р-н, Ровенська обл.
84. Штунь, Любомльський р-н, Волинська обл.
85. Олеськ, Любомльський р-н, Волинська обл.
86. Перевали, Турійський р-н, Волинська обл.
87. Ружин, Турійський р-н, Волинська обл.
88. Вілашів, Ковельський р-н, Волинська обл.
89. Вівчицьк, Ковельський р-н, Волинська обл.
90. Іванівка, Рожищенський р-н, Волинська обл.
91. Боровичі, Маневицький р-н, Волинська обл.
92. Красноволя, Маневицький р-н, Волинська обл.
93. Берестяне, Ківерцівський р-н, Волинська обл.
94. Постійне, Костопільський р-н, Ровенська обл.
95. Велика Любаша, Костопільський р-н, Ровенська обл.
96. Мар'янівка, Костопільський р-н, Ровенська обл.
97. Кам'янка, Березнівський р-н, Ровенська обл.
98. Зоря, Володимир-Волинський р-н, Волинська обл.
99. Жовтневе, Володимир-Волинський р-н, Волинська обл.
100. Вобли, Турійський р-н, Волинська обл.
101. Осекрів, Турійський р-н, Волинська обл.
102. Новий Мосир, Ковельський р-н, Волинська обл.
103. Топільно, Рожищенський р-н, Волинська обл.
104. Суськ, Ківерцівський р-н, Волинська обл.
105. Макаревичі, Ківерцівський р-н, Волинська обл.
106. Журавичі, Ківерцівський р-н, Волинська обл.
107. Сильне, Ківерцівський р-н, Волинська обл.
108. Деражно, Костопільський р-н, Ровенська обл.
109. Корчин, Костопільський р-н, Ровенська обл.
110. Лісополь, Костопільський р-н, Ровенська обл.
111. Борщівка, Костопільський р-н, Ровенська обл.
112. Друхова, Березнівський р-н, Ровенська обл.
113. Великі Селища, Березнівський р-н, Ровенська обл.
114. П'ятидні, Володимир-Волинський р-н, Волинська обл.
115. Зубильне, Лукачинський р-н, Волинська обл.
116. Кроватка, Рожищенський р-н, Волинська обл.
117. Озеро, Ківерцівський р-н, Волинська обл.
118. Ромашківка, Ківерцівський р-н, Волинська обл.
119. Жобрин, Ровенський р-н, Ровенська обл.
120. Олександрія, Ровенський р-н, Ровенська обл.
121. Пустомити, Гоцанський р-н, Ровенська обл.
122. Бужанка, Іваничівський р-н, Волинська обл.
123. Хобултова, Володимир-Волинський р-н, Волинська обл.
124. Губин, Локачинський р-н, Волинська обл.
125. Торчин, Луцький р-н, Волинська обл.
126. Клепачів, Ківерцівський р-н, Волинська обл.
127. Романів, Луцький р-н, Волинська обл.
128. Олика, Ківерцівський р-н, Волинська обл.
129. Бронники, Ровенський р-н, Ровенська обл.
130. Бабин, Гоцанський р-н, Ровенська обл.
131. Горбаків, Гоцанський р-н, Ровенська обл.
132. Литовеж, Іваничівський р-н, Волинська обл.
133. Древині, Іваничівський р-н, Волинська обл.
134. Жашковичі, Іваничівський р-н, Волинська обл.
135. Дорогиничі, Локачинський р-н, Волинська обл.
136. Садів, Луцький р-н, Волинська обл.
137. Ратнів, Луцький р-н, Волинська обл.
138. Лаврів, Луцький р-н, Волинська обл.
139. Новоукраїнка, Млинівський р-н, Ровенська обл.
140. Дядьковичі, Ровенський р-н, Ровенська обл.

141. Глинськ, Здолбунівський р-н, Рівненська обл.
142. Франівка, Гошанський р-н, Рівненська обл.
143. Брани, Горохівський р-н, Волинська обл.
144. Уманці, Горохівський р-н, Волинська обл.
145. Піски, Горохівський р-н, Волинська обл.
146. Вовкові, Млинівський р-н, Рівненська обл.
147. Малі Сади, Млинівський р-н, Рівненська обл.
148. Осьрів, Дубнівський р-н, Рівненська обл.
149. Мізоч, Здолбунівський р-н, Рівненська обл.
150. Оженін, Острозький р-н, Рівненська обл.

Матеріали становлять тематичний словник основних понять, пов'язаних з полюванням: мисливець, способи полювання, знаряддя полювання, об'єкт полювання. Локалізація дається з точністю до населеного пункту.

П. Ф. Романюк

**ЛЕКСИКА ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ
ПРАВОБЕРЕЖНОГО ПОЛІССЯ**
(Матеріали до "Лексичного атласу української мови")

Матеріали представляють собою словарь найменованих основних понять, зв'язаних со свадбним обрядом: етапи свадбного обряду, учасники, ритуальні дії, ритуальні предмети. Поняття розположені по принципу послідовності в обряді. Локалізація дається з точністю до населеного пункту. Имеється картосхема обследованих населених пунктів.

'Прихід представників родини жениха до батьків молодої з метою дізнатися про їх згоду на шлюб':

поп'іти – 22, 25, 28 – 32, 35, 38, 40 – 42, 47 – 49, 55, 57, 59, 60, 66, 67, 85, 88, 93, поп'ітки – 89, 92, п'ітуни – 27, попитанки – 123, переп'іти – 1, росп'іти – 58;

договори – 82, 84, 158, договори^е – 171, 172, договор – 77, пер'єга'вори – 7, поход'і – 45, 46, пер'єв'етк'і – 50, 54;

іти на пере'в'ід – 14, 15;

в'ігл'ади – 95;

іти згодитис' – 173;

с'вашч'іни – 74;

іти питати – 97, 98, 100, 101, 144;

ходит' у розв'етку – 17, 18, 18а, хад'іц' у разв'етку – 10 – 12, іти у розв'етку – 52, іт'і у розв'ітк'і – 16.

'Сватання':

с'ватан':а – 117, 118, 120, 131, 132, 135, 140, 140а, 141, 145, 149, 151,

152, 154 – 158, 160, 162, 166 – 170, 172, 174; с'ватан'е – 2 – 23, 25 – 115, 119, 121 – 130, 133, 134, 137 – 139, 141а – 143, 146 – 148, 150, 153, 159, 161, 163, 164, 171, 173, 175 – 177; сватоуство – 1, 7; с'вач'и'ни – 75.

'Свати':

с'ватал'ни^еки – 173; свата'ч'і – 130;
старос'ти – 6, 16, 20, 21, 45, 62, 83, 92, 98, 99, 101, 107, 113, 131, 132, 144, 153, 155, 157, 159, 175, 176;
с'таршийе свати – 77;
д'ружби – 114; друж'ки – 94;
бо'йари^е – 149;
мар'шалки – 79;
на'чал'е – 78;
в ін. н. пп. – свати.

'Хліб, який несуть свати на сватання':

'бохан – 37, 54, 57, 79, бо'хонка – 29, бохон'ец' – 77, бохун'ец' – 78, буханка – 46, 92;
пал'аниц'а – 95, пал'ан'ица – 40, пал'онка – 47, 48, 49, пал'унка – 50;
п'ірох – 1 – 3, 8, 9, 13 – 16, пирог – 5, 21;
ве^ис'іл'аний хл'іб – 146, ве^ис'іл'ний хл'іб – 147;
с'ватаний хл'еб – 93, сватоу'ски хл'еб – 58;
гос'тинец' свату' – 84, гас'т'инчик – 7; дар 'божи – 115, дар 'божий – 119;
за'ручин:ий хл'іб – 151, 160;
доку'мент – 103;
ка'лач – 123;
коро'вал' – 100;
в ін. н. пп. – хл'іб, хл'іеб.

'Хлопець, який іде сватати':

моло'дий – 55, 61, 63, 74, 76, 84, 87, 89, 93, 97, 100, 101, 104, 109, 113, 118, 119, 122 – 126, 130, 133, 134, 138, 141, 144, 145, 151, 154, 160, 162, 164 – 166, 174 – 176, моло'ди – 2, 3, 15, 16, 27, 29, 31, 32, 36, 45, 47, 50 – 54, 57, 58, 70, 86, 88, 92, 115, 127, 177, мала'ди – 4, 6 – 8, 18а, 19 – 21, 62, мо'уло'удий – 96, 117, 121, 136, 156, 158, 159, 167, 170 – 172, моло'дз'он – 83, 107, 123;
же'н'іх – 3, 5, 13, 14, 33, 34, 40 – 42, 48, 49, 53, 56, 60, 75, 79, 80, 85, 98, 111, 112, 128, 129, 137, же'н'их – 94а, 105, 120, 124, 130, 135, 140 – 143, 151, 152, 155, 156, 157, 168, же'них – 66, 73, 83, 93, 94, 103, 107, 110, же'н'іх – 121, 122, жан'іх – 12, 38, жен'іха – 1;
наре'чений – 99, 126, 140а, 155, 157, 169, 173, наре'чений – 23, 24, 77, 108, 114, наре'чений – 76;
кн'аз' – 78, 81, 132 – 134, 146, 163, 167а, 168;
моло'дий кн'аз' – 79, 147, 148;
бо'йарин – 95.

Лівчина, яку засватали':

засн'атана – 3, 12, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 34 – 35, 36, 39, 40, 43, 44, 49, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 61, 63 – 65, 66, 67, 70, 75, 76 – 78, 79, 80, 81, 83, 84, 86 – 88, 90 – 98, 102 – 106, 107, 111 – 115, 117, 121 – 123, 124, 125, 126, 127, 130, 133, 134 – 136, 138, 139, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 161, 163, 164, 167, 167а, 168, 171, 172, 174 – 176;

заручена – 6, 33, 37, 41, 45, 46, 51, 69, 70, 74, 75, 82, 85, 89, 99, 107, 108, 109, 128, 129, 132, 137, заруче^нна – 120, 124, 126, 140а, 146, 150, 152 – 155, 157, 158, 160, 162, 168, 170, заручона – 2, 10, 11, 28;

моло^да – 3, 8, 14, 16, 20 – 22, 25, 30, 36, 47, 48, 50, 51, 54, 58, 60, 62, 100, 101, мо^уло^да – 159, 166;

кн[']г[']и[']н[']а – 49, 57, 66, 67, 81, кн[']а[']г[']и[']н[']а – 133, 146, 148, клег[']и[']н[']а – 24, 41, 79;

н[']в[']еста – 23, 24, 54, 68, 94а, 110, 118, 140, 141, 173;

наре^нчена – 119, 156, 169, наре^чона – 42.

Лівчина відмовила при сватанні':

гарбу^за да^ла – 9, 20, 29, 61, 63, 97, 99, 100, 111, 112, 115, 129, 175, 176, да^ла гарбу^зу – 30, 53, 68, 87, 88, 101, 113, 117, 118, 126, 154, 159, 173, 174, гарбу^зу да^ла – 121, 161, гарбу^з да^ла – 130, гарбу^з'іка да^ла – 92, да^ла гарбу^за – 25, 28, 32, 34, 37, 42, 55, 79, 80, 84, 93, 94а, 95, 98, 127, 128, 137, 143, 162, 163, 168, да^л'і гарбу^за – 27, 57, 86, 110, да^ли гарбу^за – 103, 152;

п[']ід[']несла гарбу^зу – 125, 134, 147, 148, 150, 158, 167, 170, 172, п[']ід[']несла гарбу^за – 104, 119, 140, 155, 169, 171, п[']ід[']несли гарбу^за – 85, 136, 138, 160, п[']ід[']несла гарбу^за – 23, 24, 26, 31, 90, п[']ід[']несла гарбу^з – 151, 157, под[']несла гарбу^зу – 69, 77, п[']ід[']несли гарбу^зу – 153, 164, п[']ід[']несли гарбу^з – 156, 167а, пад[']несла гарбу^за – 7;

п[']ід[']снула гарбу^за – 132, 133, п[']ід[']снула гарбу^за – 33, 109, под[']снула гарбу^зу – 54, 123, п[']ід[']снула гарбу^з – 74, п[']ід[']снула гарбу^зу – 107, 141;

поко[']тіла гарбу^зу – 22, уко[']тила гарбу^за – 97;

гарбу^зу отн[']есла – 3;

гарбу^зу пов[']ес[']іл[']і – 6;

'Хлопець отримав гарбуза':

полу[']ч[']іу гарбу^з – 35, 40, 42, 60, 70, 75, 108, полу[']ч[']и[']л[']и['] гарбу^зу – 38, 78, полу[']ч[']иу гарбу^зу – 166, 175, 176, полу[']ч[']иу гарбу^з – 94, 124, полу[']чили гарбу^з – 122, 145, гарбу^за палу[']ч[']іл – 17, 18;

гарбу^зу схва[']т[']іу – 4, гарбу^зу хва[']тиу – 177;

о[']держали гарбу^за – 36, 83, 89, 135, о[']держау гарбу^за – 56, 66, 81;

уло[']вили гарбу^за – 21;

'вишли з гарбу^зойу – 120;

'Невдале сватання':

вер[']нул[']і хл[']еб – 41;

од:а[']ла хл[']еб – 15, од:а[']ла хл[']іб – 166;

хл'еб забрал'і – 8;
раск'ідаласа ве'сел:'е – 1, 13;
пе'ре и'к'ір пом'ішаў – 156.

‘Оглядини господарства молодої (молодого)’:

огл'адієни – 122, 133, 134, 137, 138, 140а – 143, 145 – 150, 151, 154, 155, 157, 159, 160, 167, 167а, 169 – 171, 175, 176, огл'ад'іни – 32, 42, 45 – 48, 50, 54, 55, 57, 62, 70, 77, 79, 84, 85, 112 – 114, агл'ад'іни – 2, 3, 6, 7, 9, 23, огл'адшч'іна – 40, 41, 53, 56, 110, 111, 120, 123, вигл'еди – 31, 33, 68, 89, 90, 93, вигл'адшч'ієна – 124, 151, 166, огл'аді – 132, вигл'онди – 164, в'ігл'аді – 94, 101, 127, ви'егл'аді – 104, 153, обг'л'адч'іни – 60, 61, 63, обг'л'адшч'іни – 123, розг'л'еди – 37;

огл'адац' ха'з'айство – 4, 8, 18а;

печогл'ад'іни – 27, 29, 34, 38, 66, 69, 71, 74, 75, 78, 80, 81, 83, 86, 88, 92, 94а, 108, печогл'адіни – 76, 95, 99, 103, 105, 107, 117, 129, печогл'аді – 128, печогл'од'іни – 21, пичогл'ад'іни – 26, пичогл'адієни – 125, п'ічогл'аді – 109, п'ічогл'адієни – 152, п'ічогл'ад'іни – 126;

печ'ігл'ад'іти – 72, 121, 123;

печ'ігр'ізт'і – 20, 94а;

ход'іт' по д'іринах – 16.

‘Остаточна згода на шлюб’:

заруч'іни – 19, 23, 24, 29, 33, 37, 39, 40, 41, 58 – 60, 67 – 69, 73, 74, 79, 81, 82, 84, 85, 87, 89, 93, 108, заручієни – 123, 137 – 140, 145, 150 – 152, 155, 156 – 159, 167а, заручіни – 5, 114, 118, 119;

змов'іни – 3, 4, 6 – 9, 19, 20 – 22, 26, 27, 34, 61 – 65, 78, 81, 85, 86, 89 – 92, 94а – 96, 98, змовіни – 97, 101, 102, 107, 117, 125, 126 – 130, 133, домовіни – 99, 131, 144;

зап'ойні – 1, 2, 10 – 14, 16, 18, 18а, 25, 44, 45, 46, 47 – 49, 50, 51, 52, 53 – 55, 56, 73, 114, 123, 177, зап'ітк'і – 56, 75, зап'іт':е – 55, зап'ой – 18а;

догов'ір – 124, 125, 142, 153, 154, 155, догов'ір – 163, договор – 77, 103, догов'ор – 75, 113, догов'вр – 57, о'убго'у'вориєни – 120;

згодиєни – 168;

зл'ад'іни – 17, поладки – 160;

л'убл'іни – 46, 50;

с'вашч'іни – 52, с'вашч'іни – 94.

‘Дівич-вечір’:

д'івочий 'веч'ір – 104, 137, 140, 140а, 141, 145, 147, 148, 160, 162, 166, 167, 169, 170, д'івич-веч'ір – 99, 101, 131, 144, 150, д'івич-вечор – 20, 53, 62, 83, 108, д'івоц'кий 'веч'ір – 34, 43, 54, 69, де'в'іч-веч'ір – 25, д'івоч-вечор – 100, д'е'воц'кий 'в'ечер – 14;

в'інки – 118, 121, 124, 151 – 153, 155, 159, 173, 176, ве'нок – 53, 73, 177, вит'ки – 52;

дз'а'вочийє за'поіни – 11;

длмний 'вечор – 66;

'л'убл'іни – 46, 50;

'чоботи – 97, 135.

'Весільне деревце':

'в'ел'це – 7, 20, 21, 36, 40, 41, 45, 50, 54, 56, 62, 67, 69, 79, 80, 85, 86, 88, 95, 98, 103, 113, в'іл'це – 97, 100, 104, 109, 128, 132, 135, 137, 163, 173, у'йел'це – 33, 58, 66, 92, 93, 'вил'це – 61, 63, 144, 'в'іле'ичко – 143, 145, 160, у'йол'це – 22 – 24, 'в'ел'ч'ік – 8, 60, 'в'іел'це – 31, 89, п'ел'це – 94а, 'вел'ца – 65, 'в'енце – 25, ви'ел'ітка – 74, 'в'іл'це – 145, у'йел'ц'а – 29, у'йел'це – 65, у'йіл'ц'а – 96, у'йіл'це – 101;

'йолка – 8, 9 – 12, 16 – 18а, 30, 34, 48, 49, 87, 'йолочка – 13, 55, 118, 'йолце – 42, 94, йел'е'нец – 44, йел'інка – 47, 'йел':ечко – 4, 'йелце – 57, 'йел'це – 19, 'йелочка – 3, 'йілце – 68, 'йіл'це – 50;

г'іл'це – 77, 118, 119, 120, 123 – 125, 139, 142, 146 – 148, 150, 152 – 154, 156, 157, 159, 162, 166 – 167а, 169 – 172, 174;

к'в'ітка – 138, 175, 176;

шиш'ки – 14, 15, 51, 52, 73, 177, 'шишки – 53;

х'в'йка – 32.

'Виготовляти весільне деревце':

уби'рати – 120, 123 – 125, 139, 142, 143, 147, 148, 152 – 154, 157, 159, 160, 165, 166, 167а – 176, у'би'рат' – 51, 52, 54, 74, 77, 84, 88, 107, 109, 118, 119, 128, 129, 133, 150, 177, у'б'ірат' – 45, 57, 80;

н'іт – 22 – 25, 29, 31, 33, 36, 40, 41, 56, 58 – 61, 63 – 67, 69, 82, 85 – 87, 89, 91 – 94, вит' – 6, 7, 19 – 21, 95 – 97, 99 – 101, 104, 113, 135, 137, 'вити – 62, 90, 98, 102, 103, 131, 132, 138, 144, 145, 163, 167, в'іц' – 5, 8;

нара'жат' – 9, 13, 15 – 18а, 30, 47, 53, 55, 71, 72, нара'жат – 28, 34, 42 – 45, 57, 68, нар'а'жац' – 3, 4, 10 – 12, 'рад'іт' – 46, 48 – 50, 'радит' – 14, 73, нар'а'д'жати – 162.

'Букет квітів із свічкою та "шаблею" (або без неї), що його тримає світилка':

'шабл'а – 131, 154, 156, 157, 161, 166, 168, 171;

све'т'іл'н'ік – 5, 21, 66, св'ітил'ник – 99.

'Весілля':

ве'сел'е – 13, 16, 25 – 36, 39 – 45, 47 – 50, 52, 53, 54, 57, 58, 62, 65, 66, 68 – 75, 77 – 80, 81, 82, 83, 85, 86, 88, 89 – 93, 94а – 96, 97, 98, 99, 100, 101 – 105, 108, 109, 110, 111, 112, 113 – 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 130, ве'с'іл':а – 122, 137, 140, 140а, 141 – 145, 147, 149 – 156, 159 – 161, 163 – 165, 166, 167 – 177, в'і'с'іл':а – 55, 76, 81, 97, 103, 110, 112, 126, 129, 147, 166, в'і'с'іл':е – 88, 100, 113, 115, 117, 121, ве'с'ел'е – 3, 4, 6, 7, ве'с'ел':а – 1, 14, ва'сел'іе – 38, ве'с'іел'іе – 12;

с'вад'ба – 2 – 6, 8 – 11, 15, 18а, 19, 37, 47, 51, 54, 59, 67, 106, 107, 124, 131, 134, 146, 148, 157, 158, 162, с'вал'ба – 2, 22 – 24, 46, 61, 63, 64, 87, 94, 122.

‘Головний весільний хліб – коровай’:

коровай – 1, 13 – 19, 22 – 61, 63 – 69, 71 – 85, 87 – 99, 101 – 113, 115, 119, 122, 124 – 131, 134, 138, 140, 141, 144, 155, 158 – 160, 163, 165, 170, 173, 175 – 177, коуро^увай – 117, 118, 120, 121, 123, 132, 133, 135 – 137, 139, 142, 143, 145 – 154, 156, 157, 161, 162, 164, 166 – 169, 171, 172, 174, каравай – 2 – 12, 20, 21, 62, коро^{вал} – 100.

‘Учасниця весілля, яка виробляє і випікає коровай’:

коровайн^{ица} – 1, 13 – 19, 23 – 61, 66 – 69, 71 – 73, 75, 77 – 85, 87 – 89, 107, 109, 110, 112, 114 – 119, 177, коро^{ва}їнниц^а – 63 – 65, 74, 76, 90 – 106, 108, 111, 113, 120 – 176, кара^{ва}їнниц^а – 2 – 12, 20, кара^{ва}їнниц^а – 21, 62;

ка^{ла}чниц^а – 135;

с^{ва}ха – 22;

сма^чиха – 137.

‘Виробляти коровай’:

м^ісити коровай – 103 – 105, 107, 110, 112, 114, 115, 117 – 120, 122, 124 – 130, 132 – 137, 139 – 142, 145 – 150, 153, 155 – 164, 166 – 176, ме^сит^и коровай – 2 – 9, 13 – 15, 18 – 21, 47 – 51, 54, 55, 73 – 82, 95 – 98, 100 – 102, 106, 108, 109, 111, ме^сит^и коровай – 26, 27, 31 – 34, 38, 58 – 61, 63 – 69, 83 – 85, 88, 93 – 94а;

г^ібат^и коровай – 1, 16, 17, 39, 44 – 46, 52, 53, 71, 72, 91, 94, 177, г^ібат^и коровай – 35 – 37, 40, 41, 43, 56, 57, 87, г^ібац^и каравай – 10 – 12;

б^гати коровай – 138, 144, 152;

л^іпити коровай – 62, 99, 121, 123, 143, 151, 154, ле^пит^и коровай – 23 – 25, 29, 42, 57, ле^пит^и коровай – 22, 28, 89.

‘Прикраса з тіста на короваї у вигляді шишки’:

ш^ішка – 17, 20 – 25, 27 – 34, 36, 37, 39 – 41, 43 – 45, 47 – 50, 55 – 59, 61, 63, 64, 66, 69, 73, 75, 77, 79, 80, 82, 83, 85, 89, 90, 92 – 95, 97, 98, 110 – 112, ш^ишка – 14, 15, 53, 62, 78, 96, 103, 107, 109, 115, 117, 121, 125, 127, 130 – 136, 138 – 140, 144 – 148, 150, 153, 154, 156, 160, 164, 166, 167, 169 – 171, 175, 176, ш^ише^ичка – 14, 52, 101, 120, 122, 137, 140а, 151, 158, 161, 163, 165, 167а, 172, 173, 177, ш^ішечка – 13, 16, 26, 35, 38, 42, 67, 68, 81, 87, 88, 108, ш^ишачка – 2 – 4, 7, 8, 10 – 12, 18, 19.

‘Прикраси із тіста на короваї у вигляді птахів’:

голуби – 96, 97, 100, 101, 120, 122, 125, 129, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 143, 150, 151, 152, 157, 167а, 168, 170, 172, голубк^і – 7, 50, 69, голуб^и – 83, 85, 88, галубц^і – 20, 21;

каче^ички – 104, 125, 141, 143, 152, 157, 172, 173, качечк^і – 60, 73, 83, 95, 96, качачк^і – 1;

п^іуни^еки – 113, 125, 142, 152, 154, 156, 172, 173, п^іевен^і – 83, п^іуник – 133, петушк^і – 7;

вара^бейк^і – 11, горобейк^і – 42, 87, 92;

гусочки – 101, 118, 125, гуски – 174;

пташки – 99, 131, 159, пташк^і – 41, 74, 108;

'нутк'і – 10;
жаїшо'ронки – 160;
куроч'ки – 133;
пере'п'ілочк'і – 52.

'Прикраси із тіста на короваї у вигляді небесних тіл':

з'іроц'ки – 74, 107, 124, 131, 135, 142;
'м'ес'ац' – 34, 43, 85, 'м'ес'ац' – 2 – 4, 11, 'м'іс'ац' – 124;
'сонце – 107, 139, 'сонейка – 11;
з'в'оздачк'і – 7.

'Прикраси із тіста на короваї у вигляді листочків дерева':

листочк'и^e – 118, 120, 132, 143, 150, 153 – 155, 157, 160, 167, 167а,
169 – 172, 174, л'іс'точк'і – 20.

'Прикраси із тіста на короваї у вигляді перехре-
щених смужок тіста':

хрест – 33, 41, 56, 124, 132, 145, 170, крест – 10, 12, 19, х'рест'ік – 29,
32, 34, 68, 87, хрещч'ік'і – 16, 22, х'рестики – 100.

'Прикраси із тіста на короваї у вигляді колосків':
колоск'і – 38, 46, 81, 84, колоск'и – 160.

'Прикраса із тіста на короваї у вигляді скрученої
на конус смужки тіста':

перч – 100;

за'круток – 159, 'круц'ік – 159.

'Прикраса із тіста на короваї у вигляді невели-
ких кульок':

'Ягодка – 74, ка'л'інка – 97, 'пупч'ік – 48.

'Прикраса із тіста на короваї у вигляді виноград-
ного грона':

виног'рад – 157, 173.

'Прикраса із тіста на короваї у вигляді риби':

'рибка – 113, 142.

'Прикраса із тіста на короваї у вигляді коня':

к'ін' – 141.

'Прикраса із тіста на короваї у вигляді корови':

ко'рова – 141.

'Прикраса із тіста на короваї у вигляді собаки':

со'бачка – 3.

'Прикраса із тіста на короваї у вигляді зайця':

'зайчик – 3, зайц'і – 20.

'Прикраси із тіста на короваї у вигляді ромба':

ба'лабушк'і – 87.

'Прикраси із тіста на короваї у вигляді цифри вісім':

'в'іс'імки – 169.

Прикраси із тіста на короваї у вигляді горбика':
'цицка - 2.

'Прикраси із тіста на короваї у вигляді гілочки':
гол'ачк'і - 42.

'Прикраси із тіста на короваї у вигляді чотирипелюсткової квітки':
бу'кет'ік'і - 87.

'Смужки тіста на короваї між рядами прикрас':
перек'рутк'і - 20.

'Прикраса із тіста на короваї у вигляді бочки':
'бочачка - 21.

'Смужка тіста у вигляді коси, якою обводиться короваї по окружності':

об'руч - 45 - 47, 49, 50, 52, 53, 55, 56, 113, 121, 134, 140, 140а, 173,
аб'руч - 8, 10 - 12, об'руч'ік - 19;

пле'т'онка - 6, 9, 14, 15, 23 - 25, 28, 29, 31, 34, 36 - 38, 40, 59, 67,
68, 88, 93, пле'т'інка - 137;

ко'са - 48, 94, 94а, 100, 107, 122, 123, 152, 168, ка'са - 2, 3, к'бск'і - 41;

ка'чалка - 126, 127;

'пойас - 85, 117;

в'інок - 149;

ганти'л'аж - 161.

'Пояс із нанизаними на нього бубликами, яким обв'язують короваї':

ка'лач'ік'і - 13, 16, 17, 46, 47, 49, 50, 52 - 56, 73.

'Особа, що вимітала піч перед випеченням короваю':

поме'ло - 125, 151, 152, 156, 157, 162, 170, поме'ло - 74, 78, 81,
110, 113, пам'ело - 3, помело - 172, помела - 49 (в цьому н. п. так називали жінку, у решті - тільки чоловіків), в'і'м'і'таіло - 57, 80,
108, 127, ви'ем'і'таіло - 135, 155, 156, подме'таіло - 115;

куче'равий - 20, 97, 98, 131, 144, куче'р'авий - 132;

д'ружба - 153, 159, д'ружбон'ко - 165;

петле'хатий - 126.

'Віник, яким вимітали піч перед випеченням короваю':

поме'ло - 118, 120, 152, 157, 167а, 173, пом'ело - 16 - 18, 33, 38,
помело - 94, 110, 144, пам'ело - 3;

'р'бска - 29.

'Рівнозначний короваю обрядовий хліб, що його випікають тільки у молоді':

плак'сун - 145, 151, 161, 163, 164, 169, плаканий ка'лач - 161.

'Великий круглий без прикрас житній хліб, що

Його молодий ніс до молодої, а вона – до нього':
бо'хонка – 17, 29, 30, бо'хоночка – 2, 14, 'бохан – 16, бо'хон – 13.

'Невелике обрядове печиво, яке використовується для роздачі коровайницям, при запрошенні на весілля, обдаруванні':

'шишка – 3, 7, 10, 11, 13, 15, 20, 52, 53, 97, 119, 120, 126, 133, 141, 143, 150, 153, 161, 167, 167а, 169, 172 – 176, 'ш'ішка – 21, 22, 26, 28 – 31, 34, 35, 44 – 50, 54 – 57, 59, 62, 69, 74 – 76, 78, 80, 81, 85, 88, 89, 92, 93, 94а, 98, 'ш'ішечка – 9, 17 – 18а, 38, 40, 41, 'шишечка – 101, 105, 'шиш'ечка – 14, 'шише'чка – 160;

'гуска – 101, 118, 120, 161;

'терн'ік – 86, 'п'ерн'ік – 14, 'пирник – 177, 'п'йерн'ік – 70;

'качка – 101, 129;

ба'ранка – 113;

'бул'б'іца – 51;

дра'мушка – 2;

ка'лаци'єк – 149.

'Продовгувате або кругле, порівняно велике печиво, яке молодий несе до молодої, а вона – до нього і яке також використовується при обдаруванні':

п'і'р'ог – 1, 3 – 9, 12, 13, 15, 17 – 18а, 22, 25, 27, 28, 30 – 45, 47, 48, 49, 50, 54, 55, 57 – 60, 64, 66 – 69, 75, 76, 78, 80, 82, 86, 89, 94, 98, п'і'рог – 52, 53, 177;

п'р'і'данс'к'і п'і'р'ог – 46, 56, при'данс'кий п'і'р'ог – 124;

ка'л'ач – 49, 54, 73, 109, 114, 119, 120, 123, 124, 132, 135, 141, 142, 147 – 149, 151, 154, 158, 161, 165 – 167а, 169 – 176;

си'т'ан'ік – 51.

'Обрядовий хліб у вигляді двох, випечених разом продовгуватих чи круглих хлібів, обведених навколо обручиком із тіста':

'парн'і кала'ч'і – 118, 120, 127, 153, 154, 156, 157, 173, пароу'в'і кала'ч'і – 117, 122, 152;

'парнийє п'і'рог'і – 76, 81, 'парн'і пиро'ги – 126, 128, пар'овийє п'і'рст'і – 77, 80;

'парки – 174, пароу'н'іци – 83;

близ'н'ата – 150;

йалов'іца – 113;

плет'онка – 142.

'Обрядове печиво у вигляді півмісяця':

'м'єс'ац – 1 – 3, 14, 18, 18а, 'мес'ачко – 20.

'Обрядове печиво у вигляді круглої булочки із шишечкою зверху':

верч – 21, 62, 97 – 100, 131, 144, 'верчик – 101.

‘Обрядове печиво у вигляді круглої булочки із завитком зверху, яке роздається разом із короваем, висушується і використовується з лікувальною метою під час хвороби худоби’:

короваїч’ік – 38, 41.

‘Обрядове печиво у вигляді пиріжка, яке передають родичам, що відсутні на весіллі’:

караваїни п’іра’жок – 12;

підкороваїн’ічок – 17.

‘Обрядовий хліб, який використовується для розподілу між гостями тоді, коли не вистачає короваю’:

малий коровай – 97.

‘Обрядове печиво у вигляді булочки (випікаються тільки дві), яке молода приносить у дім жениха, а вранці після шлюбної ночі, йдучи по воду, кидає в діжу з водою’:

буфенч’ік – 51, 52.

‘Обрядове печиво у вигляді пиріжка, яке кладуть на коровай і яке призначається тільки молодим’:

п’іра’жок дл’а мала’дих – 12.

‘Обрядовий хліб трохи меншого за коровай розміру, який випікають тільки у молодій і розподіляють між гостями у кінці весілля’:

‘лежен’ – 99.

‘Обрядове печиво у вигляді двох пташок, яке призначене тільки молодим’:

‘парн’і ‘п’іун’і – 156.

‘Обрядове печиво у вигляді двох, випечених разом фігурок баранів, яке стоїть впродовж весілля на столах’:

баранчи^еки – 160.

‘Ідентичне короваю обрядове печиво, яке розподіляють між гостями у понеділок, коли “женять” батьків молодих’:

‘бат’коуск’і коровай – 61.

‘Обрядове печиво у вигляді фігурок двох птахів у гнізді, яке молода несе в наступну після весільної неділю в дім своєї матері’:

голубк’і – 75.

‘Обрядове печиво у вигляді булочки, яке родичі молодого дають тим, хто закрити ворота двору молодій перед поїздом жениха’:

перех’р’ост’ік – 98.

‘Обрядове печиво у вигляді штанів, яке дають музикантам’:

штаїни – 12.

‘Неодружений учасник весілля – родич або друг молодого’:

боїар’ин – 22 – 26, 28, 29, 30, 31, 32, 40, 41, 44, 46, 56 – 59, 61, 63 – 66, 70–72, 74, 75, 79, 81–85, 87 – 89, 92, 94 – 98, 101, 102 – 108, 111, 113 – 115, 132, боїарин – 99, 110, 112, 117, 121, 122, 123, 124, 129, 131, 133, 134, 135, 136, 139, 140, 144, 146 – 148, 151, 165, боїарин – 142, 152 – 154, 156, 157, 166 – 169, 171, 172, баїарин – 7, 20, 21, 62, баїара – 6;

мар’шалок – 1, 2, 13, 16, 27, 28, 30, 33 – 35, 37 – 39, 45, 48, 49, 52, 54, 67, 69, 73, 80, 86, 90, 91, 105 – 107, 109, 123, 125 – 128, 130, 133, 137, 138, 140а – 141а, 143, 145, 149 – 151, 155, 158, 160 – 164, 167а, 170;

дружок – 12, 14, 15, 47, 48, 49 – 51, 52, 53, 54, 55, 177, дружбант – 74, 75;

‘шахвер – 10, 11, 24, 60, ‘шаф’ер – 3, 4, 8, ‘шейфер – 5, ‘шоф’ер – 19;

кн’ежи – 8, 17 – 18а, 22, кн’аз’ок – 12;

сват – 118 – 120, 173 – 176;

‘д’ад’а – 36, 43, 68.

‘Старший у групі неодружених учасників весілля – родичів і друзів молодого’:

с’тарши боїар’ин – 23 – 26, 28, 31, 32, 46, 58, 59, 65, 66, 70, 74, 75, 76, 78, 79, 83 – 85, 88, 89, 92 – 98, 101, 102, 108, 111, 113, 115, старший боїарин – 99, 100, 103, 104, 110, 112, 114, 117, 121, 122, 123, 124, 129, 131, 132, 133, 134 – 136, 139, 140, 144, 146 – 148, 151, 165, с’тарший боїарин – 142, 152 – 154, 156, 157, 166, 167, 167а, 168, 169, 171, 172, с’тарши баїарин – 7, 20, 21, 62, с’тарши баїар – 6;

с’тарший мар’шалок – 13, 16, 105, 107, 109, 123, 125 – 128, 130, 133, 137, 138, 140а – 141а, 143, 145, 149 – 151, 155, 158 – 164, 167а, 170, с’тарши мар’шалок – 6, 27, 28, 33 – 35, 37, 38, 42, 48, 49, 52, 54, 67, 69, 73, 80, 86, 88, 90, 91, 106;

с’тарши дружок – 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, с’тарший дружок – 12, 14, 15, 177, с’тарши дружбант – 74, 75;

‘д’ад’а – 39 – 41, 45, 56, 57, 82, 87, ‘д’ад’о – 72, ‘д’ед’о – 68;

с’тарши ‘д’ад’а – 36, 43, 68;

кн’ежи – 22, 61, 63, 64, кн’ажок – 17 – 18а, кн’ажий – 8, 9, кн’аж’ин – 30, кн’аз’ – 29;

с’тарши кн’аз’ок – 12;

с’тарший ‘шаф’ер – 3, 4, 8, с’тарший ‘шахвер – 10, 11, с’тарши ‘шахвер – 60, с’тарший ‘шейфер – 5, с’тарший ‘шоф’ер – 19;

с’тарший сват – 118 – 120, 173 – 176;

підмолоди – 1.

‘Незаміжня учасниця весілля – родичка молодого’:

св’ітилка – 62, 97, 99, 100, 102, 104, 105, 107, 109 – 115, 117, 118,

120 – 140а, 142 – 164, 166 – 176, све'т'ілка – 17, 18, 19, 20 – 22, 23, 24, 25 – 50, 54 – 62, 63, 64 – 72, 74 – 96, 97, 98, 101, 103, 106, 108, све'ц'ілка – 2 – 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 19, св'а'т'ілка – 6, 7, св'і'т'олка – 13, 16; с'вашка – 14, 15, 45, 51, 73, 119, 'підсвашка – 52, 53, 177; бо'йар'інка – 23, 24, 61, 63; 'шахв'ерка – 10, 11; п'одмо'лода – 1.

'Незаміжня учасниця весілля – родичка або подруга молодої':

д'ружка – 1, 3, 5 – 7, 9, 13 – 16, 19 – 50, 54 – 59, 61 – 72, 74 – 84, 86 – 93, 94, 95 – 117, 119, 121 – 123, 125 – 137, 139 – 154, 156 – 177, д'рушка – 2, 10 – 12, 17 – 18а, 118, 120, 124, 138, 155, д'ружечка – 85, подружка – 51 – 53, 73;

'шаф'ерка – 4, 8, 'шахв'ерка – 60; мар'шалка – 94.

'Старша у групі незаміжніх учасниць весілля – родичок і подруг молодої':

с'тарша д'ружка – 1, 2, 3, 5 – 7, 9, 13 – 16, 20 – 22, 26, 27, 30 – 32, 35 – 39, 42 – 50, 54 – 58, 61 – 72, 74 – 86, 88 – 93, 94а – 103, 105 – 117, 119, 121 – 123, 125 – 128, 130 – 136, 139 – 154, 156 – 177, с'тарша д'рушка – 2, 12, 17 – 18а, 118, 120, 124, 138, 155;

'перша д'ружка – 19, 23 – 25, 28, 29, 33, 34, 41, 59, 87, 104, 129, 137; д'ружка – 51 – 53, 73;

мар'шалка – 29, 40;

с'тарша мар'шалка – 94;

с'тарша 'шаф'ерка – 4, с'тарша 'шахв'ерка – 60;

'перва 'шаф'ерка – 8;

пас'т'ел'н'ица – 10, 11.

'Старша серед заміжніх учасниць весілля – родичок молодої':

п'риводча – 51 – 53, 73; в ін. н. пп. – с'тарша с'ваха, с'тарша с'вашка.

'Весільний поїзд молодого':

'пойїзд – 90, 92, 97, 99 – 101, 104, 105, 107 – 109, 111, 112, 114, 115, 117 – 120, 123 – 125, 127 – 129, 132, 134 – 138, 140, 144, 149, 151, 154, 157, 159, 162, 166, 167, 169 – 171, 173, 175, 176, 'пойїзд – 2, 10 – 13, 15, 16, 31, 54, 68, 74, 75, 79, 82, 83, 85, 87, 88, 92 – 95, 'пудійїзд – 41;

ве'с'і'л'ани – 122, 133, 140а, 141, 146 – 148, 158, 160, 161, 163, 173, 174, ве'с'і'л:'а – 143, 150, 153, 155, 156, 168, ве'сел:'е – 35, 46, 84, ве'с'і'л:'е – 6, 113, 130, ве'с'і'л:'е – 145, ве'с'і'л'нийе – 14;

ве'с'і'л'ни 'л'уде – 121;

бо'йаре – 22 – 26, 28 – 30, 32 – 34, 39, 41, 43 – 45, 47 – 52, 55 – 60, 64, 66, 67, 69, 70, 86, 89, ба'йара – 17 – 18а, бо'йари – 73, 177, бо'йари – 150, бо'йарийе – 9;

сва'ти – 38, 52, 53, 77, 78, сва'ти – 4, 5, 8, 19, с'вах'і – 27, 37, 42;

поре'зна - 109, 126, п'ераз'ви - 3, пи'ере'зва - 154;
б'седа - 1, 85;
друж'іна - 6, 7, 21, 98;
с'над'ба - 61, 63;
при'дане - 139, при'данийе - 3, при'данки - 165;
с'вита - 20;
чел'ад' - 62.

Учасник весілля, який іде попереду весільного поїзду верхи':

верхо'водец' - 110 - 122, верхо'вец' - 31, 58, ве'рхо'вец' - 123;
ко'зак - 35, 40;
'в'існик - 126;
'шур'ін - 83.

Не запрошені на весілля, але спостерігаючі за ним':

запо'рбз'жци - 6, 7, 12, 17, 21, 22, 27, 39, 40, 48, 52, 58, 60, 61, 63, 64,
74, 80, 84, 90, 177, запо'уроз'жци' - 118, 120, 132, 143, 145, 150, 161, 163,
164, 170, 174 - 176, запо'роз'ци' - 62, 99, 112, 125, 127, 136, 165, запо'
роз'жци - 108, запо'роз'к'і - 53;
сліпа'к'і - 67, 69, 70, 85;
боко'в'і - 52, 118, 177;
псд'вирн'і - 99.

Перегородження дороги весільному поїзду':

пе'ре'їтма - 12, 68, 74, 117 - 119, 121 - 124, 139, 143, 145, 152 - 154,
156, 157, 160, 161, 167 - 169, 171, 172, 175, 176, пе'ре'їтман:'а - 58,
146 - 148, 151, 159, 162, 164, 170, пе'ре'їтми - 114, 125, 141, 155, 167а,
пера'їма - 2, пере'їтман:'е - 33, пере'їмини - 25;

пе'ре'їтман:'а хл'ібом - 166;

пере'ипи'нан:'а - 26, 30, 37, 55, 83, 92, 94а, 104, 105, 109, 132, 133,
138, 140, 140а, пере'іп'н - 22, 29, 34, 60, 90, 98, пе'ре'ипон - 101, 107,
127, 128, 130, 134, 136, пере'ипин - 28, 77, 78, 81, 96, 129, перепи'нан:'е -
29, 84, 88, 90, п'ерепи'нац' - 9 - 11, переп'удн - 61, 63, пе'ре'ипинка
- 76, пе'ре'ип'ін - 173, перепи'нат' - 174, пе'ре'ипинен:'а - 126,
переп'інат' - 141а, пе'ре'ипони - 135;

пере'іп'іни дорогі - 27;

пере'ипи'є'нати з хл'ібом - 110;

с'тавит' пе'ре'ипони - 95;

пере'іп'вй - 23, 24, 32, 33, 36, 40 - 42, 47, 48, 54, 58, 71, 72, 75, пере'
п'ой - 16, 45, 46, 56, 57, 66, 69, 70, 74, 79, 80, 94, 108, 111, 112, пере'п'удй -
49, 86, пере'іпий - 73;

перегара'дз'іц' да'рогу - 3 - 5, 8, перегара'д'іт' да'рогу - 6, 13;

'викуп - 62, 85, 89;

'винести ст'ол - 52, 53;

б'рати мого'рич - 100;

ви'купл'увати коул'аду - 172;

давати молоди́м чест'и́ – 93;
заступа́т' до́рогу – 165;
переї́ти моло́дих – 113;
переї́ти нати́ до́рогу – 103;
переї́ход'яни́ – 115;
ро́бит' шлам'бон – 7;
сострека́т' мала́дих – 19, стре́чат' моло́дих – 51, стр'і́чат' моло́ду – 177, стр'і́чат' з хл'і́бом – 97.

‘Особа, що перегороджують шлях весільній процесії’:
пр'і́кладн'ік'і – 28.

‘Особа, яка частує перегороджуючих дорогу весільній процесії’:
ба́рил'н'ік – 22.

‘Снопик жита, яким перегороджують дорогу весільній процесії’:
пе́реї́пон – 173.

‘Музиканти на весіллі’:
ве́селики – 113, ве́сел'і хл'і́пци – 22.

‘Перегороджувати дорогу весільному поїздові молодого у воротах двору молодої’:
брат' ві́куп – 6, 8, 9, 12, 16 – 22, 28, 30, 39, 44 – 51, 53 – 55, 62, 75, 78, 79, 91, 92, 96 – 98, брат ві́куп – 23 – 27, 29, 31 – 38, 41, 43, 57 – 61, 63 – 70, 87, 93 – 94а, бра́ти ві́куп – 99, 101, 103, 115, 123, брац' ві́куп – 3;

брат' ма́га'рич – 10, 11, брат' мо́'рич – 52, 89, брат мого́'рич – 86;
переї́пди – 40, 42, 56, 73, 82, 86.

‘Закидати прохід у воротах двору молодої камінням, колодами і т. п., щоб утруднити проїзд весільного поїзда молодого’:
ро́бити барика́ду – 114.

‘Горілка, якою пригощали осіб, що закрили перед весільним поїздом ворота двору молодої’:
сва́това га́релка – 29.

‘Зліплювати свічки молодого і молодої на порозі дому невістки під час прибуття весільного поїзда жениха’:
ле́п'іт св'і́чк'і – 23 – 25, 27 – 29, 31, 46 – 51, 54 – 56, 60, 61, 63, 64, 66, 70, 82, 86, 91, 93, 94а, ле́п'іт' св'і́чк'і – 16, 22, 30, 71, 72, ле́п'іт' св'і́чк'і – 52, 53, ле́п'іти св'і́чки – 95;

злу́чат' св'і́чк'і – 32 – 35, 37 – 43, 45, 57 – 59, 69, 85, 86, злу́чат' св'і́чк'і – 17, 18, 44, 73, 78;

в'а́зац' св'і́чк'і – 3;

з'води́ти св'і́чки – 129;

ту́л'іц' св'і́чк'і – 9.

‘Обряд розплітання коси молодої під час підготовки її до урочистої реєстрації шлюбу’:

роспліт^кти – 135, 143, 145 – 148, 162, 164, 169, роспліт^ктанка – 96;
пін. н. пп. – *розплетати косу.

‘Головний весільний убір молодої’:

пел’он – 1, 14, 27, 28, 29, 46, 48, 54, 65, 72, 75, 76, 78, 79, 80, 85, 86, 103, 105, 106, 108 – 121, 123, 124, 127, 129, 130, 133, 136, 138, 140, 140а, 142, 145, 146, 150 – 152, 157, 158, 160, 162 – 164, 166 – 172, вел’ан – 53, 107, 128, 143, 147, 148, 153, 154, 156, вел’ун – 52, 122, 159, 161, 173 – 176, вел’ен – 28, 68, 69, 88, вел’ін – 134, 149, 155, велен – 71, 90, вел’иен – 91;

ве’нок – 20 – 23, 26, 27, 30, 31 – 34, 35, 36, 37, 38, 39 – 44, 47, 49 – 53, 55, 56, 58, 61 – 63, 65, 67, 68, 70, 72, 73, 77, 81 – 84, 87, 97, 98, 177, в’а’нок – 1 – 3, 5, 9 – 14, 16 – 19, в’інок – 99 – 101, 125, 131, 132, 141, 165, в’е’нок – 15, 16, ве’нец – 79, в’інец’ – 137;

хва’та – 2, 4 – 9, 21, 23 – 26, 28, 30, 38, 45, 57, 59, 60, 61 – 63, 64, 66, 89, 92 – 96, 97, 102, 104, 135, 137, 139, 147, 148, 150, фа’та – 131;

ко’рона – 67, 80, 126;

на’м’етка – 35, 45.

‘Віночок – частина весільного головного убору молодої’:

гир’л’анта – 161, гир’л’ента – 167а, гри’л’анда – 156;

ко’рона – 67, 140а;

підв’іночник – 62.

‘Прощання молодої з подругами’:

зда’вати д’іву’ван’е – 100.

‘Викуп молодої’:

‘викупити моло’ду – 100, 102 – 104, 110, 117, 118, 120, 125, 126, 128, 130, 132, 134, 136, 138, 140а – 143, 145, 158, 163, 173, 175, 176, ‘викупи’ти мо’уло’у’ду – 121, 124, 149, 150, 152, 153, 154, 155 – 157, 161, 162, 166–170, 172, 174, ‘ви’купи’т’ моло’ду – 10, 11, 13, 15, 18, 22 – 24, 44, 45, 47 – 49, 55, 56, 71, 72, 76 – 78, 80, 83, 94, 97, ‘викупи’т’ моло’ду – 21, 25, 27, 31 – 33, 35 – 39, 42, 43, 46, 51, 59 – 70, 79, 85 – 87, 91, 92, 109, 111, ‘викупит’ моло’ду – 14, 95, 101, 105, 106, 108, 114, 115, 119, 127, 129, 137, 139, 140, 146 – 148, 151, 160, 166, ‘викуп’и’ч’ мала’ду – 1, 2 – 4, 8, 9, 19, ску’пи’т’ моло’ду – 52, 53, 90, 94а, 96, ску’пити моло’ду – 164, 171, 177, ‘викуп’и’т’ мала’ду – 5, 6, 20, ку’пити моло’ду – 99, 144, ку’пи’т’ моло’ду – 88, ску’пи’т’ моло’ду – 93;

‘викупи’т’ ‘м’єсце – 12, 17, 75, 81, 82, 89, 112, ‘викупи’т’ ‘м’єсце – 40, 41, 58, ‘викупити ‘м’ісце – 107, 154, ку’пити ‘м’ісце – 131, ску’пит’ ‘м’єсце – 74, ску’пит’ ‘м’ісце – 113;

ску’пи’т’ д’ружок – 28 – 30, 57, ску’пи’т’ д’ружок – 73, 84, 98, ску’пити д’ружок – 133, 135, 159;

ску’пи’т’ б’рата – 50, 54, 82;

ску'пити 'шурима – 122, 123;
'викупи 'т 'косу – 34, 'викуп'іт'і ка'су – 7;
ску'п'іт' 'д'ад'у – 16.

'Особа, яка "продає" молоду':

'шурим – 118, 120, 122, 139, 'шури'ем – 159, 'шур'ім – 73, 'шур'ін – 107;
ко'сатор – 99, 'косник – 131;
'д'ад'а – 16.

'Представник роду жениха, який сідає на певний час коло молодої після її викупу':

'д'ад'а – 14, 16, 17, 47, 48, 50, 54, 'дз'адз'а – 13.

'Рушник, яким перев'язують на весіллі сватів':

руш'н'ік – 9, 13, 15, 16, 18 – 20, 26, 29, 32, 33, 35 – 38, 41 – 46, 51, 56 – 58, 60, 67 – 70, 73 – 95, 97, 98, 102, 106, 108 – 112, руш'ник – 52, 53, 62, 96, 99 – 101, 103 – 105, 107, 113 – 115, 117 – 177, руч'н'ік – 2 – 5, 7, 8, 10, 11, 15, 17, 25, 28, 30, 34;

переу'їаз'іч – 6, 22 – 25, 27, 37, 61, 63 – 66, переу'їазн'ік – 31, 39, 40, 59, переу'їазван'ік – 21;

на'мётка – 14, 47 – 50, 55, 72;

по'дарок – 1, 54, па'дарак – 12.

'Підпалювати кінчик коси молодої (зведених разом кінчиків волосся молодих)':

пос'мал'іват' 'косу – 1, 13, 14, 16 – 18а, пр'іс'мал'іват' 'косу – 48, 55, пас'мал'івац' ка'су – 2;

под'пал'іват' 'косу – 29, 30, пал'іт' 'косу – 67.

'Відрізати кінчик коси молодої':

'р'езат' 'косу – 36, 45, 52, 53, 56, 57, 67, 75, 79, 81, 84, 94, 'р'езат' 'ко-су – 13, 17, 'р'ізати 'косу – 120, 125;

одру'бат'і 'косу – 46, 48 – 50;

стри'гти і 'косу – 57, 77, 113, застри'гац' ка'су – 1;

тр'іпати ко'су – 165.

'Посад':

по'сад – 1, 13 – 18а, 28, 30, 31, 35, 36, 38, 40, 42, 44, 46 – 53, 55, 56, 58, 66, 67, 69 – 72, 74 – 82, 84, 85, 88 – 92, 94 – 97, 99 – 105, 107 – 112, 118, 119, 121, 127 – 141, 143, 145 – 148, 150, 157, 158, 161, 163, 164, 166 – 168, 170, 171, 175 – 177, 'посад – 25, 29, 37, 54, 73, 83, 86, 87, 93, 114, 115, 117, 120, 121, 122, 126, 141а, 142, 149, 151 – 156, 159, 160, 162, 167, 169, 172 – 174, по'сада – 22 – 24, 26, 27, 32 – 34, 39, 41, 43, 45, 57, 59, 60, 61, 63 – 65, 68, 98, 113, па'сад – 2 – 12, 19 – 21, 62.

'Частування, яке влаштовує старша дружка у себе вдома для молодих бояр і дружок':

дружчи'єни – 122, 123, 149, 150, 157, 158, 165.

'Похід молодих з боярами по хатах дружок':

хо'дити по дружках – 99.

‘Хрещений батько частує учасників весілля’:
х’росний кошт по́дн’їмає – 73.

‘Роздавати гостям коровай’:

к’л’їкат’ коро’вайем – 17, 46, 47, 49, 64, 77, 78, 81, 82, 93, 94а, 96,
к’ликати коро’вайем – 75, 101, 104, 113, 132, 165, скл’їкат’ коро’вайом –
23 – 25, 33, 60, 61, 63, викл’їкати¹ коро’вайем – 52, 54, 55, 56, 97, 98,
к’л’їкат’ коро’вайом – 22, 65, 68, 83, викликати коро’вайем – 62, 100,
115, викл’їкат’ кара’вайем – 7, 20, 21, обкл’їкати коро’вайом – 103,
133, 136, обкл’їкат’ коро’вайом – 66, скликати коро’вайом – 151;
обси’лати коро’вайем – 105, 118, 119, 120 – 123, 126, 128, 129, 135,
137, 138, 141а, 142, 143, 145, 146, 150, 153, 157, 158, 159, 162, 164, 167, 168,
170 – 176, обси’лат’ коро’вайем – 26 – 29, 31, 32, 34, 35, 37 – 40, 42, 43,
56, 58, 59, 66, 67, 70, 83, 84 – 89, 92, 94, 95, обси’лат’ коро’вайем – 30,
41, 44, 45, 48, 90, 91, 106, 109 – 111, обси’лат’и коро’вайем – 108;
д’їлити коро’вай – 74, 99, 107, 112, 114, 117, 119, 124, 125, 130, 134,
139 – 140а, 147 – 149, 152, 154 – 156, 161, 163, 166, 169, д’ел’їт’ коро’
вай – 13 – 16, 69, 79, 92, д’ел’їц’ кара’вай – 4, 5, 8, 10 – 12, розд’їли-
ти коро’вай – 141, 158, 160;
к’л’їкат’ хл’ї́бом – 50, 51, 52, 53, 73, 76, 80, 177, к’ликати хл’ї́-

бом – 138;

визи’ват’ на коро’вай – 18, ўзи’вац’ кара’вайем – 2;

викл’їкати – 141а;

гу’кац’ на кара’вай – 3;

про’сити на хл’ї́б – 127;

роз’дати хл’ї́б – 144.

‘Особи, які вносять з комори в дім коровай’:

по’сил’нийе – 17.

‘Відрізаний при розподілі шматок короваю’:

куч’н’їца – 20.

‘Тарїлка, в якій роздають коровай гостям’:

пе’ре’п’їна ‘миска – 120.

‘Процес биття тарїлок, у яких роздавали коровай’:

‘болтун – 127.

‘Горїлка, яку брав молодий, йдучи за молодою, і яку розпивали після повернення’:

проход’на гор’їлка – 124.

‘Світилка йде за женихом, ступаючи точно по його слїдах’:

за’топтуват’ сл’єди – 16.

‘Нижня частина короваю’:

п’їдошва – 119 – 121, 122, 123, 124, 147, 148, 151 – 160, 163, 166,
169 – 173, 175, 176, по’дошва – 16, 29, 44 – 46, 50 – 55, 68, 69, 71 – 78,
93, 94, 108, 111, 113, 177;

шко́ринка - 100, 103, **104**, 105, 112, 113, 114, 115, 117, 118, **122**, **123**,
125 - 128, 130, 132 - 140а, 145, 146, 161, 162, 167, 167а, ско́р'інка - 1,
14, **15**, 17, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 41 - 43, 56, 57, 64, 82, 89, 92, 96, 98, ска-
р'інка - 4 - 12, 19 - 21, ско́ринка - 99, 101, 102, **104**, 135, с'корка -
14, **15**, 47 - 49, шко́р'інка - 37, **69**, 79, скоро́винка - 97, шк'урка - 177;
дно - 22, 30 - 32, 34, 61, 84, 91, 106, 107, по́дбдн'а - 83, 88, 90, по-
до́дн'а - 109, 110, **129**, дн'ішче - 40;
сп'одн'а - 25, 62, сподн'а - 129, сп'ідн'ак - 174, сподн'ак - 13,
сп'одн'ік - 68;
корж - 23, 24, 26 - 28, **29**, 58 - 60, 65 - 67, 85, 87, 92, 94, 95, 150;
че'р'ін' - 141 - 143, 149.

‘Головний убір заміжньої, який одягають молодій’:

за́в'івало - 10, 11, **12**, 13, 16 - 18а, 23 - 31, 33 - 39, 42 - 44, 46 - 48,
49, 50, 54 - 57, 60, 61, 63, 64, 66 - 68, 87, 89, 91, зав'іва́ло - 22, 40, 41,
86, 88, за́в'івала - 1, за́в'ітка - 45, пов'іток - 94а;
хустка - 3, 9, 14, 59, 73, 76, 78, 80, 92, 95 - 98, 100, 103, 104, 106,
109 - 113, 119, 127 - 129, 131 - 140а, 141а - 143, 145 - 151, 155, **156**,
158, 159, 160, 161 - 164, 166, 167, 168, 169 - 176;
о́ч'іпок - 99, 105, 108, 117, 144, **168**, че'пец - 32, 69, 70, 77, че'пец' -
121, 122, **156**, ч'іпец' - 153, 154, 157, че'пок - 6, 7, 21, ча'п'ец - 4, **12**,
ч'е'п'ец - 8, 19, ч'епчи́к - 85, **86**, о'чепок - 20, че'п'ец - 2, че'пец' -
126, ч'е'пчи́к - 5, ч'іпчик - 125;
на́м'ітка - 101, 120, 123, 144, 152, на́м'ітка - 15, 51, 53, на́мет-
ка - 49, 52;
пла'ток - 3, 9, **12**, **14**, 62, 118, **160**;
кап'тур - 58, 83, 90, 93, 165, кап'тур - 83;
скри́вало - 114, 122, на́критка - 115, пок'ривало - 75;
покри́вал'на хустка - 107, 130;
серпа́нок - 79, 124, 177, сер'бе́нок - 82;
к'і́балка - 81, 94.

‘Міняти головний весільний убір молоді на голов-
ний убір заміжньої’:

за́в'іват' - 1, **21**, 22 - 37, 39 - 54, 56 - 61, 63 - 70, 79, 81, 82, 85 - 89,
91 - 93, 177, зав'іва́т' - 5, 9, 13, 15 - 18а, за́в'івац' - 2, 3, 4, 8, 10 - 12,
19, зави́вати - 124, 144;
скри́вати - 100, 104, 117, 121 - 123, 126, 129, 130, 132 - 134, 136,
140, 152, 163, скри́ват' - 74 - 76, 78, 80, 83, 90, 94, 95, 97, 98, 108, 111,
112, покри́вати - 114, 118, 120, 128, 137, 145 - 149, 154, 172, скри́ват' -
96, 101, 103, 105, 107, 110, 115, покри́ват' - 55, 109, 113;
розби́рати - 119, 125, 127, 138, 139, 140а, 141 - 143, 150, 151, 153,
155 - 162, 164, 166 - 168, 170, 171, 173 - 176, розби́рати - 141а;
о́ч'іпок над'е́ват' - 20, **21**, **62**, о́ч'іпок од'і́ват' - 99, ч'е'пок од'е-
ва́т' - 7;
зау́йязувати - 165, 169;

хустачку адз'е'вац' – 3, 'хустку од'іват' – 62;
за'мотуват' у на'м'етку – 73;
захим'лац' – 6;
обмоло'дичувати – 135;
розд'а'гаги – 131.

'Учасниця весілля, яка міняє весільний головний
убір молодої на убір заміжньої':

зав'івал'н'іца – 1, 2, 5, 8 – 12, 16 – 19, 22 – 33, 35, 36, 40 – 42, 44 –
46, 49, 54, 55, 57, 59 – 61, 63, 64, 66–69, 82, 85, 88, 89, 92, 93, зави'вал'ни-
ца – 124, спов'івал'н'іца – 50.

'Остання страва, яка сигналізує про закінчення
частування':

ви'ган'а'іло – 25, 29, 31, 61, 63, 68, 92 – 94, виган'а'іло – 133, роз-
ган'ай – 56;

виши'ба'іло – 104, 105, 114, 115, 126 – 128, 136, 137, виш'і'ба'іло – 41,
77, 83, 90, 95, 113, ви'еши'е'іба'іло – 120, 122 – 124, виши'балка – 104;

ви'л'і'за'іло – 37;

млин'ц'і-ви'ештоў'ханц'і – 169;

росх'ідний боршч – 169;

с'ладкий ст'іл – 103.

'Придане':

п'ридане – 97, 99, 100, 103, 104, 114, 117, 118, 121 – 124, 129 – 135,
137, 138, 140, 141, 143, 145, 150 – 154, 155, 159, 163, 164, 167 – 172, 174 –
176, п'р'іданойе – 1, 5, 10, 11, 12, 13, 14, 17 – 18а, 20, 23, 24 – 28, 30 –
34, 35, 36 – 38, 40 – 48, 51, 56, 57, 58, 59, 60, 66, 67, 69, 89, 93, п'ри'дане –
54, 62, 70 – 72, 75, 76, 78, 80 – 88, 90, 91, 94а – 96, 98, 101, 106, 108 – 112,
п'ридан:ойе – 3, 4, п'р'ідане – 6, 7, п'р'ідан'ік'і – 21;

'посаг – 55, 74, 77, 86, 94а, 103, 113, 115, 119, 125, 127, 139, 140а,
155, 157, 158, 160, 162, 177, по'саг – 2, 12, 15, 16, 35, 57, 68, 73, 83, 102,
105, 107, 136, 141а, 156, по'сага – 29, 39, 52, 59, 85, 88, 92, 94, 118, 120,
126, 128, 149, 161, 166, 173, 'посах – 146 – 148;

даро'в'ішче – 39, 47, 49, 50, 55, даро'визна – 3, 9, 53, па'дарак – 5,
8, 19, да'ри – 79, по'дарок – 16;

'в'єно – 22, 23, 24, 61, 65, 'в'ена – 4;

ск'ри'н'а – 63, 64;

'бонда – 1;

ху'доба – 21.

'Худоба, яка була складовою частиною приданого':
живий 'посаг – 141.

'Місце, де стояла пікна 'іка, навколо якої ходив
рід молодого (молодої)':

кара'год – 40.

'Танець, який танцюють всі 'часники весілля':

кара'год – 10, 11, 17, 66, 92, 93.

‘Перехід через вогонь молодих (молодої) у воротах двору жениха’:

подсма́л'іват молод'у – 21, 24 – 26, 31, 37, 42, 46, 57, 58, 93, сма́лити молод'у – 15, 122, 152, 156, 157, пасма́л'іват' мала'ду – 6, 7, осма́л'уват' молод'у – 52, пересма́л'уват' молод'у – 84, подсма́л'у-ват' молод'у – 88, сма́л'іт' мала'ду – 20;
ап'куруват' мала'ду – 7.

‘Покривало на пікну діжку, на яку ставала молода (молоді)’:

на'д'ежн'ік – 2, 12, 13, 16 – 18а, 29, 35, 57.

‘Приміщення, у якому молоді проводили першу шлюбну ніч’:

моло'дече – 66.

‘Солодка горілка, яку давали у коморі молодим після першої шлюбної ночі’:

л'ік'вор – 61.

‘Знак, що вивішувався як символ цнотливості молоді’:

прапор – 57, 61, 63, 64, 68, 83, 85, 86, 88 – 90, 93, 108, 113, 115, 122, 125, 132, 136, 139, 149, 156, 167а, 171, 173, прапо'рец' – 84;

хлак – 9, 20, 21, 29, 30, 50, 53, 62, 73, 74, 99, 118, флаг – 74, 159, флак – 2, 177, хла'жок – 84;

ко'рогва – 25, 27, 45, 87, 144;

ма'йак – 9, ма'йака – 131;

ка'лина – 153, 154.

‘Сніданок, який приносить чи передає мати молодої молодим після першої шлюбної ночі’:

сн'едан:'е – 1, 3, 4, 7, 15, 26 – 30, 32 – 36, 38, 41, 42, 45, 47 – 51, 53 – 57, 62, 66 – 69, 80, 81, 84, 85, 88, 92 – 94, 108 – 110, 112, 127, сн'іданок – 100, 105, 114, 117, 118, 120, 128 – 132, 134, 137, 139, 141, 145 – 149, 151 – 155, 157, 159, 160, 163, 164, 166 – 173, сн'ідан:'е – 59, 74, 75, 83, 95, 97, 98, 103, 111, 113, 144, 175 – 177, сн'ідан:'а – 107, 122, 133, 135, 136, 148, 150, 167а, сн'е'дан:'а – 17, 21, 77, 174;

ва'реники – 115, 124, ва'рен'ік'і – 40;

о'б'їд – 46;

о'л'ій – 120.

‘Рід молодої, що йде на частування у дім жениха’:

при'едани – 120, 132, 133, 134, 141, 143, 147 – 152, 155, 158, 159, 163, 164, 166, 167, 169, 171, при'ідане – 15, 19, 23, 24, 27, 32 – 34, 53, 60, 61, 63, 66, 67, 70, 86, 90, 94 – 96, 98, при'іданийе – 10 – 13, 16 – 18а, 28, 30, 37 – 40, 42, 44, 45, 47 – 50, 54, 56, 69, 84, при'ідани – 100, 103 – 107, 114, 117, 122, 125, 128 – 130, 132, 137, 138, при'іданки – 99, 136, 139, 140, 145, 146, 153, 154, 156, 157, 160 – 162, 168, 170, 172, пр'іданк'і – 22, 25, 73, 88, 92, 93, 97, 101, 177, при'іданийе – 4, 5, 8, при'ідане – 14, 87, при'ідаңк'і – 46, 85, при'іданки – 137, пр'ідан'е – 9;

зако́с'ани – 7, 20, 21, 26, 35, 57, 62, 68, 75, 83, 108, 109, 113, 115, 126, 135, зако́с'ане – 31, 36, 41, 43, 55, 58, 59, 64, 78, 81, 82, 110, 111, 127, зако́с'анк'і – 89, зако́с'аниц'і – 93, зако́сл'ан'е – 29, заку́с'ани – 74, ко́с'ани – 80;

пе^ире^из'ва – 119, 123, 131, 173 – 176, Perezв'ян'е – 3, 48, 51, 65, 76, 79, 91, пе^ире^изв'яни – 118, 121, Perezоу – 52, п'ер'езоуци – 2;

друж'и́на – 6;

моло́дой р'е́д – 51;

при^еданий 'пойзд – 124;

сн'едан'и́ци – 1.

'Силою вриватися у закриті ворота двору жениха':

і́ц'і ў прол'ом – 12.

'Похід роду молодої в дім жениха на частування після першої шлюбної ночі':

і́т'і у п'огон – 17.

'Перехід через вогонь у воротах двору жениха матір'ю молодої після першої шлюбної ночі':

сма'лити т'ещу – 97, 98, 101, 132.

'Частування молодих матер'ю молодої у хаті жениха після першої шлюбної ночі':

загу'довувати 'дочку – 117.

'Вчити молоду прясти (імітація) в домі жениха після першої шлюбної ночі':

у'ч'іт' прас'ц' – 44, 47, 49, 90, у'чити п'р'асти – 114, 121, 122, 139, у'ч'іц' п'р'ас'ц'і – 10 – 12.

'Частування в домі жениха після першої шлюбної ночі':

перез'ва – 55, 104, 114, 125, 130, 132, 139, 144, 152, 162, 170, Perezоу – 17, 44, 48, 49, 51 – 53, 73, 79, 177, пе^ире^из'ва – 99, 122, 123, 153, п'ераз'ви – 3, 10, 11, Perezв'и – 65, 86, п'ере'зоу – 13, 16, п'ер'езови – 15; цит'ани – 7, 12, 20, 21, 25, 29, 34, 41, 47, 50, 54, 82, 83, 88, 97, ци^ет'ани – 140а, 157, 161, 167а;

циганс'ка ве'чера – 26;

розг'реб'іни – 5, 6, 22, 23, 24, 61, 76;

і́т'і на 'кур'і – 22, 45, 69, 85, і́ти на 'кури – 168;

бо'йарс'ка ве'чера – 57, 70, 113;

'д'акови^ени – 132, 'д'акоу'шчи^ена – 136, 'д'акуван:'е – 62;

хв'ост – 9, 18, 18а, х'вост'ік – 65;

і́т'і на попе'л'ішче – 72, і́ц'і на поп'йал'ішче – 4;

за'бори^ени – 173;

зал'із'ін:'е – 87;

і́т'і во'з'іт'і свах – 109;

і́ти ка'чати 'бочку – 97;

і́ти моло'тити 'жито – 174;

і́ти на ба'рило – 100;

кн'а'з'ова ве'ч'ер'а – 17;
обй'дати ку'сочки – 118;
пере'вод'ини – 14;
пере'пбй – 67;
та'чок ро'бит' – 21.

'Тварина (п'імітація), що використовується на весіллі з обрядовою метою':

кдн' – 12, 21, 22, 31, 42, 50, 84, кон' – 73, 76, 112, 113, 121, к'ін' – 100, 138, 144, 165;
бу'тай – 118; бик – 118;
ко'рова – 63;
тур – 165.

'Танець матері молодого з невісткою (мати тримала в руках сорочку, у якій спала молода) на знак того, що молода була цнотливою':

'б'елу са'року 'дз'ел'ац' – 12.

'Частування за гроші, що їх зібрали за "бика"':
д'і'лит' би'ка – 118.

'Частування, що його влаштовують родичі молодої (молодого), запрошуючи до себе весільних гостей і молодих':

бе'седа – 9, 20 – 25, 37, 46, 49 – 51, 57, 60 – 63, 71 – 73, 84, 85, 91, 93 – 94а, 98 – 101, 104, б'е'с'еда – 1, 3 – 6, 19;
пере'зоў – 13, 16 – 18, 30, 42, 58, 59, пере'з'іуки – 144.

'Запрошувати молодих і їх родичів на частування':

вест'ц' бе'седу – 1, 20 – 25, 60 – 63, 93, 94, 94а, в'ас'ц'і б'е'с'еду – 3 – 6, 19, вест'ц'і бе'с'еду – 9, 'вести бе'седу – 99;
перези'ват' бе'седу – 46, 49 – 51, 73, 84, 104;
перекли'кат' бе'седу – 98, перекли'кати бе'седу – 97, 100, 101.

'Розбивання горщика з кашею та її поїдання на знак завершення весілля':

б'и'т 'кашу – 22, 30, 37, 38, 93, 94а, 'бити 'кашу – 62, 99, б'іт' 'кашу – 17, б'іц' 'кашу – 8;
дз'ел'іц' 'кашу – 11.

'Частування, яке проходило у вівторок після весільної неділі':

'гос'ц'і – 176;

з'носна гор'ілка – 177;

іти во'зити ку'харок – 173;

іт'і на з'л'іу'к'і – 72;

іт'і 'п'еч'і 'мазат' (частування у молодої) – 6;

іт'і 'попел б'іт' (частування у молодого) – 6;

пок'рушини – 2;

раз'гон:у ро'бити – 7;

складн'а - 166.

‘Частування у середу після весільної неділі’:

їти на пороc'а - 73;

їти роз'бити 'бочку - 177.

‘Молода несе до колодязя заколене поросся, де дістає воду і лле на нього (в середу після весільної неділі)’:

полоскат' пороc'а - 73.

‘Частування у четвер після весільної неділі’:

перез'їуки - 144.

‘Частування у суботу після весільної неділі’:

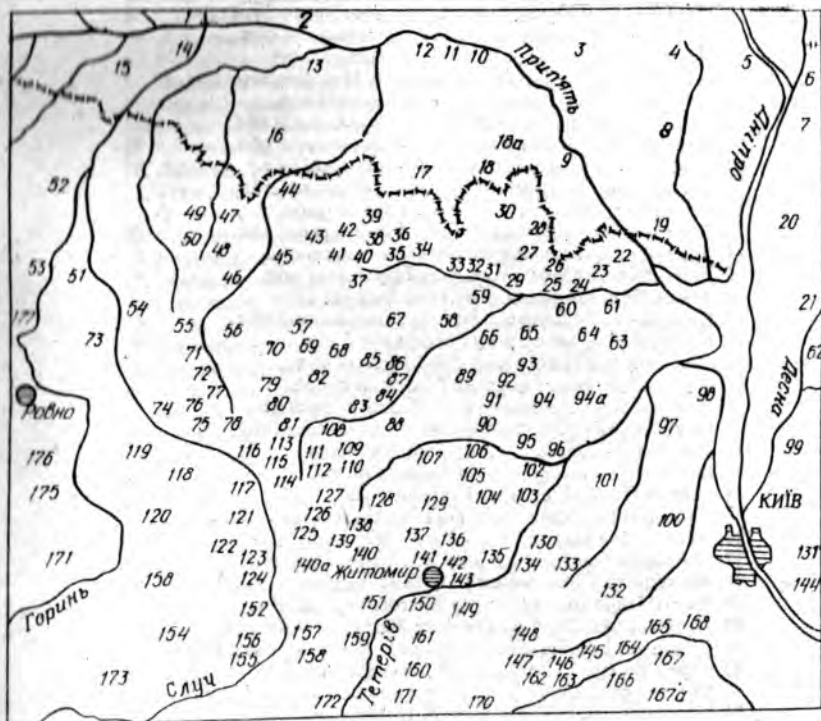
одк'л'іншчина - 144.

‘Частування роду молодої в домі жениха у суботу після весільної неділі’:

р'оби'т' ба'хуру - 73.

‘Частування в домі молодої в наступну після весільної неділю’:

п'ирог'и - 1, 10, 11, 13, 15 - 18а, 22 - 50, 54 - 60, 64 - 70, 74, 75, 78 - 96, 107, 109 - 115, пирог'и - 103 - 106, 117, 125, 128, 129, 137, п'ира'г'и -

21, 62, пироґ'і – 126, 127;
вє'лик'і пироґи – 144;
по'утрусиєни – 122, 124, 130, 133 – 136, 138, 140 – 143, 145 – 150,
152, 156, 160, 161, 164, 169;
'гос'ц'і – 2, 3, 12, 14, 19, 20, 51 – 53, 73, 118, 119, 120, 121 – 123, 176, 177;
за'бори – 151, 154, 155, 157 – 159, 166 – 167а, 172;
ка'лач – 135, 139, 149, 153, 173 – 175;
перез'ва – 61, 63, 108, п'єраз'ви – 8, пе^ире^из'ва – 162;
от'вод'іни – 4 – 7;
перекли'кан: 'є – 97, 100, 108;
бе'седа – 77, 98;
'д'акуван: 'а – 170;
ку'ра – 9;
о'л'ій – 120.

СПИСОК ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ

1. Лунин Лунинецького р-ну Брєстської обл.
2. Юркевичі Житковицького р-ну Гомєльської обл.
3. Малі Автюки Калинковицького р-ну Брєстської обл.
4. Нові Борсуки Річицького р-ну Гомєльської обл.
5. Переділка Лоївського р-ну Гомєльської обл.
6. Нові Яриловичі Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.
7. Грабів Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.
8. Острогляди Брагинського р-ну Гомєльської обл.
9. Наровля Наровлянського р-ну Гомєльської обл.
10. Жаховичі Мозирського р-ну Гомєльської обл.
11. Скригалово Мозирського р-ну Гомєльської обл.
12. Воложевичі Мозирського р-ну Гомєльської обл.
13. Озеряни Житковицького р-ну Гомєльської обл.
14. Хоромськ Столинського р-ну Брєстської обл.
15. Радчицьк Столинського р-ну Брєстської обл.
16. Тоніж Лельчицького р-ну Гомєльської обл.
17. Стодолічі Лельчицького р-ну Гомєльської обл.
18. Кочище Єльського р-ну Гомєльської обл.
- 18а. Загаття Єльського р-ну Гомєльської обл.
19. Савичі Брагинського р-ну Гомєльської обл.
20. Довжик Чернігівського р-ну Чернігівської обл.
21. Якубівка Чернігівського р-ну Чернігівської обл.
22. Луб'янка Поліського р-ну Київської обл.
23. Варовичі Поліського р-ну Київської обл.
24. Грезля Поліського р-ну Київської обл.
25. Давидки Народицького р-ну Житомирської обл.
26. Нова Радча Народицького р-ну Житомирської обл.
27. Личмани Овруцького р-ну Житомирської обл.
28. Жолудівка Овруцького р-ну Житомирської обл.
29. Ласки Народицького р-ну Житомирської обл.
30. Людвинівка Овруцького р-ну Житомирської обл.
31. Славєнщина Народицького р-ну Житомирської обл.
32. Товкачі Овруцького р-ну Житомирської обл.
33. Овруч Овруцького р-ну Житомирської обл.
34. Клинець Овруцького р-ну Житомирської обл.

35. Піщаниця Овруцького р-ну Житомирської обл.
36. Скребелічі Овруцького р-ну Житомирської обл.
37. Великий Кобилич Овруцького р-ну Житомирської обл.
38. Левковичі Овруцького р-ну Житомирської обл.
39. Словечне Овруцького р-ну Житомирської обл.
40. Білка Овруцького р-ну Житомирської обл.
41. Листвин Овруцького р-ну Житомирської обл.
42. Верпа Овруцького р-ну Житомирської обл.
43. Задорожок Овруцького р-ну Житомирської обл.
44. Копище Олевського р-ну Житомирської обл.
45. Перга Олевського р-ну Житомирської обл.
46. Юрове Олевського р-ну Житомирської обл.
47. Глинне Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
48. Залав'я Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
49. Хміль Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
50. Віловіж Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
51. Сарни Сарненського р-ну Рівненської обл.
52. Лісове Дубровицького р-ну Рівненської обл.
53. Велике Вербче Сарненського р-ну Рівненської обл.
54. Масевичі Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
55. Кам'янка Олевського р-ну Житомирської обл.
56. Суццани Олевського р-ну Житомирської обл.
57. Замисловичі Олевського р-ну Житомирської обл.
58. Старе Шарне Народицького р-ну Житомирської обл.
59. Народичі Народицького р-ну Житомирської обл.
60. Поліське Поліського р-ну Київської обл.
61. Радинка Поліського р-ну Київської обл.
62. Карпилівка Козелецького р-ну Чернігівської обл.
63. Стещин Поліського р-ну Київської обл.
64. Діброва Поліського р-ну Київської обл.
65. Голубівичі Народицького р-ну Житомирської обл.
66. Лозиця Народицького р-ну Житомирської обл.
67. Цювч Лугинського р-ну Житомирської обл.
68. Старосілля Лугинського р-ну Житомирської обл.
69. Степанівка Лугинського р-ну Житомирської обл.
70. Діброва Лугинського р-ну Житомирської обл.
71. Тепениця Олевського р-ну Житомирської обл.
72. Лопатичі Олевського р-ну Житомирської обл.
73. Тишиця Березнівського р-ну Рівненської обл.
74. Броницька Гута Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.
75. Зольня Олевського р-ну Житомирської обл.
76. Паранине Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
77. Мала Глумча Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
78. Підлуби Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
79. Білокоровичі Олевського р-ну Житомирської обл.
80. Королівка Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
81. Мокляки Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
82. Калинівка Лугинського р-ну Житомирської обл.
83. Красногірка Коростенського р-ну Житомирської обл.
84. Горщик Коростенського р-ну Житомирської обл.
85. Лугини Лугинського р-ну Житомирської обл.
86. Бовсуни Лугинського р-ну Житомирської обл.
87. Літки Лугинського р-ну Житомирської обл.
88. Ушомир Коростенського р-ну Житомирської обл.
89. Сарновичі Коростенського р-ну Житомирської обл.
90. Липляни Малинського р-ну Житомирської обл.
91. Мелені Коростенського р-ну Житомирської обл.
92. Калинівка Народицького р-ну Житомирської обл.
93. Вазар Народицького р-ну Житомирської обл.
94. Баранівка Малинського р-ну Житомирської обл.

- 94а. Діброва Малинського р-ну Житомирської обл.
95. Пиріжки Малинського р-ну Житомирської обл.
96. Українка Малинського р-ну Житомирської обл.
97. Влиставиця Бородянського р-ну Київської обл.
98. Катюжанка Вишгородського р-ну Київської обл.
99. Літки Броварського р-ну Київської обл.
100. Козинці Бородянського р-ну Київської обл.
101. Стара Буда Бородянського р-ну Київської обл.
102. Вишевичі Радомишльського р-ну Житомирської обл.
103. Ворсівка Малинського р-ну Житомирської обл.
104. Велика Рача Радомишльського р-ну Житомирської обл.
105. Горбулів Черняхівського р-ну Житомирської обл.
106. Іршанськ Володарсько-Волинського р-ну Житомирської обл.
107. Нова Борова Володарсько-Волинського р-ну Житомирської обл.
108. Рясне Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
109. Зелениця Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
110. Бобриня Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
111. Неділище Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
112. Бараші Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
113. Куліші Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
114. Варварівка Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
115. Серби Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
116. Садки Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
117. Чижівка Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.
118. Стовпин Корецького р-ну Рівненської обл.
119. Дмитрівка Гошанського р-ну Рівненської обл.
120. Берездів Славутського р-ну Хмельницької обл.
121. Ярунь Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.
122. Жолобне Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.
123. Орепи Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.
124. Киянка Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.
125. Слобода Романівська Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.
126. Рихальське Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
127. Ганнопіль Ємільчинського р-ну Житомирської обл.
128. Селянщина Черняхівського р-ну Житомирської обл.
129. Добринь Володарсько-Волинського р-ну Житомирської обл.
130. Леніне Радомишльського р-ну Житомирської обл.
131. Дударків Бориспільського р-ну Київської обл.
132. Хомутець Коростишівського р-ну Житомирської обл.
133. Врусилів Коростишівського р-ну Житомирської обл.
134. Городське Коростишівського р-ну Житомирської обл.
135. Кам'яний Брід Черняхівського р-ну Житомирської обл.
136. Бежів Черняхівського р-ну Житомирської обл.
137. Мокренщина Черняхівського р-ну Житомирської обл.
138. Березова Гать Червоноармійського р-ну Житомирської обл.
139. Несолонь Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.
140. Довбиш Баранівського р-ну Житомирської обл.
- 140а. Лісове Баранівського р-ну Житомирської обл.
141. Кам'янка Житомирського р-ну Житомирської обл.
- 141а. Забріддя Житомирського р-ну Житомирської обл.
142. Вереси Житомирського р-ну Житомирської обл.
143. Гадзинка Житомирського р-ну Житомирської обл.
144. Бориспіль Бориспільського р-ну Київської обл.
145. Яроповичі Андрушівського р-ну Житомирської обл.
146. Степок Андрушівського р-ну Житомирської обл.
147. Стара Котельня Андрушівського р-ну Житомирської обл.
148. Нова Котельня Андрушівського р-ну Житомирської обл.
149. Троянів Житомирського р-ну Житомирської обл.
150. Тригір'я Житомирського р-ну Житомирської обл.
151. Дзержинськ Дзержинського р-ну Житомирської обл.

152. Понінка Полонського р-ну Хмельницької обл.
153. Жолудки Шепетівського р-ну Хмельницької обл.
154. Воробіївка Полонського р-ну Хмельницької обл.
155. Глезне Любарського р-ну Житомирської обл.
156. Кам'янка Дзержинського р-ну Житомирської обл.
157. Нова Чортория Любарського р-ну Житомирської обл.
158. Промінь Дзержинського р-ну Житомирської обл.
159. Врублівка Дзержинського р-ну Житомирської обл.
160. Слободище Бердичівського р-ну Житомирської обл.
161. Сосніака Житомирського р-ну Житомирської обл.
162. Тарасівка Андрушівського р-ну Житомирської обл.
163. Лісівка Андрушівського р-ну Житомирської обл.
164. Зарубинці Андрушівського р-ну Житомирської обл.
165. Шпичинці Ружинського р-ну Житомирської обл.
166. Прибережне Ружинського р-ну Житомирської обл.
167. Карабчіїв Ружинського р-ну Житомирської обл.
- 167 а. Вербівка Ружинського р-ну Житомирської обл.
168. Новоселиця Попільнянського р-ну Житомирської обл.
169. Гришківці Бердичівського р-ну Житомирської обл.
170. Юрівка Козятинського р-ну Вінницької обл.
171. Краснопіл Чуднівського р-ну Житомирської обл.
172. Кириївка Любарського р-ну Житомирської обл.
173. Теліжинці Ізяславського р-ну Хмельницької обл.
174. Плужне Ізяславського р-ну Хмельницької обл.
175. Урвенна Здолбунівського р-ну Рівненської обл.
176. Лідава Здолбунівського р-ну Рівненської обл.
177. Погулянка Сарненського р-ну Рівненської обл.

Матеріали становлять словник назв основних понять, пов'язаних з весільним обрядомі етапи весільного обряду, учасники, ритуальні дії, ритуальні предмети. Поняття розташовані за принципом послідовності в обряді. Локалізація дається з точністю до населеного пункту. Є картосхема обстежених населених пунктів.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ

- АЖ — Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. — К.: Наук. думка, 1965. — 171 с.
- Анох., Ник. — Анохина В. В., Никончук Н. В. Полесская терминология пчеловодства // Лексика Полесья. — М.: Наука, 1962. — С. 320 — 365.
- АУМ — Атлас української мови. — К.: Наук. думка. — Т. 1. — 1982; Т. 2. — 1988.
- Беринда — Беринда Памво. Лексикон словенороский / Підгот. тексту і вступ. ст. В. В. Німчука. — К., 1961. — 272 с.
- Бялькевич — Бялькевич І. К. Краевы слоўнік усходняй Магілеўшчыны. — Мінск: Навука і тэхніка, 1970. — 512 с.
- Ващ. — Ващенко В. С. Словник полтавських говорів. — Х.: Вид-во Харк. ун-ту, 1966. — 107 с.
- Вх Бат. — Верхратський І. Говір Батюків. — Львів, 1912. — 308 с.
- Вх Зн — Верхратський І. Знадоби для пізнання угорсько-руських говорів. — Львів, 1899 — 1901. — Т. 1 — 2.
- Вх НЗн — Верхратський І. Нові знадоби до номенклатури і термінології природописної народної // Зб. мат.-природопис. — лік. секції НТШ. — 1908. — Т. 12. — 84 с.
- Вх Пт — Верхратський І. Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної. — Львів, 1864 — 1869. — Т. 1 — 2.
- Ганудель — Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говірок Східної Слобаччини. Т. 1. Назви страв, посуду, кухонного начиння. — Братіслава, 1981. — 189 с.
- Гнатюк В. Колом. — Гнатюк В. Коломийки. Т. 1 // Етногр. зб. — 1905. — Т. 17. — 227 с.
- Говори — Говори української мови: Зб. текстів. — К.: Наук. думка, 1977. — 500 с.
- Голов. — Головацкий Я. Ф. Материалы для словаря малорусского наречия... Дзендзелієвський Й. О., Ганудель З. Словник української мови Я. Ф. Головацького // Наук. зб. Музею укр. культури у Свиднику. — Пряшів, 1982. — Т. 10. — С. 311 — 612.
- Гоцкий — Гоцкий И. Войковский словарь (слова, употребляемые бойками в селе Ясене в ближайшей окрестности села Перегинска в Стрийских горах) // Временник Ставропигийского института. — Львов, 1895 — 1903.
- Грицак — Грицак М. А. Картотека словника говірок Закарпаття. Рукопис. Зберігається в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР (Київ).
- Грінч. — Словарь української мови: В 4 т. / За ред. Б. Д. Грінченка. — К., 1907 — 1909.
- Даль — Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. — М., 1955. — Т. 1 — 4.
- Деулино — Словарь современного русского народного говора д. Деулино Рязанского района Рязанской области / Под ред. И. А. Оссовецкого. — М.: Наука, 1969. — 612 с.
- Дзендз. НЕ — Дзендзелієвський Й. О. Із спостережень над народною етимологією в українській мові // Studia Slavica, Будапешт, 1976. — Т. 22.

- Дзєндз. НСГЗ — Дзєндзєлієвський Й. О. Назви сільськогосподарських знарядь та їх частин у говорах Закарпатської області // Наук. зап. Ужгор. ун-ту. — 1959. — Т. 37.
- Дзєндз. Прогр. — Дзєндзєлієвський Й. О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови. — К.: Наук. думка, 1984. — 299 с.
- Дзєндз. Сл — Дзєндзєлієвський Й. О. Словник специфічної лексики говірок Нижнього Подністров'я // Лексикогр. бюл. — 1958. — Вип. 6. — С. 36 — 54.
- Дзєндз. Фонет. — Дзєндзєлієвський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. Ч. 1. Фонетика. — Ужгород, 1965. — 126 с.
- ДЛАЗ — Дзєндзєлієвський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говірок Закарпатської області УРСР: (Лексика). — Ужгород, 1958 — 1960. — Т. 1 — 2.
- ДМВН — Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: (36. акт. документів). — К., 1981. — 316 с.
- Дорошенко — Дорошенко С. І. Матеріали до словника діалектної лексики Сумщини // Діалектол. бюл. — 1962. — Вип. 9. — С. 101 — 102.
- Дрозд. — Дроздовський В. П. Українські говори Бессарабського Причорномор'я (на матеріалі Саратського, Татарбунарського і Білгород-Дністровського районів Одеської області): Дис. ... канд. філол. наук. — К., 1962.
- ДСБ — Дьялектны слоўнік Брэстчыны. — Мінск: Навука і тэхніка, 1989. — 294 с.
- ЕСУМ — Етимологічний словник української мови: В 7 т. — К.: Наук. думка, 1982 — 1989. — Т. 1 — 3.
- Желех — Желехський Е. Малоруско-німецкий словарь. — Львів, 1886.
- Закревский — Закревский Н. Старосветский бандуриста. — М., 1860. — С. 137—626.
- З нар. — З народнага слоўніка. — Мінск: Навука і тэхніка, 1975. — 125 с.
- Інстр. — Інструкцыя па збіранню матэрыялаў для складання абласных слоўнікоў беларускай мовы. — Мінск, 1959. — Вип. 1. — 127 с.
- Карлашевский — Кардашевский С. М. Курско-орловский словарь: Материалы для изуч. лексики кур.-орл. говоров // Учен. зап. Моск. обл. пед. ин-та. — 1956. — Т. 35, вып. 3; 1957. — Т. 48, вып. 4; 1960. — Т. 88, вып. 5.
- Касп. — Каспаровіч П. І. Віцебскі краёвы слоўнік (матэрыялы). — Віцебск, 1927. — 390 с.
- КІСУМ — Картотека історичного словника української мови зберігається в Інституті суспільних наук АН України (м. Львів).
- Кміт — Кміт Ю. Словник бойківського говору // Літопис Войківщини. — Самбір, 1934 — 1939. — Вип. 3 — 11.
- Козачук Атлас — Козачук Г. О. Атлас сільськогосподарської лексики говірок Волині (Рукопис). Зберігається в бібліотеці Київ. пед. ін-ту.
- Корзонюк — Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок // Українська діалектна лексика. — К.: Наук. думка, 1987. — С. 63 — 267.
- Косміна — Косміна Т. В. Сільське житло Поділля: Кінець XIX — XX ст.: (Іст.-етногр. дослідження). — К.: Наук. думка, 1980. — 191 с.
- Курило — Курило О. Матеріали до української діалектології та фольклористики. — К., 1928. — 135 с.
- ЛГПІ — Лікарські та господарські порадики XVIII ст. / Підгот. до вид. В. А. Передрієнко. — К.: Наук. думка, 1984. — 127 с.
- Лисенко СПГ — Лисенко П. С. Словник поліських говірок. — К.: Наук. думка, 1974. — 260 с.
- Лисенко Чрк — Лисенко П. С. Словник специфічної лексики Правобережної Черкащини // Лексикогр. бюл. — К., 1958. — Вип. 6. — С. 5 — 21.
- Лисич. — Лисиченко Л. А. Архаїчні назви одягу в східнослов'янських говірках // Пр. XII Респ. діалектол. наради. — К.: Наук. думка, 1971. — С. 336 — 342.

- Максимчук — Максимчук І. Деякі інституції звичаєвого права в Старосамбірщині // Літопис Бойківщини. — Самбір, 1939. — Вип. 11.
- Малажай — Малажай Г. М. З диялектнаго слоўніка Брэстчыны // Живое слова. — Мінск: Навука і тэхніка, 1978. — С. 241 — 250.
- МДС — Мотивационный диалектный словарь: Говоры Сред. Приобья. — Томск, 1982 — 1983. — Т. 1 — 2.
- Мельник — Мельник М. Українська номенклатура вищих рослин. — Львів, 1922.
- Мельничук — Мельничук О. С. Словник специфічної лексики говірки села Писарівки (Кодимського району Одеської області) // Лексикогр. бюл. — К., 1952. — Вип. 11. — С. 67 — 98.
- Милорадович — Милорадович В. П. Народные обряды и песни Лубенского уезда Полтавской губ., записанные в 1888 — 1895 гг. // Сб. Харьк. ист.-филол. о-ва. — 1897. — Т. 10.
- Москаленко — Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. — Одеса, 1958. — 80 с.
- МСБГ — Матеріали до словника буковинських говірок. — Чернівці, 1971 — 1979. — Вип. 1 — 6.
- Назарова — Назарова Т. В. Лінгвістичний атлас Нижньої Прип'яті. — К.: Наук. думка, 1985. — 136 с.
- Никон. КЛАПП — Картогика ЛАПП. Зберігається на кафедрі української мови Житомирського педінституту.
- Никон. ЛАПП — Никончук М. В. Лексичний атлас Правобережного Полісся. Рукопис. Зберігається там же.
- Никон. Мат. — Никончук М. В. Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся). — К.: Наук. думка, 1979. — 314 с.
- Номис — Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше. — Спб., 1864. — 304 с.
- ОДС — Опыт обратного диалектного словаря: Пособие по словообразованию / Под ред. М. Н. Яценецкой. — Томск, 1973. — 208 с.
- Онишкевич — Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. — К.: Наук. думка, 1984. — Т. 1 — 2.
- Паламарчук — Паламарчук Л. С. Словник специфічної лексики говірки с. Мусявки (Вчорайшенського району Житомирської області) // Лексикогр. бюл. — Вип. 6. — С. 22 — 35.
- Піскунов — Піскунов Ф. Словник живої народної, письменної і актової мови руських ювішан Російської і Австрійсько-Венгерської цесарії. — К., 1882. — 304 с.
- ПОС — Псковский областной словарь. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1967 — 1979. — Т. 1 — 4.
- Преображенский — Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка. — М., 1959.
- Радлов — Радлов В. Опыт словаря тюркских наречий. — Спб., 1893 — 1911. — Т. 1 — 4.
- РФВД — Рукописний фонд відділу діалектології Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР.
- СВГ — Слоўнік беларускіх гаворак Паўночна-Захадняй Беларусі і яе пагранічча: В 5 т. — Мінск: Навука і тэхніка, 1979 — 1986. — Т. 1 — 5.
- СВН — Словник ботаничної номенклатури: (Проект). — К., 1928. — 133 с.
- СВрГ — Словарь брянских говоров. — Л., 1976 — 1984. — Вип. 1 — 4.
- СДГ — Словарь русских донских говоров. — Ростов н/Д, 1975 — 1976. — Т. 1 — 3.
- Сизько — Сизько А. Т. Словник діалектної лексики говірки села Кишеньок Кобеляцького району Полтавської області. — Дніпропетровськ, 1981. — 44 с.
- Сігеда — Сігеда П. І. Матеріялы для диялектнага слоўніка Брэстчыны // Народная лексіка. — Мінск: Навука і тэхніка, 1977. — С. 70 — 90.
- СлРЯ — Словарь русского языка XI — XVII вв. — М.: Наука, 1980 — 1991. — Вип. 7 — 17.
- СМКО — Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка: У 3 т. — 1976 — 1979. — Т. 1 — 3.

- СРГК — *Словарь русских говоров Кузбасса.* — Новосибирск: Изд-во Новосибир. ун-та, 1976. — 233 с.
- СРГП — *Словарь русских говоров Приамурья.* — М.: Наука, 1983. — 341 с.
- Срезн. — *Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам.* — СПб., 1890 — 1912. — Т. 1 — 3.
- СРНГ — *Словарь русских народных говоров.* — М.; Л: Наука, 1965 — 1987. — Вып. 1 — 23.
- СРСГО — *Словарь русских старожильческих говоров средней части бассейна р. Оби: В 3 т.* — Томск, 1964 — 1967. — Т. 1 — 3.
- ССУМ — *Словник староукраїнської мови XIV — XV ст.* — К.: Наук. думка, 1977 — 1978. — Т. 1 — 2.
- СУМ — *Словник української мови.* — К.: Наук. думка, 1970 — 1980. — Т. 1 — 11.
- Тимченко — *Тимченко Є. Историчний словник українського языка.* — Х.; К., 1930 — 1932.
- ТС — *Тураўскі слоўнік: В 5 т.* — Мінск, 1982 — 1987. — Т. 1 — 5.
- ТСБМ — *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы.* — Мінск: Беларус. рад. энцыкл., 1980. — Т. 4. — 351 с.
- Уманець і Спілка — *Уманець М. і Спілка А. Словарь російсько-український.* — Львів, 1893 — 1898. — Т. 1 — 4.
- Фасмер — *Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т.* — М.: Прогресс, 1964 — 1973. — Т. 1 — 4.
- Черепанова МЧСП — *Черепанова Е. А. Микротопонимия Черниговско-Сумского Полесья.* — Сумы, 1984. — 458 с.
- Черепанова НГТЧСП — *Черепанова Е. А. Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья.* — Сумы, 1984. — 275 с.
- Чубин — *Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край: В 7 т.* — СПб., 1872. — Т. 7. — 610 с.
- Шарлемань — *Шарлемань М. Словник зоологічної номенклатури: Назви птахів (проект).* — К., 1927. — 64 с.
- Шейковский — *Шейковский К. В. Опыт южнорусского словаря.* — М., 1886. — Т. 5, вып. 11.
- Шило С. — *Шило Г. Ф. Словник наддністрянських говірок. Рукопис. Зберігається в РФВД Інституту мовознавства (м. Київ).*
- Шух. — *Шухевич В. Гуцульщина, 1 — 5.* — Львів, 1899 — 1908.
- ЭСБМ — *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы.* — Мінск: Навука і тэхніка, 1989. — Т. 1 — 5.
- Яворницький — *Яворницький Д. І. Словник української мови.* — Катеринослав, 1920. — Т. 1. — 411 с.
- Янкава — *Янкава Т. С. Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны.* — Мінск: Навука і тэхніка, 1982. — 432 с.
- Янкоўскі — *Янкоўскі Ф. Дыялектны слоўнік.* — Мінск: Навука і тэхніка, 1970. — Т. 3, вып. 1 — 3.
- АОВ — *Atlas gwar bojkowskich: Opracowany głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN pod kierunkiem Janusza Riegera.* — Wrocław etc., 1980 — 1986. — Т. 1 — 6.
- АІРР — *Małeckі M., Nitsch K. Atlas językowy polskiego Podkarpacia.* — Kraków, 1934.
- Басара — *Basara J. Terminologia budownictwa wsielskiego w dialektach polskich.* — Wrocław etc., 1964 — 1965. — Cz. 1 — 2.
- Брүкнер — *Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego.* — Warszawa, 1957. — 806 s.
- Гримм — *Grimm J., Grimm W. Deutsches Wörterbuch.* — Leipzig, 1854.
- Кара — *Karaś M. Studia nad dialektologią ukraińską i polską.* — Kraków, 1975. — 238 s.
- Клуге — *Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.* — Berlin; New-York, 1957. — 915 s.
- Мачек — *Machek V. Etymologický slovník českého.* — Praha, 1968. — 866 s.
- Макоўскі — *Makowiecki S. Słownik botaniczny łacińsko-małoruski.* — Kraków, 1936. — 408 s.

- Malinowski - *Malinowski L. Studia nad etymologią ludową // Prace filologiczne*, 1. - Warszawa, 1885.
- Muka - *Muka E. Słownik dolnoserbbskeje recy a jeje narečow: V 3 t.* - Budyšin, 1928.
- Pfuhl - *Pfuhl Chr. Tr. Obersorbisches Wörterbuch.* - Bautzen, 1968.
- Pleterčnik - *Pleterčnik M. Slovensko-nemški slovar.* - Ljubljana, 1894 - 1895. - T. 1 - 2.
- PCXKHJ - *Речник српскохрватског књижевног и народног језика.* ТНЗ. - Београд, 1959 - 1988. - Т. 1 - 14.
- RHSJ - *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.* - Zagreb, 1956. - T. 15.
- PMJ - *Речник на македонскиот јазик.* - 3 т. - Скопје, 1961 - 1966.
- SEW - *Berneker E. Slavisches etymologisches Wörterbuch.* - Heidelberg, 1924 - 1925. - Bd. 1 - 2.
- SGP - *Słownik gwar polskich / Red. M. Karas, t. 1.* - Wrocław etc., 1979 - 1982 i nast.
- SJDP - *Słownik języka polskiego / Red. naczelny W. Doroszewski.* - Warszawa, 1958 - 1969. - T. 1 - 2.
- SJSS - *Slovník jazyka staroslověnského.* - Praha, 1966 - 1983. - T. 4.
- Skok - *Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.* - Zagreb, 1971 - 1974. - T. 1 - 4.
- Sławski - *Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego.* - Kraków, 1952 - 1978. - T. 1 - 5.
- Sł Pr - *Słownik prasłowiański.* T. 1 - 4. - Wrocław, 1974 - 1981.
- Sł St - *Słownik staropolski / Red. naczelny S. Urbański.* - Warszawa, 1953 - 1955. - T. 1.
- Stieber AJDL - *Stieber Z. Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny.* - Łódź, 1956 - 1964. - T. 1 - 8.
- SW - *Karłowicz J., Kryński A., Niedzwiedzki W. Słownik języka polskiego.* - Warszawa, 1952 - 1953. - T. 1 - 8.

**СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ
ОБЛАСТЕЙ І РАЙОНІВ**

Вл — Волинська
Вн — Вінницька
Днп — Дніпропетровська
Дні — Донецька
Жт — Житомирська
Зк — Закарпатська
Зп — Запорізька
ІФ — Івано-Франківська
Кв — Київська
Крг — Кіровоградська
Кроз — Кривоозерський р-н Мк
Лв — Львівська
Лг — Луганська
Міжгір — Міжгірський р-н Зк

Мк — Миколаївська
Мукач — Мукачівський р-н Зк
Од — Одеська
Пл — Полтавська
Рах — Рахівський р-н Зк
Рв — Ровенська
См — Сумська
Тр — Тернопільська
Хм — Хмельницька
Хр — Харківська
Хс — Херсонська
Чр — Чернігівська
Чрк — Черкаська
Чрн — Чернівецька

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ МОВ, ДІАЛЕКТІВ І ДІАЛЕКТНИХ ЗОН

азерб.	— азербайджанська	пд.-єх.	— південнозахідна частина діалекту
англ.	— англійська	пд.-укр.	— південноукраїнський
араб.	— арабська	пд.-єх.	— південносхідна частина діалекту
араб.-перс.	— арабсько-перська	пзнлат.	— пізнолатинська
балт.	— балтійські	пн.	— північна частина діалекту
балт.-сл.	— балто-слов'янські	поділ.	— подільський
башк.	— башкирська	пол.	— польська
берест.	— берестейський	полов.	— половецька
блр.	— білоруська	полт.	— полтавський
бойк.	— бойківський	прус.	— пруська
болг.	— болгарська	псл.	— праслов'янська
буковин.	— буковинський	рос.	— російська
в.-луж.	— верхньолужицька	рум.	— румунська
волин.	— волинський	ряз.	— рязанський
гол.	— голландська	с.-в.-нім.	— середньовісньонімецька
гр.	— грецька	сл.	— слов'янські (мови)
гуц.	— гуцульський	слн.	— словенська
друс.	— давньоруська	слоб.	— слобожанський
дсканд.	— давньоскандинавська	слц.	— словацька
закарп.	— закарпатський	срд.	— середня частина діалекту
єх.	— західна частина діалекту	срд.-поліськ.	— середньополіський
єх.-волин.	— західноволинський	степ.	— степовий
єх.-поліськ.	— західнополіський	стввр.	— старосврейська
їв.	— іврит	стнім.	— старонімецька
ід.	— ідиш	стпол.	— старопольська
і.-є.	— індоєвропейська	стсл.	— старослов'янська
ісп.	— іспанська	стєхв.	— старосербохорватська
іт.	— італійська	сттюрк.	— старотюркська
каз.	— казахська	стукр.	— староукраїнська
карпат.	— карпатські говори	сєхв.	— сербохорватська
кирг.	— киргизька	єх.-поліськ.	— східнополіський
курськ.	— курський	єх.-ром.	— східнороманські
лат.	— латинська	єх.-сл.	— східнослов'янські
лемк.	— лемківський	єх.-тат.	— татарська
лит.	— литовська	єх.-тур.	— турецька
лтс.	— латиська	єх.-тюрк.	— тюркські
макд.	— македонська	єх.-угор.	— угорська
молд.	— молдавська	єх.-укр.	— українська
наддністр.	— наддністрянський	єх.-франц.	— французька
надсян.	— надсянський	єх.-чагат.	— чагатайська
нім.	— німецька	єх.	— чеська
н.-луж.	— нижньолужицька		
одеськ.	— одеський		
пд.	— південна частина діалекту		
пд.-бессараб.	— південнобессарабський		

ІНШІ СКОРОЧЕННЯ

відм.	— відмінок	нак.	— наказовий (спосіб)
говр.	— говір, говірка	напр.	— наприклад
губ.	— губернія	нар. етим.	— народна етимологія
дав.	— давальний (відмінок)	обл.	— область
дем.	— демінутив	одн.	— однина
діал.	— діалектне (явище)	ор.	— орудний (відмінок)
ж.	— жіночий (рід)	ос.	— особа
жарт.	— жартівливе	пов.	— повіт
заст.	— застаріле	под.	— подібне
зб.	— збірне	пол.	— половина
згруб.	— згрубіле	пор.	— порівняй
здр.-зменш.	— здрібніло-зменшувальне	поч.	— початок
зменш.	— зменшувальне	прикм.	— прикметник
зн.	— знахідний (відмінок)	присл.	— прислівник
знає.	— знаважливе	р.	— ріка
ін.	— інше	род.	— родовий (відмінок)
інф.	— інфінітив	розм.	— розмовне
ірон.	— іронічне	с.	— середній (рід)
іст.	— історизм	сер.	— середина
к.	— карта	сп.	— спосіб
ком.	— коментарі	сс.	— села
лайл.	— лайливе	суф.	— суфікс, суфікси
літ.	— літературне	т. д.	— так далі
м.	— місто	т. п.	— тому подібне
мжр.	— межиріччя	'тс'	— 'те саме'
мно.	— множина	ч.	— чоловічий (рід)
н. п.	— населений пункт	pl. t.	— pluralia tantum
н. ппт.	— населені пункти	t. p.	— totum podobnie
наз.	— називний (відмінок)		

ЗМІСТ

Передмова (П. Ю. Гриценко).....	3
Дзандзелієвський Й. О. (Ужгород). Спостереження над народною етимологією в українській мові.....	6
Прилипка Н. П. (Київ). Дробові числівники в українських говорах.....	47
Железняк М. Г. (Київ). Синтаксеми для вираження приблизної кількості в українських східнополіських говірках.....	53
Никончук О. М. (Київ). Ареалогія північного наріччя української мови за даними пісової лексики.....	61
Євтушок О. М. (Рівне). Ареалогія будівельної лексики західнополіського говору.....	81
Москаленко Л. А. (Київ). Похідні від назв кольорів у ботанічній лексиці українських степових говірок Миколаївщини.....	93
Козачук Г. О. (Київ). Назви хатніх меблів у говірках Правобережної Київщини.....	117
Анісімова Л. Г. (Київ). Назви верхнього одягу у поліських, волинських та подільських говірках.....	126
Токар Т. Я. (Дніпропетровськ). До питання розвитку лексики українських острівних говірок Боснії.....	140
Поліщук Т. Г. (Вінниця). Семантико-словотвірні зв'язки у російських говірках, які функціонують в українському оточенні.....	152
Яворсько Ю. Л. (Київ). Польсько-українська інтерференція в польських говірках Житомирщини.....	166
Аркушин Г. Л. (Луцьк). Мисливська лексика західнополіського говору (Матеріали до "Лексичного атласу української мови").....	181

Романюк П. Ф. (Житомир). Лексика весільного обряду Правобережного Поділля (Матеріали до "Лексичного атласу української мови")	225
Список скорочень назв джерел	252
Список скорочень назв областей і районів	257
Список скорочень назв мов, діалектів і діалектних зон	258
Інші скорочення	259

Научное издание

АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНЫ

ИНСТИТУТ ЯЗЫКОВЕДЕНИЯ ИМ. А. А. ПОТЕВНИ

**ИССЛЕДОВАНИЯ
ПО УКРАИНСКОЙ ДИАЛЕКТОЛОГИИ**

Сборник научных трудов

Редакционная коллегия:

П. Е. ГРИЦЕНКО (ответственный редактор) и др.

(На украинском языке)

Киев, издательство "Наукова думка"

Художній редактор *Л. О. Комяхова*
Технічний редактор *О. О. Ярова*
Оператор *В. Ю. Черніна*
Коректори *М. Т. Кравчук, Н. А. Стрілець*

НБ ПНУС

565005

ИБ № 11499

Здано до набору 06. 03. 91. Підп. до друку 13. 11. 91. Формат 60 x 84/16.
Папір офс. № 1. Гарн. Тіде. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 15,35.
Ум. фарбо-відб. 15,58. Обл.-вид. арк. 18,00. Тираж 360 прим.
Зам. 7-112. Ціна 4 крб. 90, к.

Оригінал-макет підготовлено у видавництві "Наукова думка".
252601 Київ 4, вул. Репіна, 3.
Київська книжкова друкарня наукової книги. 252004 Київ 4,
вул. Репіна, 4.